УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Дино Ш. Машовић

ПРОЦЕС НАСТАНКА ДРЖАВА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

докторска дисертација

Београд, 2026

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF LAW

Dino Š. Mašović

THE PROCESS OF STATE CREATION IN INTERNATIONAL LAW

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2026

Ментор:

др Бојан Милисављевић, редовни професор,
Универзитет у Београду – Правни факултет

Чланови комисије:

1. др Ивана Крстић, редовна професорка,
   Универзитет у Београду – Правни факултет
2. др Бојан Милисављевић, редовни професор,
   Универзитет у Београду – Правни факултет
3. др Бојан Тубић, редовни професор,
   Универзитет у Новом Саду – Правни факултет

Датум одбране: _____

ЗАХВАЛНИЦА

Посебну захвалност дугујем свом ментору, проф. др Бојану Милисављевићу, на стручном вођству, драгоценим сугестијама и подршци коју ми је пружао током израде ове дисертације.

Захваљујем се и члановима Комисије на времену и пажњи које су посветили читању овог рада.

Највећу захвалност дугујем својим родитељима, оцу и мајци, на безусловној подршци, стрпљењу и вери у мене током целог мог школовања. Њима посвећујем овај рад.

ПОДАЦИ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Наслов докторске дисертације:

Процес настанка држава у међународном праву

Сажетак:

Дисертација испитује процес настанка држава у међународном праву, са циљем да утврди да ли о стицању државности одлучује објективно испуњење правних критеријума или политичка воља оних који располажу моћи да је наметну. Полазећи од државности као фактичке појаве која претходи правном уређењу, рад примењује историјски, правни, компаративни, социолошки и мултидисциплинарни метод, уз концептуалну анализу. Анализа обухвата историјску генезу државности од античких заједница до распада СФРЈ и СССР–а, теорије државе и признања, елементе државности из Монтевидео конвенције, тензију између права на самоопредељење и територијалног интегритета, улогу пријема у УН и ЕУ, као и врсте и правну природу признања. Хипотезе се проверавају на случајевима Косова и Метохије, Тајвана, Западне Сахаре, ТРСК, Сомалиленда, Источног Тимора, Палестине и Републике Српске. Резултати показују да су формални критеријуми државности нужан, али не и довољан услов за стицање међународноправног субјективитета, те да чин (не)признања у пракси има конститутивно дејство. Подела на декларативну и конститутивну теорију показује се превазиђеном, јер велике силе селективно примењују ону која одговара њиховим интересима. Аутор закључује да међународно право не одређује ко ће постати држава, већ накнадно легитимише одлуке донете у сфери политике моћи, и тај образац означава као хиперреализам – структурну константу међународног поретка.

Кључне речи: држава, државност, настанак држава, признање држава, непризнање, Монтевидео конвенција, право на самоопредељење, територијални интегритет, сецесија, хиперреализам

Научна област: Право

Ужа научна област: Међународно јавно право

DOCTORAL DISSERTATION DATA

Dissertation title:

The Process of State Creation in International Law

Abstract:

The dissertation examines the process of state creation in international law, seeking to establish whether the acquisition of statehood depends on the objective fulfilment of legal criteria or on the political will of those with the power to impose it. Starting from statehood as a factual phenomenon that precedes its legal regulation, the research applies historical, legal, comparative, sociological and multidisciplinary methods, together with conceptual analysis. It covers the historical genesis of statehood from ancient communities to the dissolution of the SFRY and the USSR, theories of the state and of recognition, the Montevideo criteria of statehood, the tension between self-determination and territorial integrity, the role of admission to the UN and the EU, and the types and legal nature of recognition. The hypotheses are tested on Kosovo and Metohija, Taiwan, Western Sahara, the TRNC, Somaliland, East Timor, Palestine and Republika Srpska. The results show that the formal criteria of statehood are a necessary but not sufficient condition for international legal personality, and that the act of (non-)recognition has a constitutive effect in practice. The declaratory–constitutive divide proves outdated, as great powers selectively invoke whichever theory suits their interests. The author concludes that international law does not determine who becomes a state, but subsequently legitimises decisions made in the sphere of power politics – a pattern termed hyperrealism, a structural constant of the international order.

Key words: state, statehood, creation of states, recognition of states, non-recognition, Montevideo Convention, right to self-determination, territorial integrity, secession, hyperrealism

Scientific field: Law

Scientific subfield: Public International Law

Садржај

Увод 1

Поглавље I: Историјски осврт на процес настанка држава у међународном праву 14

1.1. Стари век 14

1.1.1. Првобитни облици удруживања и теоријски оквир настанка заједнице 14

1.1.2. Прве државе Старог истока и антички модели државности 15

1.1.3. Религијски легитимитет и римско право као темељи суверенитета 16

1.2. Средњи век 19

1.2.1. Универзалистичке претензије и исламски допринос међународном поретку 19

1.2.2. Феудална дезинтеграција и улога Светог римског царства 19

1.2.3. Специфичности државности: Русија, Шпанија и српски средњовековни модел 21

1.2.4. Формирање националних држава и концепт суверенитета 21

1.3. Тридесетогодишњи рат и Вестфалски мир 22

1.3.1. Слабости Вестфалског концепта и изазови суверенитета 23

1.3.2. Практична имплементација вестфалских начела: студије случаја настанка државности 24

1.3.3. Теоријски значај Вестфалског мира за процес стицања статуса државе 26

1.4. Деветнаести век и процес настанка националних држава 27

1.4.1. Бечки конгрес и институционализација „великих сила” 27

1.4.2. Позитивизам и држава као апстрактно правно лице 28

1.4.3. Међународноправни значај Париског и Берлинског конгреса 28

1.4.4. Модели и изазови државности: Сједињене Америчке Државе и Аустро-Угарска 29

1.4.5. Процес обнове српске државности 29

1.5. Двадесети век и настанак држава за време Друштва народа 30

1.5.1. Мандатни систем: од „цивилизацијског туторства” до правне симулације државности 30

1.5.2. Случај Аландских острва: балансирање између права и геополитичке стабилности 31

1.5.3. Стимсонова доктрина и чин (не)признања као политичка санкција 32

1.5.4. Од сирове силе ка институционалној легитимацији 32

1.6. Уједињене нације и процес настанка држава 33

1.6.1. Систем старатељства и еволуција међународне управе 33

1.6.2. Декларација о давању независности (1960) и нови легалитет деколонизације 33

1.6.3. Улога чина признања у Хладном рату: између норме и интереса 34

1.6.4. Принцип *uti possidetis* и изазови територијалног дефинисања државе 35

1.7. Крај двадесетог века: распад савезних држава и нови критеријуми признања 36

1.7.1. Бадинтерова комисија и правна квалификација распада државе 36

1.7.2. Смернице Европске заједнице из 1991. и политичка природа признања 37
1.7.3. Специфичности сукцесије Совјетског Савеза 38
Поглавље II: Теоријски осврт на процес настанка држава у међународном праву 39
2.1. Теоријске концепције настанка држава у међународном праву 39
2.1.1. Етичка теорија о држави 40
2.1.2. Апсолутистичка теорија државе 41
2.1.3. Природноправна теорија државе 43
2.1.4. Позитивистичка теорија државе 45
2.1.5. Плуралистичка теорија државе 46
2.2. Теорије признања држава у међународном праву 47
2.2.1. Декларативна теорија 49
2.2.2. Конститутивна теорија 50
2.2.3. Мешовита теорија 52
Поглавље III: Елементи државности 55
3.1. Уопште о елементима државности: Између политичке филозофије и правне норме 55
3.2. Постојано становништво (*Permanent Population*) 56
3.3. „Одређена и утврђена“ територија 58
3.4. Суверена власт 60
3.5. Ступање у међународне односе као четврти елемент државности 61
3.6. Елементи државности и признање држава у међународном праву 63
Поглавље IV: Право на територијалну целовитост и право на самоопредељење 65
4.1. Теоријски развој концепта и нормативна природа територијалног интегритета 65
4.2. Право на самоопредељење 68
4.3. Функционална диференцијација: Унутрашње наспрам спољашњег самоопредељења 69
4.4. Судска пракса и савремени изазови: Између легалитета и легитимитета 70
4.5. Право на самоопредељење или сецесија федералних јединица СФРЈ 72
4.6. Специфични случајеви постсовјетских сецесија: Грузија, Абхазија и Јужна Осетија 76
4.7. Ремедијална сецесија као „*ultima ratio*” и теоријски дискурс 77
4.8. Нормативни статус декларација и концептуално одређење „народа” 77
4.9. Практични примери сецесија федералних јединица СФРЈ 78
4.10. Динамика једностраних сецесија: Словеначки и хрватски модел 80
4.11. Паралелни сецесионистички процеси и статус Републике Српске Крајине 81
4.12. План З–4: Нацрт асиметричне федерације као правни оквир суштинске аутономије 82
4.13. Функционална анализа модела асиметричне суверености 84
4.13.1. Дијалектика неуспеха: Огољавање политике признања 84

4.13.2. Ердутски споразум: Прелаз са суверенитета ентитета на суверенитет УН 85
4.13.3. Босна и Херцеговина: Међународно признање као „*constitutio status*“ 85
4.14. Деконструкција унилатерализма и пројекат „саоизације“ 85
4.15. Криза демократског легитимитета у процесу осамостаљења БиХ 86
4.16. Признање без ефективности и Дејтонска архитектура 86
4.17. Арбитражна комисија за Југославију и право на самоопредељење у равни настанка нових држава 87
Поглавље V: Настанак нових држава 89
5.1. Општи процес настанка држава и принцип националног интереса 89
5.2. Пријем у чланство Уједињених нација и Европске уније као фактори консолидације државности 90
5.2.1. Уједињене нације: Савет безбедности као врховни арбитар државности 91
5.2.2. Европска унија: Условљавање као инструмент регионалног инжењеринга 91
5.3. Између права и политике у процесу настанка држава 92
5.4. Реверзибилност интеграције и редефинисање суверенитета 95
5.5. Признање као хибридни правни акт: случај распада СФРЈ и савремена пракса 96
Поглавље VI: Врсте и правна природа признања у процесу настанка држава у међународном праву 98
6.1. Уводна разматрања: Значај државности и политичко–правна суштина признања 98
6.2. Историјски оквир и еволуција признања кроз праксу 98
6.3. Доктринарни спорови и епистемолошки изазови 99
6.4. Правна диференцијација и интензитет признања: Анализа *de facto* и *de iure* модалитета 99
6.4.1. Инструментализација признања кроз економски прагматизам и историјску праксу 100
6.4.2. Улога судске праксе у афирмацији принципа ефективности 101
6.4.3. Савремени модалитети функционалне сарадње: Случајеви Бутана и Бангладеша 101
6.4.4. Конфликт доктрина признања као одраз међународног волунтаризма 101
6.4.5. Проблематика прераног признања као акт противправне интервенције 102
6.5. Експлицитно и имплицитно признање: Дијалектика намере и политичке сврсисходности 103
6.5.1. Формални акти и правни парадокси имплициране намере 103
6.5.2. Мултилатерализам и чланство у УН: Функционална нужност против политичке воље 103
6.5.3. Парадокс билатералних уговора и „тактичко“ признање 104
6.5.4. Естрада доктрина: Одбрана неинтервенције против политичког волунтаризма 104
6.5.5. Експлицитно признање као гарант правне сигурности 104

6.6. Индивидуално и колективно признање: Од дипломатске билатералности до институционалне легитимизације 105
6.6.1. Еволуција колективног признања: Од Конгреса великих сила до регионалног кондиционализма 105
6.6.2. Улога Уједињених нација: Институционална интеграција као пређутно признање 106
6.6.3. Консултовано и концертовано признање: Дијалектика суверенитета и координације 106
6.6.4. Правни значај колективне потврде државности 107
6.6.5. Дезинтеграција СФРЈ и СССР–а: Контрастни модели колективне легитимизације 107
6.7. Условно и безусловно признање: Између политичке погодбе и императивних норми 109
6.7.1. Историјски контекст и политичка природа условљавања 109
6.7.2. Критика у правној теорији: парадокс „условљеног постојања“ 109
6.7.3. Регионални кондиционализам: Случај Смерница ЕЗ (1991) 110
6.7.4. Етимологија моћи и безусловно признање 110
6.8. Чин (не)признања као инструмент политичког арбитрирања и оперативне парализе државности 111
6.9. Синтеза теоријских изазова и еволуција признања кроз савремену праксу 113
Поглавље VII: Посебни случајеви „Проблематике Државности“ у Међународном праву 115
7.1. Косово и Метохија 115
7.1.1. Државност Косова и Метохије као проблем међународног права 115
7.1.2. Географско–историјски контекст Косова и Метохије 115
7.1.3. Етногенеза Албанаца и демографска динамика 117
7.1.3.1. Статистички подаци о етничкој структури 118
7.1.4. Национална стратегија и стварање албанске државе 119
7.1.4.1. Лондонска конференција и одбацивање етнографског принципа 119
7.1.5. Правни оквир Косова и Метохије у Краљевини Југославији 120
7.1.6. Уставна еволуција положаја Косова и Метохије у СФРЈ (1946–1974) 121
7.1.6.1. Устав ФНРЈ из 1946. године и почеци аутономије 121
7.1.6.2. Устав СФРЈ из 1963. године 121
7.1.6.3. Устав СФРЈ из 1974. године и конститутивни статус покрајина 121
7.1.7. Уставни амандмани из 1989. и Устав Србије из 1990. године 123
7.1.8. Резолуција 1244 Савета безбедности и Кумановски споразум 124
7.1.8.1. Кумановски споразум као правни основ 124
7.1.8.2. Правна ваљаност Кумановског споразума 124
7.1.8.3. Формулација „до коначног решења" и правни вакуум 125
7.1.9. Митровдански устав из 2006. године 125
7.1.10. Декларација о независности тзв. Косова и Саветодавно мишљење Међународног суда правде 126

7.1.10.1. Издвојена мишљења судија 126
7.1.11. Мисија ЕУЛЕКС и однос Уједињених нација и Европске уније на Косову и Метохији 127
7.1.12. Дијалог Београда и Приштине: од техничког дијалога до Бриселског споразума 128
7.1.12.1. Технички и политички дијалог (2010–2013) 128
7.1.12.2. Бриселски споразум (2013) и његова правна природа 128
7.1.13. Улога Европске уније и Процес стабилизације и придруживања 129
7.1.14. Вашингтонски споразум (2020) 129
7.1.15. Европски предлог и Охридски споразум (2023) 130
7.1.16. Компаративни модели за решавање статуса Косова и Метохије 131
7.1.16.1. Ишингеров план и модел „две Немачке" 131
7.1.16.2. Кипарски модел 132
7.1.16.3. Модел Хонгконга и Великопетковски споразум 132
7.1.16.4. Случај Бугенвила (*Bougainville*, *Papua New Guinea*) 132
7.1.17. Појам „суштинске аутономије" – правна анализа 133
7.1.18. Косовски случај у светлу савремене теорије државности у међународном праву 134
7.2. Тајван 136
7.2.1. Тајван као парадокс ефективне државности у међународном праву 136
7.2.2. Историјски контекст: од јапанске колоније до територијалног статуса кво 137
7.2.2.1. Јапанска колонијална управа (1895–1945) 137
7.2.2.2. Послератна окупација и режим Републике Кине (1945–1988) 137
7.2.2.3. Корејски рат и успостављање територијалног статуса кво 138
7.2.3. Процес демократизације и тајванизације као фактор државности 139
7.2.4. Претензије Народне Републике Кине и формула „једна држава, два система" 140
7.2.4.1. Правни основ кинеских претензија 140
7.2.4.2. Формула „једна држава, два система" и њене импликације 140
7.2.5. Геополитички значај Тајвана и територијални спорови у региону 141
7.2.5.1. Тајван као карика „првог острвског ланца" 141
7.2.5.2. Територијални спорови у Јужном кинеском мору 142
7.2.6. Тајван и забрана употребе силе у међународном праву 144
7.2.6.1. Примена члана 2(4) Повеље Уједињених нација 144
7.2.6.2. Тајвански мореуз као правна граница 145
7.2.7. Право на самоопредељење тајванског народа 145
7.2.8. *De facto* државност Тајвана и критеријуми Монтевидео конвенције 146
7.2.8.1. Испуњеност критеријума државности 146
7.2.8.2. Анализа правне доктрине о тајванској државности 147
7.2.9. Чин (не)признања и теорије о дипломатском признавању 148

7.2.10. Позиције великих сила и међународних организација 149
7.2.10.1. Сједињене Америчке Државе 149
7.2.10.2. Руска Федерација 150
7.2.10.3. Европска унија 150
7.2.11. Дипломатска офанзива Пекинга и лекције из руско–украјинског сукоба 151
7.2.12. Право на самоодбрану и колективна безбедност 152
7.2.13. Могући правни путеви за разрешење статуса Тајвана 153
7.2.14. Међународноправни положај Тајвана: синтетички осврт 154
7.3. Западна Сахара 155
7.3.1. Западна Сахара као проблем државности кроз призму деколонизације 155
7.3.2. Географски и демографски контекст 156
7.3.3. Историјски контекст: од шпанске колонизације до повлачења 156
7.3.3.1. Шпанска колонијална управа и притисак за деколонизацију 156
7.3.3.2. Саветодавно мишљење Међународног суда правде (1975) 157
7.3.3.3. Зелени марш и Мадридски споразум (1975) 158
7.3.4. Полисарио и проглашење САДР 158
7.3.5. Улога Уједињених нација и мисија МИНУРСО 160
7.3.5.1. Резолуције Генералне скупштине и Савета безбедности 160
7.3.5.2. МИНУРСО и план насељења 160
7.3.6. Посредовање Џејмса Бејкера и неуспешни планови решавања 162
7.3.6.1. Хјустонски споразум (1997) и Бејкеров план I (2001) 162
7.3.6.2. Бејкеров план II (2003) и његов неуспех 162
7.3.7. Улога природних ресурса у перпетуирању сукоба 163
7.3.8. Арапско пролеће и његов утицај на Западну Сахару 163
7.3.9. Право на самоопредељење сахаравског народа и сукоб начела међународног права 165
7.3.10. Правни статус Западне Сахаре: аномалија у теорији државности 166
7.3.11. Позиције великих сила и међународних организација 167
7.3.11.1. Сједињене Америчке Државе 167
7.3.11.2. Европска унија 168
7.3.11.3. Француска Република 169
7.3.11.4. Немачка и Велика Британија 169
7.3.12. Правне последице кршења императивних норми и обавеза непризнавања 169
7.3.13. Кључне импликације случаја Западне Сахаре 170
7.4. Северни Кипар 172
7.4.1. Северни Кипар између *de facto* власти и међународноправног непризнавања 172
7.4.2. Историјски контекст: од колонијалне управе до стварања Републике Кипар 173
7.4.2.1. Оснивање Републике Кипар и уставни оквир из 1960. године 173
7.4.2.2. Уставна криза 1963. године и ескалација сукоба 174

7.4.2.3. Грчки војни удар и турска интервенција 1974. године 175
7.4.3. Проглашење независности ТРСК и међународноправно непризнавање 176
7.4.3.1. Од „Турске Државе Кипар" до ТРСК (1975–1983) 176
7.4.3.2. Резолуције 541 и 550 Савета безбедности 176
7.4.4. *De facto* државност ТРСК и критеријуми Монтевидео конвенције 177
7.4.4.1. Испуњеност формалних критеријума 177
7.4.4.2. Проблем полусуверенитета и зависности од Турске 177
7.4.5. Забрана признања и Стимсонова доктрина 178
7.4.6. Демографски инжењеринг и кршење Женевске конвенције 179
7.4.7. Пресуде Европског суда за људска права и питање одговорности Турске 180
7.4.8. Ананов план и покушај уједињења (2004) 180
7.4.9. Право на самоопредељење и принцип *ex injuria jus non oritur* 181
7.4.10. Позиције великих сила и Европске уније 182
7.4.10.1. Европска унија и приступ „избегавања државе" 182
7.4.10.2. Повезаност статуса ТРСК и тзв. Косова 183
7.4.11. ТРСК као замрзнути сукоб у компаративној перспективи 183
7.4.12. Завршни осврт на поглавље о ТРСК 184
7.5. Сомалиленд 186
7.5.1. Сомалиленд као случај без преседана контрадикције између ефективности и признања 186
7.5.2. Колонијални контекст и формирање територијалног идентитета 187
7.5.2.1. Британска колонијална управа над Сомалилендом (1884–1960) 187
7.5.2.2. Подељени колонијални модели као претпоставка институционалне дивергенције 187
7.5.3. Уједињење са Сомалијом 1960. године и деградација политичког система 188
7.5.3.1. Правна проблематичност акта уједињења 188
7.5.3.2. Пуч генерала Сијада Бареа и систематска репресија (1969–1991) 189
7.5.4. Обнављање суверенитета и проглашење независности 1991. године 189
7.5.5. Колапс Сомалије као контекстуални оквир за државност Сомалиленда 190
7.5.6. Испуњеност критеријума државности према Монтевидео конвенцији 192
7.5.6.1. Стално становништво 192
7.5.6.2. Дефинисана територија 192
7.5.6.3. Ефективна власт и хибридни политички модел 192
7.5.6.4. Капацитет за одржавање међународних односа 193
7.5.7. Начело *uti possidetis juris* и његова контрапродуктивност у случају Сомалиленда 194
7.5.8. Право на самоопредељење и основ за ремедијалну сецесију 195
7.5.9. Геополитичка димензија непризнавања и функционална корисност статуса кво 196
7.5.10. Позиције кључних међународних актера 197

7.5.10.1. Велика Британија и Европска унија 197
7.5.10.2. Сједињене Америчке Државе и регионални актери 198
7.5.11. Правни статус Сомалиленда: декларативна теорија наспрам скривеног конститутивног модела 198
7.5.12. Интегрална анализа Сомалиленда 199
7.6. Источни Тимор 200
7.6.1. Међународна администрација као механизам конституисања државности: случај Источног Тимора 200
7.6.2. Географски и демографски контекст 201
7.6.3. Историјски контекст: од португалске колонизације до индонежанске инвазије 201
7.6.3.1. Португалска колонијална управа и процес деколонизације 201
7.6.3.2. Операција Комодо и индонежанска инвазија 1975. године 202
7.6.3.3. Покрет отпора: ФРЕТИЛИН и ФАЛИНТИЛ 203
7.6.4. Међународноправна реакција и улога Уједињених нација 204
7.6.4.1. Резолуције Савета безбедности и Генералне скупштине 204
7.6.4.2. Правни статус територије и замрзнута деколонизација 204
7.6.4.3. Стратешка комуникација и очување питања на дневном реду УН 205
7.6.5. Међународни суд правде: случај Португал против Аустралије 206
7.6.5.1. Покретање поступка и одлука Суда 206
7.6.5.2. Издвојена мишљења судија 206
7.6.5.3. Право на самоопредељење као *erga omnes* норма 207
7.6.6. Референдум 1999. године и пут ка независности 207
7.6.6.1. Споразуми 5. маја и организација референдума 207
7.6.6.2. Правна природа и резултати референдума 207
7.6.6.3. ИНТЕРФЕТ и примена Поглавља VII Повеље УН 208
7.6.7. Прелазна администрација Уједињених нација (УНТАЕТ) и изградња државности 208
7.6.7.1. Правна природа и мандат УНТАЕТ–а 208
7.6.7.2. Институционална изградња и изазови 209
7.6.8. Стицање независности и консолидација државности 210
7.6.8.1. Проглашење независности 20. маја 2002. године 210
7.6.8.2. Криза 2006. године и постмандатна безбедност 210
7.6.9. Демократија, самоопредељење и доктрина деколонизације 212
7.6.9.1. Повезаност демократије и самоопредељења 212
7.6.9.2. Примена доктрине деколонизације на статус Источног Тимора 212
7.6.9.3. Компаративна анализа: сецесија и самоопредељење 213
7.6.10. Спољна политика и изградња међународног идентитета 214
7.6.10.1. Стратешко позиционирање и дипломатски капитал 214
7.6.10.2. Регионална оријентација и португалско наслеђе 214

7.6.10.3. Мултилатерални односи и чланство у међународним организацијама 215
7.6.10.4. Односи са Турском 215
7.6.11. Изазови одрживости и питање земљишних права 216
7.6.11.1. Економска одрживост и безбедносни изазови 216
7.6.11.2. Питање земљишних права као тест владавине права 216
7.6.12. Општи закључци истраживања процеса државности Источног Тимора 217
7.7. Палестина 218
7.7.1. Палестина и феномен трајног статус кво у међународном праву 218
7.7.2. Историјски контекст: од Балфурове декларације до Мандата за Палестину 219
7.7.2.1. Балфурова декларација и настанак политичког ционизма 219
7.7.2.2. Мандатни систем и британска управа над Палестином 220
7.7.2.3. План поделе и проглашење независности 221
7.7.3. Територијални спорови и нормативни оквир Уједињених нација 221
7.7.3.1. Резолуција Савета безбедности 242 (1967) 221
7.7.3.2. Јомкипурски рат и Кемп Дејвидски споразум 222
7.7.4. Мировни процес: од Осла до Абрахамских споразума 223
7.7.4.1. Ослоски споразуми и успостављање Палестинске власти 223
7.7.4.2. Мапа пута и накнадни мировни напори 223
7.7.4.3. Трампов план и Абрахамски споразуми 224
7.7.5. Палестинска државност и критеријуми Монтевидео конвенције 225
7.7.5.1. Становништво: дисперзовани народ и право на повратак 225
7.7.5.2. Територија: Зелене линије и проблем фрагментације 226
7.7.5.3. Ефективна власт: Привремени споразум и ограничења суверенитета 227
7.7.5.4. Способност вођења спољних односа 229
7.7.6. Међународно признање и статус у Уједињеним нацијама 231
7.7.6.1. Декларација независности и мултилатерално признање 231
7.7.6.2. Статус државе посматрача нечланице и његове импликације 231
7.7.6.3. Приступање Римском статуту и правосудни суверенитет 232
7.7.7. Право на самоопредељење: пракса Међународног суда правде 232
7.7.7.1. Саветодавно мишљење о зиду (2004) 232
7.7.7.2. Саветодавно мишљење о правним последицама израелских политика (2024) 233
7.7.7.3. Самоопредељење и деколонизација: правна квалификација 233
7.7.8. Случај Јужна Африка против Израела пред Међународним судом правде 234
7.7.8.1. Покретање поступка и аргументација Јужне Африке 234
7.7.8.2. Аргументација Израела и питање јурисдикције 235
7.7.8.3. Привремене мере и питање примене 235
7.7.8.4. Геноцидна намера и наметање услова живота 236
7.7.8.5. Извештај *Amnesty International* и питање геноцида 237

7.7.9. Догађаји од 7. октобра 2023. године и њихове правне последице 237
7.7.10. Палестинска државност између права и политичке реалности: дуготрајни изазов међународног права 238
7.8. Република Српска 239
7.8.1. Република Српска као изазов класичном концепту суверенитета 239
7.8.2. Идентитетска генеза и „правна цена“ међународне легитимације 240
7.8.2.1. *Uti possidetis* као баријера самоопредељењу народа 241
7.8.3. Пропаст аутохтоних уставних модела и улога међународног фактора (1991–1992) 242
7.8.3.1. Међународноправна делегитимизација савезног легалитета и успон „републичког суверенитета” 244
7.8.3.2. „Исламска декларација” и изазов начелу секуларне легитимности државе 244
7.8.3.3. Сукоб принципа ефективитета и легалитета у оснивању Републике Српске 245
7.8.4. Вашингтонски споразум и Контакт група: Фаза „принудне консолидације субјеката” 245
7.8.4.1. Доктрина „асиметричног признања” и Женевски принципи (септембар 1995) 246
7.8.4.2. Контакт група и коерцитивна деноминација права на самоопредељење 247
7.8.5. Дејтонска БиХ као „држава *sui generis*“: Дисоцијација суверенитета и правни континуитет 247
7.8.5.1. Анекс 2: Међуентитетска линија разграничења (IEBL) као „*limes*” правних подсистема 249
7.8.5.2. Преамбула Устава БиХ: „Конститутивни народи” наспрам грађанског суверенитета 250
7.8.6. Питање преноса надлежности и доктрина „изворног Дејтона“ 251
7.8.6.1. Економска и монетарна димензија суверенитета: Централна банка као инструмент међународног патроната 251
7.8.6.2. Судски суверенитет и улога страних судија у Уставном суду БиХ: Међународна арбитража као сурогат суверене воље 252
7.8.7. Брчко Дистрикт као територијални кондоминијум и геостратешка варијабла дејтонског поретка 253
7.8.7.1. Коначна арбитражна одлука и правна природа „Дистрикта” као међународног експеримента 254
7.8.7.2. Брчко као „геостратешка баријера” и ерозија територијалног континуитета 255
7.8.8. Закључна разматрања: БиХ као модел „нормативизације фактицитета” и дисоцираног суверенитета 255
Закључак 258
БИБЛИОГРАФИЈА 276
ИЗВОРИ 314
БИОГРАФИЈА АУТОРА 330

Увод

Потреба за организованим облицима заједничког живота представља једну од најстаријих и најпостојанијих карактеристика људских друштава. Од најранијих облика човекове егзистенције, од ловачко-сакупљачких група палеолита које су се удруживале ради преживљавања у непријатељском природном окружењу, преко првих ратарских насеља неолита у којима су се јавили зачеци друштвене хијерархије и поделе рада, до сложених друштвених организација Месопотамије и долине Нила, људи су увек тежили стварању институционалних оквира који би регулисали заједнички живот, обезбедили физичку безбедност чланова заједнице и омогућили ефикасно управљање ресурсима. Управо из ове примордијалне потребе за удруживањем развиће се временом феномен државности – један од централних појмова модерног међународног права и темељ савременог међународног поретка.

Ране људске заједнице су се организовале по принципу сродства и територијалне близине. Племенске заједнице су поседовале своје вође, обичајна правила понашања и механизме решавања спорова који су, иако далеко од формализованих правних система, чинили изворне облике друштвеног регулисања. Како су се ове заједнице увећавале и сложеније постајале, тако су се развијали и институционални оквири управљања. Прелаз са номадског на седелачки начин живота, који је обележио неолитску револуцију, довео је до стварања трајних насеља, а потом и првих градских центара у Месопотамији, Египту, долини Инда и на обалама Жуте реке у Кини. Ови градски центри су постепено прерасли у прве градове-државе, а потом и у царства, чиме је процес политичког организовања добио облике који су већ носили одређене карактеристике онога што данас подразумевамо под државношћу.

Од изузетног је значаја уочити да државност као појава далеко претходи свом правном уређењу. Древне цивилизације – од градова-држава Сумера, преко египатских фараонских династија, до грчких полиса и Римског царства – развијале су сложене облике политичке организације који су садржавали бројне елементе онога што данас подразумевамо под државом: постојано становништво, дефинисану територију, организовану власт и способност вођења спољних послова. Ипак, формални концепт суверене државе у модерном смислу, заснован на правно дефинисаним атрибутима и успостављен као темељ међународноправног поретка, у античком и средњовековном периоду није постојао. Тек ће историјски развој европске цивилизације, обележен верским ратовима, феудалним односима и постепеним

слабљењем универзалистичких претензија Светог римског царства и Папства, створити услове за настанак модерног система суверених држава.

Прекретницу у историји државности чини Тридесетогодишњи рат (1618–1648), један од најразорнијих сукоба у европској историји, који је почео као верски конфликт између протестантских и католичких држава Светог римског царства, а временом је прерастао у свеобухватни геополитички сукоб у који су се укључиле готово све европске силе тога доба. Последице овог рата биле су катастрофалне: поједини делови Централне Европе изгубили су до трећине свог становништва, привредна активност била је девастирана, а постојећи политички поредак темељно уздрман. Управо је из ове разорне реалности произашла потреба за успостављањем новог система међународних односа, који би спречио понављање сличних катастрофа и утврдио јасна правила коегзистенције суверених политичких ентитета.

Вестфалски мир, закључен 1648. године кроз два уговора – Оснабришки и Минстерски – успоставио је темеље система суверених држава који, уз бројне модификације, егзистира до данашњих дана. Овај мировни споразум се традиционално сматра почетком модерног система међународних односа и тачком од које се може говорити о суверенитету као правном принципу. Вестфалски систем је утврдио неколико кључних начела: принцип суверене једнакости држава, начело немешања у унутрашње послове других суверених ентитета и право сваке државе да самостално одређује свој унутрашњи политички и верски поредак. Тиме је државност постала не само фактичка појава, већ и правно релевантна категорија у настајућем систему међународног јавног права.

Међутим, било би научно непрецизно приписати Вестфалском миру значај који он историјски није имао, нити некритички прихватити идеализовану визију овог система. Вестфалски систем је, наиме, имао бројне слабости и ограничења која су се манифестовала кроз читав период његовог постојања. Пре свега, принцип суверене једнакости држава био је у значајној мери формалан, будући да су велике силе – Француска, Шведска, Хабзбуршко царство – континуирано вршиле утицај на мање државе и одређивале правце развоја међународних односа. Начело немешања у унутрашње послове било је селективно поштовано, а велике силе су га кршиле кад год им је то одговарало. Осим тога, Вестфалски систем је био есенцијално европски концепт, који није узимао у обзир политичке ентитете ван европског континента, чиме је створена асиметрична структура међународних односа која ће имати далекосежне последице по процес настанка држава у наредним вековима. Коначно, сам концепт суверенитета, како је формулисан у Вестфалском систему, није био ни довољно прецизно дефинисан ни доследно примењиван, што је остављало простор за различита тумачења и злоупотребе.

Након Вестфалског мира, процес настанка држава наставио се кроз низ историјских догађаја који су сваки на свој начин обликовали међународноправни поредак и условљавали модалитете стицања државности. Овде је од изузетне важности сместити те догађаје у одговарајући контекст и сагледати их као делове једног континуираног процеса у којем се односи моћи преплићу са правним нормама.

Бечки конгрес из 1815. године, одржан након завршетка Наполеонових ратова, чини кључну тачку у историји европских међународних односа. Конгрес је окупио представнике победничких сила – Аустрије, Русије, Пруске и Велике Британије – с циљем редефинисања политичке мапе Европе и успостављања новог система равнотеже снага. Бечки конгрес је донео одлуке које су непосредно утицале на процес настанка и нестанка држава: Пољска је поново подељена, Белгија је припојена Холандији, а Италија и Немачка су остале раздробљене на велики број мањих политичких ентитета. Принцип легитимизма – идеја да само легитимне, тј. постојеће династије имају право на власт – постављен је као основа за решавање територијалних питања, чиме је интерес великих сила добио формалноправни оквир. Овај приступ јасно показује да процес настанка држава није био вођен правом народа на самоопредељење нити правним критеријумима државности, већ геополитичким интересима европских великих сила.

Париски конгрес из 1856. године, одржан након завршетка Кримског рата, такође је имао значајне последице по процес настанка држава. Конгрес је, поред решавања питања везаних за Кримски рат, потврдио аутономију Влашке и Молдавије – ентитета који ће убрзо након тога формирати Уједињену Кнежевину Румунију – чиме је посредно омогућио настанак нове државе на Балкану. Париски конгрес је такође утврдио одређена правила ратног права и поморског права, доприносећи тиме даљем развоју међународноправног поретка. Важност овог конгреса за процес настанка држава огледа се пре свега у чињеници да су велике силе себе доживљавале као арбитре који одлучују о судбини мањих народа и територија, што је пракса која ће се наставити и у наредним деценијама.

Берлински конгрес из 1878. године је можда један од најилустративнијих примера утицаја политике моћи на процес настанка држава у деветнаестом веку. Конгрес, сазван на иницијативу Ота фон Бизмарка (*Otto von Bismarck*), имао је за циљ ревизију одредаба Санстефанског мира, који је завршио руско-турски рат 1877–1878. године. На Берлинском конгресу донете су одлуке од историјског значаја за процес настанка држава на Балкану: Србија, Црна Гора и Румунија добиле су пуну независност, док је Бугарска формирана као аутономна кнежевина у оквиру Османског царства. Босна и Херцеговина је стављена под аустроугарску администрацију, а на Кипру је утврђено британско управљање. Одлуке

Берлинског конгреса недвосмислено показују да је процес настанка држава у овом периоду био непосредно условљен вољом великих сила, а не правним принципима или правом народа на самоопредељење.

Управо у овом историјском контексту потребно је јасно артикулисати однос између државности и међународног права, однос који чини централну тематску осовину ове дисертације. Државност је, као што је истакнуто, фактичка појава која претходи правном уређењу. Међутим, настанак модерног система међународног јавног права довео је до тога да државност постане и правна категорија, чији се атрибути и критеријуми дефинишу правним нормама. Ова двострука природа државности – истовремено фактичка и правна – ствара специфичну тензију која прожима читав процес настанка држава.

С једне стране, држава је примарни субјект међународног права, носилац суверенитета и основна јединица међународног система. Без држава, међународно право не би имало субјекте на које би се примењивало, нити би постојао институционални оквир за његову примену. У том смислу, државност чини претпоставку постојања међународног права. С друге стране, међународно право дефинише критеријуме државности, регулише процес признања, утврђује права и обавезе држава и успоставља институционални оквир у којем се процес настанка држава одвија. Ова циркуларна зависност – државност као претпоставка права и право као регулатор државности – осликава фундаментални парадокс међународног правног поретка.

Централна тема ове докторске дисертације управо је државност као појава у међународном праву, при чему се увек полази од државности као фактичког феномена, а тек потом се она сагледава кроз призму правних норми и института међународног јавног права. Овакав приступ заснива се на уверењу да се процес настанка држава не може разумети искључиво кроз правну анализу, већ да је неопходно узети у обзир и политичке, историјске, економске и социолошке факторе који тај процес условљавају и обликују. Истовремено, правна димензија процеса настанка држава остаје од кључног значаја, јер правни оквир – ма колико био несавршен и подложан политичким злоупотребама – илуструје нормативни идеал којем међународна заједница формално тежи.

Формалне критеријуме државности утврдила је Монтевидео конвенција о правима и обавезама држава из 1933. године, иако су они и пре тога били познати у међународноправној доктрини и пракси. Према овој конвенцији, да би ентитет био признат као држава, мора да поседује четири елемента: стално становништво, дефинисану територију, ефективну владу и способност ступања у међународне односе. Ови критеријуми су широко прихваћени у

међународноправној доктрини и пракси, али њихова примена у конкретним случајевима далеко је од једноставне.

Наиме, пракса показује да испуњеност формалних критеријума државности није довољна за стицање пуног међународноправног субјективитета. Бројни ентитети који испуњавају све или готово све критеријуме Монтевидео конвенције – као што су тзв. Косово, Тајван, Палестина, Абхазија, Јужна Осетија или Придњестровље – немају пун међународноправни субјективитет управо због недостатка признања кључних актера међународне заједнице. Истовремено, поједини ентитети чија је испуњеност критеријума државности спорна – попут Ватикана или Малтешког витешког реда – уживају одређени степен међународноправног субјективитета. Ова дискрепанција између формалних критеријума и стварне праксе указује на то да процес настанка држава није примарно правно регулисан феномен, те да институт признања игра далеко значајнију улогу него што то сугерише доминантна декларативна доктрина.

Институт признања је једно од најконтроверзнијих питања савременог међународног права. Традиционална доктрина познаје две основне теорије признања: декларативну, према којој признање само потврђује већ постојеће стање ствари и не утиче на правни субјективитет ентитета, и конститутивну, према којој признање има правостварајуће дејство и неопходан је услов за стицање међународноправног субјективитета. Иако је декларативна теорија доминантна у савременој доктрини, пракса недвосмислено показује да признање има конститутивно дејство: ентитет коме недостаје признање кључних актера међународне заједнице остаје у правном лимбу, осуђен на фактичко постојање без правних механизама неопходних за пуноправно деловање у међународном систему.

Међутим, суштина проблема не лежи само у питању врста признања – *de iure* или *de facto*, индивидуално или колективно, преурањено или закаснело. Ова дисертација посебну пажњу посвећује улози самог чина признања, односно чина непризнања, у међународном праву. Чин (не)признања означава политичко-правни акт од изузетног значаја, који далеко превазилази формалну констатацију постојећег стања. Признање омогућава приступ међународним организацијама, закључивање међународних уговора, успостављање дипломатских односа, учешће у међународној трговини и приступ међународним финансијским институцијама. Без признања, ентитет остаје у својеврсном правном лимбу – он може фактички постојати, вршити власт над територијом и становништвом, али не може пуноправно учествовати у систему међународних односа.

Непризнање, с друге стране, функционише двојако. Прво, оно може служити као механизам заштите међународног легализма, тј. као средство очувања принципа *ex injuria jus*

non oritur – из противправног дела не може настати право. У случајевима противправних сецесија, агресије или грубог кршења императивних норми међународног права (*jus cogens*), непризнање је инструмент којим међународна заједница одбија да санкционише стања настала кршењем права. Друго, непризнање може служити и као инструмент геополитичког арбитрирања, када велике силе условљавају статус ентитета сопственим политичким интересима, независно од тога да ли ентитет испуњава критеријуме државности и да ли је процес његовог настанка био у складу са нормама међународног права.

Ова дисертација стога чин признања и чин непризнања не посматра изоловано, нити их третира искључиво кроз призму типологије врста признања, већ их анализира као две стране исте медаље – као политичко-правне инструменте који у пракси детерминишу судбину ентитета на међународној сцени и који, узети заједно, пружају кључни доказ о односу моћи и права у процесу настанка држава.

Уз институт признања, централни проблем у процесу настанка држава је тензија између два фундаментална принципа савременог међународног права: права на самоопредељење народа и принципа територијалног интегритета постојећих држава. Право на самоопредељење, чији се историјски корени могу пратити од Француске и Америчке револуције, у модерном смислу афирмисано је Повељом Уједињених нација из 1945. године и потом додатно развијено кроз бројне резолуције Генералне скупштине, Међународне пактове о људским правима из 1966. године и праксу Међународног суда правде. Иако се ради о концепту чија формалноправна артикулација датира од усвајања Повеље Уједињених нација, његов фактички значај и политичка снага далеко превазилазе оквире позитивног међународног права.

Међутим, право на самоопредељење народа не може се посматрати изоловано од принципа територијалног интегритета, који је такође утврђен Повељом Уједињених нација и суштински је један од темеља савременог међународноправног поретка. Тензија између ова два принципа манифестује се у питању под којим условима је сецесија – издвајање дела територије постојеће државе и формирање нове државе – правно допуштена. Повеља Уједињених нација садржи оба принципа, али не дефинише њихов међусобни однос, што оставља значајан простор за различита тумачења и, неминовно, за утицај политике моћи на конкретне исходе.

Пракса показује да је принцип самоопредељења народа доследно примењиван готово искључиво у процесу деколонизације, током којег су бројне територије у Африци и Азији стекле независност од колонијалних сила. У свим осталим случајевима, принцип самоопредељења подређен је принципу територијалног интегритета, а његова примена

условљена геополитичким интересима великих сила. Тако је самоопредељење подржано у случајевима који су одговарали интересима доминантних актера међународне заједнице – попут независности Источног Тимора или Јужног Судана – док је оспоравано или игнорисано у случајевима који су тим интересима противречили. Ова селективност у примени начела самоопредељења један је од најубедљивијих доказа да процес настанка држава није примарно правно регулисан, већ да је суштински подређен политици моћи.

У овом контексту, од посебног значаја је питање сецесије и услова под којима она може бити правно прихватљива. Доктрина познаје неколико модалитета правно допуштене сецесије: сецесију у процесу деколонизације, консензуалну сецесију и тзв. ремедијалну сецесију – право на отцепљење као крајње средство у ситуацијама систематског кршења људских права одређене групе. Ипак, границе ремедијалне сецесије остају изузетно споран предмет у доктрини, а пракса не пружа довољно конзистентне одговоре на питање где завршава право на унутрашње самоопредељење, а где почиње право на спољашње самоопредељење, тј. право на формирање нове државе.

Значај ове теме огледа се у чињеници да питање настанка држава остаје трајно актуелно. У двадесетом и двадесет првом веку све већи број ентитета тежи стицању државности, а процеси настанка (и нестанка) држава настављају да обликују међународни поредак. Случајеви попут тзв. Косова, Палестине, Западне Сахаре, Тајвана, Абхазије, Јужне Осетије и Сомалиленда показују да проблем настанка држава није само историјска категорија, већ живо и актуелно питање савремених међународних односа. Посебно илустративан је случај Бугенвила на Новој Гвинеји, где је референдумом из 2019. године забележена подршка независности од чак 97,7%, што овај случај чини једним од најактуелнијих примера процеса настанка држава у садашњем тренутку.

Ови случајеви захтевају дубоко разумевање савремених међународних односа и правних оквира у којима се процес настанка држава одвија, али и свест о томе да правне норме нису једини, а неретко ни пресудни чинилац у том процесу. Дисертација стога настоји да пружи одговор на питање које је од суштинског значаја за разумевање савременог међународног поретка: да ли је процес настанка држава примарно правно регулисан феномен, или је он суштински подређен политици моћи великих сила?

Предмет и циљеви истраживања

Предмет истраживања ове дисертације је процес настанка држава у међународном праву, са посебним освртом на однос између правних норми и политичке праксе, улогу чина

(не)признања у међународном праву и тензију између принципа самоопредељења и територијалног интегритета. Истраживање полази од државности као централне појаве у систему међународног јавног права и настоји да утврди у којој мери је процес настанка држава детерминисан правним нормама, а у којој политичким интересима доминантних актера међународне заједнице.

Основни циљ дисертације је систематизација постојећег знања о процесу настанка држава, критичко преиспитивање доминантних теорија и доктрина, те указивање на кључну међународноправну терминологију у овој недовољно кодификованој области. Рад тежи да дефинише домете процеса настанка држава, да идентификује правне и ванправне факторе који тај процес условљавају и да пружи одговор на питање у којој мери је процес настанка држава домен права, а у којој мери домен политике.

Специфични циљеви истраживања обухватају, прво, анализу историјског развоја концепта државности од најранијих облика организованог друштвеног живота до савременог система међународних односа. Други циљ подразумева критичко преиспитивање критеријума државности утврђених Монтевидео конвенцијом из 1933. године и њихове примене у савременој пракси. Трећи циљ односи се на испитивање улоге института признања, а нарочито чина (не)признања, у консолидацији државности. Четврти циљ усмерен је на анализу тензије између принципа самоопредељења и територијалног интегритета и начина на који се ова тензија разрешава у конкретним случајевима. Пети циљ обухвата утврђивање улоге непризнања као механизма заштите међународног легализма, али и као инструмента геополитичког арбитрирања. Коначно, шести циљ јесте аргументовано доказивање хипотезе о хиперреализму као доминантној парадигми у процесу настанка држава.

Хипотезе истраживања

Централна хипотеза дисертације гласи: процес настанка држава у међународном праву није примарно правно регулисан феномен, већ је подређен политици моћи великих сила, при чему се међународно право инструментализује као легитимацијски оквир за геополитичке интересе. Ова хипотеза заснива се на концепту хиперреализма – схватању да је политика моћи онтолошки примарна у односу на правне норме и да међународноправни систем не функционише као аутономни нормативни поредак, већ као рефлексија постојећих односа моћи у међународној заједници.

Помоћне хипотезе, које подупиру и конкретизују централну хипотезу, формулисане су на следећи начин.

Прва помоћна хипотеза: критеријуми државности – стално становништво, дефинисана територија, ефективна влада и способност ступања у међународне односе – представљају неопходне, али не и довољне услове за стицање међународноправног субјективитета. Без политичког признања кључних актера међународне заједнице, испуњеност формалних критеријума не гарантује стицање пуног међународноправног статуса.

Друга помоћна хипотеза: институт признања, иако формално декларативне природе према доминантној доктрини, у пракси има конститутивно дејство. Испуњеност Монтевидео критеријума без одговарајуће политичке потврде доминантних актера не производи пуноважан међународноправни субјективитет.

Трећа помоћна хипотеза: принцип самоопредељења народа се селективно примењује у зависности од геополитичких интереса доминантних актера. Самоопредељење се подржава када одговара интересима великих сила, а оспорава или игнорише када тим интересима противречи.

Четврта помоћна хипотеза: непризнање функционише као механизам заштите међународног легализма у случајевима противправних сецесија, али се и оно примењује селективно, у зависности од геополитичких интереса великих сила.

Пета помоћна хипотеза: савремени међународни поредак карактерише хиперреализам – доминација политике моћи над правним нормама, при чему се међународно право користи као инструмент легитимације геополитичких интереса, а не као аутономни нормативни систем.

Дисертација ће настојати да ове хипотезе потврди, делимично потврди или оспори кроз систематску анализу историјских и савремених случајева настанка држава, при чему ће хипотезе представљати аналитички оквир који прожима сваки сегмент рада. Сваки аспект анализе – историјски, теоријски, нормативни и компаративни – биће посматран кроз призму постављених хипотеза, чиме се обезбеђује унутрашња кохерентност рада и јасно профилише научни допринос истраживања.

Методологија истраживања

Методолошки приступ процесу настанка држава обухвата анализу различитих аспеката који доводе до формирања држава кроз примену плурализма научних метода. Истраживање користи еклектички приступ, повезујући правно-историјску анализу са политичким и социолошким контекстом, што је неопходно за разумевање комплексности процеса настанка држава.

Историјско-правни метод заузима посебно место у методолошком оквиру ове дисертације, будући да је разумевање историјске еволуције државности неопходна претпоставка за сагледавање савремених процеса настанка држава. Овај метод се примењује за анализу развоја концепта државности од најранијих облика организованог друштвеног живота, преко средњовековних феудалних структура и Вестфалског система, до модерног система суверених држава. Притом, историјски метод није употребљен само ради себе, тј. у циљу пуког хронолошког приказа, већ у функцији анализе начина на које су политички догађаји – ратови, конгреси, револуције и међународни уговори – обликовали правне норме и институте везане за процес настанка држава. Историјски метод, дакле, увек је праћен правним контекстом и подређен циљевима истраживања.

Правни метод, у свом догматском и нормативном облику, користи се за изучавање значења правних норми релевантних за процес настанка држава. Анализа обухвата кључне међународне уговоре, почев од Вестфалског мира (1648) и Бечког конгреса (1815), преко Париског, Берлинског и Версајског уговора, до Монтевидео конвенције и Повеље УН. Поред уговорног права, разматрају се обичајно право, судска пракса Међународног суда правде, одлуке Бадинтерове комисије и релевантна правна доктрина.

Мултидисциплинарни метод омогућава сагледавање односа права и политике кроз деловање међународне заједнице. Овај метод укључује елементе политичких наука, пре свега теорије међународних односа (реализам, либерализам, конструктивизам), геополитичке анализе и теорије моћи, као и елементе социологије, нарочито у домену национализма, етницитета и идентитета. Мултидисциплинарност је неопходна с обзиром на то да се процес настанка држава не може разумети искључиво кроз правну призму.

Социолошки метод помаже у разумевању ефеката настанка држава на друштвену стварност и обратно, утицаја друштвених фактора на процес формирања држава. Анализира се како процес настанка држава утиче на становништво (миграције, етничко чишћење, избеглице), економску стварност (трговина, инвестиције, санкције) и безбедносну ситуацију (оружани сукоби, тероризам, регионална стабилност).

Концептуална анализа се примењује ради прецизирања кључних појмова и института релевантних за процес настанка држава: државности, суверенитета, признања и непризнања, самоопредељења, територијалног интегритета, сецесије, деколонизације и ремедијалне сецесије. Прецизно дефинисање ових појмова неопходно је за обезбеђивање терминолошке конзистентности и научне прецизности рада.

Компаративни метод се користи за упоређивање различитих случајева настанка држава, како историјских тако и савремених. Упоређују се успешни случајеви (Источни Тимор, Јужни Судан, Еритреја), неуспешни (Катанга, Бијафра, Абхазија, Јужна Осетија), спорни (тзв. Косово, Тајван, Палестина, Западна Сахара) и актуелни (Бугенвил, Сомалиленд). Компаративни метод омогућава идентификовање образаца и правилности у процесу настанка држава, те доприноси потврди или оспоравању постављених хипотеза.

Структура рада

Дисертација је структурирана у неколико логичких целина које прате хронолошки и тематски развој процеса настанка држава, при чему свака целина доприноси потврди или оспоравању постављених хипотеза.

Прво поглавље пружа историјски преглед процеса настанка држава, почевши од најранијих облика организованог друштвеног живота и потребе за удруживањем код раних људских заједница, преко античких цивилизација (Месопотамија, Египат, грчки полиси, Римско царство), средњовековних феудалних структура, до модерног система суверених држава. Посебна пажња посвећена је кључним историјским тачкама: Тридесетогодишњем рату и Вестфалском миру (1648), Бечком конгресу (1815), Париском конгресу (1856), Берлинском конгресу (1878), Версајском уговору (1919) и оснивању Уједињених нација (1945). Историјски преглед је структуриран на прегледан начин, тако да сваки значајнији процес настанка државе – попут настанка Сједињених Америчких Држава, уједињења Немачке или еманципације Србије – стоји под засебном тачком.

Друго поглавље анализира теоријске концепције државности и настанка држава у међународном праву, обухватајући етичку, апсолутистичку, природноправну, позитивистичку, плуралистичку, декларативну, конститутивну и мешовиту теорију државе.

Треће поглавље посвећено је елементима државности утврђеним Монтевидео конвенцијом из 1933. године: сталном становништву, дефинисаној територији, ефективној влади (суверенитету) и способности ступања у међународне односе. Критички се преиспитује да ли су ови критеријуми довољни за стицање међународноправног субјективитета и како се примењују у пракси. У овом поглављу се анализира и однос елемената државности и института признања.

Четврто поглавље истражује тензију између принципа територијалног интегритета и права на самоопредељење народа. Анализира се под којим условима је сецесија правно допуштена, а када је кршење међународног права. Посебна пажња посвећена је праву на

самоопредељење у контексту распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, сецесији федералних јединица и улози Бадинтерове комисије.

Пето поглавље анализира општи процес настанка нових држава, улогу пријема у чланство Уједињених нација и Европске уније као фактора консолидације државности, однос права и политике у процесу настанка држава, реверзибилност интеграционих процеса и признање као хибридни правни акт.

Шесто поглавље посвећено је врстама и правној природи признања у процесу настанка држава, обухватајући *de facto* и *de iure* модалитете, експлицитно и имплицитно признање, индивидуално и колективно признање, условно и безусловно признање, те чин (не)признања као инструмент политичког арбитрирања и оперативне парализе државности.

Седмо поглавље анализира посебне случајеве проблематике државности у савременом међународном праву: тзв. Косово и Метохију, Тајван, Западну Сахару, Турску Републику Северни Кипар, Сомалиленд, Источни Тимор, Палестину и Републику Српску. Кроз систематску компаративну анализу ових случајева испитују се и доказују постављене хипотезе.

Закључак синтетизује налазе истраживања, потврђује или оспорава постављене хипотезе и указује на правце будућих истраживања.

Научна оправданост и допринос

Научна оправданост ове дисертације огледа се у неколико аспеката. Пре свега, рад систематизује постојеће знање о процесу настанка држава у међународном праву, које је до сада било расуто у различитим изворима и обрађивано из различитих перспектива, без довољне интеграције правне, политичке и историјске анализе. Осим тога, рад критички преиспитује доминантне теорије и доктрине, указујући на њихове слабости и ограничења у сусрету са конкретном праксом настанка држава. Коначно, рад развија нови теоријски оквир – хиперреализам – који настоји да боље објасни савремену праксу настанка држава него традиционалне теорије.

Допринос дисертације може се сагледати у неколико димензија. Теоријски допринос огледа се у развоју концепта хиперреализма као аналитичког оквира за разумевање односа између права и политике у процесу настанка држава. Методолошки допринос огледа се у примени мултидисциплинарног приступа који повезује право, политичке науке, међународне

односе и социологију у јединствену аналитичку целину. Емпиријски допринос чини детаљна компаративна анализа савремених случајева настанка држава, која пружа богат материјал за даља истраживања. Практични допринос огледа се у пружању аналитичког оквира за разумевање актуелних и будућих случајева настанка држава, чиме се дисертација директно ставља у службу теоријске и практичне потребе науке међународног јавног права.

Поглавље I: Историјски осврт на процес настанка држава у међународном праву

1.1. Стари век

1.1.1. Првобитни облици удруживања и теоријски оквир настанка заједнице

Иако се први облици политичке организације јављају далеко пре настанка међународног права у строгом смислу те речи, анализа ових раних заједница неопходна је ради разумевања генезе конститутивних елемената државности. Пре настанка првих прото-државних облика, примарна кохезија људских група почивала је на крвном сродству и митској свести, а друштвена организација заснивала се на хордама и родовима у којима је ауторитет био личан, а не институционалан.[1]

Са неолитском револуцијом и преласком на седелачки начин живота долази до фундаменталне трансформације – преласка са персоналног на територијални принцип удруживања, при чему везивање за земљу и потреба за одбраном поседа представљају клицу будућег територијалног суверенитета. Примарни мотив овог удруживања није била изграђена правна свест, већ егзистенцијална нужда, коју Томас Хобс (*Thomas Hobbes*) описује као природно стање „рата сваког против сваког" (*bellum omnium contra omnes*) – управо та исконска несигурност приморала је појединца на удруживање ради очувања основног природног права на живот. [2]

Насупрот Хобсовом (*Thomas Hobbes*) фокусу на страх, Хуго Гроцијус (*Hugo Grotius*) наглашава друштвену природу човека кроз специфичан „друштвени нагон" (*appetitus societatis*),[3] те се може прихватити поставка да је овај нагон био пресудан за формирање првих заједница из којих ће се развити држава као савршено друштво слободних људи.[4] Према Радомиру Лукићу, овај прелаз ка заједници осликава стварање друштвене организације која путем ауторитарне моћи врши функцију друштвене контроле. Потреба за удруживањем у раним људским заједницама тако ствара фактички супстрат конститутивних елемената будуће државности – становништва и територије.[5]

---

[1]Lewis H. Morgan, *Ancient Society; or, Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization* (New York: Henry Holt and Company, 1877), 6–7; упоредити са: Б. П. Кошутић, *Увод у велике правне системе данашњице*, 2. изд. (Београд–Подгорица: Правни факултет Универзитета у Београду – CID, 2008), 23.
[2]Thomas Hobbes, *Левијатан* (Београд: Култура, 1961), 98.
[3]Hugo Grotius, *De jure belli ac pacis libri tres* (Paris: Nicolaus Buon, 1625), Prolegomena, § 6.
[4]Grotius, *De jure belli ac pacis*, Lib. I, cap. I, § XIV, 1. (Гроцијус овде дефинише државу као „савршену заједницу слободних људи, која је подигнута ради уживања права и заједничке користи" – *Est autem civitas coetus perfectus liberorum hominum, iuris fruendi et communis utilitatis causa sociatus*).
[5]Радомир Д. Лукић, *Теорија државе и права*, књ. I: *Теорија државе* (Београд: Научна књига, 1954), 48.

Процес настанка држава је сложен феномен који суштински зависи од политичких и друштвених околности. Иако државе у данашњем облику постоје отприлике пет хиљада година,[6] неаргументована је теза да је међународно право искључиво европски производ,[7] будући да међународно право обухвата историју читавог човечанства[8] и чини релативно заокружен правни систем чији се развој може пратити кроз различите епохе.[9]

1.1.2. Прве државе Старог истока и антички модели државности

Иако се често сматра да је међународно право творевина модерног доба, правни контекст настанка држава сеже дубоко у историју. Еклатантан пример је Египатско-хетитски мировни уговор (Уговор из Кадеша) из 1259. године п.н.е., закључен између фараона Рамзеса II (*Ramesses II*) и краља Хатушилија III (*King Hattusili III*). Овај документ, који садржи клаузуле о ненападању и међусобној помоћи, служи као историјски доказ да су тадашњи ентитети признавали једни друге као субјекте који поседују капацитет да преузимају међународне обавезе. Из тога произилази да државност, чак и у свом архаичном облику, није подразумевала само унутрашњу контролу, већ и способност ступања у правно уређене односе са другим ентитетима.[10]

Највише доказа о зачецима међународноправних односа налазимо у Месопотамији, Египту, а касније и у Индији и старој Грчкој.[11] Истраживања о овим процесима започињу већ у антици, кроз Херодотове описе Картагине[12] и Аристотелову (*Aristotle*) анализу устава сто педесет осам грчких полиса (*Politeiai*), од којих је у целости сачуван само „Атински устав" (*Athenaion Politeia*).[13] Платон (*Plato*) у „Држави" додатно проблематизује управљање од стране неразумних и предлаже образовање државника, што указује на чињеницу да се о одређеним нормативним стандардима може говорити већ од настанка првих држава.[14]

Сваки озбиљнији контакт два друштва неизбежно је изазивао потребу за правним регулисањем.[15] Први сачувани акт – арбитражни споразум између Лагаша и Уме – јасно

---

[6]Vladimír David and Pavel Sladký, *Mezinárodní právo veřejné*, 2. přepracované a doplněné vydání (Praha: Linde, 2005), 2.
[7]Malcolm N. Shaw, *International Law*, 8th ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 13. (Шо истиче да је концепт међународног права еволуирао кроз интеракцију различитих цивилизација, а не само европске).
[8]Ernest Nys, *Les origines du droit international* (Bruxelles & Paris: A. Castaigne; Harlem: E. F. Bohn, 1894), 12–13.
[9]Бранко Кривокапић, *Међународно јавно право* (Београд: Пословни и правни факултет, 2017), 46.
[10]О правној снази и дипломатском значају уговора види: Stephen Langdon and Alan H. Gardiner, "The Treaty of Alliance between Hattusili, King of the Hittites, and the Pharaoh Ramesses II of Egypt," *The Journal of Egyptian Archaeology* 6, no. 3 (1920): 179–205.
[11]Сакиб Софтић, *Међународно право* (Сарајево: ДЕС, 2012), 12.
[12]S. C. Neff, "A Short History of International Law," in *International Law*, ed. Malcolm Evans (Oxford: Oxford University Press, 2003), 32.
[13]Љубомирка Кркљуш и Срђан Шаркић, *Општа историја државе и права* (Београд: Научна књига, 1986), 12.
[14]Платон, *Држава* (Београд: БИГЗ, 2002), 534д.
[15]Бранко Кривокапић, *Међународно јавно право*, 47.

показује вековну потребу за дефинисањем територије као кључног елемента државности.[16] Управо ови антички акти нису само историјски куриозитети, већ рани докази ембрионалног постојања обичајног правног правила о неповредивости граница, што чини доктринарну клицу савременог принципа *uti possidetis*.[17] Држава се овде јавља као интегрална потреба човека, што потврђује Хобсов (*Thomas Hobbes*) концепт Левијатана као вештачке творевине неопходне за цивилизовани поредак.[18]

Антички полиси нуде генезу која је индикативна за савремене процесе признања. Иако је Аристотелов (*Aristotle*) приступ био ограничен на слободне грађане,[19] а хеленистичке државе спајале источну традицију и грчке иновације,[20] неопходно је извршити дистинкцију између модерне државе и полиса, који се не могу поистоветити.[21] Може се приметити да је слобода интерпретације државности за међународне правнике сужена, будући да правила настају претежно у обичајном процесу, што потврђују и уговори из деспотија, попут оног између Ебле и Абарсала.[22] У научној литератури и данас постоје спорења о томе да ли су историјски старија правила која регулишу стање мира или она која се односе на вођење рата.[23]

1.1.3. Религијски легитимитет и римско право као темељи суверенитета

У раним фазама државности, комуникација је примарно зависила од војне моћи, док концепт државности није био формализован на начин на који га данас познајемо. За источњачке деспотије, владар је био деификован, црпећи право из божанског закона (*lex Dei*).[24] Деификовање владара, које се може дефинисати као *sacratio regis*, имало је за циљ афирмацију моћи уз подршку религије.[25] У овом периоду, већ Мануови закони у Индији постављају прве принципе праведног рата и правила понашања државних ентитета, те се може закључити да је

[16]Стеван Ђорђевић и Душко Димитријевић, *Право међународних уговора* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2011), 14. (Аутори истичу да је арбитражни споразум између Лагаша и Уме - око 2500. п. н. е. - најстарији документовани случај формалног дефинисања територије).
[17]О континуитету правила о територијалном разграничењу од античких арбитража до модерног принципа *uti possidetis* видети шире: Shaw, *International Law*, (2017) 359–361.; Упоредити са: Vladimir-Đuro Degan, *Međunarodno pravo* (Zagreb: Školska knjiga, 2011), 324–325.
[18]Hobbes, *Левијатан*, 131.
[19]Аристотел, *Политика* (Загреб: Свеучилишна наклада Либер, 1988), 1275б.
[20]Paul Petit and André Laronde, *Хеленистичка цивилизација*, превео Марко Грегорић (Загреб: Културно информативни центар – Наклада Јесенски и Турк, 2010), 8.
[21]Dolf Sternberger, *Drei Wurzeln der Politik* (Luzern: Insel Verlag, 1978), 105. (Штернбергер наглашава да се појам „државе“, изворно *Staat*, не може ретроактивно примењивати на полис без уочавања суштинских структурних разлика).
[22]Ђорђевић и Димитријевић, *Право међународних уговора*, 14–15.
[23]Slavko Mrkić, “Međunarodno-pravni tretman rata”, *Međunarodni problemi* 61, no. 3 (2009): 223–243.
[24]У погледу улоге божанског легитимитета у источњачким деспотијама, види шире: J. Bodin, *Les Six Livres de la République*, Paris: Jacques du Puys 1576, Књ. I, гл. 8–10. (Овде се анализира историјски развој концепта суверенитета).
[25]В. И. Авдијев, *Историја Старог Истока* (Београд: Научна књига, 1952), 56–57. (Авдијев користи термин *sacratio regis* да објасни како је деификација владара служила као примарни правни основ).

божанско право у Старом веку имало функцију коју данас има међународно признање – оно је било примарни извор легитимитета без којег ентитет није могао опстати у односу са другима.[26]

Управо овај паралелизам између божанског легитимитета у антици и институционалног признања у модерном праву осликава рани историјски доказ да је процес настанка држава увек претпостављао неки облик спољашње легитимације. Као што је у Старом веку божанска милост (*lex Dei*) била конститутивни елемент субјективитета, без којег власт остаје само на нивоу фактичке силе, тако је у модерном праву то међународно признање. И један и други институт, иако из различитих извора, служе истој функцији: екстерној легитимацији фактицитета моћи и њеној преобразби у правни поредак.[27]

У античким деспотијама може се препознати зачетак теорије о конститутивним елементима државе. Иако је извор власти био мистичан (*lex Dei*), фактички супстрат – становништво и територија – био је правно заштићен строжим нормама него што се то често у теорији претпоставља.[28]

Стари Рим је пресудан за развој теорије о настанку и субјективитету држава. *Corpus iuris civilis* служи као један од најзначајнијих извора за разумевање каснијег развоја концепта територијалног суверенитета,[29] док римско *ius gentium* обухвата корпус правила који се примењивао на односе између римских грађана и странаца, али је кроз своју универзалистичку претензију послужио као важна претеча каснијег развоја међународног права. Каснији хришћански мислиоци, попут Светог Августина (*Augustine of Hippo*) и Томе Аквинског (*Thomas Aquinas*), додатно су нормирали концепт праведног рата (*iustum bellum*).[30] Посебно су облици попут Принципата и Домината одиграли специфичне улоге у процесу римске државности, где прелаз на потпуну централизацију означава финалну фазу трансформације античке државе.[31]

Византију је одликовала специфична симбиоза римског уређења, грчке културе и хришћанства.[32] Она је кроз централизовану управу осигурала дуговечност суверенитета у

[26]Tomáš Mach, *Vademecum of International Law* (Praha: Wolters Kluwer, 2019), 16–17.
[27]О природи признања као акту који фактичку власт преводи у правни поредак видети: Hans Kelsen, *Principles of International Law* (New York: Rinehart & Company, 1952), 267–270.
[28]О правној заштити територије и становништва у раним државама Старог истока видети шире: Авдијев, *Историја Старог Истока*, 98–105; Упоредити са: Кривокапић, *Међународно јавно право*, 38–39.
[29]Arthur Nussbaum, "The Significance of Roman Law in the History of International Law," *University of Pennsylvania Law Review* 100, no. 5 (1952): 681–682.
[30]Nussbaum, "Significance of Roman Law," 682–683.
[31]Мирослава Мирковић, *Римска држава у доба принципата и домината (27. пре Хр. – 337. н.е.): од Августа до Константина* (Београд: Досије, 2003), 15–18.
[32]Георгије Острогорски, *Историја Византије* (Београд: Просвета, 1969), 48–51.

међународним односима,[33] а за међународни положај монарха у овом периоду била је од пресудног значаја подршка религијског центра, јер је државност почивала на ауторитету који је потврђивала Црква.[34] Како се наводи у савременој византолошкој и правноисторијској литератури, ово је класичан пример инструментализације вере у служби учвршћивања аутократије и међународног субјективитета, где се концепт 'симфоније' (сагласја) световне и духовне власти користи као формални извор легитимитета.[35]

Римски *ius gentium* није био само претеча међународног права, већ и први системски покушај да се статус државног субјективитета јасно разграничи кроз категоризацију становништва. Кроз правну дистинкцију између држављана (*cives*) и странаца (*peregrini*), Рим је поставио темеље за разумевање 'становништва' као конститутивног елемента државе који није само биолошка или етничка категорија, већ правно дефинисана група подвргнута специфичном јурисдикционом режиму.[36] Иако античке деспотије и полиси нису поседовали пуни капацитет суверенитета у модерном смислу, они су већ успоставили основне структурне елементе политичке организације – власт, територију и становништво – који ће касније постати темељ концепта државности у међународном праву.[37]

Такође, вредно је напоменути да је римска концепција државе као *res publica* (јавне ствари) омогућила каснију трансформацију државе из приватног поседа владара у апстрактни правни субјект, чиме су постављени темељи за препознавање државности као трајне категорије која надилази физичку егзистенцију суверена.[38]

Анализа Старог века показује да су основни материјални елементи државности – становништво, територија и организована власт – постојали као фактичке категорије знатно пре њихове формалне нормативизације у Конвенцији из Монтевидеа 1933. године. Тек ће модерно међународно право овом тријадном моделу додати и четврти елемент – способност ступања у односе са другим државама. Међутим, из овог периода извире кључно сазнање:

[33]Стивен Рансиман, *Пад Цариграда 1453* (Нови Сад: Матица српска, 1996), 4–6.
[34]John W. Foster, "Evolution of International Law," *The Yale Law Journal* 18, no. 3 (1909): 150.
[35]О специфичном односу цркве и државе као извору међународноправног легитимитета Византије видети: Острогорски, *Историја Византије*, 102–105.
[36]О значају римске дистинкције између *cives* и *peregrini* за развој концепта државне надлежности над становништвом видети: Herbert Hausmaninger and Walter Selb, *Römisches Privatrecht* (Wien: Böhlau Verlag, 2001), 98–100.
[37]У савременој теорији ови елементи су систематизовани у четири класична критеријума државности формулисана у Конвенцији из Монтевидеа (1933): стално становништво, дефинисана територија, влада и способност ступања у односе са другим државама. Док прва три елемента имају јасне историјске претече у античким политичким заједницама, четврти елемент – међународноправни капацитет – представља производ каснијег развоја међудржавних односа и институционализације међународног правног поретка. Видети: Shaw, *International Law* (2017), 156–157.
[38]О прелазу са концепта државе као личне власти на државу као правни субјект видети: Мирковић, *Римска држава у доба принципата и домината*, 15–18.

фактичкој тријади је увек био неопходан четврти, спољни елемент да би ентитет постао пуноправни члан тадашње заједнице. У Старом веку тај елемент је био религијски легитимитет, док је у модерном добу то способност укључивања у међународне односе. Заправо, државност се може посматрати као процес перманентне легитимизације фактичке моћи.[39]

1.2. Средњи век

1.2.1. Универзалистичке претензије и исламски допринос међународном поретку

Преовладавајуће је мишљење у правној теорији да међународно право доживљава интензивнији развој у средњем веку са појавом универзалних религија које су омогућиле шире утемељен светски поредак.[40] У седмом веку, успостављање арабљанске државе и деловање калифа Абу Бакра (*Abu Bakr al-Siddiq*) дефинисали су специфичне норме вођења рата и одбране државе. Иако се институција калифата често посматра искључиво кроз религијску призму, она поседује изражену политичку аутентичност и државотворни карактер. Посебан значај у овом периоду има *Siyar* – исламско међународно право, које фигурира као један од најранијих кодификованих система правила о рату и миру. Овај систем нуди алтернативни модел суверенитета који није искључиво евроцентричан, већ тежи правној предвидивости у односима са другим ентитетима и пре Вестфалског мировног споразума. [41]

1.2.2. Феудална дезинтеграција и улога Светог римског царства

Након колапса Западног римског царства, кључну улогу у обликовању нових државних структура преузимају германски народи, првенствено Франачка држава током владавине Карла Великог.[42] У научној литератури се наводи да би се тадашња дефиниција међународног права могла применити готово искључиво уз атрибут „католички", с обзиром на свеприсутан утицај Цркве.[43] Политичка структура средњовековне Европе била је обележена распршеном и хијерархијски сложеном мрежом вазалних односа, у којој су се надлежности различитих носилаца власти често преклапале. Такав поредак није познавао јасно разграничен територијални суверенитет, што је отежавало формирање стабилних и институционализованих међудржавних односа у модерном смислу те речи.[44]

---

[39]О природи државе као правног поретка који почива на легитимизацији фактичке власти видети: Hans Kelsen, *General Theory of Law and State* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1945), 188–190. историјском континуитету елемената државности видети и: Shaw, *International Law* (2017), 156–158.
[40]Софтић, *Међународно право*, 13.
[41]Majid Khadduri, *The Islamic Law of Nations: Shaybani's Siyar* (Baltimore: Johns Hopkins Press, 1966), 10–17.
[42]Кркљуш и Шаркић, *Општа историја државе и права*, 45.
[43]Nys, *Les origines du droit international*, 12–13.
[44]Joseph R. Strayer, *On the Medieval Origins of the Modern State* (Princeton: Princeton University Press, 1970), 50–52.

Свето римско царство је током овог периода опстајало као изразито децентрализована творевина,[45] при чему назив „Свето" потиче из политичких претензија Фридриха Барбаросе (*Friedrich Barbarossa*), који је тиме покушао да успостави примат световне власти над црквеном.[46] Идеја универзалне монархије представљала је покушај увођења реда у европски поредак, иако је Семјуел фон Пуфендорф (*Samuel von Pufendorf*) указивао на независност држава у међународном поретку као на систем који делује према природном праву и обичају.[47]

У таквом феудалном систему, признање није било акт између једнаких суверена, већ акт вазалне лојалности (*homage*). Тек када владари почињу да истичу принцип *rex in regno suo est imperator*, признање се трансформише из вертикалног (према папи или цару) у хоризонтално (између држава), што је представљало суштински предуслов за настанак модерног међународног права.[48]

Феудална фрагментација није била само кочница развоја, већ и специфичан оквир у којем су се постепено изграђивали елементи територијалног суверенитета. Управо је немогућност Светог римског царства да оствари пуну јурисдикцију над кнежевинама створила простор за развој територијалне врховне власти. Системска анархичност средњег века послужила је као катализатор за каснији развој модерне суверене државе, потврђујући да суверенитет не извире из универзалне идеје, већ из територијалне искључивости.[49]

Распад средњовековног универзалистичког поретка, заснованог на супрематији папске и царске власти, означио је постепено утемељење територијалне државе као основне јединице међународног правног поретка. У том процесу долази до афирмације начела по коме је владар врховни ауторитет у оквиру сопствене територије, чиме се постављају темељи модерног појма суверенитета. Ова трансформација означила је прелазак са хијерархијског, универзалистичког концепта власти на систем коегзистенције независних и правно једнаких држава.[50] Тиме је

[45]Кривокапић, *Међународно јавно право*, 51.
[46]Peter H. Wilson, *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History* (London: Penguin Books, 2016), 72.
[47]Martti Koskenniemi, "The Origins of Modern International Law: Samuel Pufendorf and the Jus Naturae et Gentium," IILJ Working Paper 2006/1 (New York: NYU School of Law, 2006), 1–5. https://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Koskenniemi-Georg-Friedrich-Von-Martens-1756-1821-and-the-Origins-of-Modern-International-Law-2006-2.pdf
[48]О трансформацији признања из личног односа лојалности у међународноправни акт између суверених држава видети: Quentin Skinner, *The Foundations of Modern Political Thought*, vol. 2, *The Age of Reformation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978), 352–358.
[49]О преласку са феудалне фрагментације на територијалну државу видети: James Crawford, *The Creation of States in International Law*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2006), 10–12.
[50]Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise*, vol. I (London: Longmans, Green & Co., 1905), 72–76.

признање државности изгубило метафизички карактер и почело да се везује за ефективну контролу територије.[51]

1.2.3. Специфичности државности: Русија, Шпанија и српски средњовековни модел

Процес настанка руске државности везује се за 882. годину и обједињавање севера и југа под Олегом, чиме настаје Кијевска Русија.[52] Од самих почетака, руску државност карактерише нераскидива повезаност световне и религијске власти.[53] Шпанија свој фундамент проналази у уједињењу Арагоније и Кастиље 1469. године, што ће довести до експанзије и поделе интересних сфера споразумом из Тордесиљаса.[54]

Српска средњовековна држава почиње своју организацију под влашћу династије Властимировића,[55] док кључну улогу у пуној државној конституцији игра династија Немањића.[56] Хиландарска повеља потврђује тежњу ка легитимизацији моћи,[57] док трансформација државе у Царство 1346. године означава врхунац државотворне мисли по византијском моделу.[58]

Ова чињеница указује да је настанак држава у средњем веку био вишефакторски феномен у којем су феудални систем и хришћански универзализам играли пресудне улоге. Крај ове епохе и појава ренесансе отварају пут ка формирању националног идентитета и модерног система међународног права.[59]

1.2.4. Формирање националних држава и концепт суверенитета

Насупрот идеји универзалне државе, долази до постепеног стварања већег броја независних ентитета. У Француској се током владавине Филипа Августа (*Philip II of France*) и деловања легиста спроводи снажна централизација власти кроз принцип *rex in regno suo est imperator* (краљ је цар у свом краљевству).[60] Овај процес је био директно повезан са развојем међународноправних односа кроз јачање политичког јединства и одбацивање папинске и

[51]Видети шире: Martti Koskenniemi, *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870–1960* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 12–15.
[52]*The Russian Primary Chronicle (Laurentian Text)*, trans. Samuel H. Cross and Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor (Cambridge, MA: Medieval Academy of America, 1953), s.a. 882.
[53]Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500–1453* (London: Weidenfeld & Nicolson, 1971), 202–215.
[54]Shaw, *International Law* (2017), 21.
[55]Сима Ћирковић, *Срби у средњем веку* (Београд: Идеа, 1995), 14.
[56]Ћирковић, *Срби у средњем веку*, 32.
[57]Хиландарска повеља Стефана Немање," у *Сабрани списи Стефана Немање*, прир. Димитрије Богдановић (Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988), 37–42.
[58]Кривокапић, *Међународно јавно право*, 58.
[59]Skinner, *Foundations of Modern Political Thought*, 2:349–358.
[60]Кркљуш и Шаркић, *Општа историја државе и права*, 88.

царске врховне власти. Жан Боден (*Jean Bodin*) у свом капиталном делу дефинише суверенитет као „апсолутну и постојану власт" (*puissance absolue et perpétuelle*), што постаје теоријска основа за изградњу модерне државе.[61] Транзиција државе из личног поседа владара у трајну институцију са сопственим правним континуитетом нераскидиво је повезана са изградњом правосудног апарата, првенствено Париског парламента.[62]

На немачким територијама, консолидација почевши од Верденског споразума 843. године текла је спорије због феудалне расцепканости, док се утицај ширио кроз деловање витешких редова и Ханзеатске лиге као специфичног субјекта међународних трговачких односа.[63] Истовремено, у Енглеској је 1215. године донета *Magna Carta Libertatum*, повеља којом је, под притиском барона, краљ Џон (*King John of England*) прихватио ограничења своје власти. Иако настала као феудални компромис, *Magna Carta* је у каснијем развоју енглеске уставне традиције добила значење темељног акта који афирмише принцип да је и сам владар подложан праву. Управо ће тај принцип у модерној теорији бити препознат као једна од кључних компоненти концепта владавине права (*rule of law*), како га систематизује Алберт Дајси (*Albert V. Dicey*).[64] Овај уставноправни развој омогућио је формирање стабилнијих политичких субјеката, што је послужило као основа за секуларизацију правне мисли код Алберика Ђентилија (*Alberico Gentili*), који је у развоју међународноправне доктрине препознат као један од првих аутора који је односе међу државама сагледавао у оквирима посебног правног поретка.[65]

1.3. Тридесетогодишњи рат и Вестфалски мир

Обично се за Вестфалски мир (1648) везује почетак модерног међународног права. У правној науци доминирају три основна становишта о овом догађају: прво, да је тада међународно право само еволуирало и напредовало у номотехничком смислу; друго, да је наступила суштинска периодизација међународног права; и треће, да је Вестфалски мир поставио саме темеље за развој савременог поретка суверених држава.[66]

Анализирајући овај период из угла процеса настанка држава, неопходно је избећи замке претеривања у његовом значају, али и његовог потцењивања. Вестфалски мир означио је крај Тридесетогодишњег рата (1618–1648), који је, иако првенствено верски сукоб протестаната и

[61]Jean Bodin, *On Sovereignty: Four Chapters from the Six Books of the Commonwealth*, ed. and trans. J. H. Franklin (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 1–4.
[62]Strayer, *On the Medieval Origins of the Modern State*, 50–52.
[63]Кркљуш, и Шаркић, *Општа историја државе и права*, 42–44.
[64]Albert V. Dicey, *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, 8th ed. (London: Macmillan, 1915), 183–205.
[65]A. Cassese, *International Law*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2005), 23.
[66]Борис Кривокапић, „Значај Вестфалског мира за међународно право," *Ревија Копаоничке школе природног права*, бр. 1 (2023): 47–48.

католика, у основи имао карактер борбе за територијалну консолидацију и политички субјективитет.[67] Односи успостављени овим мировним споразумом детерминисали су европску архитектуру државности све до Наполеонових ратова, док су поједини међународноправни принципи остали релевантни до краја Другог светског рата.[68]

1.3.1. Слабости Вестфалског концепта и изазови суверенитета

Иако се у класичној литератури Вестфалски мир често апострофира као прекретница која је родила модеран систем, детаљна правна анализа указује на озбиљне системске мањкавости које су дуго детерминисале међународне односе. Вестфалски поредак почивао је на радикалној ексклузивности – био је изразито евроцентричан и није признавао међународноправни субјективитет ентитетима ван европског круга, чиме је легитимисао каснију колонијалну експанзију као правно допуштен процес према народима који су били изричито искључени из овог поретка.[69] Прокламована суверена једнакост, са своје стране, често је била замагљена реалполитичком доминацијом великих сила, чиме је успостављена фактичка хијерархија уместо пуне правне једнакости.[70]

Иако сам Вестфалски систем није формално артикулисао доктрину „стандарда цивилизације", каснија европска пракса развила је управо такав критеријум за укључивање неевропских ентитета у међународноправни поредак. Ово показује да је признање већ тада функционисало као конститутивни, а не само декларативни акт: ако одређени ентитет није био део европског хришћанског круга, његова фактичка власт није производила међународноправни субјективитет.[71] Према мишљењу Антонија Ангија (*Antony Anghie*), оваква структура је омогућила да се суверенитет користи као инструмент доминације, где су неевропске територије третиране као ничија земља (*terra nullius*), упркос постојању организованих политичких заједница на тим просторима.[72]

Концепт суверености који је тада прокламован често је био више формалног него суштинског карактера. У пракси, моћ великих сила наставила је да доминира над мањим

[67]Axel Gotthard, *Der Dreißigjährige Krieg: Eine Einführung*, 4. durchgesehene Aufl. (Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2016), 16.
[68]Peter H. Wilson, *Europe's Tragedy: A New History of the Thirty Years War* (London: Penguin Books, 2009), 35.
[69]О евроцентризму Вестфалског мировног споразума и искључивању ваневропских друштава видети: Antony Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 32–35.
[70]О јазу између формалне суверености и фактичке моћи великих сила након 1648. године видети: Стеван В. Ђорђевић, *О континуитету држава са посебним освртом на међународноправни континуитет Србије и Југославије* (Суботица: Издавачко-штампарско предузеће ЈЖ, 1967), 24–26.
[71]О концепту „стандарда цивилизације" и његовој функцији филтера у међународном праву видети: Georg Schwarzenberger, "The Standard of Civilisation in International Law," *Current Legal Problems* 8, no. 1 (1955): 212–234.
[72]Antony Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 32–35.

државама, успостављајући фактичку хијерархију моћи уместо пуне правне једнакости.[73] Овај дуализам између прокламоване суверене једнакости и реалполитичке доминације великих сила остаће трајна карактеристика међународног права. Посебну слабост представљао је и систем „гараната мира" (првенствено Француске и Шведске), који су на основу мировних уговора црпели право на интервенцију у унутрашње послове држава чланица Светог римског царства под изговором заштите одредби споразума, чиме је начело немешања (*non-intervention*) било фактички суспендовано у корист воље хегемона.[74]

Вестфалски мир не треба посматрати као тренутак који је створио суверенитет *ex nihilo*, већ као први успешан експеримент у ограничењу апсолутне воље владара међународним нормама које су диктирали победници.[75] Тиме је успостављен дуализам који ће доминирати међународним правом: суверенитет као штит за чланице „клуба", а признање као баријера за све остале.[76]

1.3.2. Практична имплементација вестфалских начела: студије случаја настанка државности

Да би се историјска анализа применила на конкретне случајеве, неопходно је анализирати како су конкретни ентитети кроз одредбе мировних уговора трансформисали свој статус.[77]

А. Уједињене провинције (Холандија) и трансформација признања

Признавање независности Холандије од стране Шпаније (јануара 1648. кроз Минстерски мир) служи као парадигматичан пример настанка државе путем међународног споразума. Овај случај легализује дугогодишњу сецесију и преводи је из *de facto* стања побуне у *de iure* међународноправни субјективитет. Кључ успеха холандске државности није био само

[73]Кривокапић, „Значај Вестфалског мира," 50.
[74]Cassese, *International Law*, 25.
[75]О природи Вестфалског мира као поретка који диктирају победници и његовом утицају на каснију праксу признања видети: Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf, 1948), 210–212.
[76]О коришћењу признања као инструмента културолошке и политичке селекције видети: Gerry Simpson, *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 30–35.
[77]О значају међународних уговора као конститутивних аката којима се врши статусна трансформација политичких заједница видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 12–15. (Аутор овде развија тезу да државност није само фактичка околност, већ категорија коју право дефинише и преобликује кроз формалне инструменте признања и споразуме).

у ефикасној власти, већ у чињеници да је њен статус постао део општег европског консензуса кроз мултилатерални уговор. [78]

Б. Хелветска конфедерација (Швајцарска) и правни статус изузећа

Швајцарска је свој међународни статус градила кроз процес издвајања из Светог римског царства. Вестфалски уговор потврдио је швајцарско изузеће (*Exemption*) из царске јурисдикције, чиме је наглашено да на европском тлу могу постојати ентитети који немају ни верског ни политичког поглавара изнад себе.[79] Ово је омогућило Швајцарској да касније развије свој јединствени модел трајне неутралности (*sui generis*), што оцртава специфичан пут стицања пуног субјективитета.[80]

В. Немачке кнежевине и концепт земаљског суверенитета (*Landeshoheit*)

Посебно је значајно истаћи одредбе уговора које су директно утицале на процес настанка и јачања држава унутар самог Светог римског царства. Члановима 64. и 65. Уговора из Минстера (*Instrumentum Pacis Monasteriensis*), немачким кнежевима је признато право на склапање савеза (*Ius foederis*), како међу собом, тако и са страним државама, под условом да ти савези нису уперени против цара или царства.[81] Ова одредба је била правни основ за територијалну експанзију и јачање субјективитета појединих кнежевина. Најбољи пример је Бранденбург-Пруска, која је захваљујући одредбама Вестфалског мира успела да заокружи своју територију (припајањем Источне Померанције и бивших бискупија Магдебурга и Халберштата), што јој је омогућило да из феудалног поседа постепено израсте у суверену европску силу.[82]

Признавање права на *ius foederis* немачким ентитетима је доказ да државност није увек апсолутна категорија, већ често процес постепене акумулације суверених надлежности. Ови ентитети су се након 1648. године налазили у својеврсној „сивој зони" субјективитета – формално делови Царства, а суштински самостални међународни актери.[83] Тиме Вестфалски мир трансформише концепт државности из личног вазалног односа према суверену у територијални принцип вршења власти, где граница територије постаје примарни елемент

[78]Joachim Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire, Volume I: From Maximilian I to the Peace of Westphalia 1493–1648* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 613; упоредити са: Cassese, *International Law*, 24.
[79]Thomas Maissen, *Istorija Švajcarske* (Beograd: Albatros plus, 2014), 107.
[80]Ove Bring, „Koncept neutralnosti: Poreklo i izazovi – Od Vestfalskog mira do Evropske unije," in *Neutralnost u XXI veku: Pouke za Srbiju*, ed. Igor S. Novaković (Beograd: ISAC Fond, 2013), 21.
[81]*Instrumentum Pacis Monasteriensis* (IPM), October 24, 1648, art. LXIV, LXV, http://www.pax-westphalica.de
[82]Whaley, *Germany and the Holy Roman Empire*, 1:620.
[83]О правној природи немачких кнежевина након 1648. године и њиховом „подељеном суверенитету" видети: *Ibid.,* 1:618–622.

правне идентификације државе.[84] Ова транзиција ка територијализацији суверенитета означила је крај средњовековног персоналитета власти и успоставила државу као објективни правни ентитет чији субјективитет почива на ефективној контроли простора, а не на милости врховног суверена.[85]

1.3.3. Теоријски значај Вестфалског мира за процес стицања статуса државе

У теорији међународних односа често се говори о тзв. „вестфалском миту" – идеји да је 1648. године одједном настао систем апсолутно суверених држава.[86] Међутим, детаљна правна анализа показује да је суверенитет након 1648. био дубоко укорењен у систему међусобних гаранција. Поред суверености, споразум почива на начелу правне једнакости држава и обавезности међународних уговора (*pacta sunt servanda*). Важна новина је и увођење права на интервенцију ради заштите уставних и верских права, као и механизми за мирно решавање спорова. Иако је Вестфалски мир у својој природи био партикуларан (ограничен на Европу), његови принципи су кроз каснију праксу постали универзални, што се данас огледа у Повељи Уједињених нација.[87]

Коначно, Вестфалски мир је послужио као катализатор који је европску политичку мапу превео из вертикалног теократског у хоризонтални секуларни систем суверених актера, чиме су постављени темељи поретка који и данас дефинише међународно право. Овај поредак је први пут омогућио да државе, без обзира на верску или идеолошку припадност, комуницирају на основу међусобног признања суверености, чиме је признање постало услов за пуноправно учешће у међународном поретку који надилази религиозне догме. Ипак, овакво хоризонтално устројство остало је дуго времена ограничено на хришћанске државе Европе, што је потврдило да је међународно признање од самог почетка било инструмент политичке и културолошке селекције.[88]

Синтеза средњовековног и вестфалског периода. Анализа овог историјског развоја недвосмислено потврђује да је концепт државности еволуирао од персонализоване и религијске легитимације ка територијалној искључивости и правној апстракцији. Као што је раније показано, док је у Старом веку кључ међународног субјективитета био божански легитимитет (*lex Dei*), у Вестфалском поретку тај примат преузима припадност правно

[84]О преласку са персоналитета на територијалност као темељном начелу Вестфалског поретка видети: Leo Gross, "The Peace of Westphalia, 1648–1948," *The American Journal of International Law* 42, no. 1 (1948): 20–25.
[85]Упоредити са: Кривокапић, *Међународно јавно право*, 54–55. (Аутор наглашава значај територијалног принципа за настанак модерне државе).
[86]Andreas Osiander, "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth," *International Organization* 55, no. 2 (2001): 264.
[87]Кривокапић, *Међународно јавно право*, 54; Видети и: Gross, "The Peace of Westphalia," 20–25.
[88]Juraj Andrassy, *Međunarodno pravo*, 9. izd. (Zagreb: Školska knjiga, 1987), 14–16.

дефинисаном кругу 'цивилизованих' европских држава. Оваква еволуција показује да је признање кроз историју функционисало као конститутивни филтер. Тиме је Вестфалски мир, иако несавршен, афирмисао признање као механизам међународноправне легитимације, чиме су дефинисани оквири који ће доминирати међународним правом све до савременог доба.[89]

1.4. Деветнаести век и процес настанка националних држава

Деветнаести век оличава преломну епоху у којој се међународно право трансформише из система који регулише односе између владара (*ius gentium*) у систем који за примарне субјекте узима националне државе. Овај процес је подстакнут симбиозом политичке структуре и културног обрасца нације, што постаје нова основа легитимитета власти и статуса суверене државе.[90] Држава се ставља у први план: она кроз стандардизацију језика, права и образовања креира нацију и национализам.[91]

1.4.1. Бечки конгрес и институционализација „великих сила”

Бечки конгрес (1814–1815) поставио је темеље међународног поретка заснованог на равнотежи снага (*balance of power*), али је истовремено увео и правну хијерархију међу државама. Иако је Вестфалски мир прокламовао формалну једнакост, Бечки конгрес је фактички увео категорију „великих сила” као арбитара међународноправног поретка.[92]

Клеменс фон Метерних (*Klemens von Metternich*) није конципирао Свету алијансу као инструмент мира, већ као инструмент легализоване интервенције ради очувања монархистичког легитимитета.[93] Оваква архитектура поретка дефинитивно је демантовала вестфалски идеал једнакости, уводећи институционализовану хијерархију где ефикасна власт на терену више није била извор суверенитета, већ његов предикт. Признање државе се тиме из декларативног чина неповратно трансформисало у конститутивни акт политичке арбитраже великих сила.[94]

---

[89]Видети синтезу: Schwarzenberger, "The Standard of Civilisation," 212–220; Thomas D. Grant, *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution* (Westport, CT: Praeger, 1999), 1–12; Gross, "The Peace of Westphalia," 20–25; Кривокапић, *Међународно јавно право*, 54–57.

[90]Valery A. Tishkov, “Forget the ‘Nation’: Post-Nationalist Understanding of Nationalism,” *Ethnic and Racial Studies* 23, no. 4 (2000): 627.

[91]Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780*, 2nd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 60.

[92]Shaw, *International Law* (2017), 27.

[93]Јелисавета Благојевић, „Бечки конгрес – Осврт на оквир дипломатских дешавања и последице одлука,” *Историјски записи* LXXX, бр. 1–2 (2007): 267.

[94]О преласку са ефикасности власти на политичко признање као извор суверенитета видети: Hersch Lauterpacht, *Recognition in International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 1947), 32–38. О институционализацији воље великих сила као врховног правног извора у XIX веку видети: Heinrich Triepel, *Völkerrecht und Landesrecht* (Leipzig: Hirschfeld, 1899), 27–30.

Управо је овај период показао да је за међународни статус државе био неопходан спољни легитимитет који су велике силе додељивале кроз систем колективног признања, стављајући нову националну стварност у превазиђене правне оквире који су служили очувању статуса кво.[95]

1.4.2. Позитивизам и држава као апстрактно правно лице

У деветнаестом веку долази до превласти правног позитивизма, према којем међународно право црпи своју снагу искључиво из воље суверених држава, а не из природног права.[96] Држава се почиње третирати као апстрактни субјект и правно лице, одвојено од физичке личности владара, што је омогућило међународноправни континуитет државе без обзира на унутрашње револуције и промене режима, а што је било посебно евидентно у случају Француске током њених бројних политичких преображаја.[97]

Важно је приметити да је деветнаести век изнедрио и концепт „цивилизованих нација" као искључивих субјеката међународног права. Овај концепт је коришћен као правни параван за колонијализам и ограничавање суверенитета неевропских народа, чиме је процес настанка држава био доминантно резервисан за европски културни круг.[98]

1.4.3. Међународноправни значај Париског и Берлинског конгреса

Процес настанка држава и признања њиховог субјективитета у овом периоду најјасније се огледа кроз решавање „Источног питања". Париским конгресом (1856) Отоманска империја је формално примљена у систем европског јавног права (*Droit public européen*), уз истовремено усвајање Париске декларације која је унапредила поморско ратно право и указала на развој међународног права изван чисто територијалних оквира.[99]

Берлински конгрес (1878), под председништвом Ота фон Бизмарка (*Otto von Bismarck*), извршио је ревизију Санстефанског мира и признао независност Србије, Црне Горе и Румуније, али уз наметнуте услове који су се тицали грађанских права и заштите мањина.[100]

---

[95]О трансформацији признања у инструмент политичке арбитраже великих сила и успостављању институционализоване неједнакости након 1815. године видети: Shaw, *International Law* (2017), 27–28; Упоредити са: Кривокапић, *Међународно јавно право*, (2017), 54–56.
[96]Кривокапић, *Међународно јавно право*, (2017), 44.
[97]Драган Петровић, *Геополитика Француске* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2013), 70.
[98]О развоју концепта „цивилизованих нација" као средству за легитимизацију колонијалне експанзије видети шире: Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, 32–40. Такође, о искључивању ваневропских народа из међународноправног субјективитета у XIX веку: Кривокапић, *Међународно јавно право*, 58–59.
[99]Софтић, *Међународно право*, 16.
[100]Tomislav Kardun, *Vanjska politika Njemačkog Carstva 1871–1890: Od proglašenja Carstva do Bismarckova odlaska* (Zagreb: Despot Infinitus, 2020), 30–31.

Берлински конгрес из 1878. године није само тренутак стицања независности држава, већ и први јасан историјски доказ трансформације признања из акта политичке воље у правни инструмент условљавања. Наметањем обавезе заштите мањина и верских слобода (за Србију кроз члан 35, за Црну Гору кроз члан 27, а за Румунију кроз члан 44. Берлинског уговора), велике силе су дефинитивно трансформисале признање у конститутивни механизам којим се суверенитет више не констатује, већ додељује под строго дефинисаним условима.[101]

1.4.4. Модели и изазови државности: Сједињене Америчке Државе и Аустро-Угарска

Упоредни приказ државности у деветнаестом веку открива специфичне правне феномене кроз примере Сједињених Америчких Држава и Аустро-Угарске. У Сједињеним Америчким Државама, Грађански рат (1861–1865) потврдио је примат федералне воље над сецесионистичким претензијама држава чланица, [102]при чему амерички Устав из 1787. године остаје симбол транзиције са лабаве конфедерације на јединствену савезну државу.[103] Насупрот томе, Аустро-Угарска је након Нагодбе из 1867. године функционисала као реална унија утемељена на међународном уговору, наступајући у спољним односима као јединствен субјект упркос паралелизму унутрашњих институција.[104]

1.4.5. Процес обнове српске државности

Српска државност у деветнаестом веку служи као парадигма постепене правне еманципације. Процес интернационализације српског питања започет је осмом тачком Букурешког мира (1812), који је послужио као први међународни уговор којим се статус Србије уводи у сферу међународних односа.[105] Даља надградња државног капацитета одвијала се кроз правни оквир хатишерифа (1829-1833), који је омогућио Србији да конституише сопствену војску, судство и управу док је формално још увек била под сизеранством султана.[106]

Српска државност поседује снажан волунтаристички карактер и демантује теорије о једнократном настанку државе, јер је Србија изградила све елементе унутрашњег суверенитета деценијама пре формалног међународног признања 1878. године. Сретењски устав (1835)

---

[101]О Берлинском уговору као инструменту међународноправног условљавања видети интегрални текст уговора: *The Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East*, signed at Berlin, July 13, 1878, arts. XXVII, XXXV, and XLIV. За правну анализу „условног признања" видети: Ђорђевић, *О континуитету држава*, 78–82.
[102]James M. McPherson, *Battle Cry of Freedom: The Civil War Era* (New York: Oxford University Press, 1988), 858–865.
[103]Akhil Reed Amar, *America's Constitution: A Biography* (New York: Random House, 2005), 5–12, 35–42.
[104]Лукић, Теорија државе и права, 88–92.
[105]Радош Љушић, *Историја српске државности: Србија и Црна Гора*, књ. II (Београд: САНУ, 2001), 112.
[106]Алфонс Ривије, *Основи међународног права*, књ. I (Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1897), 63.

служи као доказ да је унутрашња потреба за модерном државношћу често била испред геополитичких оквира које су наметале велике силе.[107] Процес настанка државе суштински подразумева двоструки феномен, фактички на унутрашњем плану и политичко–правни на међународном.[108]

1.5. Двадесети век и настанак држава за време Друштва народа

Процес настанка држава у двадесетом веку означио је суштински преображај међународноправног поретка, трансформишући га из система који само констатује *de facto* стања у систем који претендује да их нормира и верификује. Овај период карактерише прелаз са чисте територијалне консолидације на институционализовани надзор, где Друштво народа постаје први глобални ауторитет са задатком да управља процесом настанка нових субјеката. У правној науци се с правом истиче да је за државу потребно време, стога се Друштво народа може дефинисати као механизам који је то покушао да правно и административно уоквири.[109] Тиме се процес настанка државе извлачи из домена сирове силе и поставља у раван међународноправне процедуре, што је значајан искорак у односу на претходне системе који су се примарно ослањали на *ad hoc* признања великих сила.[110]

1.5.1. Мандатни систем: од „цивилизацијског туторства" до правне симулације државности

Најзначајнији правни инструмент овог периода, мандатни систем успостављен чланом 22. Пакта Друштва народа, је парадигматичан пример како се међународно право користи за управљање процесом стицања државности. Кроз категоризацију мандата, а посебно мандата А који су се односили на територије попут Ирака и Либана, Друштво народа је увело концепт „условног суверенитета". Ови ентитети су третирани као нације чије је постојање „провизорно признато", али им је била неопходна међународна легитимација да би њихов субјективитет постао пуноважан.[111]

Мандатни систем не треба посматрати искључиво као прелазни период ка независности, већ и као специфичну „правну симулацију државности". За одређени ентитет, добијање статуса државе у оквиру овог система било је од изузетног значаја, не само због

[107]О Сретењском уставу као изразу суверене воље и покушају изградње модерне државе насупрот притисцима великих сила видети: Радош Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1986), 105–110.
[108]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 5–9, 26–28.
[109]Бранко Ракић, *За Европу је потребно време* (Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, 2009), 11.
[110]Жарко Ћулибрк, „Правна и политичка улога Друштва народа након Првог свјетског рата," *Војно дело* 71, бр. 3 (2019): 286.
[111]Душко Димитријевић, „Међународна управа над територијама," *Међународни проблеми* 62, бр. 2 (2010): 244.

унутрашње управе, већ примарно због стицања права на неповредивост граница и изласка из режима сталног међународног надзора. Насупрот класичним колонијалним поседима, територије под мандатом су добиле својеврсну „међународну адресу". Тиме суверенитет престаје да буде апсолутна категорија и постаје предмет међународне дистрибуције и условљавања.[112]

1.5.2. Случај Аландских острва: балансирање између права и геополитичке стабилности

Правна аналитика настанка држава у међуратном периоду не може се заобићи без осврта на случај Аландских острва из 1920. године. Одлука Комисије правника да се предност да територијалном интегритету Финске над сецесионистичким тежњама становништва поставила је стандард према којем право на самоопредељење не води нужно стварању нове државе.[113]

Извештај Комисије је јасно дефинисао да самоопредељење није апсолутно право и да се оно не може користити за разбијање суверених држава које функционишу, чиме је међународно право по први пут инструментализовано као кочница за неконтролисани настанак нових држава на етничком принципу. Овај случај потврђује да је Друштво народа деловало као конзервативни чувар поретка, дајући приоритет стабилности граница.[114]

Управо се овде најјасније показује утицај политике на процес настанка државе. Иако је право на самоопредељење било прокламовано као врховни принцип, оно је у пракси било подређено интересима великих сила које су у очувању суверенитета Финске виделе брану од потенцијалне дестабилизације Балтика. Међународно право у овом контексту није деловало као неутрални арбитар, већ као инструмент за контролу деинтеграције постојећих држава. Комисија правника је децидно закључила да међународно право не признаје право народним групама на отцепљење од државе чији су део, само на основу њихове жеље.[115] Тако је чин (не)признања тежњи за отцепљењем Аландских острва постао први институционални тест у

[112]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 566–567. (Аутор овде прецизира да мандатне територије уживају посебан „међународни идентитет" који их разликује од обичних колонија).
[113]*Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question*, League of Nations Official Journal, Special Supplement No. 3 (October 1920), 5.
[114]Борис Кривокапић, Клаудио Скарпула и Елизабет Науклер, *Аландска острва – пример успешне аутономије*, ур. Борис Кривокапић (Београд: Институт за упоредно право – Форум за етничке односе, 2001), 9–20.
[115]*Report of the International Committee of Jurists entrusted by the Council of the League of Nations with the task of giving an Advisory Opinion upon the legal aspects of the Aaland Islands question*, League of Nations Official Journal, Special Supplement No. 3, October 1920, 5. (Овде Комисија дословно каже: *"Positive International Law does not recognise the right of national groups, as such, to separate themselves from the State of which they form part by the simple expression of a wish"*).

којем је међународни поредак однео победу над сецесијом, дефинишући државност као категорију која зависи од међународног легалитета, а не само од националног осећаја.[116]

1.5.3. Стимсонова доктрина и чин (не)признања као политичка санкција

Чин признања, као место где се политика најјасније манифестује, тестиран је кроз случај стварања марионетске државе Манџукуо 1931. године. Када је Јапан кроз агресију покушао симулирати настанак државе, одговор Друштва народа била је Стимсонова доктрина – принцип обавезног непризнавања територијалних промена извршених силом.[117]

Случај Манџукуо осликава прекретницу у којој непризнавање престаје бити пасивни чин и постаје активна правна санкција. Друштво народа је овде увело концепт „правног карантина": ентитету који поседује све физичке елементе државности (територију, власт, народ) ускраћује се могућност функционисања јер му недостаје међународни легалитет.[118]

1.5.4. Од сирове силе ка институционалној легитимацији

Коначни значај ере Друштва народа лежи у трансформацији онтолошке основе државности. Без обзира на функционални крах пред Други светски рат, ова организација је успела процес настанка државе да измести из домена билатералне трговине моћи у домен мултилатералне одговорности. Тиме је државност престала да буде искључиво производ фактичке снаге и постала предмет колективне међународне регулације.[119]

Друштво народа није пропало зато што су његове правне норме биле погрешне, већ зато што му је недостајао апарат принуде да те норме наметне великим силама. Овај период је кључан јер је поставио темеље поретка у којем је настанак државе постао строго контролисана процедура, чиме је дефинитивно срушен вестфалски мит о држави као изолованом острву суверенитета и утрт пут за систем Уједињених нација у којем ће деколонизација доживети свој правни и политички врхунац. Иако Друштво народа није успело да спречи избијање Другог светског рата, институционални механизми које је развило – посебно у области међународне управе и контроле признања – постали су темељ на којем ће након 1945. године бити изграђен систем Уједињених нација.[120]

[116]Видети шире: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 108–110.
[117]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 566–574.
[118]*Ibid.,* 700.
[119]Shaw, *International Law* (2017), 844.
[120]Cassese, *International Law*, 38–41.

1.6. Уједињене нације и процес настанка држава

Усвајањем Повеље УН међународни поредак добио је израженију институционалну и нормативну димензију, што означава значајну трансформацију класичног вестфалског модела. За разлику од Друштва народа, Повеља Уједињених нација уводи право на самоопредељење народа не само као политички циљ, већ као један од темеља међународног мира и безбедности.[121] Овај период доноси до тада невиђену динамику у процесу настанка држава, где се суверенитет више не посматра као ексклузивно право „цивилизованих нација", већ као универзално право сваког народа који тежи сопственом политичком субјективитету.[122]

1.6.1. Систем старатељства и еволуција међународне управе

Повеља Уједињених нација је кроз поглавља XII и XIII трансформисала претходни мандатни систем Друштва народа у систем старатељства. Главна правна разлика лежи у јасно дефинисаној сврси: старатељство је било експлицитно усмерено ка припреми територија за самоуправу или пуну независност. Овим је међународна заједница преузела улогу активног управника процесом настанка држава, где је Старатељски савет вршио директан надзор над администрацијом несамосталних територија. [123]

Систем старатељства је највиши степен институционализације настанка државе у двадесетом веку. Државност је овде по први пут третирана као прелазно стање политичке незрелости над којом се врши спољни надзор. Овај систем показује да суверенитет у модерном праву није изворна, већ додељена категорија.[124]

1.6.2. Декларација о давању независности (1960) и нови легалитет деколонизације

Преломни тренутак у овом процесу био је Резолуција 1514 (XV) Генералне скупштине Уједињених нација, познатија као Декларација о давању независности колонијалним земљама и народима. Овај документ је радикално променио терет доказивања у међународном праву: колонијализам је проглашен незаконитим, а недостатак политичке или економске спремности народа више није могао бити легитиман изговор за одлагање независности.[125]

---

[121]United Nations, *Charter of the United Nations*, June 26, 1945, art. 1, para. 2.
[122]Упоредити са: Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, 196–200. (Аутор детаљно анализира како је концепт суверености редефинисан кроз процес деколонизације).
[123]Димитријевић, „Међународна управа над територијама," 250–255.
[124]О систему старатељства као механизму преласка ка суверенитету кроз међународно надгледану процедуру видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 566–567.
[125]UN General Assembly, *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, Resolution 1514 (XV), 14 December 1960.

Ова Резолуција је фактички укинула позитивистичку доктрину „цивилизацијског прага" која је доминирала у деветнаестом веку. Право на самоопредељење је овде добило карактер *ius cogens* норме, чиме је процес настанка државе постао готово аутоматизован за колонијалне народе. Ова промена легалитета била је пресудна јер је омогућила легитимацију држава које нису поседовале све традиционалне капацитете (попут економске самоодрживости), али су на основу права на самоопредељење добиле заштитни оклоп међународног легитимитета.[126]

1.6.3. Улога чина признања у Хладном рату: између норме и интереса

Уједињене нације оличавају организацију која је у домену међународноправног признања еволуирала у примарни нормативни оквир, будући да пријем у чланство подразумева вишестрану верификацију државности коју билатерално признање само по себи не може да обезбеди. Пријем државе у чланство Уједињених нација снажан је показатељ широког међународног признања, будући да претпоставља позитивну одлуку Савета безбедности и двотрећинску већину Генералне скупштине, чиме се ствара квалитативно другачији облик легитимације у односу на билатерално признање.[127]

Признање је у овом периоду постало примарни инструмент којим се компензовао недостатак стварне ефикасне власти нових држава. Многи од ових ентитета поседовали су искључиво „правну државност" (*juridical statehood*), док је њихова емпиријска способност да врше власт била минимална. Како истиче Роберт Џексон (*Robert Jackson*), међународно право је кроз чин признања и пријем у УН креирало вештачки штит који је штитио ове „квази–државе" од спољних утицаја, чиме је примарна функција признања у значајној мери постала очување глобалне стабилности.[128]

Концепт 'квази-држава' пружа кључни емпиријски доказ за потврду конститутивне функције међународног признања у савременој епохи: у оквиру поретка Уједињених нација, ентитет може задржати статус пуноправног међународноправног субјекта искључиво на основу свог јуридичког суверенитета изведеног из чина признања и чланства у универзалној организацији, чак и у околностима потпуног колапса емпиријског суверенитета, односно трајног губитка способности за вршење ефективне и монополске власти на сопственој територији. Формална усклађеност са критеријумима државности без спољне легитимације

[126]UNGA Res. 1514 (XV), para. 3.
[127]Марко Новаковић, „Улога међународних организација у међународним односима – пример Уједињених нација," у *Недржавни актери у међународном праву*, ур. Михајло Вучић (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2020), 186.
[128]Robert H. Jackson, *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 21–26.

тако остаје правно инертна – ентитет поседује форму, али не и функцију државности у пуном смислу те речи.[129]

Пријем у Уједињене нације често се сматра снажним показатељем да је процес конституисања државе достигао висок степен међународног признања, те да је ентитет прихваћен као равноправан учесник у међународној заједници. Међутим, у правном смислу, такав пријем није сам по себи коначан доказ настанка државе, већ пре одраз политичке воље и признања од стране постојећих држава. Иако је Међународни суд правде у свом саветодавном мишљењу нагласио да услови за пријем у чланство УН треба да буду правно исцрпни, у пракси Хладног рата они су били потпуно подређени политичкој подобности кандидата пред великим силама. Управо се у овом сегменту најјасније манифестује политика кроз чин признања. [130]

1.6.4. Принцип *uti possidetis* и изазови територијалног дефинисања државе

Процес настанка нових држава у двадесетом веку био је правно ограничен принципом *uti possidetis juris*, који је налагао да нове државе задрже границе које су постојале у колонијалном периоду.[131] Примена овог принципа није била само судска доктрина, већ свесна политичка одлука новонасталих елита да се жртвује етничка правда ради територијалне сигурности. Кључни моменат ове „политичке калкулације" била је Резолуција Организације афричког јединства из 1964. године, којом су афричке вође колективно прихватиле колонијалне границе као неповредиве, плашећи се да би свако преиспитивање довело до колапса.[132]

Примена принципа *uti possidetis* била је парадоксална: с једне стране, она је олакшала међународно признање нових држава јер су границе биле правно „чисте", али је с друге стране „замрзла" конфликте унутар самих држава. Међународни суд правде је у случају *Frontier Dispute* дефинисао *uti possidetis* као начело чија је сврха „замрзавање територијалне фотографије" у тренутку стицања независности како би се спречили сукоби, чак и по цену трајне нестабилности.[133]

---

[129]Jackson, *Quasi-states*, 21–31. (Аутор овде развија тезу да многе државе Трећег света свој опстанак дугују искључиво „спољном" легитимитету и правним нормама међународне заједнице које забрањују интервенцију и промену граница, упркос њиховој унутрашњој институционалној слабости).
[130]*Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (Article 4 of the Charter)*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1948, 57.
[131]*Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, Judgment, ICJ Reports 1986, 554, para. 20.
[132]Organization of African Unity (OAU), *Resolution on Border Disputes among African States*, AHG/Res. 16(I), Cairo, July 1964.
[133]*Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali)*, 568, para. 26.

Међународно право је овде поново дало предност формалном легалитету над суштинском политичком кохезијом, само да би се очувала илузија стабилности поретка. Тиме је процес настанка држава остао заробљен у оквирима које су некада давно исцртале колонијалне силе, што доказује да је савремена држава и даље вестфалски производ прилагођен новом нормативном оквиру права на самоопредељење.[134]

1.7. Крај двадесетог века: распад савезних држава и нови критеријуми признања

Завршница двадесетог века донела је трећи велики талас настанка држава, који се суштински разликовао од претходне ере деколонизације. Распад Совјетског Савеза и Социјалистичке Федеративне Републике Југославије поново је вратио у фокус питање међународног признања као примарног инструмента за легитимисање сецесије. У овом турбулентном периоду, међународна заједница покушава да наметне строже правне критеријуме за настанак држава кроз деловање специјализованих арбитражних тела, настојећи да процесе насилног распада уоквири у препознатљиве међународноправне норме.[135]

1.7.1. Бадинтерова комисија и правна квалификација распада државе

Рад Арбитражне комисије у оквиру Мировне конференције о Југославији (Бадинтерова комисија) чини значајан тренутак за савремени концепт државности. У свом Мишљењу бр. 1, Комисија је констатовала да се СФРЈ налази у „процесу распада", што је правна формулација која је суштински омогућила републикама да захтевају признање не као сецесионистичке јединице, већ као сукцесори нестајуће федерације.[136]

Деловање Бадинтерове комисије је врхунац „правног инжењеринга" којим се покушала контролисати геополитичка стварност. Како истиче Ален Пеле (*A. Pellet*), Комисија је користила међународно право да правно уоквири и каналише насилни распад, намећући решења која су примарно служила европској безбедносној архитектури.[137]

Право на самоопредељење је у случају југословенске кризе свесно ограничено на ниво федералних јединица од стране међународне заједнице, како би се превенирала неконтролисана територијална деинтеграција по етничким линијама. Значај стицања статуса државе за бивше југословенске републике био је егзистенцијалан. Без међународноправног

[134]Видети: Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia (Badinter Commission), Opinion No. 2, January 11, 1992.
[135]Софтић, *Међународно право,* 145–150.
[136]Видети: Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia, Opinion No. 1, November 29, 1991, *International Legal Materials* 31 (1992): 1494.
[137]Alain Pellet, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples," *European Journal of International Law* 3, no. 1 (1992): 178–181.

субјективитета, поменути ентитети би остали изван система колективне безбедности Уједињених нација и глобалног финансијског поретка, што потврђује да је државност у позном двадесетом веку постала једини међународноправни штит који гарантује међународни опстанак субјекта.[138] Овакав исход директно показује да институционални чин признања функционише као конститутивни елемент државности: без њега, фактичка власт на терену остаје лишена заштите коју пружа међународни поредак.[139]

1.7.2. Смернице Европске заједнице из 1991. и политичка природа признања

Европска заједница је у децембру 1991. године усвојила „Смернице о признавању нових држава у Источној Европи и Совјетском Савезу", којима су по први пут уведени „додатни" услови за стицање међународног статуса, као што су владавина права, демократија и гаранција мањинских права.[140]

Ово је означило радикалан прелаз са Монтевидео критеријума (територија, народ, власт) ка вредносном систему признања, чиме је сам акт признања изгубио свој неутрални, декларативни карактер и постао инструмент нормативне селекције унутар међународног поретка.[141] Увођење политичких услова (демократија, људска права) као предуслова за признање од стране Европске заједнице 1991. године означава крај доминације декларативне теорије: ако држава настаје самом чињеницом постојања власти, онда би признање морало бити безусловно. Чин условљавања којим се статус државе 'заслужује' дефинитивно пребацује признање у домен конститутивног правног акта без којег је међународни субјективитет немогућ.[142]

Анализа развоја међународних односа води ка кључном закључку о улози политике у процесу институционализације државности кроз чин признања. Међународна заједница је у овом периоду признање користила као инструмент политичког условљавања, захтевајући од нових ентитета да прилагоде своје унутрашње правне и политичке системе западним стандардима у замену за стицање међународног субјективитета. Реч је о пресудном тренутку

[138]О значају међународноправног субјективитета за приступ систему Уједињених нација и међународним финансијским институцијама видети шире: Shaw, *International Law* (2017), 156–158.
[139]Упоредити са тезом о „правном припитомљавању" политичке стварности кроз рад Бадинтерове комисије у: Pellet, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee," 184.
[140]European Community, "Declaration on the 'Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union,'" December 16, 1991, *International Legal Materials* 31, no. 6 (1992): 1486.
[141]Видети: Roland Rich, "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union," *European Journal of International Law* 4, no. 1 (1993): 40–42.
[142]Видети: "Declaration on the 'Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union,'" *International Legal Materials* 31, no. 6 (1992): 1486. За научну потврду тезе о трансформацији признања у инструмент политичке кондиционалности видети: Crawford, *The Creation of States in International Law,* 146–148; уп. Rich, "Recognition of States," 36–40.

у којем суверенитет губи свој изворни карактер. Уместо да настане искључиво фактом постојања државе (*ipso facto*), он се у савременом поретку „заслужује" испуњавањем политичких норми које диктирају центри моћи. Овакво деловање потврђује да суверенитет и ступање у међународне односе данас нису само ствар права, већ и фактичке могућности ентитета која је непосредно везана за међународну арбитражу и чин признања.[143]

Оваква пракса редефинисала је признање као инструмент политичке кондиционалности, при чему се правни статус државе користи за остваривање ширег идеолошког конформизма. Ово показује да право у позитивистичком оквиру постаје инструмент политичке воље када изостане надређени нормативни оквир.[144]

1.7.3. Специфичности сукцесије Совјетског Савеза

За разлику од југословенског сценарија који је карактерисао насилни конфликт, распад Совјетског Савеза је у међународноправном смислу каналисан кроз Алма-атинску декларацију. Овај процес је омогућио да бивше совјетске републике стекну статус независних држава кроз договорени модел сукцесије, чиме је избегнут правни вакуум који би настао наглим нестанком претходног савезног субјекта.[145] Овакав модел је омогућио Руској Федерацији да задржи место у Савету безбедности Уједињених нација и нуклеарни статус.[146]

Случај Совјетског Савеза је парадигматичан доказ да у међународном праву ефикасна контрола над нуклеарним арсеналом и војна моћ често дефинишу правни статус брже од било које нормативне процедуре. Руској Федерацији признат је континуитет управо због геополитичке нужде за стабилношћу, а не због стриктне примене сукцесионих правила, чиме се још једном потврђује да је процес настанка држава у двадесетом веку дубоко хибридан – он почиње као политичка чињеница, а завршава се као правна кодификација интереса великих сила.[147]

---

[143]Видети опширније о концепту суверенитета као „права и фактичке могућности": Shaw, *International Law* (2017), 156; Упоредити са тезом о условљености међународног субјективитета: Crawford, *The Creation of States in International Law,* 132.

[144]Crawford, *The Creation of States in International Law,* 146–148. (Аутор овде детаљно анализира како се кроз институцију признања врши притисак на државе у настанку да се прилагоде међународним политичким стандардима).

[145]*Alma-Ata Declaration*, December 21, 1991, *International Legal Materials* 31 (1992): 148.

[146]Letter dated 24 December 1991 from the President of the Russian Federation addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/46/915 (1991).

[147]Видети шире: Crawford, *The Creation of States in International Law,* 673–680.

Поглавље II: Теоријски осврт на процес настанка држава у међународном праву

2.1. Теоријске концепције настанка држава у међународном праву

Држава је заправо непресушан извор из кога се напајају друштвене теорије и централни је појам у речнику друштвених наука. У теоријама које се баве овим феноменом не постоји апсолутна сагласност око тога да ли сви организациони облици повезивања људи кроз историју, од античког доба и средњег века па све до модерне епохе, заиста завређују назив државе.[148]

Организације које су претходиле модерном добу биле су обележене непостојањем јасно дефинисане централне власти, сложеним хијерархијским структурама вазалних групација, доминацијом обичајног права и флуидном популацијом. Иако су савремена значења државе почела да се јављају у XVI веку, организациони облици су се увек развијали упоредо са развојем друштвених противречности, што указује на чињеницу да држава није статична категорија већ динамичан процес.[149]

Упркос чињеници да међународноправна доктрина не садржи једну, универзално прихваћену дефиницију државе, опште је прихваћено схватање да су њени конститутивни елементи поседовање постојаног становништва, утврђене територије и суверене власти.[150] „Теорију о три елемента" (*Drei-Elemente-Lehre*) коју је класично утемељио Георг Јелинек (*Georg Jellinek*) дефинише државу као територијалну корпорацију опремљену изворном моћу заповедања, постављајући тиме минимум објективних критеријума за њен опстанак.[151]

Међутим, посматрати државу искључиво кроз ове техничке критеријуме значило би редуковати њену суштину. Како су се друштва развијала, тако је и теоријска мисао постајала све комплекснија, настојећи да објасни извор легитимитета који стоји иза ове три чињенице. Савремене концепције о процесу настанка држава имају дубоке корене у античкој мисли, те се оне морају посматрати у научној дијалектици како би се добила целовита слика стварања државног субјективитета. Свака теорија пружа другачију перспективу за објашњење ове сложености, а у оквиру међународног права та су питања од кључне важности за разумевање правних оквира који регулишу односе између нових и већ постојећих актера.[152]

Примена етичких теорија у анализи настанка државе омогућава да се разуме правни контекст међународноправног (не)деловања. Процес настанка државе није само

[148]О споровима у науци у погледу дефинисања и историјског континуитета државе видети: Sternberger, *Drei Wurzeln der Politik*, 105; уп. Skinner, *Foundations of Modern Political Thought*, 2:352–358.
[149]Видети шире: Вукашин Павловић, *Држава и друштво* (Београд: Чигоја штампа, 2011), 15–17.
[150]Crawford, *The Creation of States in International Law,* 37.
[151]Georg Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 3. Aufl. (Berlin: Verlag von O. Häring, 1914), 181–183.
[152]Shaw, *International Law* (2017), 157.

административна транзиција заснована на објективним условима, већ је заправо поље константне тензије у којем се право често повлачи пред хиперреализмом моћи. Управо кроз теоријски пресек који следи – од плуралистичких и марксистичких до теорија силе и признања – анализа која следи настоји да укаже на политичку суштину процеса настанка државе. Овакав приступ омогућава да се држава не посматра само као статичан скуп територије и становништва, већ као резултат друштвених и политичких снага које кроз право теже да легитимизују своје постојање у глобалној арени.[153]

2.1.1. Етичка теорија о држави

Смисао постојања државе не може се редуковати на пуку егзистенцију и биолошки опстанак заједнице, већ се он неминовно проширује на етичку надградњу која оправдава њен опстанак. Држава која претендује на свој пуни назив мора водити рачуна о сопственој врлини, јер у супротном дегенерише у обичан војни савез или интересну групацију која занемарује моралне законе деловања ради заједничког живота.[154] Аристотел (*Aristotle*) у том смислу сматра да полис поседује сопствени *bios* и врлину која може постојати независно од индивидуалне врлине појединих грађана, остварујући се кроз институционално политичко и војно деловање заједнице.[155] Крајња сврха живота у држави тиме је измештена у етичку сферу, где држава кроз своју активност непосредно врши моралну функцију усавршавања човека.[156]

Држава (полис) сачињава природну заједницу у којој човек остварује своју сврху и врлину. Као умна творевина, она кроз законе развија моралне потенцијале човека, управљајући га ка врлини и обликујући га као грађанина који потом повратним дејством изграђује политичку заједницу као моралну целину. У овој концепцији јавни и приватни интереси су подударни, будући да се морално-политички потенцијал појединца може остварити искључиво унутар полиса. Етичка визија настанка државе дубоко је укорењена у политичком натурализму који човека дефинише као *zoon politikon* – биће коме је заједница неопходна за достизање врхунских етичких принципа.[157]

Овај концепт своју пуну систематизацију добија у оквиру немачког идеализма, нарочито код Георга Вилхелма Фридриха Хегела (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) који државу посматра као врхунац историјског развоја и објективизацију духа. За Хегела држава је етички

[153]О дијалектичком односу између међународноправних норми и политичке моћи у процесу конституисања држава видети: Миленко Крећа, *Међународно јавно право* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду – Центар за издаваштво и информисање, 2023), уводна разматрања о природи међународног права; уп. Morgenthau, *Politics Among Nations*, 4–17.
[154]Аристотел, *Политика*, 1280б–1281а.
[155]*Ibid.,* 1253а.
[156]*Ibid.,* 1280б.
[157]*Ibid*., I, 2 (1252б–1253а); III, 6–7 (1278б–1281а).

поредак који мири субјективну свест појединца са објективним спољашњим законима и институцијама. Хегелијанска теорија посматра породицу и грађанско друштво као прелазне стадијуме који свој виши циљ и коначно остварење проналазе у држави. Држава тиме постаје систем у коме појединац врши своју дужност према општем добру, што оцртава суштински ниво патриотизма у којем се на политичку заједницу гледа као на саму сврху и темељ живота.[158]

Сличан теоријски правац заступа и Лестер Френк Вард (*Lester Frank Ward*) који истиче да је основна сврха државе обезбеђивање друштвеног благостања кроз моралне поступке. Иако Вардова теорија није експлицитно хегелијанска, она дели уверење да нема праве слободе ни друштвеног напретка без активне улоге државе, чиме се супротставља класичном либерализму који државу често види као претњу индивидуалној слободи.[159] Држава је за Варда најзначајнија људска институција која свој легитимитет црпи из своје етичке основе и способности да унапреди човечанство.[160]

Утврђивање моралних основа владавине кроз етичке теорије суштински ојачава легитимитет државних институција, трансформишући силу у право. У контексту процеса настанка држава, етички приступ нуди неопходан оквир за анализу правде и правичне расподеле ресурса, пружајући истовремено и позитиван критеријум за критику политичких система који одступају од своје моралне сврхе. Отуда се у оквиру етичких теорија државе може заступати становиште да морално утемељење државног деловања претходи његовој правној формализацији, чиме етичка димензија добија примат над пуком техничком нормом.[161] Посматрано еклектички, етичке теорије не представљају само историјски приказ политичке филозофије, већ служе као нормативна брана против редукције државе на пуки апарат присиле, наглашавајући значај њене улоге у обликовању праведних друштвених односа већ у самом тренутку њеног конституисања.[162]

2.1.2. Апсолутистичка теорија државе

Према апсолутистичкој теорији, суверена власт оцртава апсолутну, безусловну и недељиву основу државног бића. У овој концепцији, власт у држави је проста, а не сложена категорија; она мора бити јединствена јер би свака подела угрозила њену делотворност и

[158]Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Основне црте филозофије права*, прев. Данко Грлић, Сарајево: Веселин Маслеша 1989, Трећи део: „Обичајност", одељак „Држава", §255–260.
[159]Lester F. Ward, *Applied Sociology: A Treatise on the Conscious Improvement of Society by Society* (Boston: Ginn & Company, 1906), 337–339.
[160]*Ibid.,* 341.
[161]Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, §§255–260.
[162]Аристотел, *Политика*, 1280б (где се истиче да држава није само заједница становања и спречавања неправди, већ заједница „доброг живљења").

стабилност. Жан Боден (*Jean Bodin*) као зачетник ове теорије, дефинише државни суверенитет као стварну и постојану власт, указујући тиме на потпуну независност државе у доношењу унутрашњих правних и политичких одлука, као и на њену слободну перцепцију спољнополитичког курса.[163] Ови принципи повезују се са развојем европског државног система након Вестфалског мира 1648. године, који се у науци често узима као симболичка прекретница у утемељењу принципа државног суверенитета.[164]

Апсолутистичка теорија своје утемељење проналази у божанском праву, деривирајући суверенитет владара из трансценденталних, а не људских закона. Будући да је власт изнад закона које сама производи, суверенитет добија статус правне неповредивости. Иако појам суверенитета код Бодена (*Jean Bodin*) има извесну двосмисленост због поистовећивања личности суверена са самом институцијом власти, управо је та димензија пресудно допринела каснијој конституционализацији овог појма.[165]

Према Бодену (*Jean Bodin*) држава није пука скупина људи на одређеној територији, већ заједница организована по принципу суверене моћи, где су закони директан производ стварне воље суверена, а не метафизичких апстракција.[166] Ваља истаћи да Тома Аквински (*Thomas Aquinas*) кроз теорију посредног божанског права, први наговештава зачетке народног суверенитета тврдећи да, иако је Бог створио власт, људи сами одлучују о облику њеног вршења.[167]

У дефинисању суверенитета као „апсолутне и постојане власти“, видљиво је надахнуће римскоправном традицијом и категоријама *imperium* и *maiestas*, чиме Боденова (*Jean Bodin*) теорија показује снажан одговор на тадашњи феудални поредак и његову фрагментираност.[168] Ипак, Боден наглашава да суверена ограничавају природно право и божански закони, иако покушај оправдања владареве ексклузивности кроз „старо право краљева“ оставља одређене теоријске празнине. У овој визији, држава је личност суверена и обрнуто, што чини *differentia specifica* апсолутистичког модела државности.[169]

Иако је Боденов (*Jean Bodin*) рад фундаменталан за дефинисање спољашњег суверенитета и независности, његова концепција унутрашњег суверенитета у којој је владар

[163]Bodin, *Les Six Livres de la République*, књ. I, гл. VIII, 122.
[164]Bodin, *Les Six Livres de la République*, књ. I, гл. VIII, 124.
[165]Julian H. Franklin, *Jean Bodin and the Rise of Absolutist Theory* (Cambridge: Cambridge University Press, 1973), 23–54.
[166]Bodin, *Les Six Livres de la République*, књ. I, гл. I, 1–6.
[167]Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, I-II, q. 90, a. 3; q. 97, a. 3.
[168]Видети: Skinner, *Foundations of Modern Political Thought*, 2:284–301.
[169]Bodin, *Les Six Livres de la République*, књ. I, гл. VIII. Боден дефинише суверенитет као *summa in cives ac subditos legibusque soluta potestas* – највиша власт над грађанима и поданицима, нерегулисана законима, али ограничена природним правом.

изнад закона постаје неодржива са становишта модерног међународног права. Позивање на божанско право данас се чита као историјски инструмент за легитимизацију моћи у тренутку настанка државе, што указује на дубоку везу између права и ауторитета. У савременом поретку, настанак државе више не подразумева успостављање неограничене воље, већ власти која је правно ограничена уставним нормама и обавезујућим правилима *ius cogens*.[170]

2.1.3. Природноправна теорија државе

Природноправна школа мишљења добила је на нарочитом значају тек након конституционализације међународног јавног права, постављајући темеље за разумевање државе као етичке и правне нужде. Као најзначајнији представник ове школе, Хуго Гроцијус (*Hugo Grotius*) развио је тезу о настанку државе која се заснива на концепту природног права, тврдећи да овај политички ентитет извире из нагонске потребе људи за заштитом сопствених права и интереса кроз друштвено уређен мир.[171] Гроцијус дефинише државу као савршену организацију слободних људи који су се удружили ради уживања права и заједничке користи, чиме се успоставља суживот природноправних и позитивистичких елемената.[172] У овом учењу, државе, попут појединаца, не могу егзистирати у изолацији, већ њихова суштина почива на међузависности коју диктира разумски поредак ствари.[173]

На Гроцијусовим темељима, Семјуел Пуфендорф (*Samuel von Pufendorf*) је додатно прецизирао да се правни односи међу државама заснивају на природном праву, третирајући државе као организације са моралном конотацијом чија је воља артикулисана пактовима људи.[174] Као носилац „чисте“ природноправне школе, Пуфендорф сматра да је моралност апсолутни и непроменљиви критеријум понашања држава на међународном плану.[175] Кристијан Волф (*Christian Wolff*) даље разрађује ову мисао увођењем концепта *civitas maxima*, замишљене светске заједнице народа у оквиру које природно право чини темељ, али се изнад њега надграђује добровољно међународно право (*ius gentium voluntarium*) засновано на пристанку држава.[176] У домаћој правној мисли, Радомир Д. Лукић наглашава да државна власт не може своје оправдање налазити искључиво у сопственој чињеничности, већ да легитимитет

[170]Bodin, *Les Six Livres de la République*, књ. I, гл. VIII. Упоредити трансформацију класичног концепта, где се суверенитет одређује као власт нерегулисана законима (*legibus soluta*), са савременим ограничењима: *Vienna Convention on the Law of Treaties*, May 23, 1969, art. 53. О доктринарном преласку са апсолутне воље на правну одговорност видети: Hersch Lauterpacht, *The Function of Law in the International Community* (Oxford: Oxford University Press, 2011; reprint of 1933 ed.), 94–96.
[171]Grotius, *De jure belli ac pacis*, Prolegomena, § 6.
[172]Grotius, *De jure belli ac pacis*, Prolegomena, Lib. I, Cap. I, § XIV, 1. (Аутор овде дефинише државу као „савршену заједницу слободних људи, која је подигнута ради уживања права и заједничке користи”).
[173]*Ibid.,* Prolegomena, §§ 7–8.
[174]Samuel von Pufendorf, *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo* (Lund, 1672), lib. VII, cap. II, § 13.
[175]*Ibid.,* lib. II, cap. III, § 23.
[176]Christian Wolff, *Jus Gentium Methodo Scientifica Pertractatum* (Halle, 1749), Prolegomena, §§ 1–5.

државног поретка нужно почива на вредносним основама које претходе позитивном праву, чиме се потврђује јуснатуралистичка теза о примату права над пуком силом.[177]

Посебан допринос развоју доктрине дали су средњовековни и позноренесансни мислиоци попут Виторије и Суареза. Франциско Виторија (*Francisco de Vitoria*) одређује *ius gentium* са природноправне позиције, дефинишући савршену државу као заједницу која поседује сопствене законе и магистрате, док Франциско Суарез (*Francisco Suárez*) афирмише двоструку природу међународног права наглашавајући да држава није изолована јединка већ интегрални део шире светске заједнице (*communitas orbis*). Иако сви припадници ове школе истичу значај независности државе, њихов концепт често остаје недовољно разрађен у смислу позитивног права, посматрајући државу више као филозофски него као чисто правно-технички феномен.[178]

Друштвено-уговорна струја природноправне теорије, предвођена Хобсом (*Thomas Hobbes*), Локом (*John Locke*) и Русоом (*Jean-Jacques Rousseau*), понудила је механизам настанка државе кроз трансфер права са појединца на суверена. Томас Хобс у „Левијатану" види државу као неопходан апарат за излазак из природног стања „рата свију против свих", где суверени ауторитет пружа сигурност у замену за апсолутну послушност.[179] Насупрот њему, Џон Лок сматра да је сврха државе заштита већ постојећих природних права на живот, слободу и имовину, док Жан Жак Русо кроз концепт „опште воље" настоји да успостави једнакост и јавни интерес као темељ грађанског друштва.[180]

Главни изазов природноправне теорије лежи у њеној суштинској субјективизацији и нормативној флуидности. Иако су филозофи друштвеног уговора понудили логички доследан механизам настанка власти, појам непроменљивог природног права често остаје превише неодређен да би служио као поуздана основа за позитивно међународно право. У процесу настанка државе, ова теорија служи као важан инструмент легитимације она оправдава постојање државе као моралне нужде, али истовремено отвара простор за сукобе око тумачења тих природних закона. Отуда се природноправна мисао данас очитује превасходно кроз *ius cogens* норме, које чине савремени одраз непроменљивих правних принципа, чиме се

[177]Лукић, *Теорија државе и права I*.
[178]Видети шире: Francisco de Vitoria, *De Indis et De Iure Belli Relectiones* (Salamanca, 1557); Francisco Suárez, *De Legibus ac Deo Legislatore* (Coimbra, 1612), lib. II, cap. XIX, § 9.
[179]Hobbes, *Левијатан*, I, гл. XIII, 98–100.
[180]John Locke, *Две расправе о влади* (Београд: Утопија, 2002), књ. II, гл. IX, §§ 123–131; Jean-Jacques Rousseau, *Друштвени уговор* (Београд: Филип Вишњић, 1993), књ. I, гл. VI.

филозофска претпоставка претвара у врховни правни ауторитет који ограничава арбитрарност државне моћи већ у самом тренутку њеног рађања.[181]

2.1.4. Позитивистичка теорија државе

За разлику од природноправне теорије, која однос права и морала посматра кроз призму тезе о идентитету, правни позитивизам успоставља суштински другачији оквир за разумевање државности. У овој парадигми, право се схвата као скуп процедура лишен било каквог метафизичког или моралног садржаја који би био релевантан за важење правне норме. Начелом строгог одвајања права од морала, ова школа тежи елиминисању сваке неодређености у тумачењу државних надлежности.[182]

На ове поставке надовезује се Хајнрих Трипел (*Heinrich Triepel*) који кроз дуалистичко објашњење раздваја унутрашње и међународно право. Према Трипелу, ова два поретка постоје упоредо и независно један од другог; држава прихвата међународна правила и уноси их у свој систем, али примат није унапред дефинисан. Овакав приступ подразумева да држава, иако може бити међународно одговорна за неиспуњене обавезе, задржава аутономију сопственог поретка у којем норма важи искључиво на основу воље суверена.[183]

Прекретницу у позитивистичкој мисли доноси Ханс Келзен (*Hans Kelsen*) и његова нормативистичка школа. За Келзена држава је истоветна са правним поретком, а кључна тачка функционалности је строги формализам који ограничава вољу државе хијерархијом норми. У његовом монистичком систему, сви национални правни системи су субординирани међународноправном поретку, који своју обавезну снагу црпи из фундаменталног обичајног правила *pacta sunt servanda*. Тиме се воља појединачне државе умирује пред универзалном правном конструкцијом, чиме се процес настанка државе из политичког чина преводи у домен чисте правне категоризације. [184]

Највећи унутрашњи конфликт класичног позитивизма лежи у Јелинековом (*Georg Jellinek*) концепту аутолимитације. Теорија која тврди да је држава једини креатор права који се потом добровољно самоограничава међународним нормама, у суштини даје примат политичкој вољи над правном обавезом.[185]

---

[181]Видети: *Vienna Convention on the Law of Treaties*, May 23, 1969, art. 53. О природи *ius cogens* норми као императивних правила која имају корен у фундаменталним вредностима међународне заједнице уп. Shaw, *International Law* (2017), 92–94.
[182]Hans Kelsen, *Reine Rechtslehre*, 2. Aufl. (Wien: Franz Deuticke, 1960), 1–7.
[183]Triepel, *Völkerrecht und Landesrecht*, 82–111.
[184]Kelsen, *Principles of International Law*, 403–418.
[185]Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 367–375. (Аутор овде излаже теорију о самоограничењу државе – *Selbstverpflichtung*).

Оваква поставка инструментализује право тако да оно постаје сервис политике, омогућавајући држави да се ослободи обавеза када то захтева њен национални интерес. Управо зато Келзенов (*Hans Kelsen*) монизам са приматом међународног права оличава кохерентнији одговор на изазове савремене државности – не зато што негира суверенитет, већ зато што га смешта у хијерархију норми која онемогућава да се правна форма сведе на пуки израз политичке воље.[186]

2.1.5. Плуралистичка теорија државе

Плуралистичка теорија државе суштински почива на концепту друштвеног плурализма. Настала у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији, ова теорија указује на то да не постоји универзалан и једнообразан процес настанка држава. Насупрот политичко-правном монистичком приступу, плурализам истиче да на генезу државности утиче низ хетерогених фактора – не само правних и политичких, већ и историјских, економских и културних. Темељна одлика свих плуралистичких праваца огледа се у критици државног модела XX века, при чему неоплуралистичке тенденције XXI века заврећују критичко преиспитивање.[187]

Савремени теоријски приступи појавили су се као одговор на несагласност са традиционалним критеријумима за дефинисање државе, иако не спорећи четири конститутивна елемента државности, плуралисти тврде да је такво дефинисање редукционистичко и да државу треба посматрати као комплексну, живу целину из другачије вредносне и методолошке перспективе.[188]

Овај концепт почива на деловању интересних група које се константно боре за моћ и утицај. Плуралистички појам моћи је дифузан и обухвата ресурсе попут новца, знања, вештина и харизме. Роберт Дал (*Robert Dahl*) у свом фундаменталном делу *Ко влада?* (*Who Governs?*) прави кључну дистинкцију између „стварне“ (делујуће) моћи и „могуће“ моћи, која подразумева потенцијал ресурса да се трансформишу у политички утицај.[189]

Основна претпоставка јесте да ниједна појединачна група не може трајно доминирати, већ је власт дистрибуирана између политичких партија, невладиних организација, синдиката и удружења грађана који обликују државне одлуке.[190] Дејвид Истон (*David Easton*),

[186]Hans Kelsen, *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. Tübingen: Mohr, 1920.
[187]Видети шире: Павловић, *Држава и друштво*, 72–78; David Held, *Models of Democracy*, 3rd ed. (Cambridge: Polity Press, 2006), 158–175.
[188]Harold J. Laski, *Studies in the Problem of Sovereignty* (New Haven: Yale University Press, 1917), 1–25. (Класично дело плурализма које негира државу као врховни етички и правни ентитет).
[189]Robert A. Dahl, *Who Governs? Democracy and Power in an American City* (New Haven: Yale University Press, 1961), 163–184.
[190]*Ibid.,* 163–184.

предводник америчке системске школе, додатно развија ову идеју кроз теорију политичких система, дефинишући државу као комплексан процес у којем се захтеви релевантних субјеката, путем интеракције интересних група, трансформишу у обавезујуће државне одлуке.[191]

Даљи развој ове мисли води ка неоплурализму, чији је истакнути представник Чарлс Линдблом (*Charles Lindblom*). Он у свом раду препознаје још сложеније односе моћи и уводи метод међусобног прилагођавања независних доносилаца одлука као ефикаснију алтернативу централном ауторитативном одлучивању. Овај систем преговарања и координације омогућава да финална политичка решења буду праведнија према различитим интересима који коегзистирају унутар једне заједнице, чиме се држава децентрализује у домену управљања. [192]

Упркос способности да прецизно објасни стварну политичку динамику доношења одлука унутар устаљених система, примена плуралистичке теорије на сам чин настанка државе има своја ограничења. Плурализам је суштински теорија владања, а не настајања. Међутим, његова аналитичка вредност лежи у томе што практично показује да настанак државе није само правни акт, већ резултат прекомпозиције моћи различитих група. Неоплурализам исправно указује на то да моћ није равноправно распоређена; елитне групе често задржавају монопол над „могућом моћи“, што оповргава идеалистичку слику о потпуно једнакој борби за утицај.[193] Из перспективе међународног права, ово значи да држава у настајању често није плод опште воље свих група, већ производ доминације оних актера који су успели да своје интересе представе као општедржавне, чиме право постаје механизам легитимизације премоћи најснажнијих друштвених чинилаца.[194]

2.2. Теорије признања држава у међународном праву

Питање признања држава почиње интензивно да се актуелизује средином XVIII века, паралелно са трансформацијом класичног међународног права. До тог периода, доминантна природноправна доктрина почивала је на претпоставци да је суверенитет апсолутна категорија која извире „изнутра“, те као таква не зависи од воље других субјеката. Захтевање признања од стране других властодржаца сматрало се чак и опасним по легитимитет монарха, јер би имплицирало да нечија туђа воља може конституисати суверену власт. Семјуел Пуфендорф

[191]David Easton, *A Framework for Political Analysis* (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1965), 47–57.
[192]Charles E. Lindblom, *Politics and Markets: The World's Political-Economic Systems* (New York: Basic Books, 1977), 170–188.
[193]О неоплуралистичкој критици класичног плурализма и концепту асиметричне моћи елита, видети: Robert A. Dahl, *A Preface to Democratic Theory* (Chicago: University of Chicago Press, 1956), 124–131.
[194]О инструментализацији права у сврху легитимизације интереса владајућих група приликом конституисања државе, видети: Драган Симеуновић, *Увод у политичке науке* (Београд: Институт за политичке студије, 2009), 119–121.

(*Samuel von Pufendorf*) је у том смислу јасно истакао да владар не дугује свој суверенитет никоме изван граница сопственог царства, те да му није потребна сагласност других краљева како би био сматран легитимним носиоцем врховне власти.[195]

Током XX века, дошло је до радикалне промене у структури међународне заједнице. Док је на самом почетку века постојало тек тридесетак независних држава, процеси деколонизације, сецесија и послератних рекомпозиција довели су до тога да се број чланица Уједињених нација готово учетворостручи – до данашњих 193. Овај период се с правом назива „периодом државности“, јер су државе потврдиле свој статус примарних субјеката међународног права.[196] Услови за стицање овог статуса формализовани су Конвенцијом из Монтевидеа 1933. године.[197]

Чланство у универзалним међународним организацијама, првенствено у Уједињеним нацијама, постало је кључни фактор стабилности и развоја новонасталих држава. Иако међународне организације не чине оригинерне субјекте међународног права, будући да се тај статус признаје искључиво државама као јединим потпуним актерима, њихов значај у међународноправном систему континуирано расте. У том погледу, посебно се истичу Уједињене нације, које, поред бројних прерогатива, поседују и капацитет колективне легитимације државности који по свом домету надилази билатерално признање појединачних држава.[198]

Ипак, упркос институционалном напретку, признање држава остаје једно од најосетљивијих и најконтроверзнијих питања међународног права. Проблем постоји због дубоког јаза између правне нормативе и политичког опортунитета, при чему међународно право још увек не нуди прецизно и задовољавајуће решење за парадоксалне ситуације које настају у пракси. Управо се у расправи о правној природи признања најбоље уочава тензија између потребе за правном регулативом и реалности политичке воље великих сила.[199]

Анализа овог процеса открива да признање није само декларативна потврда постојеће чињенице, већ често служи као моћно политичко средство за легитимизацију или стигматизацију новонасталих ентитета. Како истиче Ханс Келзен (*Hans Kelsen*), признање државе је правни акт само у формалном смислу, док је у својој суштини то политички чин

[195]Pufendorf, *De Jure Naturae et Gentium*, lib. VII, cap. II, § 13.
[196]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 4–12.
[197]*Convention on Rights and Duties of States*, December 26, 1933, art. 1.
[198]Новаковић, „Улога међународних организација”, 187–188.
[199]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 17–26; Stefan Talmon, *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile* (Oxford: Clarendon Press, 1998), 1–14.

којим држава изражава спремност да ступи у односе са новим субјектом.[200] Питање признања је тачка у којој се теорија међународног права најексплицитније сусреће са политичком моћи, откривајући дубоку тензију између правног формализма и геополитичких интереса.[201]

2.2.1. Декларативна теорија

Декларативна теорија почива на становишту да је признање формални чин који само констатује већ постојећу чињеницу – егзистенцију државе која је испунила објективне критеријуме међународног права. Према овом учењу, ентитет стиче међународноправни субјективитет самим испуњењем поменутих критеријума из Монтевидеа. У овом контексту, признање од стране других држава није услов за настанак државности, већ субјективни политички акт који само одражава стварно стање ствари.[202]

Пракса међународних арбитражних судова често је потврђивала ову тезу; тако је немачко-пољски мешовити арбитражни суд истакао да држава постоји сама по себи, док је признање тек декларација о том постојању.[203] Иако је Извештај Комисије правника о Аландским острвима у погледу независности Финске био нешто опрезнији, прихваћена је вредност признања као доказа, али не и као коначног елемента који замењује фактичке услове потребне за формирање суверене државе.[204]

Заступници декларативне теорије наглашавају три кључна обележја признања: оно не сме бити преурањено, поседује ретроактивно дејство и по правилу је неопозиво. Овакав приступ тежи стабилизацији међународних односа, спречавајући државе да арбитрарно повлаче признање и тиме изазивају перманентне конфликте.[205] Истакнути теоретичар Ијан Браунли (*Ian Brownlie*) тврди да је признање факултативан и политички акт, али упозорава да се државе излажу правном ризику ако игноришу „државотворну реалност“ ентитета који поседује обележја државности.[206]

Са друге стране, савремена доктрина указује на то да у међународном праву не постоји дужност признања, али ни општа забрана повлачења једном датог признања, што потврђује превагу политичког акта над правном нормом. Случај повлачења признања Републике Кине

---

[200]Hans Kelsen, "Recognition in International Law: Theoretical Observations," *The American Journal of International Law* 35, no. 4 (1941): 605–607.
[201]Видети: Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 1–6.
[202]*Convention on Rights and Duties of States*, art. 3.
[203]*Deutsche Continental Gas-Gesellschaft v. Polish State*, German-Polish Mixed Arbitral Tribunal, August 1, 1929, *Annual Digest of Public International Law Cases* 5 (1929–1930): 15.
[204]*Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question*, League of Nations Official Journal, Special Supplement No. 3 (October 1920), 8.
[205]Видети: Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, 7th ed. (Oxford: Oxford University Press, 2008), 87–89.
[206]*Ibid.,* 88.

(Тајвана) од стране Сједињених Америчких Држава 1979. године осликава парадигматичан пример у коме су стратешки и дипломатски интереси претегли над правним континуитетом.[207]

Прихватање декларативне теорије нуди предности у виду правне сигурности и заштите суверенитета од политизације, али се суочава са озбиљним практичним манама. Државе које поседују фактичку власт, али немају широко признање, остају функционално изоловане, ускраћене за чланство у међународним организацијама и онемогућене да у потпуности врше свој међународноправни капацитет.[208] Додатно, упитна је применљивост овог концепта на специфичне ентитете попут Ватикана или микродржава, где се објективни критеријуми из Монтевидеа не могу увек лако идентификовати.[209]

Иако се декларативна теорија сматра правно супериорном јер штити сувереност од политичког опортунитета, њена „чиста“ форма у савременој пракси остаје неефективна. Без колективног међународног признања, фактичка држава остаје у правном вакууму – без могућности успостављања дипломатских односа, уживања имунитета или гаранције да ће други субјекти поштовати њене уговоре и законе. Данас је чисти позитивизам декларативне теорије превазиђен јер се од новонасталих држава захтева поштовање универзалних људских права и *ius cogens* норми.[210] Отуда декларативна теорија служи само као неопходна полазна основа – правна претпоставка која, без минималног колективног легитимитета, не може да обезбеди ефективну правну личност у међународној заједници.[211]

2.2.2. Конститутивна теорија

У оквиру конститутивне теорије, установа признања није само формалност, већ суштински, конститутивни елемент државности. Према овом схватању, поред класичних елемената попут становништва, територије и суверене власти, признање је неопходан предуслов за стицање међународноправне личности. Упркос снажном научном консензусу који често даје предност декларативном ставу, конститутивна теорија опстаје захваљујући аргументима аутора попут Херша Лутерпахта (*Hersch Lauterpacht*) који истиче да државност

[207]Talmon, *Recognition of Governments in International Law*, 23–45.
[208]Видети шире: Ti-Chiang Chen, *The International Law of Recognition: With Special Reference to Practice in Great Britain and the United States* (London: Stevens & Sons, 1951), 77–79. (Ово је класично дело које најбоље описује функционалну изолацију непризнатих држава).
[209]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 221–224. (Крофорд овде анализира управо "специфичне ентитете" и границе Монтевидео критеријума).
[210]Видети: Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia, Opinion No. 1, November 29, 1991, *International Legal Materials* 31 (1992): 1494.
[211]John Dugard, *Recognition and the United Nations* (Cambridge: Grotius Publications, 1987), 128–130. (Дугард је највећи ауторитет за концепт "колективног признања" кроз УН, што јеаргумента о правном вакууму).

не може бити третирана као чисто чињенично или емпиријско питање, већ мора бити правно потврђена кроз вољу међународне заједнице.[212]

Доктрина Ласе Опенхајма (*Lassa Oppenheim*) пружа једно од најзначајнијих теоријских образложења конститутивног приступа признању држава. У историјском контексту XIX века, међународно право је важило искључиво за признате чланице „породице народа“ европске државе унутар којих је овај поредак еволуирао, као и за оне ентитете које су првобитни чланови, изричито или прећутно, прихватили у свој круг.[213]

Да би се на одређени ентитет примениле норме међународног права, он је морао бити признат као део „цивилизованих нација“, што имплицира да држава као правна творевина није само плод чињеница, већ и изричито правно питање. Сходно томе, државе које нису биле тако прихваћене, формално нису биле везане међународним правом, нити су признати субјекти имали правне обавезе према њима, што је историјски потврђено праксом великих сила према Кини и Африци.[214]

Према конститутивном схватању, обавезујућа снага међународног права произилази из процеса тражења и добијања признања; тек пријемом у међународну заједницу, нови ентитети постају субјекти права и подвргавају се скупу правила која су на снази.[215] Територијална права нове државе су, према овој логици, примарно повезана са признањем чим се оно додели, територија се признаје као простор субјекта међународног права, при чему претходна правна историја стицања те територије постаје секундарна у односу на сам чин признања.[216]

Савремена државна пракса, нарочито током распада Југославије и Совјетског Савеза, додатно је илустровала повратак конститутивним елементима, где је државност постала више питање политичких и демократских вредности него питање пуких чињеница на терену.[217]

Иако конститутивна теорија не негира физичко постојање ентитета пре признања, она на њега не обраћа пажњу у правном смислу, третирајући га искључиво као политички феномен. Роберт Филимор (*Robert Phillimore*) у том смислу сматра да порекло држава суштински припада домену политичке филозофије пре него правне јуриспруденције.[218] Малколм Шо (*Malcolm Shaw*) и Алина Качоровска (*Alina Kaczorowska*) наглашавају практични

[212]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 38–42.
[213]Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise*, vol. 1, 8th ed., ed. Hersch Lauterpacht (London: Longmans, 1955), 125–128.
[214]Oppenheim, *International Law*, vol. 1, 125–128.
[215]*Ibid.,* vol. 1,131–132.
[216]*Ibid.,* vol. 1, 132–135.
[217]Видети: Rich, "Recognition of States," 36–65.
[218]Robert Phillimore, *Commentaries upon International Law*, vol. 1, 3rd ed. (London: Butterworths, 1879), 81. (Филимор овде разматра концепт „права на опстанак” државе независно од формалног признања од стране трећих сила).

аспект ове теорије, тврдећи да у принципу само признате државе могу пуноважно закључивати међународне споразуме из којих произилазе легална права и обавезе.[219]

Ипак, овај став се суочава са озбиљним правним проблемима, посебно у погледу релативизма који Келзен (*Hans Kelsen*) истиче из конститутивистичке позиције произилази да држава правно постоји само у односу на оне актере који су је признали, што негира концепт апсолутног међународноправног постојања.[220]

Највећа опасност конститутивне теорије лежи у њеној политичкој пристрасности и суштинској недоследности. Ако је признање неопходан услов за државност, настаје апсурдна ситуација у којој је исти ентитет држава за једне актере, док за друге то није, чиме се међународноправна истина опасно фрагментише. Ова теорија заправо даје политички „вето“ већ успостављеним државама да арбитрарно одређују ко може постати субјект права, чиме се процес настанка државе своди на опортунистички политички чин.[221] Конститутивна теорија тако суочава теорију међународног права са питањем на које тешко може дати доследан одговор: ако државност зависи од признања, онда правни статус ентитета није ствар норме, већ ствар политичке воље оних који признање дају.[222]

2.2.3. Мешовита теорија

Дубока теоријска размимоилажења између конститутивног и декларативног става, као и противречности у пракси држава, условили су настанак мешовите (хибридне или компромисне) теорије. Овај приступ настоји да интегрише елементе оба модела, полазећи од претпоставке да и објективни критеријуми (фактицитет) и чин признања играју комплементарне улоге у процесу дефинисања државности.[223] Заступници ове теорије сматрају да држава *per se* поседује објективизиране елементе који, уколико су испуњени, стварају својеврсну обавезу међународне заједнице да такав ентитет призна. Институт признања се често посматра кроз две фазе: прву, која подразумева фактичко признање (*de facto*) државе која функционише без формалног статуса, и другу, која означава правно признање (*de jure*), којим се стиче пуни капацитет у међународном поретку.[224]

Јозеф Кунц (*Josef Kunz*) нуди занимљиво решење ове дилеме, тврдећи да природа признања зависи од територијалног контекста настанка државе; за државе настале на територији већ постојеће заједнице признање има декларативно дејство, док за оне које настају

[219]Shaw, *International Law* (2017), 331; Alina Kaczorowska-Ireland, *Public International Law*, 5th ed. (London: Routledge, 2015), 198.
[220]Kelsen, *Principles of International Law*, 392–395.
[221]О правним апсурдима релативне државности и конститутивној теорији, видети: *Ibid.,* 267–270.
[222]Kelsen, “Recognition in International Law,” 605–617.
[223]Chen, *The International Law of Recognition*, 38–46.
[224]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 6–8; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 19–22.

изван таквих оквира оно има конститутивни карактер.[225] Ханс Келзен (*Hans Kelsen*) доприноси хибридном моделу истичући да признање није пуки политички акт, већ правно релевантна чињеница унутар нормативног поретка, иако нова држава постоји фактички, њена интеграција у хијерархију норми захтева правну потврду усклађености са важећим међународним поретком.[226]

На сличан начин, Мајкл Акехерст (*Michael Akehurst*) указује да чак и унутар декларативног оквира, признање може произвести конститутивне ефекте, посебно у домену међународног приватног права, попут признавања извршења страних судских одлука.[227] Лех Антонович (*Lech Antonowicz*) додатно прецизира да природа овог чина зависи од тога да ли се признање даје већ формираној држави (декларативно) или ентитету који тек треба да се утврди у заједници (конститутивно).[228]

Ти-Чијенг Чен (*Ti-Chiang Chen*) упозорава на недостатак нормативне кохезије у овом сегменту, што отвара простор за дипломатску арбитрарност.[229] Историјски примери, попут спољне политике Сједињених Америчких Држава или одбијања Ота фон Бизмарка (*Otto von Bismarck*) да закључи мир са Француском без легитимитета Народне скупштине, показују да фактичко постојање власти често није довољно без правног основа који гарантује стабилност. Легитимитет државе црпи се из изражене воље народа, док њена легалност почива на облику у коме се та воља манифестује. Крајем XIX века, Сједињене Америчке Државе су као услове за признање дефинисале демократску владавину и спремност државе да испуњава међународне обавезе, што Чен дефинише као јасан компромис између фактичке снаге и правне норме.[230]

Уместо једностраних модела, савремена пракса указује на то да је настанак државности најбоље објашњен кроз мешовиту теорију која функционише као троструки оквир. Она полази од декларативне теорије као неопходне правне хипотезе (објективни критеријуми из Монтевидеа), али признаје да је она недовољна за пуну функционалност суверена. Истовремено, овај хибридни приступ одбацује конститутивну теорију као извор политичке

[225]Josef L. Kunz, "Critical Remarks on Lauterpacht's *Recognition in International Law*," *The American Journal of International Law* 44, no. 4 (1950): 713–719. (Кунц овде аргументовано оспорава постојање правне обавезе признања, наглашавајући политичку природу овог чина).
[226]Kelsen, *Principles of International Law*, 396–400.
[227]Michael Akehurst, *A Modern Introduction to International Law*, 6th ed. (London: Allen & Unwin, 1987), 83.
[228]Lech Antonowicz, "Pojęcie uznania w prawie międzynarodowym," *Annales UMCS (Sectio G)* 35 (1988): 7–22.
[229]Chen, *The International Law of Recognition*, 50–58.
[230]*Ibid.,* 71–85.

фрагментације, али прихвата признање као кључни инструмент за интеграцију у светски поредак.[231]

Критиком класичног позитивизма, мешовита теорија уводи легитимитет као додатни критеријум вредновања државности. У савременом међународном праву, настанак државе не сме бити плод кршења когентних норми (*ius cogens*). Тиме се процес настанка државе анализира не само као техничко питање територије и власти, већ као сложен процес постизања ефикасности и правног легитимитета. Држава тако престаје да буде пуки факт и постаје вредност коју међународна заједница прихвата тек након потврде њене легалности и функционалности.[232]

[231]Видети: Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 60–63. (Лутерпахт први предлаже да је признање правна дужност ако су испуњени објективни услови, што је основа мешовите теорије).
[232]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 146–147.

Поглавље III: Елементи државности

3.1. Уопште о елементима државности: Између политичке филозофије и правне норме

Феномен државности у међународноправном смислу не може се ваљано разумети без претходне анализе њеног историјског развоја. Сходно хронолошком методу, генеза државе сеже до потребе за удруживањем раних људских заједница ради заштите и остваривања заједничких интереса, што је еволуирало кроз античке полисе и средњовековне феудалне системе до Вестфалског мира (1648), чији је значај за настанак модерне државности детаљно разматран у претходним поглављима. Овај споразум није само окончао Тридесетогодишњи рат, већ је утемељио концепт територијалне суверености, чиме је држава постала централни субјект међународног поретка.[233]

Држава није само географски омеђен простор; она је најсложенија друштвена структура чије дефинисање варира у зависности од теоријског приступа. Филозофска мисао, оличена у Хегеловој (*Georg Wilhelm Friedrich Hegel*) доктрини, посматра државу као историјски остварену идеју слободе, правећи јасну дистинкцију између модерне државе настале на тековинама Француске револуције и претходних теолошких деспотија.[234]

Насупрот овом идеал-типском приступу, Макс Вебер (*Max Weber*) нуди социолошку дефиницију државе као институције која на одређеној територији полаже право на „монопол легитимне физичке принуде“, чиме се наглашава важност легалне власти као њеног примарног атрибута.[235] Радикалну критику државног апарата износи Фридрих Ниче (*Friedrich Nietzsche*), који државу описује као репресивно хладно чудовиште, које лаже и намеће се као идол масе, видећи у њој претњу аутентичној индивидуалној слободи.[236] За Ничеа, демократизација државе није гарант њене праведности, већ израз специфичне кризе слободе.[237]

Међутим, за међународно право, држава почиње да постоји тек у тренутку када се њени атрибути могу идентификовати кроз критеријуме правног субјективитета.[238] Нормативни темељ за ову идентификацију је Конвенција из Монтевидеа (1933), која утврђује четири

---

[233]О значају Вестфалског мира за настанак модерног концепта суверенитета види шире у: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 7–10.
[234]Žarko Puhovski, „Hegelova četvrtina milenija – ili: kako je potonuće filozofijskoga 'Titanica' …," u *Povijest, revolucionarna dijalektika i filozofski sistem: Zbornik povodom 250. godišnjice rođenja Hegela*, ur. Ankica Čakardić i Luka Bogdanić (Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022), 30–31.
[235]Max Weber, *Weber's Rationalism and Modern Society: New Translations on Politics, Bureaucracy, and Mechanism*, trans. Tony Waters and Dagmar Waters (New York: Palgrave Macmillan, 2015), 136.
[236]Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, прев. Бранимир Живојиновић (Београд: Новости, 2005), 53–55.
[237]Erik Lehnert, "Nietzsches Kritik am Staat," *Sezession*, Nr. 103 (2021): 26–29.
[238]Pablo Moscoso de la Cuba, "The Statehood of 'Collapsed' States in Public International Law," *Agenda Internacional* 18, no. 29 (2011): 123.

кумулативна елемента: 1) стално становништво; 2) дефинисану територију; 3) суверену власт; и 4) способност ступања у међународне односе.[239]

Ови елементи нису само описне природе, већ чине правне услове за стицање својства субјекта међународног права.[240] Ова формула потврђена је и у новијој пракси кроз рад Арбитражне (Бадинтерове) комисије, која је инсистирала управо на овим критеријумима приликом просуђивања о настанку нових држава на простору бивше СФРЈ.[241]

Стицање статуса државе није само формалност, већ подразумева улазак под заштиту „међународноправног штита“, који ентитету гарантује право на самоодбрану, територијални интегритет и немешање у унутрашње ствари. Значај овог статуса најбоље се огледа у модерним примерима као што је Бугенвил (*Bougainville*), где тежња ка државности произилази из потребе за пуним међународноправним капацитетом и заштитом колективних интереса након успешног референдума.[242]

У савременом контексту, посебан акценат ставља се на критеријум суверене власти који захтева постојање ефективне владе. Ефективност је фактички предуслов, што потврђује и савремена теорија која државност посматра кроз способност вршења стварне контроле.[243]

3.2. Постојано становништво (*Permanent Population*)

Становништво је конститутивни, субјективни елемент државе који чини скуп лица са трајним пребивалиштем на њеној територији. Људи су носиоци свих друштвених и међународних односа, а њихова субјективност се посматра као интегрални део људске индивидуалности.[244] У доктринарном смислу, заједница мора поседовати одређени степен самодовољности и стабилности како би се њоме ефикасно управљало, иако међународно право не прописује нумерички минимум потребан за стицање државности.[245]

Основна теза у овом контексту јесте да се елемент становништва мора посматрати као инструмент доказивања државне ефикасности, а не као статистичка категорија. Илустрацију

[239]*Convention on Rights and Duties of States*, art. 1.
[240]Juraj Andrassy et al., *Međunarodno pravo 1* (Zagreb: Školska knjiga, 2010), 81–84.
[241]Lana Jurilj, „Država kao subjekt međunarodnog prava s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu," *Mostariensia: Journal of Social Sciences and Humanities* 21, no. 1 (2017): 119.
[242]Bougainville Referendum Commission (BRC), *The Final Report of the Referendum on the Future Political Status of Bougainville* (Buka/Port Moresby: BRC, 2019), passim. (Овај извештај служи као емпиријски доказ тезе да тежња ка државности подразумева примарно захтев за заштитом суверенитета у међународном поретку).
[243]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 54–56.
[244]Војин Димитријевић и Радослав Стојановић, *Међународни односи: Основи опште теорије* (Београд: Центар за публикације Правног факултета, 1988), 98–102.
[245]*Ibid.,* 191–199. Видети и: Zlatko Isaković, "Population and Territory As Elements of Political Power in International Relations," *Stanovništvo* 44, no. 1 (2006): 47–79.

овог принципа пружају микро-државе чији суверенитет није оспорен упркос малобројној популацији. Суштина критеријума лежи у томе да заједница мора бити трајно везана за одређену територију на којој организује свој друштвени живот на континуиран начин. Тако државе попут Доминике (независна од 1978. године) са свега око седамдесет хиљада становника, или Светог Китса и Невиса са непуних четрдесет осам хиљада, потврђују да нумеричка скромност не стоји на путу суверенитету, све док постоји стабилна људска заједница трајно настањена на датој територији.[246] Исто правило вековима потврђују и европске микро-државе попут Лихтенштајна, Монака и Сан Марина, чија државност опстаје захваљујући управо трајности и континуитету њиховог становништва.[247]

У Океанији, где су острвске државе попут Палауа, Науруа и Тувалуа демографски ограничене, постојаност произлази из вишевековне везаности заједница за своје архипелаге. Посебно је индикативан пример Тувалуа, чијих једанаест хиљада становника покреће нову димензију проблематике: питање опстанка државности у условима када климатске промене угрожавају саму територију, а тиме и физичку базу становништва. Тиме се отвара питање на које савремено међународно право још увек нема недвосмислен одговор – да ли државност нестаје заједно са територијом и расељеним становништвом или опстаје као правна категорија у форми државе без земље и без трајне популације на њој.[248] Специфичан случај *sui generis* је Ватикан, где нешто преко пет стотина лица чини становништво неопходно за функционисање овог ентитета. Функционални карактер Ватикана и специфична подела атрибута са Светом столицом на основу Латеранског уговора из 1929. године показују да међународно право као релевантне критеријуме третира постојаност и организованост власти, а не бројност становништва или величину територије.[249]

Становништво поседује фактичку природу (*permanent population*) и правни карактер који се дефинише кроз институт држављанства. У међународноправној теорији, држављанство зависи од државности, а не обратно (*vice versa*).[250] Свака држава мора имати становништво као елемент свог субјективитета, те стога националност увек поседује међународни аспект. Докази указују на то да становништво по правилу прати промену суверенитета приликом сукцесије

[246]Jorri C. Duursma, *Fragmentation and International Relations of Micro-States: Self-Determination and Statehood* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 411–412.
[247]*Ibid.*
[248]О правним изазовима опстанка становништва услед климатских промена види: Jane McAdam, *Climate Change, Forced Migration, and International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2012), passim. (Ауторка анализира Тувалу као преседан који може редефинисати критеријум „постојаности" становништва).
[249]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 52.
[250]*Ibid.,* 52–54.

територије.[251] У недостатку другачијег споразума, лица са пребивалиштем на територији нове државе аутоматски стичу њено држављанство за све међународне сврхе, што је у потпуности у складу са ставом Сталног суда међународне правде у предмету *Стицања пољског држављанства*.[252]

Анализа Првог члана Монтевидео конвенције указује на то да елемент „сталног становништва“ (*permanent population*) не подразумева претходно дефинисан формалноправни статус држављанства, већ фактичку стабилност људске заједнице везане за одређену територију. Постојање „стабилне људске масе“ служи као материјални доказ способности ентитета да успостави ефикасан правни поредак и врши суверену власт (*summa potestas*). Будући да је уређивање питања држављанства, према константној пракси међународних судских тела, ствар искључиве унутрашње надлежности државе (*domaine réservé*), оно се по природи ствари конституише тек након што држава фактички настане.[253]

3.3. „Одређена и утврђена“ територија

Државна територија је просторни оквир који обухвата копнену, водену и ваздушну површину под сувереном влашћу владе, а коју насељава и користи стално становништво. Као што је истакнуто у претходним разматрањима, држава је примарно територијални ентитет, те географски чинилац не фигурира само као физичка величина, већ конституише један од два основна елемента њене политичке моћи и међународног субјективитета.[254]

У међународном јавном праву не постоје нумерички дефинисана ограничења у погледу минималне површине територије. Иако доктрина врши класификацију држава према величини на гигантске, велике, средње и мале, ова подела има превасходно политиколошки значај.[255] Са међународноправног аспекта, суверенитет микро–држава попут Ватикана, Монака или Сан Марина једнако је пуноважан као и суверенитет територијално најпространијих држава, чиме се потврђује да територија није квантитативни, већ квалитативни услов државности.[256]

Кључно правно питање које ваља истаћи јесте да критеријум дефинисане територије не захтева да све границе буду потпуно и дефинитивно утврђене у тренутку настанка државе. Према ставу немачко–пољског мешовитог арбитражног трибунала у предмету *Deutsche*

[251]Ian Brownlie, "The Relations of Nationality in Public International Law," *British Yearbook of International Law* 39 (1963): 320.
[252]*Acquisition of Polish Nationality*, Advisory Opinion, 1923, P.C.I.J. (ser. B) No. 7, 15.
[253]Види: *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco*, Advisory Opinion, 1923, P.C.I.J. (ser. B) No. 4, 24.
[254]Видети: Димитријевић и Стојановић, *Међународни односи*, 97–99.
[255]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 46–52; Кривокапић, *Међународно јавно право*, VII (Територија као елемент државности).
[256]Duursma, *Fragmentation and International Relations of Micro-States*, 116–120.

Continental Gas-Gesellschaft v. Polish State, за постојање државе довољно је да територија поседује одговарајућу конзистентност и да ентитет стварно врши независну јавну власт на тој територији, чак и ако границе нису прецизно разграничене.[257] Ова поставка имплицитно је потврђена и у територијалном спору између Либије и Чада, у коме је МСП одређивао ток границе између две државе чији субјективитет и међусобно признање нису били оспорени, иако граница дуго није била правно разрешена.[258]

Историјски примери недвосмислено потврђују тезу да је за настанак државе довољна релативна одређеност простора. Албанија је призната 1913. године пре коначног утврђивања граница, док је Израел примљен у Уједињене нације иако његове границе ни до данас нису дефинитивно признате од стране свих суседа. Сличан је пример Саудијске Арабије, чије су границе деценијама биле предмет спорова, или Бангладеша, који је државност консолидовао упркос бројним енклавама и нерешеним граничним питањима са Индијом. Ови примери доказују да међународно право инсистира на постојању суштинске територијалне основе над којом ентитет врши ефективну контролу, а не на техничкој перфекцији граничних линија. [259]

Насупрот овом фактичком приступу, постоје и политички мотивисани ставови, попут оних које наводи Розалин Хигинс (*Rosalyn Higgins*), који сугеришу да сумња у будуће границе може угрозити саму државност. Тако је 1919. године Литванији признање ускраћено због спора око Вилне, док су Естонија и Летонија признате.[260] Међутим, пракса из 1991. године приликом распада СФРЈ показује да је за међународну заједницу било довољно да границе буду „довољно одређене“, чак и када је ефективна контрола на терену флуктуирала.[261]

Трагајући за суштином овог елемента, долазимо до закључка да територија није пуки географски опис, већ физички инструмент у којем власт материјализује свој ефективитет. Како наводи професор Џејмс Крофорд (*James Crawford*), кључ је у вршењу пуних овлашћења на одређеном простору; територијална стабилност је доказ ефикасности државног апарата. За међународно право, фактичко стање и способност вршења власти на терену релевантнији су

[257]*Deutsche-Continental Gas-Gesellschaft v. Poland*, German-Polish Mixed Arbitral Tribunal, August 1, 1929, *Recueil des Décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes*, vol. IX (1930), 468; also reported at (1929) 5 *Annual Digest of Public International Law Cases* 11.
[258]International Court of Justice, *Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad)*, Judgment of February 3, 1994, *ICJ. Reports* 1994, 6.
[259]О овим случајевима и „релативној територијалној одређености” види: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 49–52. За пример Бангладеша упоредити са: *Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh concerning the Demarcation of the Land Boundary*, June 6, 2015.
[260]Rosalyn Higgins, *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations* (London: Oxford University Press, 1963), 20, цитирано у Crawford, *The Creation of States in International Law*, 51.
[261]Jurilj, „Država kao subjekt međunarodnog prava," 119.

од дефинитивног правног разграничења. Територија је сигуран ослонац суверенитета само док омогућава несметано функционисање државне власти.[262]

3.4. Суверена власт

Суверена власт чини централни, функционални елемент државности који синтетише становништво и територију у јединствен и ефикасан правни поредак. Она се дефинише као врховна власт државе над лицима и стварима на њеној територији, али и као независност у односу на било коју спољну власт.[263] Као конститутивни елемент из Конвенције из Монтевидеа, суверенитет подразумева пре свега право државе да самостално уреди однос унутрашњег и међународног права, што се у пракси материјализује кроз доношење устава као највишег правног акта.[264]

У домаћој правној теорији, примарно у делима Слободана Јовановића, инсистира се на дистинкцији између суверености (као својства власти да је највиша на одређеној територији) и суверенитета (као манифестације монопола легитимне физичке принуде).[265] Ипак, концепт апсолутног суверенитета претрпео је значајну еволуцију. Савремено међународно право, иако у члану 2(1) Повеље УН прокламује начело „суверене једнакости“, заправо признаје сувереност која је функционално ограничена потребом за очувањем међународног мира, безбедности и заштитом фундаменталних људских права.[266]

Традиционално поимање суверености данас се суочава са три доминантна изазова: глобализацијом, интернационализацијом и регионализацијом. Ови процеси доводе до релативизације класичних државних функција. Аутори попут Мануела Кастелса (*Manuel Castells*) указују на појаву глобалних мрежа моћи које постепено еродирају традиционална овлашћења државе, стварајући јаз између формалноправне суверености и стварне способности државе да контролише кључне токове информација, капитала и одлучивања.[267] Сличан изазов испољава се кроз дигиталне суверености; у политичком дискурсу Емануел Макрон (*Emmanuel*

[262]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 54–56.
[263]Кривокапић, *Међународно јавно право*, 307.
[264]Cassese, *International Law*, 220.
[265]Слободан Јовановић, *О држави: основи једне правне теорије* (Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1922), 145–150. (Слободан Јовановић прави терминолошку разлику између суверености као унутрашњег својства државне власти да буде врховна на одређеној територији, и суверенитета као спољне манифестације те власти у односу на друге субјекте. У овом раду оба термина се употребљавају у складу са овом дистинкцијом).
[266]*Charter of the United Nations*, June 26, 1945, art. 2, para. 1. Видети и: Nenad Ž. Petrović, „Doktrina 'ograničenog suvereniteta' u 'hladnom ratu' na primeru Čehoslovačke 1968. godine," *Strani pravni život* 52, br. 3 (2008): 63–64.
[267]Manuel Castells, *The Power of Identity*, 2nd ed. (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010), 304–307.

Macron) истиче да политички субјект без сопствених технолошких капацитета губи способност да истински гарантује суверена права својим грађанима у виртуелном простору.[268]

Анализа ових ставова води ка закључку да суверенитет у 21. веку више није статична правна категорија, већ динамички инструмент легитимизације. Савремена пракса показује ерозију суверености кроз добровољно преношење надлежности на наднационална тела, чиме се ствара парадокс „транснационалног управљања“ (*governance*).[269] У овом систему, држава се често инструментализује за спровођење правила која долазе изван њеног непосредног поретка, што делом резултира губитком стварне независности у доношењу одлука под притиском глобалних економских институција.[270] Ефикасност државе у процесу њеног настанка зависи од способности њеног апарата да успостави баланс између формалног суверенитета и фактичке одговорности.[271]

3.5. Ступање у међународне односе као четврти елемент државности

Како смо већ навели, Конвенција из Монтевидеа из 1933. године кодификовала је четири конститутивна елемента државности, чије испуњење је предуслов за то да ентитет стекне статус државе.[272] Да би се одређени ентитет могао посматрати не само као фактичка појава већ и као пуноправни субјект међународног права, неопходно је да поседује правни капацитет за интеракцију са другим међународним субјектима, уз преузимање права и обавеза које произилазе из међународног поретка.[273]

Овај критеријум се суштински састоји из два слоја: уставне надлежности за спољнополитичко деловање и фактичке способности да се та надлежност оствари. Притом, суверенитет и способност ступања у међународне односе стоје у тесној и нераскидивој вези. Формална независност сама по себи није довољна уколико не постоји стварна независност, односно могућност заједнице да самостално доноси одлуке без спољне интервенције. У ситуацијама где су механизми за међународно деловање систематски и трајно под контролом друге државе тзв. марионетски режими, овај критеријум се не може сматрати испуњеним, јер

[268]Emmanuel Macron, "The Macron Doctrine: A Conversation with Emmanuel Macron," *Le Grand Continent*, November 16, 2020. https://otan.delegfrance.org/Interview-of-the-President-Emmanuel-Macron-Le-Grand-Continent-16-11-2020

[269]О концепту ерозије суверенитета кроз governance види: Драгомир Јовичић, „Суверенитет као структурални елемент државе у 21. вијеку," у *Зборник радова 8. научног скупа са међународним учешћем Синергија 2011* (Бијељина: Универзитет Синергија, 2011), 196.

[270]Кривокапић, *Међународно јавно право*, 25–27. (Аутор овде разматра концепт „дерогације суверенитета” под притиском глобалних економских актера, што потврђује тезу о сувереној неједнакости).

[271]Видети шире о међузависности фактичке власти и међународног признања: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 54–60.

[272]*Convention on Rights and Duties of States*, art. 1(d).

[273]Кривокапић, *Међународно јавно право*, 267.

суверенитет у свом пуном значењу не може постојати без капацитета за аутономно спољнополитичко деловање.[274]

У доктрини се често води расправа о томе да ли је овај капацитет услов или последица државности. Професор Џејмс Крофорд (*James Crawford*) истиче да је капацитет за заснивање међународних односа пре последица већ стечене независности него засебан критеријум за њено стицање.[275]

С друге стране, Малколм Шо (*Malcolm Shaw*) наглашава да кључна диференцијација лежи у правној пословној способности, а не у политичком утицају. Држава може бити политички зависна, али док год правно самостално закључује уговоре, она испуњава овај услов.[276] Дапо Аканде (*Dapo Akande*) овај елемент види као најбољи правни лакмус – папир за мерење државне независности, која је иначе тешко мерљива у фактичком смислу.[277]

Важно је нагласити да способност ступања у међународне односе треба посматрати као део дефиниције ефикасне власти, а не као обавезу стварног успостављања дипломатских веза са свим постојећим државама. Држава није дужна да има развијене дипломатске односе да би била квалификована као таква; тежиште је искључиво на потенцијалу (капацитету) за такво деловање.[278] Овај капацитет се јасно огледа код тзв. заштићених држава (Лихтенштајн, Монако), које задржавају међународни субјективитет иако су део надлежности добровољно пренеле на трећу државу.[279] За разлику од некадашњих вазалних односа који су *contradictio in adiecto* суверености (противречност у самом одређењу), савремене заштићене државе остају препознати субјекти на светској мапи.[280]

Четврти критеријум из Монтевидеа – способност ступања у односе са другим државама – јесте она *differentia specifica* која раздваја пуко фактичко постојање ентитета од стицања међународноправног субјективитета. Док су територија и становништво материјални

[274]Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, 4th ed. (Oxford: Oxford University Press, 1990), cited in A. E. Eckert, „Constructing States: The Role of the International Community," *Journal of Public and International Affairs* 13 (2002): 23.
[275]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 61–62.
[276]Shaw, *International Law* (2017), 160.
[277]Dapo Akande, "The Importance of Legal Criteria for Statehood: A Response to Jure Vidmar," *EJIL: Talk!* (blog), August 7, 2013, https://www.ejiltalk.org/the-importance-of-legal-criteria-for-statehood-a-response-to-jure-vidmar/ (accessed, 23,8.2025.).
[278]David Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination* (The Hague: Kluwer Law International, 2002), 73; Упоредити са: Moscoso de la Cuba, "The Statehood of 'Collapsed' States," 124–125.
[279]Anna Meijknecht, *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law* (Antwerp: Intersentia, 2001), 40.
[280]Миленко Креча, *Међународно јавно право* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду – Центар за издаваштво и информисање, 2018), 138–139. (О вазалитету и протектората); О контексту протектората види и: James Onley, "The Raj Reconsidered: British India's Informal Empire and Spheres of Influence in Asia and Africa," *Asian Affairs* 40, no. 1 (2009): 50.

елементи државности, капацитет за самостално међународно деловање јесте манифестација спољне суверености (*summa potestas*). У научној доктрини, овај елемент се инструментализује као врховни доказ ефикасности: уколико ентитет не поседује правну независност (*legal independence*) да самостално преузима међународне обавезе и закључује међународне уговоре, његова власт остаје у сфери политичке фикције, а не правне стварности.[281] Тиме овај критеријум делује као нужан мост између фактицитета и легалитета, конституишући ентитет као пуноважног субјекта међународног поретка.[282]

3.6. Елементи државности и признање држава у међународном праву

У историји међународноправне доктрине постојали су бројни, али углавном безуспешни покушаји кодификације правила о признању држава. Иако се овај концепт налази у програму рада Комисије за међународно право УН још од 1949. године, због превелике политичке осетљивости он никада није добио свој универзални нормативни облик. Како наводи професор Џејмс Крофорд (*James Crawford*), државе су свесно избегавале правну регулацију како би задржале слободу политичког маневра у конкретним случајевима.[283]

У недостатку универзалне кодификације, смернице пружају национална законодавства и доктрина. Амерички *Restatement of the Law* (*Third*) – амерички правни приручник констатује да држава постоји када кумулативно испуни услове ефективне контроле, политичке лојалности становништва и капацитета за испуњавање међународних обавеза.[284] Ови критеријуми се у теорији допуњују принципом независности. Кључно је правити дистинкцију између независности као иницијалног услова за настанак (где сецесионистички ентитет мора доказати фактичко одсуство власти матичне државе) и независности као услова за опстанак. Важно је напоменути да правна независност не подразумева апсолутну економску или политичку самосталност, већ одсуство формалне подређености другом субјекту.[285]

Историјску прекретницу у синтези елемената државности и признања означава Резолуција Института за међународно право (*Institut de Droit International*) из 1936. године. Она дефинише признање као слободан акт којим државе констатују постојање политички

[281] *Austro-German Customs Regime Case*, Advisory Opinion, 1931, P.C.I.J. (ser. A/B) No. 41, 45–46. (Суд је овде дефинисао сувереност као искључиву способност државе да доноси самосталне одлуке, што директно поткрепљује тезу о капацитету за међународне односе као доказу ефикасности).
[282] *Convention on Rights and Duties of States*, art. 1(d).
[283] Crawford, *The Creation of States in International Law,* 40–42.
[284] *Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States* § 201 (1987). Видети и: Nikoloz Samkharadze, "Recognition of States in International Law and Practice," *Journal of Young Researchers*, no. 3 (July 2016): 24, https://jyr.tsu.ge/public/uploads/sitepdf/02_nika.samkharadze.publ_%20%281%29.pdf
[285] Crawford, *The Creation of States in International Law,* 62–65. Упоредити са: Philip Marshall Brown, "The Theory of the Independence and Equality of States," *The American Journal of International Law* 9, no. 2 (1915): 326.

организоване заједнице која је независна и способна да поштује међународно право.[286] Међутим, овај класични приступ драстично је ревидиран након Хладног рата. Усвајањем „Декларације о смерницама за признање нових држава“ 1991. године од стране Европске заједнице, уведени су додатни политички критеријуми: поштовање владавине права, демократије, људских права и неповредивост граница.[287]

Овим чином отворена је кључна дилема савременог међународног права: да ли је признање правни или политички акт? Већина аутора, укључујући Херша Лутерпахта (*Hersch Lauterpacht*), сматра да признање, иако производи правне последице, у својој суштини остаје дискрециono право државе, често мотивисано политичким интересима, а не правним убеђењем.[288] Пракса показује да ентитет може имати права и обавезе (*ius cogens* норме) и пре признања, али да признање постаје конститутивно за консолидацију његовог статуса у међународним организацијама.[289]

Институт признања у савременом поретку све више губи неутралан правни карактер и постаје средство за остваривање стратешких циљева доминантних држава. Увођењем додатних критеријума, попут демократског капацитета и заштите људских права, који изворно нису конституисани Конвенцијом из Монтевидеа, велике силе су *de facto* установиле специфичну категорију „политичке подобности" за државност.[290]

Анализа елемената државности и института признања показује да Конвенција из Монтевидеа поставља нужан, али не и довољан оквир за конституисање државности у савременом поретку. У одсуству обавезујућег механизма који би државе принудио на признање, политички интерес задржава примат над правном нормом, чиме признање постаје финални, конститутивни услов државности чије додељивање остаје у рукама политике, а не права.[291]

---

[286]Institut de Droit International, “La reconnaissance des nouveaux États et des nouveaux gouvernements,” *Annuaire de l’Institut de Droit International* 39 (1936), art. 1.
[287]European Community, “Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union,” December 16, 1991, 31 *International Legal Materials* 1486 (1992).
[288]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 2–6.
[289]Cassese, *International Law*, 74–76.
[290]Види детаљније о концепту политичког кондиционализма: Rich, "Recognition of States," 36–42. Упоредити са: Jean D’Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 148–150; Martti Koskenniemi, *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*, 2nd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 224. Такође: Stephen D. Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999), 43.
[291]О односу права и политике у признању видети шире: Љубомир Тинтор, „Савремена пракса признања држава – између права и политике,“ у *Зборник радова Српског удружења за међународно право* (Београд, 2024), 469.

Поглавље IV: Право на територијалну целовитост и право на самоопредељење

4.1. Теоријски развој концепта и нормативна природа територијалног интегритета

Теоријска генеза територијалног интегритета у међународноправној мисли нераскидиво је повезана са преображајем концепта суверенитета из приватноправне домене у јавноправни императив. У раним фазама правне теорије, територијална неповредивост изводила се из аналогије са институтом *dominium*, где се однос нације према својој територији поистовећивао са поседовним правом. Овај модел подразумевао је апсолутни ексклузивитет који онемогућава сваку екстерну инвазију у посед, третирајући државу као власнику сличан субјект.[292]

Пресудан аксиолошки заокрет настаје дефинисањем територије кроз термин *imperium*, чиме она престаје да буде објекат власништва и постаје просторни домен врховне власти. Аугуст Вилхелм Хефтер (*August Wilhelm Heffter*) већ 1844. године артикулише територијални принцип као изворно право на неповредивост саме државне супстанце, чиме су постављени темељи за потоњу институционализацију овог начела.[293] Први формални помак ка универзалној заштити овог права учињен је након Првог светског рата кроз Вилсонов (*Woodrow Wilson*) систем „Четрнаест тачака", чија тачка 14 прокламује узајамне гаранције политичке независности и територијалне целовитости, што је касније постало окосница Пакта Друштва народа.[294]

Повеља Уједињених нација значајно је учврстила нормативни статус начела територијалног интегритета, посебно кроз забрану употребе силе из члана 2(4). Члан 2(4) Повеље не само да забрањује употребу силе, већ и афирмише територијални интегритет као један од темељних елемената суверенитета који ужива снажну међународноправну заштиту.[295] Додатна спецификација овог начела извршена је кроз Хелсиншки финални акт (1975) и

[292]Georg Friedrich von Martens, *Einleitung in das positive Europäische Völkerrecht: auf Verträge und Herkommen gegründet* (Göttingen: Johann Christian Dieterich, 1796), 65.
[293]August Wilhelm Heffter, *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart auf den bisherigen Grundlagen* (Berlin, 1844), 33.
[294]Woodrow Wilson, "Address to a Joint Session of Congress on the Conditions of Peace (The Fourteen Points)," January 8, 1918, *National Archives*, https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points (accessed 19.2.2026).
[295]*Charter of the United Nations*, June 26, 1945, 1 UNTS XVI, art. 2(4).

Резолуцију 2625 (XXV), чиме се потврђује синергија територијалне целовитости и политичке независности као гаранта међународног мира.[296]

Савремени геополитички спорови, попут статуса Крима након 2014. године, изнова актуелизују сукоб између права на самоопредељење и принципа територијалног интегритета, постављајући темељни изазов пред међународноправни легалитет. Из тога произилази актуелност Лутерпахтове (*Hersch Lauterpacht*) тезе да је политичка независност у својој суштини функционални синоним територијалне неповредивости, будући да је без територије као материјалног супстрата држава потпуно онемогућена у вршењу суверене власти.[297]

Сецесионистички покрети свој легитимитет обично изводе из тријаде аргумената: историјског права (*titulus historicus*), економске маргинализације и захтева за корективном сувереношћу. Међутим, према контрактуелистичкој парадигми, сецесија се може сматрати легалном искључиво уколико је резултат сагласности воља (*consensus ad idem*) централне власти и сецесионистичког ентитета.[298] Сваки територијални спор који иницирају овакви покрети подлеже императиву мирног решавања спорова према члану 33 Повеље УН, што претпоставља примат дипломатије, медијације и судско-арбитражних поступака над употребом силе, која је у савременом међународном праву у принципу забрањена као средство промене територијалног статуса.[299]

Државна територија, као есенцијални елемент државности, подложна је променама кроз специфичне модалитете стицања суверенитета које теорија класификује на оригинарне и деривативне. Изворно стицање подразумева успостављање власти над простором који није био под суверенитетом другог субјекта (*terra nullius*), док деривативно стицање почива на сукцесији, односно прелазу права са једног субјекта на други.[300] Савремени међународноправни поредак у принципу одбацује свако стицање територије засновано на принуди и субјугацији према начелу *ex injuria jus non oritur*.[301]

---

[296]U.N. General Assembly, Resolution 2625 (XXV), "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations," October 24, 1970, A/RES/25/2625.

[297]Lassa Oppenheim, *International Law: A Treatise*, vol. 2, *Disputes, War and Neutrality*, ed. Hersch Lauterpacht, 7th ed. (London: Longmans, Green and Co., 1952), 154.

[298]Aleksandar Savanović, *Teorija republike* (Banja Luka: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, 2019), 151–53.

[299]Бојан Н. Тубић, „Решавање територијалних спорова у међународном праву", *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4 (2015): 1865.

[300]Борис Кривокапић, „Начини стицања државне територије", *Страни правни живот*, бр. 2 (2010): 116.

[301]Bolesław Wiewióra, "The Notion of the Recognition of Territorial Acquisition," in *The Polish-German Frontier in the Light of International Law* (Poznań: Instytut Zachodni, 1964), 162.

Легитимни модалитети проширења обухватају прираштај (*accretio*), било природним деловањем елемената или вештачком изградњом обалске инфраструктуре.[302] Окупација, пак, захтева кумулативно постојање фактичке контроле и субјективног елемента намере да се над територијом врши трајна суверена власт (*animus possidendi*). Без овог елемента, свака контрола остаје у домену привремене војне управе која не производи територијалне последице.[303]

Институт цесије (уступања) конституише модел деривативног стицања који почива на међународном уговору, што илуструју случајеви куповине Луизијане или политичког уступања острва Хелголанд.[304] Насупрот томе, одржај (*praescriptio*) остаје теоријски проблематичан због непостојања униформних норми о преклузивним роковима за пренос титлуса.[305]

Плебисцит и опција делују као демократски институти који вољу становништва инкорпорирају у процес сукцесије суверенитета, обезбеђујући му неопходан међународни легитимитет. Свака територијална транзиција, да би била ваљана, мора се темељити на пуноважном правном основу (*iustus titulus*), чиме се врши дистинкција између права и пуке фактичке ситуације. [306]

Територијални интегритет у међународном праву тесно је повезан са правно дефинисаним и признатим границама државе. У међународноправном смислу, државне границе представљају линије које одређују просторни домет територијалног суверенитета, док друге врсте разграничења могу раздвајати правне режиме без имплицирања суверености.[307] Процес утврђивања границе претпоставља фазе делимитације и демаркације, а њена легалност гарантује постојаност *erga omnes*, чиме се граница штити и од трећих држава.[308]

У историјском контексту деколонизације, принцип *uti possidetis* омогућио је стабилност кроз конверзију административних линија у међународно признате границе.[309] Иако случај Израела указује на перманентне изазове неодређених граница, међународно право настоји да балансира између принципа легалитета и чињеничне ефикасности контроле.[310] Коначно, заштита територијалног интегритета захтева прецизну атрибуцију међународне

[302]Кривокапић, „Начини стицања државне територије“, 120–123.
[303]Leonid Tymchenko and Valeriy Kononenko, „The legitimacy of acquisition of state territory“,*Juridical Tribune* 10, no. 1 (2020): 151.
[304]Malcolm N. Shaw, *International Law*, 9th ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), 441.
[305]Кривокапић, „Начини стицања државне територије“, 128–130.
[306]*Ibid*., 134.
[307]Shaw, *International Law* (2017), 356–360.
[308]Милан Бартош, *Међународно јавно право*, књ. 2 (Београд: Култура, 1956), 22.
[309]Душко Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије* (Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2012), 27–30.
[310]Милан Бартош, *Међународно јавно право*, књ. 1 (Београд: Култура, 1954), 272.

одговорности. Директна нарушавања су акти државног апарата под „потпуном контролом", док за нерегуларне групе Међународни суд правде инсистира на доказу о „ефективној контроли" и конкретним инструкцијама државе.[311] Сецесионистички покрети често се позивају на доктрину ремедијалне сецесије као крајње средство заштите од угњетавања. Ипак, у већини тумачења међународног права заштита територијалног интегритета држава остаје примарни принцип.[312]

4.2. Право на самоопредељење

Право на самоопредељење народа данас ужива широко признање у савременом међународном праву и у пракси се често повезује са концептом erga omnes обавеза, док се његов статус као норме ius cogens у доктрини различито оцењује. Иако нормативно афирмисано, његова примена у пракси указује на извесну правну недореченост, посебно у погледу остваривања спољашњег аспекта овог права, што отвара простор за политичку интерпретацију.[313]

У науци је неспорно да се овај принцип налази у перманентној корелацији и дијалектичкој тензији са начелом територијалног интегритета. Еволуција самоопредељења кретала се од инструмента етничке еманципације до сложеног средства глобалне политике, које водеће силе неретко инструментализују ради остваривања геостратешких предности.[314]

Централно питање доктрине јесте прецизно дефинисање титулара овог права. Практично сви релевантни међународни акти, од Међународних пактова (1966) до Повеље УН, као јединог носиоца наводе „народ" (*peoples*).[315] Корени савременог концепта сежу до Америчке револуције, где је фокус био на демократској партиципацији, те Француске револуције, која је народни суверенитет супротставила доктрини божанског порекла власти. Иако је самоопредељење по својој природи колективно право, оно је парадоксално допринело изградњи индивидуалне политичке мисли на којој почивају савремени демократски институти.[316]

---

[311]International Court of Justice, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, ICJ Reports 2007, 43, para. 400.
[312]Christian Marxsen, "Territorial Integrity in International Law," *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 75, no. 4 (2015): 7–26.
[313]Shaw, *International Law* (2017), 297–304.
[314]Božidar Veljković, Lea Marija Colarič Jaskše, i Borut Vojinović, „Samoopredeljenje naroda i suverenost država," *Svarog*, br. 9 (2014): 9–19.
[315]Видети: *International Covenant on Civil and Political Rights*, December 16, 1966, *Službeni list SFRJ (Međunarodni ugovori)*, br. 7/1971, art. 1; *Charter of the United Nations*, June 26, 1945, art. 1, para. 2.
[316]Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, 174.

Модерно међународно право није познавало ову концептуализацију све до краја Великог рата, будући да је до тада рат третиран као легитимно средство (*ius ad bellum*) решавања територијалних претензија.[317] Антиимперијална фаза, подстакнута одлукама Париске мировне конференције и утицајем Октобарске револуције, допринела је афирмацији принципа самоопредељења народа, што је у политичком контексту распада Руске империје омогућило да Финска прогласи независност 1917. године.[318]

Међутим, пракса Друштва народа, као у случају Аландских острва, јасно је ставила до знања да етничка мањина не може поседовати право на самоопредељење које би водило сецесији уколико то угрожава интегритет већ успостављене демократске државе.[319] Овакав приступ створио је двојни режим у послератној Европи: заштиту мањинских права за поражене државе, уз очување суверености победника.[320]

4.3. Функционална диференцијација: Унутрашње наспрам спољашњег самоопредељења

У савременој теорији, право на самоопредељење се диференцира на спољашњи и унутрашњи аспект. Спољашње самоопредељење подразумева право народа на стварање сопствене државе, интеграцију са другом државом или улазак у међународну асоцијацију.[321] Суштина овог права, према Крофорду (James Crawford), јесте право народа на сопствени међународноправни субјективитет.[322]

С друге стране, унутрашње самоопредељење конституише трајно право народа да слободно одређује свој облик владавине и политички статус, те да учествује у вршењу државних функција без дискриминације.[323] Касезе наглашава да унутрашњи аспект инхерентно укључује заштиту основних слобода – мишљења, окупљања и изражавања – док Бруно Сима истиче да се мањине морају третирати као интегралан део народа који ужива унутрашње самоопредељење кроз механизме заштите идентитета.[324]

---

[317]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 12.
[318]Слободанка Бурсаћ, „Право на самоопредељење народа у међународном праву," *Међународна политика* 62, бр. 1138–1139 (2010): 288.
[319]Bojan Gavrilović, *Istorija prava na samoopredeljenje* (Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2013), 5.
[320]Ерик Хобсбаум, *Доба екстрема: Историја кратког двадесетог века 1914–1991*, прев. Ана А. Прпић (Београд: Дерета, 2002), 30–32.
[321]Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 101–108.
[322]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 107.
[323]*International Covenant on Civil and Political Rights*, December 16, 1966, art. 1, para. 1.
[324]Видети: Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 101–103; упоредити са: Bruno Simma, ed., *The Charter of the United Nations: A Commentary*, vol. 1, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2002), 56.

Политичко самоопредељење гарантује народу право на демократску и смењиву власт, док економско самоопредељење осигурава суверенитет над природним ресурсима.[325] Овај концепт је кодификован Међународним пактовима (члан 1, став 2), чиме је народним заједницама омогућено да самостално доносе одлуке о економском развоју, што је од кључног значаја за државе у развоју које су се бориле против неоколонијалних притисака.[326] Иако су се колонијалне силе противиле овом институту из страха од губитка инвестиционог утицаја, Декларација из 1960. је успоставила аксиоматску везу између политичке независности и економске слободе.[327]

Културно самоопредељење омогућава народима да негују свој социјални и културни идентитет. У науци преовладава став да се културна права народа и мањина међусобно надовезују, а не искључују; право народа на самоопредељење поставља општи оквир унутар којег се реализују специфични културни захтеви мањинских заједница.[328] Мањине, према становишту Комисије известилаца Лиге народа, имају право на очување свог идентитета (*demos*), али не и право на отцепљење које би се базирало искључиво на етничком принципу (*ethnos*).[329] Свако помирење права на самоопредељење и територијалне целовитости мора се тражити кроз унутрашњи аспект, који предвиђа дијалог, политичку партиципацију и културну аутономију унутар постојећих граница.[330]

4.4. Судска пракса и савремени изазови: Између легалитета и легитимитета

Имплементација права на самоопредељење у савременој пракси најпрецизније је дефинисана кроз одлуке водећих судских инстанци, које су поставиле јасне лимите између легитимног политичког развоја и нелегалног рушења територијалног интегритета. У погледу диференцијације права на самоопредељење, пресуда Врховног суда Канаде у предмету *Reference re Secession of Quebec* (1998) оличава „златни стандард" за разумевање дистинкције између унутрашњег и спољашњег аспекта. Суд је стао на становиште да народ поседује право на спољашње самоопредељење (сецесију) само у три таксативно наведена случаја: 1) код колонијалне управе, 2) код стране окупације, и 3) када је одређеној групи суштински

[325]Бурсаћ, „Право на самоопредељење народа," 282.
[326]*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, December 16, 1966, *Službeni list SFRJ (Međunarodni ugovori)*, br. 7/1971, art. 1, para. 2.
[327]Edward McWhinney, "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples," United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008, https://legal.un.org/avl/ha/dicc/dicc.html
[328]Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities* (Oxford: Oxford University Press, 1991), 214–218.
[329]Susanna Mancini, "Rethinking the Boundaries of Democratic Secession: Liberalism, Nationalism, and the Right of Minorities to Self-Determination," *International Journal of Constitutional Law* 6, no. 3–4 (2008): 553–584.
[330]UN General Assembly, Resolution 2625 (XXV), *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, A/RES/25/2625, October 24, 1970.

онемогућено да остварује своје право на унутрашње самоопредељење унутар постојеће државе.[331]

Као што је претходно показано, концепт 'ремедијалне сецесије' (*remedial secession*) конституише се као *ultima ratio* – изванредно и крајње средство којим се групи признаје право на отцепљење у ситуацијама егзистенцијалне угрожености. Ова доктрина чини екстремну дерогацију принципа територијалног интегритета, а дозвољена је искључиво када матична држава перманентно врши масивна кршења императивних норми међународног права, врши системску дискриминацију или потпуно искључује одређену етничку заједницу из унутрашњег процеса политичког самоопредељења.[332] Тиме се ремедијална сецесија не посматра као примарно право, већ као функционални одговор међународног поретка на тежак облик нелегитимитета државне власти, што је теза која дубоко задире у сукоб фактичке контроле и легалитета.[333]

Савремена европска пракса нуди два дијаметрално супротна модела реализације овог права, који илуструју важност сагласности државе претходнице. Случај Каталоније (2017) јесте парадигма унилатералне сецесије која није добила међународно признање. Уставни суд Шпаније је прогласио референдум неуставним, наглашавајући да право на „одлучивање" не може постојати ван оквира Устава и територијалног јединства државе.[334]

Међународна заједница је подржала став да право на самоопредељење не даје аутоматско право на сецесију унутар функционалних демократија. Насупрот томе, случај Шкотске (2014) је модел консензуалне сецесије. На основу Единбуршког споразума (2012), референдум је одржан уз сагласност централне владе у Лондону (*consensus ad idem*). Овај пример доказује да међународно право не забрањује промену граница, већ захтева да она буде резултат правног процеса и договора, а не једностраног акта.[335]

Сумирајући однос територијалног интегритета и права на самоопредељење, можемо закључити да савремено међународно право фаворизује „интегративно самоопредељење".[336]

---

[331]*Reference re Secession of Quebec*, [1998] 2 S.C.R. 217, paras. 134–138.
[332]Види шире о критеријумима ремедијалне сецесије: International Court of Justice, *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2010, 438. (Међународни суд правде констатује постојање ове доктрине у ставовима држава, иако се не изјашњава о њеном статусу у обичајном праву).
[333]Види детаљније: Christian Tomuschat, "Secession and Self-Determination," in *Secession: International Law Perspectives*, ed. Marcelo G. Kohen (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 23–45.
[334]Tribunal Constitucional de España, Sentencia 114/2017, October 17, 2017, BOE-A-2017-12152.
[335]*Agreement between the United Kingdom Government and the Scottish Government on a Referendum on Independence for Scotland* ("Edinburgh Agreement"), October 15, 2012, https://www.gov.uk/government/publications/edinburgh-agreement
[336]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 101–120; Mancini, "Rethinking the Boundaries of Democratic Secession," 553–584.

Овај концепт подразумева очување постојећих државних граница, док се тежње народа за идентитетом задовољавају кроз широку аутономију, федерализацију и заштиту људских права.[337] Спољашње самоопредељење (независност) остаје резервисано само за најекстремније случајеве стране доминације или тешких и систематских кршења основних људских права,[338] док у свим осталим ситуацијама принцип *uti possidetis juris* и стабилност међународног поретка углавном имају примат.[339]

4.5. Право на самоопредељење или сецесија федералних јединица СФРЈ

Право на самоопредељење и сецесија јесу дистинктивни, мада комплементарни концепти међународног јавног права. Према међународноправној подели, спољашње самоопредељење (*external self-determination*) неминовно имплицира територијалне промене и ревизију државних граница. Политичка операционализација овог права често служи као средство за рационализацију партикуларних интереса етничких група, чија радикализација води ка коначном циљу – стварању суверене државе.[340]

Централни изазов савременог права јесте однос права на самоопредељење и принципа територијалног интегритета. Кључни извори, попут *Декларације о начелима међународног права о пријатељским односима* из 1970. године, садрже тзв. 'заштитну клаузулу' (*safeguard clause*) која територијални интегритет претпоставља захтевима за сецесију, под условом да држава поседује репрезентативну власт.[341] Из овога произилази примат унутрашњег самоопредељења (*internal self-determination*) – права народа на развој идентитета унутар постојећих граница.[342] Насупрот томе, спољашње самоопредељење се манифестује кроз сецесију – једнострано издвајање територије ради формирања новог међународноправног субјекта.[343]

---

[337]Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities*, 214–218; *Reference re Secession of Quebec*, paras. 134–138.
[338]Tomuschat, "Secession and Self-Determination," 23–45; *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, 438.
[339]Marxsen, "Territorial Integrity in International Law," 7–26; UN General Assembly, Res. 2625 (XXV).
[340]Владимир Н. Цветковић, „Идеолошки мотиви и политичке последице модерних сецесија (право на самоопредељење народа као грађански рат)," у *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, ур. Коста Чавошки (Београд: Српска академија наука и уметности, 2020), 83–84.
[341]UN General Assembly, Resolution 2625 (XXV), *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, A/RES/25/2625, October 24, 1970, Annex, Principle 5, para. 7.
[342]Ioana Cismas, "Secession in Theory and Practice: The Case of Kosovo and Beyond," *Goettingen Journal of International Law* 2, no. 2 (2010): 551.
[343]Цветковић, „Идеолошки мотиви и политичке последице модерних сецесија," 92–93.

Етимолошки, термин сецесија потиче од латинске речи *secedere* (одвојити се),[344] док историјски корени сежу до староримске *secessio plebis*.[345] Савремена теорија, коју заступа Питер Радан (*Peter Radan*), наглашава да је сецесија постала доминантна манифестација самоопредељења након дезинтеграције социјалистичких федерација, чиме је превазиђен искључиво колонијални контекст овог права.[346] Ова промена парадигме трансформисала је самоопредељење из инструмента деколонизације у активан процес сецесије који и даље генерише комплексна међународноправна питања.[347]

Дистинкција између права на самоопредељење и сецесије постаје нарочито значајна у контексту федералних држава. Сецесија је само један – и то најрадикалнији – облик остваривања спољашњег самоопредељења, при чему се етничке и националне групе на овај принцип позивају као на правну подлогу за издвајање из постојећег државног оквира. Управо је ова инструментализација права на самоопредељење у функцији стварања нових независних држава постала доминантна карактеристика постхладноратовске епохе.[348]

Рестриктивно тумачење овог права у међународноправној доктрини традиционално је искључивало сецесију изван контекста деколонизације. Један од најчешће навођених изузетака у постколонијалном периоду је случај Бангладеша (1971), који је настао као резултат оружаног сукоба и спољне војне интервенције.[349] Правна аргументација за независност Бангладеша почивала је на доктрини ремедијалне сецесије као крајњем правном средству заштите заједнице која је систематски искључена из политичког живота државе.[350]

Уставноправни оквир федералних држава по правилу не познаје право на сецесију. Изузетак је био Устав СССР-а из 1977. године, који је у члану 72. изричито гарантовао право сваке савезне републике на слободно иступање, као и претходни Устав из 1936. године.[351]

---

[344]Online Etymology Dictionary, s.v. "secession," accessed February 19, 2026, https://www.etymonline.com/word/secession

[345]Glen Anderson, "Secession in International Law and Relations: What Are We Talking About?," *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 35, no. 3 (2013): 343.

[346]Peter Radan, „Сецесионистичко самоопредељење: Случајеви Словеније и Хрватске," *Анали Правног факултета у Београду* 42, бр. 3–4 (1994): 262.

[347]Матеј Савић, „Актуелна питања сецесије у свјетлу права на самоопредјељење народа – међународноправни аспект," у *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице*, ур. Зоран Кнежевић (Београд: Српска академија наука и уметности, 2020), 423.

[348]Цветковић, „Идеолошки мотиви и политичке последице модерних сецесија," 83–84.

[349]Mikulas Fabry, *Recognizing States: International Society and the Establishment of New States Since 1776* (Oxford: Oxford University Press, 2010), 167. (Фабри овде анализира преседан Родезије као тренутак када легитимитет по међународном праву постаје примаран у односу на пуку ефективну власт).

[350]Abhimanyu George Jain, "Bangladesh and the Right of Remedial Secession," u *Research Handbook on Secession*, ur. Jure Vidmar, Sarah McGibbon, i Lea Raible (Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2022), 312–328.

[351]Коста Чавошки, „Сецесија и разарање територијалног интегритета држава чланица Уједињених нација," у *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, ур. Коста Чавошки (Београд: Српска академија наука и уметности, 2020), 15.

Насупрот томе, уставна решења у другим социјалистичким федерацијама, укључујући СФРЈ, била су правно амбивалентна. Иако је Устав СФРЈ из 1974. године помињао право на самоопредељење „укључујући и право на отцепљење", ова одредба је била декларативног карактера, будући да је била у директној колизији са уставном обавезом заштите територијалне целовитости (чланови 5 и 281), што ју је чинило *nudum ius*.[352] Сецесије југословенских република 1991. године нису биле изричито уређене у нормативном делу устава нити је постојао прописан поступак за њихово остваривање.[353]

Савремена теорија, коју заступа Џејмс Крофорд (*James Crawford*), третира сецесију као правно неутралан акт: међународно право је нити изричито забрањује, нити је дозвољава, већ се бави њеним исходом.[354] Глен Андерсон (*Glen Anderson*) класификује сецесију на: конституционалну, политички споразумну и једнострану. Политички споразумна сецесија (*politically negotiated secession*) подразумева сагласност матичне државе, што илуструју примери раздвајања Норвешке од Шведске (1905) или Исланда од Данске (1918).[355] До једностране сецесије долази у одсуству политичких преговора и сагласности, што неминовно води ка међународноправном спору.[356] У тој тачки конфронтације сублимирају се и преламају два кључна института: право на сецесију и право на самоопредељење.[357]

У савременој међународноправној теорији и пракси, примери сецесије се могу класификовати на оне који су резултирали стицањем пуног међународноправног субјективитета и оне који су остали у домену фактичке, али непризнате државности. У корпус успешних сецесија (укључујући процесе деколонизације са елементима сецесије) сврставају се: Индонезија, Вијетнам, Алжир, Гвинеја Бисао, Бангладеш и Еритреја. Специфичан случај је и Јужни Судан, чија се независност (2011) формално темељи на консензуалном референдуму проистеклом из мировног споразума, иако је генеза овог статуса у дуготрајној једностраној борби.[358] Насупрот томе, низ ентитета егзистира у „сивој зони" као *de facto* режими без универзалног признања: Северни Кипар, Сомалиленд, Придњестровље, те тзв. Косово.[359]

[352]Tanasije Marinković, „Pravo federalnih jedinica na otcepljenje – slučaj Kvebek," *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 50, br. 3–4 (2002): 388.
[353]*Ibid*., 389.
[354]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 390.
[355]Anderson, "Secession in International Law and Relations," 351.
[356]*Ibid.,* 352–353.
[357]*Ibid.,* 358.
[358]Види детаљније о правној природи овог случаја: *The Comprehensive Peace Agreement between the Government of the Republic of the Sudan and the Sudan People's Liberation Movement/Sudan People's Liberation Army*, Nairobi, January 9, 2005.
[359]Anderson, "Secession in International Law and Relations. " 354–355.

Посебан изазов за међународни поредак био је случај Нагорно–Карабаха (Арцах), аутономне области која је деценијама функционисала као *de facto* независна територија унутар *de jure* граница Азербејџана. Сукоб у овој области је након распада СССР-а трансформисан из унутрашњег административног питања у међународни оружани конфликт.[360] Са становишта међународног права, сваки покушај једностране сецесије ове области третиран је као повреда територијалног интегритета и суверенитета Азербејџана, што је потврђено и ставовима Европске уније.[361] Иако је након рата 1990–их година успостављена фактичка власт локалних Јермена уз подршку Јеревана, овај статус никада није правно верификован.[362] Савет безбедности УН је Резолуцијом 884 (1993) експлицитно потврдио суверенитет Азербејџана и захтевао повлачење окупационих снага.[363]

Овај „замрзнути конфликт“ је војно решен 2020. године, када је Азербејџан повратио контролу над значајним делом територије, што је формализовано Трилатералним споразумом о прекиду ватре.[364] Коначна дезинтеграција парадржавних структура уследила је у септембру 2023. године, када је војном операцијом Азербејџана *de facto* угашена самопроглашена Република Арцах. Овај исход указује на доминацију принципа територијалног интегритета над правом на самоопредељење када оно нема подршку међународне заједнице.[365]

Сличан феномен присутан је у случају Придњестровља у Молдавији. Овај ентитет од 1992. године функционише као *de facto* независна територија, настала као реакција на распад СССР-а, али без међународног признања.[366] Покушаји политичког решења, попут „Козаковог меморандума“ (2003), пропали су због супротстављених геополитичких интереса, чиме је судбина овог ентитета остала везана за шире регионалне безбедносне динамике.[367]

Случајеви Абхазије и Јужне Осетије у Грузији додатно потврђују тезу да се једнострана сецесија у постсовјетском простору често инструментализује као средство геополитичког утицаја. Руска Федерација је признањем ових ентитета након рата 2008. године

---

[360]Марко Парезановић, „Рат у Нагорно Карабаху 2020. године – улога светских и регионалних сила,“ *Баштина*, бр. 58 (Приштина–Лепосавић, 2022): 113.
[361]Ана Јовић-Лазић, Сања Јелисавац-Трошић и Алексабдар Јазић, „Проблем Нагорно Карабаха у светлу билатералних односа чланица МИНСК групе ОЕБС-а,“ *Међународна политика*, бр. 1144 (2011): 584.
[362]Парезановић, „Рат у Нагорно Карабаху 2020. године,“ 114.
[363]United Nations Security Council, *Resolution 884: On the Conflict in and around the Nagorno-Karabakh Region*, S/RES/884 (November 12, 1993), para. 4.
[364]„Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation,“ *Kremlin.ru*, November 10, 2020. https://www.kremlin.ru/events/president/news/64401
[365]Упореди: Vicken Cheterian, „Technological Determinism or Strategic Advantage? Comparing the Two Karabakh Wars between Armenia and Azerbaijan,“ *Journal of Strategic Studies* 47, no. 3 (2024): 214–237; видети и: Ian J. vLynch, „A Cold Winter for Peace in Nagorno-Karabakh?,“ *HyeTert*, November 13, 2020, https://hyetert.org/2020/11/13/a-cold-winter-for-peace-in-nagorno-karabakh/
[366]Vladimir Trapara i Miloš Jončić, „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS-a,“ *Međunarodna politika*, br. 1147 (2012): 278–79.
[367]Trapara i Jončić, „Put za rešavanje sukoba,“ 278–79.

створила преседан који, међутим, није праћен ширим међународним признањем, остављајући ове територије у статусу крњег субјективитета.[368]

4.6. Специфични случајеви постсовјетских сецесија: Грузија, Абхазија и Јужна Осетија

Конфликт у Јужној Осетији, који је ескалирао након распада СССР–а, резултирао је успостављањем *de facto* независности ове области, што је формализовано Споразумом у Сочију (1992). Овим актом Грузија је, под притиском војне реалности, пристала на прекид ватре, док је ОЕБС успоставио посматрачку мисију ради надзора мировних операција. Иако је Грузија номинално задржала контролу над деловима територије, сукоб је остао „замрзнут“ све до 2008. године.[369]

Случај Абхазије карактерише сложена историјска генеза, обележена статусним променама унутар совјетског федерализма. Од статуса ССР Абхазије (1921–1931), ова област је деградирана у ранг аутономне републике унутар ССР Грузије, што је праћено деценијском политиком грузинизације.[370] Један од кључних фактора ескалације био је покушај грузијских власти да новој независној држави дају изразито унитарни карактер, што је у Абхазији перципирано као претња постојећем степену аутономије.[371] Након оружаног сукоба (1992-1994), сепаратистичке снаге су остварile фактичку победу, што је водило успостављању мировних трупа ЗНД, доминантно састављених од контингената Руске Федерације.[372]

Војна операција Грузије у августу 2008. године, са циљем повратка контроле над Јужном Осетијом, довела је до директне интервенције Руске Федерације и брзог пораза грузијских снага. Овај „шестодневни рат“ је за исход имао признање Абхазије и Јужне Осетије од стране Русије и мањег броја других држава (Никарагва, Венецуела, Сирија).[373] Међународноправни статус ових ентитета додатно је дефинисан билатералним споразумима са Москвом о пријатељству и узајамној помоћи, чиме је Руска Федерација преузела суштинску контролу над њиховим безбедносним сектором.[374]

---

[368]Марко Парезановић, „Руско–грузијски петодневни рат,“ *Баштина*, бр. 60 (2023): 363–364.
[369]Trapara i Jončić, „Put za rešavanje sukoba,“ 281.
[370]Christoph Zürcher, *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus* (New York: New York University Press, 2007), 116–18. (Абхазија је до 1931. имала статус ССР унутар СФСР, након чега је инкорпорирана у Грузију, што је праћено терором за време тзв. „Беријине страховладе“ 1937–1944).
[371]Ceslav Ciobanu, *Frozen and Forgotten Conflicts in the Post-Soviet States: Genesis, Political Economy and Prospects for Solution* (Richmond: East European Monographs, 2010), 120–21.
[372]Trapara i Jončić, „Put za rešavanje sukoba,“ 280.
[373]Ана Јовић-Лазић, „Односи Русије и Грузије годину дана након оружаног сукоба,“ *Међународна политика*, бр. 1136 (2009): 64–77.
[374]Јовић-Лазић, „Односи Русије и Грузије,“ 70.

4.7. Ремедијална сецесија као „*ultima ratio*" и теоријски дискурс

Након утврђивања нормативних претпоставки ремедијалне сецесије у претходном одељку, у правној доктрини појављују се различита тумачења њене правне природе и домета. Ове интерпретације могу се систематизовати у три основна приступа: теорију негације, теорију апстиненције и теорију примарног права. На једној страни спектра налази се теорија негације, која, ослањајући се на класичне принципе суверенитета и неинтервенције, апсолутно искључује могућност легалне сецесије изван деколонизације.[375] Овај приступ инсистира на томе да је територијални интегритет неприкосновен објекат заштите, а сваки сецесионистички акт повреда унутрашње надлежности државе.[376] Насупрот томе, теорија апстиненције третира сецесију као „правно неутралан факт". Она полази од претпоставке да међународно право не садржи норму која изричито забрањује отцепљење, већ се фокусира на констатовање новог чињеничног стања када оно постане ефективно и стабилно.[377]

Теорије примарног права – аскриптивна, асоцијативна и плебисцитарна – заузимају најекстензивнији став, признајући право на сецесију на основу објективних карактеристика групе или просто исказане воље већине.[378] Међутим, флексибилност ових приступа често води ка арбитрарним тумачењима и „волунтаристичким" решењима у међународној пракси, где политички интерес надјачава правну кохерентност.[379]

Унутрашњи правни системи, суочени са овим изазовима, остају изразито рестриктивни. Кривични законик Републике Србије у члану 307. предвиђа строге санкције за угрожавање територијалне целине, наглашавајући да сецесија не може бити легална у оквиру националног законодавства. Ипак, у међународном праву, принцип ефективности власти често функционише као финални критеријум: успех сецесије у крајњој линији зависи од капацитета групе да успостави контролу над територијом и становништвом, чиме правна теорија често уступа место политичкој реалности.[380]

4.8. Нормативни статус декларација и концептуално одређење „народа"

Правна природа декларација Генералне скупштине Уједињених нација јесте једно од најсложенијих питања у доктрини о изворима међународног права. Иако се ови акти формално

[375]Бартош, *Међународно јавно право*, књ. 1, 272.
[376]Duško Dimitrijević, „Secesija država u doktrini i praksi međunarodnog prava," u *Secesija sa stanovišta unutrašnjeg i međunarodnog prava i njene političke posledice* (Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2020), 58.
[377]*Ibid*., 59–60.
[378]Allen Buchanan, „Theories of Secession," *Philosophy & Public Affairs* 26, no. 1 (1997): 37–39.
[379]Jure Vidmar, „Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice," *St Antony's International Review* 6, no. 1 (2010): 37–56.
[380]Krivični zakonik Republike Srbije, „Službeni glasnik RS," br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019, čl. 307.

категоризују као „меко право” (*soft law*) са примарно политичким тежиштем, њихова трансформација у обичајноправне норме захтева кумулативну верификацију кроз члан 38(1) Статута Међународног суда правде. Кључну тачку ослонца овде чини Декларација о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава (Резолуција ГС УН 2625 из 1970. године), која се сматра аутентичним тумачењем Повеље УН. Да би начела из ових аката стекла карактер *jus cogens* норми, неопходно је конзистентно постојање опште праксе држава праћене чврстим *opinio juris*. Анализа указује да без такве прецизне међународноправне легализације, свака тежња ка отцепљењу остаје лишена универзалног легитимитета и подложна дискреционој оцени држава.[381]

У теоријском смислу, примена права на спољашње самоопредељење изван колонијалног контекста остаје дубоко спорна, нарочито у погледу дефинисања „народа” као титулара права. Преовлађујући став у међународноправним дефиницијама јесте да суверене државе почивају на јединственом политичком „народу”, чиме се онемогућава сецесија делова становништва на етничкој основи.[382]

Постојање више титулара права на самоопредељење унутар једне државе признаје се искључиво у системима који су се самоопределили као вишенационални, што је историјски потврђено уставима Етиопије и Државне заједнице Србија и Црна Гора.[383] Изван ових уставних решења, мањине и домородачке заједнице не уживају државотворни субјективитет, већ им се признаје право на заштиту идентитета, с обзиром на то да фрагментација народа води ка трајној дестабилизацији међународног поретка.[384]

4.9. Практични примери сецесија федералних јединица СФРЈ

Геополитички потреси с краја 20. века, означени падом Берлинског зида и тријумфом западног савеза у Хладном рату, проузроковали су фундаменталне промене у структури социјалистичких федерација. За разлику од релативно мирног распада СССР-а, случај Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) карактеришу сукцесивни акти насилне сецесије који су, у коначници, довели до дисолуције матичне државе. У теоријском

[381]Б. Кошутић, „Сецесија, дисолуција, деволуција – сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице,“ у *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, уред. Коста Чавошки (Београд: Српска академија наука и уметности, 2020), 36.
[382]*Ibid*.
[383]Упореди супротно мишљење о праву на сецесију као одговору на етничку маргинализацију: Hurst Hannum, „The Specter of Secession: Responding to Claims for Ethnic Self-Determination,“ *Foreign Affairs* 77, no. 2 (March/April 1998): 16–17.
[384]Marcelo G. Kohen, „Secession: International Law Perspectives – Introduction,“ in *Secession: International Law Perspectives*, ed. Marcelo G. Kohen (New York: Cambridge University Press, 2006), 9.

смислу, кључно је успоставити јасну терминолошку дистинкцију: док сецесија у ужем смислу подразумева одвајање дела територије уз наставак правног континуитета државе претходнице, шире схватање обухвата и процесе растакања сложених држава где држава претходница престаје да постоји.[385]

Дисолуција означава престанак постојања федералне државе услед распада њених конститутивних јединица, при чему држава претходница престаје да постоји као субјект међународног права. Међутим, у случају СФРЈ, процес изчезавања државе није отпочео споразумно, већ једностраним актима који по свим својим карактеристикама потпадају под појам сецесије, с обзиром на то да је изостала сагласност матичне државе као основни конститутивни елемент деволуције.[386]

Правно упориште за ове процесе често је тражено у контроверзним одредбама Устава СФРЈ из 1974. године. Уводни део овог акта (Основна начела, тачка I) прокламује право сваког народа на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење, као израз слободне воље у заједничкој борби током Народноослободилачког рата. Ипак, доктринарна анализа указује на то да је ова прокламација имала примарно симболичку и легитимизациону функцију, наглашавајући добровољност настанка федерације, али без оперативне разраде у нормативном делу Устава.[387] Са преко 400 чланова, овај Устав је користио тзв. „каучук формулације" – номотехнички недефинисане и често противречне одредбе које су одражавале тадашњи политички компромис, али су касније послужиле као правни основ за дезинтеграцију.[388]

Упркос погрешним перцепцијама о дозвољености једностраног отцепљења, нормативна садржина Устава из 1974. године била је изразито рестриктивна у погледу територијалног интегритета. Члан 5. изричито прописује да је територија СФРЈ јединствена и да се граница државе не може мењати без сагласности свих република и аутономних покрајина.[389]

Ова уставна кочница теоријски је онемогућавала легалну једнострану сецесију, међутим, политичка стварност почетком деведесетих година потпуно је маргинализовала ову

[385]Gordon A. Craig and Alexander L. George, *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time*, 3rd ed. (New York: Oxford University Press, 1995), 146.
[386]Кошутић, „Сецесија, дисолуција, деволуција," 27.
[387]Дарко Симовић, „Распад Југославије и право на сецесију у светлости упоредног уставног права", У: *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, уредио Коста Чавошки, 23–52. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020, 409–410.
[388]Устав Федеративне Демократске Републике Етиопије (1994), чл. 39, *Ethiopia Constitution*, доступно на: https://ecnl.org/sites/default/files/files/2021/EthiopiaConstitution.pdf (accessed 12.2.2026).
[389]Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Службени лист СФРЈ*, бр. 9/74, чл. 5, доступно на: https://www.yuhistorija.com/serbian/doc/Ustav_SFRJ_iz_1974.pdf (accessed 14.2.2026).

норму. Између лета 1991. и пролећа 1992. године, Словенија, Хрватска и Босна и Херцеговина успоставиле су своју независност кроз процес једностраног „раздвајања", што је, упркос оружаним сукобима, убрзо санкционисано међународним признањем држава наследница.[390]

Процес је правно иницран у септембру 1989. године, када је Скупштина Словеније усвојила амандмане на свој Републички устав, инвоцирајући право на самоопредељење из Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима УН. Иако је Уставни суд Југославије (УСЈ) ове амандмане прогласио неуставним, словеначко руководство је наставило са дезинтеграционим актима, доносећи Декларацију о суверености и Резолуцију о раздруживању од 20. фебруара 1991. године.[391]

Рад Уставног суда током 1991. године постао је ректификација ванредних околности: одлуке о неуставности декларација о независности биле су потпуно игнорисане у пракси. Краткотрајни рат у Словенији окончан је Брионском декларацијом (7. јул 1991. године), којом је уведен тромесечни мораторијум на примену одлука о независности Словеније и Хрватске. Међутим, овај акт је представљао само формално одлагање незаустављивог процеса; након истека мораторијума 8. октобра 1991. године, федерални суверенитет СФРЈ престао је да постоји као ефикасна правна категорија, отварајући пут ка коначној дисолуцији федерације кроз серију појединачних сецесионистичких аката.[392]

4.10. Динамика једностраних сецесија: Словеначки и хрватски модел

Процес независности Словеније у правној доктрини се често интерпретира кроз призму природног права, при чему је право народа на самоопредељење коришћено као примарни легитимизациони основ. Словеначка Декларација о независности изричито је апеловала на међународну заједницу за признање, позивајући се на демократска начела и резултате плебисцита из 1990. године као акт остварења суверенитета.[393]

Готово симултано, вишестраначки избори у Хрватској 1990. године довели су на власт структуре које су, на таласу националне хомогенизације, тежиле радикалној децентрализацији СФРЈ. Иако се у одређеним круговима међународне јавности хрватска независност

[390]Lenard J. Cohen, "The Disintegration of Yugoslavia," *Current History* 91, no. 568 (November 1992): 369–375.
[391]Radan, „Сецесионистичко самоопредељење," 266; Види и: Robert M. Hayden, *Blueprints for a House Divided: The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999), 45.
[392]Александар Р. Милетић, „Арбитрарни конституционализам: Уставни суд Југославије 1988–1991," у *Jugoslavija: poglavlje 1980–1991*, уред. Latinka Perović и др. (Београд: Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2021), 239–255.
[393]Radan, „Сецесионистичко самоопредељење," 267.

перципирала као природна последица распада федерације, у правно–техничком смислу реч је о очигледном примеру једностране сецесије која је претходила формалној дисолуцији.[394]

Случајеви Хрватске и Словеније представљају прве успешне примере сецесије у Европи након Другог светског рата, при чему је међународна заједница ове акте признала упркос чињеници да Бангладеш, као претходни историјски пример, није третиран као преседан већ као сингуларан случај ремедијалне сецесије.[395]

Хрватски *modus operandi* био је врло сличан словеначком, али уз знатно опрезнију правну навигацију. Одмах након изборне победе Хрватске демократске заједнице у вишекружним изборима одржаним у априлу и мају 1990. године, приступило се изменама Републичког устава којима је нормирано неокрњено право хрватског народа на отцепљење.[396] Иако је формално Хрватска остала део СФРЈ до окончања преговора или одлуке Сабора, суштински је примењен „словеначки рецепт" који је кроз референдум, Резолуцију о раздруживању и Декларацију о независности водио ка пуном државном суверенитету.[397]

4.11. Паралелни сецесионистички процеси и статус Републике Српске Крајине

Особеност југословенске кризе лежи у паралелним сецесионистичким процесима унутар самих република које су тежиле отцепљењу. Док су Словенија и Хрватска свој легитимитет заснивале на праву народа на самоопредељење, исто право су инвоцирали и Срби у Хрватској, стварајући дубоки сукоб око тога ко је титулар овог права. Српска страна је заступала став да су титулари конститутивни народи (*etnos*), док је хрватска власт титулара тражила у бирачком телу републике у целини (*demos*).[398]

Овај теоријски сукоб материјализован је кроз стварање Републике Српске Крајине (РСК) као федеративне парадржаве – ентитета који поседује формалне атрибуте државности, али без међународноправног субјективитета – дефинисане територијалним дисконтинуитетом трију области: Крајине, Западне Славоније и Источне Славоније, Барање и Западног Срема. Иако је проглашена 19. децембра 1991. године, РСК никада није стекла међународноправни

[394]Милован Милутиновић, Зоран Калинић и Слободан Радуљ, „Сецесија израз права народа на самоопредељење," *СВАРОГ*, бр. 9 (Бања Лука, 2014): 26–27.
[395]Radan, „Сецесионистичко самоопредељење," 267.
[396]Lee C. Buchheit, *Secession: The Legitimacy of Self-Determination* (New Haven: Yale University Press, 1978), 212–213.
[397]Lenard J. Cohen, *Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration* (Boulder: Westview Press, 1995), 212–213. (Срби из САО Крајине су бојкотовали овај референдум, истовремено доносећи Резолуцију о разједињавању од Хрватске).
[398]Коста Чавошки, *На рубовима српства* (Београд: Терсир, 1995), 237; О супротстављеним виђењима титулара права види и: Patrick Thornberry, *International Law and the Rights of Minorities* (Oxford: Clarendon Press, 1991), 217.

субјективитет јер није испуњавала поменуте критеријуме Монтевидео конвенције из 1933. године, остајући фактички ентитет до војних операција „Бљесак" и „Олуја" 1995. године.[399]

Правно–политички развој РСК отпочео је формирањем Заједнице општина Сјеверне Далмације и Лике у јуну 1990. године у Книну, а потом је 25. јула исте године на Великом српском сабору у Србу усвојена Декларација о суверености и аутономији српског народа.[400] Након плебисцита о аутономији, српско руководство је тежило трансформацији у посебан политички ентитет, чак и иницирајући уједињење са Републиком Србијом, од чега се касније одустало у корист проглашења републике.[401]

Оружани сукоби су привремено заустављени Венсовим планом 1992. године, након чега су уследили међународни покушаји решавања статуса, попут Карингтонове конференције и Плана З-4 (о којем детаљно у одељку 4.12). Овај план је предвиђао висок степен аутономије за српску заједницу унутар Хрватске, покушавајући да помири српску тежњу за државношћу са хрватским захтевом за територијалним интегритетом. Међутим, флексибилност међународног права и превласт политичког интереса довели су до тога да међународно признање Хрватске конвалидира њено право на сецесију, док је српски покрет унутар ње остао у сфери непризнатог сецесионизма.[402]

4.12. План З–4: Нацрт асиметричне федерације као правни оквир суштинске аутономије

План З-4 (*Загреб 4*) чини најкомплекснији нормативни покушај међународне заједнице – коју су инкарнирали амбасадори Питер Галбрајт (*Peter Galbraith*, САД), Леонид Керестецијанц (*Leonid Kerestedzhiyantz*, Русија) и Герт Аренз (*Gert Ahrens*, ЕУ) – да се сукоб у Хрватској разреши кроз специфичан модел унутрашњег самоопредељења.[403] Герт Аренз, један од кључних аутора, истиче да је овај нацрт био дубоко промишљен правни и политички документ са примарним циљем да обавеже Републику Хрватску на међународно поравнање,

[399]Miljenko Brekalo i Stjepan Adanić, "The State-Legal Personality of the Republic of Serbian Krajina," *Mostariensia: Journal of Social Sciences and Humanities* 26, br. 1 (2022): 45–57.
[400]Александар Л. Мартиновић, „Државно-правни развој Републике Српске Крајине," *Баштина* 44 (2018): 373–380.
[401]Mate Rupić, ur., *Republika Hrvatska i domovinski rat 1990.–1995: Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj–lipanj 1992.)* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007): 160–181.
[402]Радомир Нешковић, *Недовршена држава – политички систем Босне и Херцеговине* (Сарајево: Friedrich Ebert Stiftung, 2013), 103.
[403]Davor Marijan, *Storm* (Zagreb: Croatian Homeland War Memorial & Documentation Centre, 2010), 358.

истовремено нудећи српској страни „издашну" основу за конституисање државног ентитета унутар хрватских граница.[404]

Нормативна архитектура Плана почивала је на диференцираном статусу српских територија. Источни део (Источна Славонија, Барања и Западни Срем) био би подвргнут прелазној управи Уједињених нација у трајању од две до пет година, са фокусом на демилитаризацију и безбедносну нормализацију под посебном одговорношћу Загреба за области ван саме Крајине.[405]

С друге стране, западна област (Книнска и Глинска) добила би статус трајне територијалне аутономије под називом Крајина. Овај статус је подразумевао да сва насеља са српском већином, према попису из 1991. године, остварују право на пуну самоуправу, при чему би структура локалне полиције морала стриктно да одражава тадашњу демографску слику. Иако би територијалност Срба била призната на мањем простору у односу на фактичке границе РСК, понуђени степен институционалне снаге тежио је да компензује тај територијални уступак.[406]

Кључ политичке тежине овог Плана лежи у тзв. Уставном споразуму, који је једанаест општина са српском већином трансформисао у ентитет са квалитативним надлежностима које су недвосмислено тежиле ка државности. Према овом моделу, Крајина би поседовала сопственог Председника, Владу, Народну скупштину, правосудни систем и аутономну полицију. Институционална самосталност била би материјализована и кроз сопствене симболе – заставу, грб и валуту – као и кроз изворну надлежност над природним ресурсима, пореском политиком и развојем бизниса.[407] Посебно је значајно што би подручје Крајине било демилитаризовано, уз потпуну забрану уласка хрватских војних снага на територију Крајине, осим дуж међународне границе са Босном и Херцеговином.[408]

План је предвиђао и специфичан спољнополитички капацитет Крајине, омогућавајући јој склапање међународних споразума у областима културе, образовања и туризма, па чак и сопствено представљање у међународним организацијама, уз сагласност или непротивљење централне власти.[409] Српски етнички идентитет би био заштићен кроз пуну слободу употребе

[404]G. H. Ahrens, *Diplomacy on the Edge: Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conferences on Yugoslavia* (Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press; Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2007), 158–165.
[405]Нешковић, *Недовршена држава*, 103–104.
[406]*Draft Agreement on the Krajina, Slavonia, Southern Baranja and Western Sirmium* (*Plan Z-4*), 30 January 1995, chap. I, arts. 1, 9(1)–(2).
[407]Ahrens, *Diplomacy on the Edge*,158; Такође види: Нешковић, *Недовршена држава*, 104.
[408]*Plan Z-4*, chap. 5, arts. 51–52; chap. 6, art. 1.
[409]Ahrens, *Diplomacy on the Edge*, 182.

ћириличног писма и овлашћења у области јавних медија, чиме се пружала реална основа за несметан национални развој, уз међународну гаранцију поштовања људских права свих грађана ентитета.[410]

Једно од правних решења Плана било је формирање Посебног уставног суда за Крајину. Овај орган, измештен из редовне хрватске правосудне хијерархије, имао би улогу врховног тумача Споразума и решавао би све спорове настале у његовој примени. Састав суда био је мешовит: двојица судија из Крајине, двојица из Уставног суда Хрватске и тројица међународних судија које би именовао председник Европског суда правде у Луксембургу. Овим механизмом Крајина би добила међународну правну заштиту свог статуса, чиме би се онемогућила једнострана промена споразума од стране Загреба.[411]

Иако је План доживео више ревизија – укључујући покушаје лорда Овена и Столтенберга да кроз концепт конфедерације реше територијалне дисконтинуитете (попут области код Жупање) – финални текст је остао на највишем степену асиметричне децентрализације виђене током југословенске кризе. Овај исход указује на значај фактичке контроле и политичких околности у процесу међународног признања нових ентитета.[412]

4.13. Функционална анализа модела асиметричне суверености

Полазећи од институционалне архитектуре изложене у претходном одељку, План З-4 може се анализирати као покушај конструисања модела асиметричне суверености унутар међународно признате државе. У том смислу, предложени уставни аранжман није био пука форма територијалне аутономије, већ комплексни правни механизам чија је сврха била институционализација унутрашњег самоопредељења српске заједнице уз очување формалног територијалног интегритета Републике Хрватске. Дипломата Герт Аренз (*Gert Ahrens*) овај нацрт стога дефинише као примарно правни инструмент чија је функција била међународно обавезивање Хрватске на прихватање српске државности као сурогата за сецесију. [413]

4.13.1. Дијалектика неуспеха: Огољавање политике признања

Пропаст Плана З-4 открива дубоку противречност између нормативног идеализма и реалполитике. Хрватска власт је прихватила План искључиво као тактичку основу, док је реални циљ био свођење српског народа на националну мањину (према Уставном закону из

[410]Нешковић, *Недовршена држава*, 106. Види и: *Plan Z-4*, chap. 1, art. 1, para. 4.
[411]*Plan Z-4*, chap. 13, art. 1–2. Види и: Нешковић, *Недовршена држава,* 105.
[412]Ahrens, *Diplomacy on the Edge,*114, 161–163.
[413]*Ibid.,* 158.

1992).[414] Овде се јасно разоткрива међународноправно неделовање: међународна заједница је понудила правно супериоран модел, али без механизама принуде за његову имплементацију, чиме је право остало подређено војној ефективности на терену.[415]

4.13.2. Ердутски споразум: Прелаз са суверенитета ентитета на суверенитет УН

Након војног слома западног дела Крајине, међународна заједница напушта модел асиметричне федерације и прелази на концепт мирне реинтеграције. Ердутски споразум (1995) постаје инструмент међународног права којим се суверенитет Хрватске успоставља кроз привремену међународну управу (УНТАЕС).[416] Савет безбедности, делујући на основу Главе VII Повеље УН (Резолуција 1037), конституисао је прелазног администратора као орган са изворним сувереним овлашћењима, чиме је територија третирана као међународни протекторат *sui generis* до коначне инкорпорације.[417]

4.13.3. Босна и Херцеговина: Међународно признање као „*constitutio status*“

У случају Босне и Херцеговине, чин међународног признања чини парадигматичан пример инструментализације политике унутар оквира међународног права. Овде државност није наступила као фактичка последица унутрашње ефективности, већ је колективно признање од стране Европске заједнице и Уједињених нација имало функцију стварања државе тамо где она де факто није испуњавала традиционалне критеријуме за независност – феномен који се у доктрини може означити као *constitutio status* (акт којим се државност не констатује, већ конституише).[418] Овај преседан је за примарни циљ имао обезбеђивање међународноправног легитимитета који би потом условио успостављање владе на терену.[419]

4.14. Деконструкција унилатерализма и пројекат „саоизације“

Сецесионистички процес у Босни и Херцеговини додатно је усложњен дубоким дисконтинуитетом између административних граница републике и њене етничке структуре. Док је један део политичких елита тежио унилатералној сецесији, српски народ је одговорио захтевима који су водили даљем распарчавању територије кроз тзв. пројекат „саоизације“. Проглашења САО Херцеговине, Романије, Североисточне и Северне Босне током 1991. и 1992.

---

[414]М. Мишић, „Зашто је План З-4 био неприхватљив,” *Sputnik Србија*, 4. август 2015, Види и: *Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj*, Narodne novine, br. 34/92.
[415]О питању међународноправног неделовања види: Ahrens, *Diplomacy on the Edge*, Part II: „The Minorities Working Group“, 63–165.
[416]Крећа, *Међународно јавно право* (2018), 154–156.
[417]United Nations Security Council, Resolution 1037 (1996), adopted at the 3619th meeting, 15 January 1996, UN Doc. S/RES/1037 (1996).
[418]Милутиновић, Калинић и Радуљ, „Сецесија израз права народа на самоопредељење,” 29.
[419]*Ibid*., 33–34.

године чинила су стварање паралелних територијалних уређења која тадашњи уставноправни поредак није познавао. Федералне јединице СФРЈ биле су дефинисане као јединствене и недељиве, па је овакав начин политичког организовања означио фактички слом унутрашњег суверенитета пре него што је међународни субјективитет уопште потврђен.[420]

4.15. Криза демократског легитимитета у процесу осамостаљења БиХ

Пратећи хронологију државности, кључна тачка сукоба лежи у институту изјашњавања народа. Док је Скупштина српског народа донела одлуку о плебисциту за останак у Југославији, Уставни суд БиХ је нагласио да је само републичка Скупштина надлежна за расписивање референдума.[421] Међутим, и референдум о независности БиХ одржан 29. фебруара и 1. марта 1992. године, који је бојкотован од стране српског народа, суштински је представљао етнички плебисцит. У овом процесу, политичке елите су легитимизовале сопствену вољу као суверену националну вредност, користећи јавни медијски дискурс да придобију сагласност за одлуке које су већ биле донете унутар партијских врхова.[422] Изостанак једног конститутивног народа из овог процеса указује на то да БиХ у моменту проглашења независности није испуњавала међународноправне услове за суверену државност.[423]

4.16. Признање без ефективности и Дејтонска архитектура

Упркос недостатку ефективне контроле територије и унилатералној природи сецесије, ЕЗ је 6. априла 1992. признала независност БиХ, а САД су то учиниле дан касније, 7. априла 1992. године, што је убрзо крунисано пријемом у УН 22. маја 1992. године.[424] Овакав приступ указује на то да је процес дезинтеграције Југославије третиран као посебан случај, у којем су политичке околности и деловање Европске заједнице значајно утицали на начин тумачења и примене права народа на самоопредељење, а не као пука примена општег правила о праву на сецесију у међународном праву.[425]

Коначна државна структура, успостављена Дејтонским мировним споразумом, била је покушај помирења две визије: једне која тежи унутрашњој интеграцији и друге која инсистира на етничкој подели. Данашње дебате о „доградњи“ Дејтона заправо су потврда да је БиХ остала случај *sui generis* – држава којој је међународно признање дало правни облик, али која

[420]O. Zulić, “Dissolution of Yugoslavia and the Renewal of Bosnia and Herzegovina’s Independence on the Pages of ‘Oslobođenje’,” *Historijski pogledi* 1, no. 1 (Tuzla, 2018): 271.
[421]*Ibid.,* 273.
[422]Нешковић, *Недовршена држава,* 55–57.
[423]Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, 414–418.
[424]*Ibid*.
[425]Alain Pellet, “Quel avenir pour le droit des peuples à disposer d’eux-mêmes ?,” in *Liber Amicorum Jiménez de Aréchaga* (Montevideo: Fundación de Cultura Universitaria, 1995), 255–276.

још увек тражи стабилну и ефикасну унутрашњу организацију по угледу на развијене европске системе.[426]

4.17. Арбитражна комисија за Југославију и право на самоопредељење у равни настанка нових држава

Формирање Арбитражне комисије од стране Европске заједнице, у оквиру Конференције о миру у Југославији, 27. августа 1991. године означило је значајан тренутак у којем међународна заједница покушава да каналише процес настанка нових држава на тлу СФРЈ кроз специфичан правни оквир. Комисијом је председавао Роберт Бадинтер (*Robert Badinter*), председник француског Уставног савета (*Conseil constitutionnel*), а чинили су је председници уставних судова Немачке, Италије, Белгије и Шпаније.[427]

Иако је Комисија кроз својих десет мишљења настојала да успостави привид неутралне правне арбитраже, њен положај је био дубоко детерминисан политичким циљевима спонзора. У суштини, она није деловала као независно судилиште, већ као саветодавно тело Мировне конференције које није смело доносити одлуке супротне дипломатским иницијативама тадашње Европске заједнице. На тај начин, Бадинтерова комисија је парадигма инструментализације права у којој је међународноправни оквир коришћен за легитимизацију већ донетих политичких одлука.[428]

Правни конструкти на којима су почивале одлуке Комисије често су напуштали традиционални *telos* (сврху) односа између домаће и међународноправне власти, што је процес настанка држава на Балкану учинио извором трајне доктринарне контроверзе. Бред Рот (*Brad R. Roth*) истиче да оваква ситуација није била плод случајног превида, већ чињенице да је Комисија имала задатак да постигне циљ који се налазио *ultra vires* традиционалне сврхе међународног права.[429]

Уместо да понуди процедуре за споразумно раздруживање, Комисија је квалификовала распад СФРЈ као процес дисолуције (Мишљење бр. 1), чиме је елегантно заобиђен појам сецесије. Овакво преименовање омогућило је новонасталим ентитетима да уживају територијални интегритет без правног баласта бивше државе која је проглашена несталом, али

[426]Duško Dimitrijević, "Teritorije pod međunarodnom upravom – Bosna i Hercegovina – slučaj *sui generis*," in *25 godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma*, Centar za lobiranje, Banja Luka, 2021, 203–223.
[427]Alain Pellet, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples," *European Journal of International Law* 3, no. 1 (1992): 178.
[428]Konstantin Obradović, „Problemi vezani za sukcesiju SFRJ," u: Milan Šahović, ur., *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza* (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1996), 285.
[429]Brad R. Roth, „Ne-konsensualna disolucija država u međunarodnom pravu: Inovacija Badinterove komisije u retrospektivi," *Politička misao* 52, br. 1 (2015): 67.

је истовремено допринело ескалацији сукоба јер је правни легитимитет нових граница дошао у директан сукоб са политичком реалношћу на терену.[430]

Најзначајнији правни преседан у процесу трансформације југословенских република у независне државе била је примена начела *uti possidetis juris* на унутрашње административне границе (Мишљење бр. 3). Бадинтерова комисија се приликом ове одлуке позвала на пресуду Међународног суда правде у случају Буркине Фасо и Малија, чиме је начело *uti possidetis juris*, изворно везано за контекст деколонизације, примењено изван своје доктринарне основе, што је у науци оцењено као методолошки спорно.[431]

Прихватањем да административне линије, које нису биле повучене према етничком или функционалном принципу, постану међународне границе, право на самоопредељење је практично узурпирано од стране република и ускраћено конститутивним народима. То је зацементирало сукоб између грађанског и етничког концепта самоопредељења, јер је Србима у Хрватској и Босни и Херцеговини одузета могућност да се изјасне о останку у оквиру матичне државе, што је изазвало паралелне сецесионистичке покрете.[432]

Процес настанка држава кроз међународно признање додатно је открио утицај политике на норме међународног права. Признање Хрватске и Босне и Херцеговине уследило је иако ови ентитети у том моменту нису испуњавали основне формалне критеријуме државности, пре свега у погледу ефикасне контроле над својим територијама. Професорка Смиља Аврамов исправно закључује да је распад Југославије био продукт новог светског поретка у којем је примењен еуфемизам „раздруживање“ како би се створио привид уставне сагласности, док је војска федерације, уместо као легитимни инструмент одбране, приказана као агресор.[433]

Тиме је Бадинтерова комисија практично изједначила једнострану сецесију са правом на самоопредељење, постављајући преседан чије импликације на стабилност будућих федерација остају отворено питање.[434]

---

[430]Olivier Beaud, “Secession from a Federation: A Plea for an Autonomous Concept of Federative Secession,” у *Federalism and Secession*, ур. Jorge Cagiao y Conde и Alain G. Gagnon (Berlin: Peter Lang, 2021), 75.
[431]Бојан Тубић, „Примена начела *uti possidetis iuris* при одређивању међудржавних граница“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 45, бр. 2 (2011): 652.
[432]Едита Стојић Карановић, „Отворена питања и перспективе сарадње подунавских земаља,“ *Међународни проблеми* 54, бр. 3 (2002): 221–252.
[433]Смиља Аврамов, *Постхеројски рат Запада против Југославије* (Ветерник: ЛДИ, 1997), 139–157.
[434]Svetozar Stojanović, “The Destruction of Yugoslavia,” *Fordham International Law Journal* 19, no. 2 (1995): 357–359.

Поглавље V: Настанак нових држава

5.1. Општи процес настанка држава и принцип националног интереса

Принцип националног интереса у процесу настанка држава (*processus nascendi*) не треба посматрати искључиво као политички феномен, већ као фактор који посредује између политичке моћи и њене правне легитимације. Корени овог процеса, постављени у делима Тукидида (*Thucydides*), Макијавелија (*Niccolò Machiavelli*) и Хобса (*Thomas Hobbes*), указују на то да је настанак државе константа детерминисана интересом, а не само апстрактном правном нормом. Макијавелијев прагматизам, према коме политичка нужда може надјачати моралне обзире, у међународноправном контексту означава спремност новог ентитета да прибегне самопомоћи ради стицања суверенитета.[435]

Из угла међународног права, државни разлог афирмише примат опстанка и суверености политичке заједнице над свим другим моралним или правним обзирима.[436] Управо тај принцип служи као примарно унутрашње оправдање за једностране акте, попут проглашења независности, нарочито у ситуацијама када постојеће међународно право и принцип територијалног интегритета не пружају експлицитну подршку сецесионистичким тежњама.[437]

У послератној теорији класичног реализма, коју предводи Ханс Моргентау (*Hans Morgenthau*), држава се перципира као врховна форма политичког организовања са монополом над легитимном употребом силе.[438] У овом контексту политичка димензија проблема постаје посебно видљива, јер чин признања новог ентитета престаје да буде само формална потврда испуњености критеријума из Монтевидеа и постаје инструмент националног интереса великих сила.[439] Ово становиште сугерише да „правно постојање“ државе често зависи од перцепција и вредности које обликују међународну заједницу.[440] Тиме се национални интерес динамично мења у зависности од контекста и политичке свести актера који својим (не)деловањем директно утичу на капацитет мање моћних актера.[441]

---

[435]Зоран Р. Пешић, *Међународни односи* (Београд: Универзитет „Унион – Никола Тесла“, 2023), 105–106.
[436]Филип Стојановић, „Концептуализација националног интереса у теоријским поставкама реализма“, *Годишњак Факултета безбедности* (2017): 146.
[437]Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa* (Beograd: Savremena administracija, 1978), 279.
[438]Morgenthau, *Politics Among Nations*, 4–17.
[439]Raymond Aron, *Peace and War: A Theory of International Relations* (Garden City, NY: Doubleday, 1966), 102.
[440]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 3–6, 38–45.
[441]Aron, *Peace and War*, 97.

Даља еволуција мисли кроз неореализам Кенета Волца (*Kenneth N. Waltz*) указује на то да структура међународног система приморава државе на самопомоћ у конкурентном окружењу.[442] За ентитет у процесу настајања, овај интерес је усмерен ка стицању формалног правног статуса и чланства у УН, како би се кроз постојеће институционалне механизме заштитила сопствена крхка сувереност.[443]

Важно је нагласити да стицање статуса државе доноси кључне међународноправне бенефиције које подстичу процес настанка, почевши од капацитета за закључивање обавезујућих уговора (*treaty-making capacity*). Поред тога, статус државе омогућава право на активно учешће у дипломатском општењу (*ius legationis*), као и суверени имунитет који штити државне акте и имовину од јурисдикције страних судова.[444]

Савремени примери показују како државе данас кодификују своје интересе кроз стратешке документе како би осигурале правни штит против међународних притисака, што је посебно видљиво у случају Руске Федерације и њене стратегије националне безбедности.[445] На исти начин, Вијетнам кроз партијске одлуке везује националну независност за међународну интеграцију, штитећи своје интересе унутар регионалних организација.[446]

Овакви витални интереси у фази настанка или реконституције државе могу утицати на формирање *opinio juris* и државне праксе. Сувереност данас одражава способност државе да управља токовима интеграција и фрагментације на својој територији.[447] Држава остаје суверена све док поседује политичку моћ да одлучује о степену сопственог самоограничења, што је неопходно за очување националног бића у свету све веће међузависности.[448]

5.2. Пријем у чланство Уједињених нација и Европске уније као фактори консолидације државности

Процес институционалне консолидације државности у савременом поретку нераскидиво је везан за пријем у чланство водећих међународних организација, превасходно Уједињених нација и Европске уније. Док се у оквиру Уједињених нација пријем често

[442]Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (New York: McGraw-Hill, 1979), 91–93.
[443]Joseph S. Nye Jr., *The Powers to Lead* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 84.
[444]Shaw, *International Law* (2021), 151–160.
[445]Божидар Форца, „Нова стратегија националне безбедности Руске Федерације," *Безбедност* 1 (2022): 67.
[446]*Socialist Republic of Vietnam*, „National interest, a basic criterion in defence external affairs," Ministry of National Defence, доступно на https://mod.gov.vn/en/intro/detail?1dmy=&current=true&urile=wcm%3Apath%3A%2Fmod%2Fsa-mod-en%2Fvnd%2Fsa-en-dod-frdc%2Fsa-en-dv-mf-tlbv%2F6d5af1a1-496b-468b-8406-a4121ce2dbb1 (accessed 19.2.2026).
[447]Omar Dahbour, *Illusion of the Peoples: A Critique of National Self-Determination* (Lanham, MD: Lexington Books, 2003), 145.
[448]*Ibid.*, 147–148.

интерпретира као снажан индикатор међународног признања који држави даје универзални легитимитет, процес европских интеграција кроз Копенхашке критеријуме намеће стандарде који *de facto* обликују унутрашњи суверенитет кроз примену *acquis communautaire*.[449]

5.2.1. Уједињене нације: Савет безбедности као врховни арбитар државности

У савременом међународном праву, пријем у чланство Уједињених нација често се тумачи као снажан индикатор колективног признања. Формални пријем у УН значајно јача међународни легитимитет државе, међутим управо у овој процедури долази до најочигледнијег сударa између међународног права и политике моћи.[450]

Иако Члан 4, став 1 Повеље УН прописује објективне правне критеријуме за пријем (да је држава мирољубива, да прихвата обавезе из Повеље и да је способна да их извршава), став 2. истог члана захтева препоруку Савета безбедности пре финалне одлуке Генералне скупштине. Овај институционални механизам отвара врата геополитичком арбитрирању. Међународни суд правде је још у свом Саветодавном мишљењу из 1948. године (*Conditions of Admission*) изричито нагласио да државе чланице не смеју условљавати пријем нових чланица политичким разлозима који нису предвиђени Чланом 4.[451]

Ипак, пракса показује да је ово правно мишљење често уступало место политичким разматрањима држава чланица. Право вета у Савету безбедности омогућава сталним чланицама да из чисто стратешких разлога блокирају пријем ентитета који испуњавају све фактичке и правне услове државности. Вето не негира фактичко постојање државе, али значајно ограничава њену институционалну консолидацију у међународном систему.[452]

5.2.2. Европска унија: Условљавање као инструмент регионалног инжењеринга

Док Организација уједињених нација обезбеђује примарни формално–правни оквир за стицање међународноправног легитимитета, Европска унија се у савременој пракси наметнула

[449]О тези да пријем у УН представља облик колективног признања који санира недостатке билатералних признања, видети опширније: Dugard, *Recognition and the United Nations*, 71–74. Иако је Међународни суд правде заузео став да се пријем у чланство не може условљавати политичким разлозима ван Члана 4. Повеље, пракса вета у Савету безбедности потврђује примат геополитичког арбитрирања. Видети: *Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations*, Advisory Opinion, 28 May 1948, ICJ Reports 1948, 57. За анализу улоге Европске уније у постављању нових услова за признање и државност, видети: Richard Caplan, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia* (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005), 59–62.

[450]Dugard, *Recognition and the United Nations*, 71–74. (Дугард овде детаљно елаборира тезу да је пријем у УН постао модерни еквивалент колективног признања који санира све недостатке билатералног признања).

[451]*Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations* (Article 4 of the Charter), Advisory Opinion, 28 May 1948, ICJ Reports 1948, 57. (Кључни правни доказ да је политичко условљавање пријема противно Повељи УН, што чини праксу вета у СБ директним изразом хиперреализма).

[452]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 527–530. (Крофорд анализира правни положај држава које су ефективне на терену, али им је блокиран улазак у УН).

као кључни фактор функционалне и економске консолидације државности, нарочито на европском простору. У постхладноратовском периоду, ЕУ је развила софистициран механизам политичког условљавања (*political conditionality*) који далеко превазилази класичне оквире економске интеграције. Овај приступ је трансформисао Унију у активног међународног актера који кроз Смернице о признању и процесе стабилизације врши директан "*state-building*", односно изградњу и обликовање унутрашњих структура држава.[453]

Ричард Каплан (*Richard Caplan*) наглашава да је Европска унија још од времена рада Бадинтерове комисије и Декларације из 1991. године успоставила праксу условљавања међународног признања и касније интеграције испуњењем специфичних политичких стандарда. Ови стандарди обухватају поштовање мањинских права, демократске принципе и владавину права, чиме се процес признања трансформише у класичан пример правног интервенционизма.[454]

Са хиперреалистичког становишта, ЕУ користи процес проширења не само за ширење демократских вредности, већ као инструмент за решавање граничних и статусних спорова у свом суседству. Перспектива чланства се користи као подстицај којим се новонастали ентитети или државе у транзицији условљавају на значајне политичке компромисе. Из овога произилази да економска и институционална одрживост ових држава постаје директно зависна од њихове спремности да се повинују геополитичким пројекцијама Брисела.[455]

5.3. Између права и политике у процесу настанка држава

У оквиру међународних организација, пријем нове чланице не значи нужно универзално признање од стране свих чланица, што потврђује парадокс заједничког чланства држава које међусобно не признају субјективитет (нпр. Израел и поједине арапске државе).[456]

Епистемолошки посматрано, настанак државе није пука реализација правне форме, већ политички чин који накнадно тражи легитимацију у оквиру међународног права.[457] Однос

[453]Milena Sterio, *The Right to Self-Determination under International Law: "Selfistans," Secession, and the Rule of the Great Powers* (Abingdon; New York: Routledge, 2013), 114–117. (Ауторка детаљно анализира модел „политичког условљавања" ЕУ, тврдећи да Брисел кроз Смернице о признању и процес стабилизације делује као врховни архитекта који врши *state-building* наметнутим правним стандардима).
[454]Caplan, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia,* 59–62. (Каплан прецизно документује како је ЕЗ/ЕУ преузела улогу арбитра постављајући нове услове за државност који нису постојали у класичном међународном праву).
[455]Frank Schimmelfennig and Ulrich Sedelmeier, "Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe," *Journal of European Public Policy* 11, no. 4 (2004): 661–665. (Академска потврда тезе о томе како ЕУ користи условљавање за дубоки институционални инжењеринг).
[456]Dugard, *Recognition and the United Nations*, 51–55. (О колективном признању и парадоксима чланства Израела/Арапских држава).
[457]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 6–10. (О политичкој природи чина признања).

права и политике служи као кључни аналитички оквир овог процеса: монистичке теорије их посматрају као јединствену манифестацију друштвене моћи, док дуалистички приступ омогућава разграничење правних процедура и политичког одлучивања.[458]

У процесу изградње међународног поретка политички реализам често се испољава као доминантан аналитички оквир, док се право неретко појављује као механизам накнадне легитимације већ донетих политичких одлука.[459]

У међународном јавном праву држава се традиционално дефинише у оквиру хоризонталног поретка суверених субјеката, што условљава специфичне функције правних норми. У том контексту, Џон Остин (*John Austin*) радикализује ову позицију тврдећи да међународно право не поседује карактер права у строгом смислу, већ представља „позитивну моралност“ (*positive morality*).[460]

Критика професора Јасуакија (*Onuma Yasuaki*) усмерена је на „професионалну пасивност“ правника који, етикетирајући комплексна питања као искључиво политичка, избегавају истраживање каузалне везе између правне норме и политичке моћи.[461] Функције међународног јавног права се стога крећу у распону од пружања алата за остварење међународне правде до прикривања глобалне доминације, где легитимизација деловања држава постаје његова примарна сврха.[462]

Политички аспект међународног јавног права директно је повезан са концептом владавине права у оквиру којег моћне државе врше двоструку функцију: оне су и креатори норми (законодавни аспект) и њихови примарни интерпретатори (судски аспект).[463] Како истиче Иан Хурд (*Ian Hurd*), раздвајање права и политике је обмањујуће јер занемарује политичку моћ права и правни оквир политике; право не само да регулише сукобе, већ активно обликује међународне односе.[464]

---

[458]Види шире о онтолошком односу државе и права у: Hans Kelsen, *Pure Theory of Law*, trans. Max Knight (Berkeley: University of California Press, 1967), §§ 34–35; H. L. A. Hart, *The Concept of Law* (Oxford: Clarendon Press, 1961), chap. X.
[459]Morgenthau, *Politics Among Nations*, 249.
[460]John Austin, *The Province of Jurisprudence Determined* (1832), ed. Wilfrid E. Rumble (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 123–125.
[461]Yasuaki Onuma, *A Transcivilizational Perspective on International Law: Questioning Prevalent Cognitive Frameworks in the Emerging Multi-Polar and Multi-Civilizational World of the Twenty-First Century* (Leiden–Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010), 67–70.
[462]Koskenniemi, *From Apology to Utopia,* 17.
[463]Lauri Mälksoo, *Russian Approaches to International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2015), 34.
[464]Ian Hurd, *How to Do Things with International Law* (Princeton: Princeton University Press, 2017), 47.

Сходно томе, „усаглашеност“ држава са међународним правом није увек израз нормативне привржености, већ често чини производ политичког опортунитета или принуде, што сугерише да државе у значајној мери обликују норме кроз сопствене интересе.[465]

Случај пријема држава у „пакету“ из 1955. године[466] представља кључни доказ да политички консензус великих сила конституише међународни субјективитет, док се правна норма (Повеља) прилагођава *ex post factum*.[467] Ово указује на напетост између правних критеријума за пријем и политичке праксе држава, јер иако је Међународни суд правде нагласио да се услови из члана 4. Повеље Уједињених нација морају примењивати као правни критеријуми, у пракси одлука о пријему у Уједињене нације често зависи од политичког консензуса држава чланица.[468]

У савременим оквирима, ова динамика је видљива кроз процес европских интеграција Републике Србије, где Поглавља 31 (Спољна, безбедносна и одбрамбена политика) и 35 (Остала питања, које у случају Србије обухвата нормализацију односа са тзв. Косовом) дефинишу однос права и политике кроз захтеве за спољнополитичким усклађивањем и нормализацијом односа.[469] Држава се овде јавља као територијално–политичко–правна организација чији суверенитет више није апсолутан, већ релативизован кроз добровољно прихватање наднационалних режима.[470]

Коначно, међународно право функционише као противтежа сувереној моћи, али само до границе коју одређују национални интереси великих сила. Стога оно остаје у трајној тензији између реалистичког очувања међународне хијерархије и идеалистичке тежње ка универзалној правди, што је у својој анализи европског *jus publicum*–а наглашавао и Карл Шмит (*Carl Schmitt*).[471]

---

[465]Види детаљно анализу „инструменталног интереса“ у: Jack L. Goldsmith and Eric A. Posner, *The Limits of International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2005), pt. I.

[466]United Nations General Assembly, *Resolution 995 (X)*, Admission of New Members to the United Nations, UN Doc. A/RES/995(X) (14 December 1955). (Овом резолуцијом примљено је шеснаест нових чланица у такозваном „пакет-аранжману" (*package deal*), који је представљао политички компромис између западних сила и СССР-а, чиме је политички консензус *de facto* заменио правну процедуру предвиђену чланом 4. Повеље УН).

[467]Види: UN Security Council, Resolution 109 (1955), S/RES/109 (1955), December 14, 1955; UN General Assembly, Resolution 995 (X), A/RES/995(X), December 14, 1955.

[468]ICJ, *Competence of the General Assembly*, ICJ Reports 1950, 4–10.

[469]European Union, *Accession Negotiations with Serbia – General Position of the European Union*, AD 1/14, CONF-RS 1/14 (Brussels, January 9, 2014), point 38.

[470]Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, 40–47. (Краснер показује да је суверенитет политички условљена пракса, а не апсолутна категорија); Joseph H. H. Weiler, *The Constitution of Europe: "Do the New Clothes Have an Emperor?" and Other Essays on European Integration* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 10–25. (Вајлер објашњава конституционализацију ЕУ и добровољно ограничење државне суверености).

[471]Carl Schmitt, *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*, trans. G. L. Ulmen (New York: Telos Press Publishing, 2003), 140–145.

Док механизми строге нормативне 'условљености' (*conditionality*) омогућавају Европској унији да врши екстерну реконфигурацију унутрашњег суверенитета држава кандидата, међународноправна природа овог односа остаје примарно уговорна, а не конститутивна. Ова динамика експлицира да међународно право не делује као спољни ограничавач државне моћи, већ као сложен регулаторни оквир кроз који државе стратешки каналишу своје интересе. Оваква концептуална поставка сугерише да усклађивање са наднационалним правилима треба посматрати не као губитак суверенитета у апсолутном смислу, већ као његову инструменталну употребу.[472]

Конструктивистичка парадигма указује на то да идентитети и интереси држава нису фиксирани, већ се обликују кроз друштвене интеракције и дискурсе унутар међународне заједнице. У овом контексту, норме и вредности међународног јавног права резултат су специфичних историјских и културних контекста, што омогућава континуирану еволуцију појма међународне правде.[473]

Иако поједини теоретичари међународног права концепт међународне владавине права доводе у везу са идејом централизованог светског правног поретка, таква конструкција у савременим политичким условима остаје пре свега теоријска могућност. Државе у пракси не показују спремност да се одрекну суверенитета као свог основног конститутивног обележја, услед чега се међународна владавина права развија у оквиру децентрализованог система у коме суверене државе остају његови примарни носиоци.[474]

5.4. Реверзибилност интеграције и редефинисање суверенитета

Најснажнији доказ овом ставу пружио је феномен Брегзита, који је послужио као круцијални емпиријски и теоријски тест о реверзибилности интеграционих процеса. Позивањем на члан 50. Уговора о Европској унији, држава је реафирмисала концепт 'изворне суверености' (*competence–competence*), чиме је потврђено да међународно право не еродира суверенитет, већ га само привремено каналише кроз делегиране надлежности. Овај правни преседан демистификовао је тезе о неизбежном замирућем карактеру државе у XXI веку, враћајући фокус на државу као примарног субјекта који задржава ултимативно право на

[472]Hurd, *How to Do Things with International Law*, 45–47.
[473]Edwin Egede and Peter Sutch, *The Politics of International Law and International Justice* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013), 25.
[474]Hans Kelsen, *Principles of International Law*, 2nd ed., ed. Robert W. Tucker (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966), 17–22, 557–562.

раскид интеграционог уговора ради реституције свог класичног субјективитета када то диктира примат националног интереса.[475]

Услед тога, извеснији правац може се посматрати као редефинисање правне државе у националним оквирима. Сходно смерницама међународне заједнице, очекује се да свака држава, у складу са сопственом културом и традицијом, одреди облик правне државе који је за њу најприхватљивији. Иако се класични модел правне државе тешко суочава са динамичним, вишеслојним глобалним проблемима, управо ће редефинисање овог концепта постати супстрат за даљу функционализацију државе.[476]

У контексту настанка и постојања држава, суверености одражава темељни организациони принцип међународног правног поретка. Она подразумева правну једнакост држава, њихову унутрашњу надлежност и независност у спољним односима. Како истиче Малколм Шо (*Malcolm Shaw*), суверености остаје централна концептуална категорија међународног права и основ структуре међудржавног система.[477] Истовремено, у савременим расправама о глобализацији наглашава се да суверености није нестала, већ се трансформише и наставља да буде механизам очувања идентитета и аутономије одлучивања држава у условима појачане међузависности.[478]

5.5. Признање као хибридни правни акт: случај распада СФРЈ и савремена пракса

Тензија између права и политике посебно је изражена у питању сукцесије СФР Југославије. Већина држава, ослањајући се на мишљења Арбитражне комисије Мировне конференције о Југославији, детаљно анализирана у претходном поглављу, заузела је став да је СФРЈ у процесу распада и тиме оспорила тврдњу Савезне Републике Југославије о континуитету, али је пракса појединих држава, кроз одржавање дипломатских односа и примену одређених међународних уговора, показивала извесну амбивалентност. Овај раскорак између нормативног становишта и политичког поступања указује да признање државе, иако – као што је показано у поглављу II – у светлу критеријума из Конвенције из Монтевидеа има декларативни карактер, у савременој пракси задобија функционално конститутивну димензију, јер омогућава пуно учешће у међународним односима. Признање бивших федералних јединица СФРЈ истовремено је било средство дезинтеграције федерације

[475]Види: *Treaty on European Union* (consolidated version), October 26, 2012, 2012 O.J. (C 326) 13, art. 50; Paul Craig, "Brexit: A Drama in Six Acts," *European Law Review* 41, no. 4 (2016): 447–468.
[476]Brian Z. Tamanaha, *On the Rule of Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 91–113; Onuma, *A Transcivilizational Perspective*, 67–75; Krasner, *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, 70–75.
[477]Shaw, *International Law* (2017), 178–182.
[478]Dahbour, *Illusion of the Peoples*, 45–52.

у оквиру мировне иницијативе познате као Карингтонов план и инструмент њиховог конституисања као самосталних и међународно признатих држава.[479]

Без признања, субјект остаје у стању 'недовршене функционалне државности' – ситуацији у којој ентитет испуњава материјалне критеријуме државности, али му недостаје спољна легитимација неопходна за пуноправно учешће у међународном поретку; он правно постоји, али је политички маргинализован и онемогућен да оствари пуни капацитет, посебно у домену активног права легације и чланства у универзалним међународним организацијама.[480] Признање не ствара државност, али може имати значајне практичне последице у омогућавању ентитету да остварује своју правну способност у односима са другим државама.[481]

Када политика добије апсолутну превагу, долази до аномалија у међународноправном поретку. Ипак, чак и када је држава непризната, она се не може игнорисати у међународном саобраћају, нарочито ако је сусед. Њена територија није *terra nullius* и не може бити предмет окупације без правних последица, што доказује да непризнати субјект ипак поседује базични сет права и обавеза који проистичу из самог његовог постојања.[482]

Историјска ретроспектива нас учи да је признање увек лебдело на граници права и политике – од признања Холандије Вестфалским миром, до формалног дипломатског признања САД од стране Француске кроз Уговор о савезу и Уговор о пријатељству и трговини (6. фебруара 1778. године), које је истовремено послужило као геополитички инструмент против Велике Британије.[483] Проблем признања држава у теорији међународног права отвара питање односа између правне норме и политичке одлуке држава, будући да је акт признања истовремено правни и дискрециони чин.[484]

[479]М. Крећа, *Међународно јавно право* (2018), 173.
[480]Види: Бојан Милисављевић, *Дипломатско и конзуларно право* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2021), 45–48. (О праву посланства непризнатих субјеката).
[481]Crawford, *The Creation of States in International Law,* 27.
[482]Shaw, *International Law* (2017), 344–345.
[483]Крећа, *Међународно јавно право* (2018), 169.
[484]Kelsen, „Recognition in International Law," 605.

Поглавље VI: Врсте и правна природа признања у процесу настанка држава у међународном праву

6.1. Уводна разматрања: Значај државности и политичко–правна суштина признања

Процес настанка државе у међународном праву неодвојив је од института признања, који се може сматрати инструментом којим се један територијални ентитет легитимизује као равноправан члан међународне заједнице. Учестали проблеми који прате признање држава и влада кроз историју нису само техничке природе, већ задиру у саму суштину међународног поретка. Југословенска међународноправна доктрина је поучена негативним искуствима из 19. и 20. века, готово једнодушно заступала декларативну теорију, истовремено фаворизујући *de iure* и безусловно признање као облике који највише доприносе правној сигурности.[485]

За један ентитет који претендује на државност, чин признања има егзистенцијални значај. Он одражава предуслов за пуно остваривање међународноправног субјективитета, омогућавајући приступ глобалним финансијским ресурсима, заштиту кроз дипломатске имунитете и привилегије, као и могућност учешћа у раду универзалних међународних организација. Без овог признања, чак и ентитет који поседује све формалне елементе државности остаје деловањем великих сила и међународне заједнице функционално изолован. Тиме се показује да је признање у суштини еманација политичке одлуке засноване на сувереним интересима држава.[486]

6.2. Историјски оквир и еволуција признања кроз праксу

Хронолошка анализа развоја овог института открива како су се правни критеријуми прилагођавали политичкој стварности. Берлински конгрес из 1878. године, чији је значај детаљно анализиран у претходним поглављима, био је кључна историјска тачка у погледу инструментализације признања за успостављање нове геополитичке равнотеже, уз истовремено постављање специфичних услова који су ограничавали апсолутну суверености нових држава. Овакав приступ условљавању признања наставио се и у 20. веку, али са другачијим фокусом.[487]

Током Другог светског рата, признање Народноослободилачке војске (НОВЈ) послужило је као парадигма за признавање револуционарних влада и покрета. Овај пример

[485]Слободан Миленковић, „Развој доктрине међународног јавног права у Југославији – Однос унутрашњег и међународног права,“ *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 22 (1982): 129.
[486]Упоредити са: José M. Ruda, “Recognition of States and Governments,” in *International Law: Achievements and Prospects*, ed. Mohammed Bedjaoui (Paris: UNESCO, 1991), 449.
[487]Миленковић, „Развој доктрине међународног јавног права,“ 129, фуснота 157. (Аутор наводи М. Бартоша и Ј. Андрашија као кључне изворе за ову историјску прекретницу).

илуструје како међународно право препознаје војну и политичку ефективност на терену, претварајући *de facto* ситуацију у *de iure* међународни статус кроз процес постепеног дипломатског прихватања.[488] У савременом контексту, правници играју кључну улогу у тумачењу ових процеса, јер анализа међународних односа без правног оквира остаје само на нивоу политичке дескрипције, док право даје неопходну легитимизацију чину (не)признања.[489]

6.3. Доктринарни спорови и епистемолошки изазови

Теоријска расправа о признању оптерећена је сложеношћу која често превазилази чисту правну логику. Ханс Келзен (*Hans Kelsen*) истиче да ни пракса ни теорија нису на потпуно задовољавајући начин решиле проблематику овог института, управо због његове хибридне природе.[490] С тим у вези, Ијан Браунли (*Ian Brownlie*) износи оштру критику доктрине, сугеришући да су постојеће теорије признања често „више збуњујуће него корисне“, јер одвраћају правнике од класичних метода правне анализе и фокусирају се на вештачке дилеме.[491]

Насупрот томе, Херш Лутерпахт (*Hersch Lauterpacht*) заговара тезу да државе, у недостатку централног међународног органа, врше функцију „органа међународног права“ када процењују испуњеност услова за државност. Према Лутерпахту, иако је признање у својој суштини декларативно, оно у правном односу између државе која признаје и новог ентитета поприма конститутивни карактер, стварајући међусобна права и обавезе.[492] Ова „епистемолошки неутралистичка“ студија признања указује на то да се овај институт налази у константном процепу између стриктног легализма и политичког прагматизма.[493]

6.4. Правна диференцијација и интензитет признања: Анализа *de facto* и *de iure* модалитета

У савременом међународноправном поретку, дистинкција између *de facto* и *de iure* признања не представља пуку терминолошку нијансу, већ рефлектује суштинску дилему међународне заједнице између начела ефективности и начела легитимитета. Како истиче Малколм Шо (*Malcolm Shaw*), док се *de iure* признање конституише као пуно, дефинитивно и

[488] *Ibid.*, 129.
[489] Ian Brownlie, “Recognition in Theory and Practice,” in *The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Philosophy, Doctrine and Theory*, ed. R. St. J. Macdonald and Douglas M. Johnston (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1983), 627.
[490] Kelsen, „Recognition in International Law,” 605.
[491] Brownlie, “Recognition in Theory and Practice,” 627.
[492] Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 385.
[493] Kunz, “Critical Remarks on Lauterpacht's Recognition in International Law,” 713.

неопозиво прихватање једног ентитета у заједницу држава, *de facto* признање по својој природи остаје провизионо, често условно и подложно ревокацији уколико се околности његовог давања промене.[494] Овај прелазни статус омогућава државама да заштите своје интересе у периодима политичке нестабилности када је стабилност новог ентитета упитна, али је успостављање функционалних веза неопходно. Сходно томе, *de facto* признање често одражава несигурност у вези са дугорочном одрживошћу владе, док *de iure* подразумева пуну и дефинитивну легитимност.[495]

6.4.1. Инструментализација признања кроз економски прагматизам и историјску праксу

Еволуција овог института кроз 20. век показује како је признање инструментализовано за остваривање геополитичких циљева. Еклатантан пример представља одлука британске владе Лојда Џорџа да кроз Англо–совјетски трговински споразум од 16. марта 1921. године[496] *de facto* призна Совјетску владу, иако је пуно *de iure* признање уследило тек 1924. године под владом Рамзија Макдоналда.[497] Према Шварценбергеру (*Georg Schwarzenberger*), *de facto* признање представља инструмент којим државе, у условима неизвесности у погледу стабилности новог режима или његове спремности да поштује међународне обавезе, одлажу коначно *de iure* признање.[498]

У анализи критеријума државности, Крофорд (*James Crawford*) указује да је постојање ефективне и независне власти централни елемент процене, при чему способност ентитета да ступа у међународне односе представља значајан индикатор његове правне самосталности.[499] Ипак, Опенхајм (*Lassa Oppenheim*) наглашава неопходност строгог разграничења овог статуса од неформалних интеракција, јер свака комуникација са непризнатим ентитетима – попут Декларације из 1974. о постојању два управна тела на Кипру – не имплицира аутоматски признање суверенитета.[500]

---

[494]Shaw, *International Law* (2017), 341.
[495]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 336–340. (Лутерпахт дословно објашњава да је *de facto* признање по својој природи привремено и опозиво (*provisional and revocable*), док је *de iure* коначно.)
[496]*Anglo-Soviet Trade Agreement*, March 16, 1921; British Government, Note on the Recognition of the Soviet Union, February 2, 1924.
[497]Eileen Denza and Lauge Poulsen, "Settling Russia's Imperial and Baltic Debts," *American Journal of International Law* 117, no. 3 (2023): 441–480.
[498]Georg Schwarzenberger, "International Law as Applied by International Courts and Tribunals, 1957," in *British Contributions to International Law, 1915–2015*, ed. Jill M. Barrett and Jean-Pierre Gauci (Leiden | Boston: Brill Nijhoff, 2021), 93–106.
[499]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 52–62.
[500]Lassa Oppenheim, *Oppenheim's International Law*, vol. 1, *Peace*, 9th ed., ed. Sir Robert Jennings and Sir Arthur Watts (Harlow: Longman, 1996), 154 n. 3.

6.4.2. Улога судске праксе у афирмацији принципа ефективности

Правни значај фактичког признања најочигледније се испољава у домену судске заштите, где се судови, за разлику од политике, руководе императивом стабилности. У случају *Bank of Ethiopia v. National Bank of Egypt*, суд је признао дејство италијанских уредби у окупираној Абесинији само зато што је британска влада признала италијанску власт као *de facto* управно тело.[501] Сличан став заузет је и у случају *Arantzazu Mendi*, где је лорд Аткин образложио да вршење административне контроле подразумева све суверене функције, укључујући и право на имунитет имовине.[502] Ове пресуде су кључне за разумевање модерног међународног права: иако доктрина прави јасну дипломатску разлику, у погледу законодавног деловања и имунитета, судови дају скоро идентичну тежину актима и *de facto* и *de iure* влада, стављајући принцип ефективности изнад формалног статуса.[503]

6.4.3. Савремени модалитети функционалне сарадње: Случајеви Бутана и Бангладеша

Специфичан феномен представља статус Краљевине Бутан, која, иако чланица УН, одржава са САД само *de facto* односе. Ова сарадња, која укључује програме НАСА-е и USAID-а, одвија се без формалног дипломатског представљања, што потврђује да савремена међународна сарадња све више почива на функционалним модалитетима који заобилазе традиционалну правну ригидност.[504]

С друге стране, пример Бангладеша и његовог признања од стране САД тек 1972. године показује како се признање користи за уравнотежење регионалних моћи и координацију са трећим државама попут Индије и Пакистана.[505] Ови примери, заједно са случајем Индије и Израела који су деценијама чекали на формализацију односа, указују на то да је време давања признања увек у функцији геополитичке стратегије, а не пука правна констатација.[506]

6.4.4. Конфликт доктрина признања као одраз међународног волунтаризма

Теоријски оквир признања дефинисан је сукобом доктрина које су покушале да нормализују политички волунтаризам. Тобарова доктрина настојала је да уведе „демократски стандард“ као предуслов легитимитета, док је Естрада доктрина промовисала чисти

[501] *Bank of Ethiopia v. National Bank of Egypt and Liguori*, [1937] Ch. 513; reprinted in *The American Journal of International Law* 31, no. 4 (1937): 742–747.
[502] Lord Macmillan, “Government of Republic of Spain v. S.S. Arantzazu Mendi and Others,” *The American Journal of International Law* 33, no. 3 (1939): 583–588.
[503] *Ibid.*
[504] U.S. Department of State, *“U.S. Relations with Bhutan,”* Bilateral Relations Fact Sheet, May 20, 2022, (accessed February 20, 2026).
[505] Office of the Historian, *“A Guide to the United States’ History of Recognition: Bangladesh”*, U.S. Department of State, accessed February 20, 2026, https://history.state.gov/countries/bangladesh
[506] Embassy of India, *“India – Israel, Bilateral Relations”*, Brief on India-Israel Bilateral Relations, Jerusalem, 2023.

прагматизам неинтервенције на основу фактичке власти.[507] Насупрот њима, Стимсонова доктрина је, кроз максиму *ex injuria jus non oritur*, покушала да спречи легализацију територија стечених агресијом, што је касније инкорпорирано и у резолуције УН.[508] Међутим, околност да ниједна од ових доктрина није задобила универзални карактер иде у прилог схватању да теорије признања често замагљују суштинску срж проблема, функционишући пре као инструменти спољне политике него као објективна правна правила. Тиме се признање дефинише као најдинамичнији простор у коме се право повлачи пред хиперреализмом политике. [509]

6.4.5. Проблематика прераног признања као акт противправне интервенције

Проблем прераног признања (*premature recognition*) у теорији међународног права јавља се онда када треће државе признају нови ентитет у условима унутрашњег оружаног сукоба, док централна власт још увек полаже право на ефективну контролу над територијом. Признање у таквим околностима може прећи границу декларативног акта и попримити карактер интервенције у унутрашње ствари друге државе, нарочито када исход сукоба није извесан.[510] Анализирајући праксу распада Југославије, Крофорд (*James Crawford*) указује да је питање ефективности власти и контроле територије било кључно у оцени правних последица признања, те да је признање Словеније и Хрватске од стране Европске заједнице 1992. године покренуло сложена питања у погледу односа политичке одлуке и правних критеријума државности.[511]

Из овога произилази да прерано признање *de facto* легитимизује сецесију пре него што је она постала свршен чин (*fait accompli*), чиме правни критеријуми уступају место политичкој процени великих сила. Иако међународно право генерално не фаворизује сецесију, оно у пракси признаје њен успех када се успостави ефикасна власт; међутим, Лутерпахт (*Hersch Lauterpacht*) упозорава да признање које дође пре тог тренутка суштински представља интервенцију у унутрашње послове суверене државе.[512]

---

[507]Philip C. Jessup, "The Estrada Doctrine," *The American Journal of International Law* 25, no. 4 (1931): 719–723.
[508]John Trone, "The Stimson Doctrine of Non-recognition of Territorial Conquest," *University of Queensland Law Journal* 19, no. 1 (1996): 160–164.
[509]Brownlie, *Principles of Public International Law*, 104. (у вези са Браунлијевом тезом о замагљивању правног проблема).
[510]Lauterpacht, *Recognition in International Law,* 74–78.
[511]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 390–395.
[512]Lauterpacht, *Recognition*, 74–78.

6.5. Експлицитно и имплицитно признање: Дијалектика намере и политичке сврсисходности

У доктрини међународног права, признање је суштински питање намере (*animus recognitionis*) и заснива се на сувереној вољи државе. Оно не представља механичку радњу, већ рефлектује одлуку државе да прихвати правне последице постојања новог субјекта. Како истиче Малколм Шо (*Malcolm Shaw*), кључна детерминанта је воља државе која пружа признање, при чему се одређене конклудентне радње могу сматрати имплицитним признањем чак и када држава формалним декларацијама покушава да искључи такву правну квалификацију.[513]

6.5.1. Формални акти и правни парадокси имплициране намере

Иако се издавање конзуларног екзекватура (*exequatur*) традиционално тумачи као снажно имплицитно признање, савремена међународноправна пракса развила је механизме који показују превласт политичке сврсисходности над строгом правном доктрином. Државе све чешће користе девијације попут издавања *de facto* дозвола за рад „Економским и културним кабинетима“ (случај Тајвана), чиме се успоставља функционална сарадња уз истовремено правно негирање суверенитета. Овај дуализам показује како се извори међународног права прилагођавају потреби за економском стабилношћу, заобилазећи строге доктринарне услове признања. [514]

6.5.2. Мултилатерализам и чланство у УН: Функционална нужност против политичке воље

У оквиру универзалних организација, признање се суочава са изазовом „колективног претпостављања“. Однос између Израела и појединих арапских држава унутар Уједињених нација представља еклатантан пример где се учешће у истој међународној правној арени не претвара у међусобно признање.[515] Државе овде успешно инструментализују чланство у УН као „функционалну нужност“, тврдећи да сарадња на мултилатералном плану не имплицира вољу за успостављањем билатералних односа. Насупрот томе, позиција Велике Британије према Северној Македонији 1993. године потврђује да глас за пријем у УН може се третирати као чин сувереног признања, чиме се поткрепљује значај члана 4. Повеље УН као доказа државности *erga omnes*.[516]

---

[513]Shaw, *International Law* (2017), 343.
[514]Luke T. Lee and John Quigley, *Consular Law and Practice*, 3rd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2008), 72–74.
[515]Shaw, *International Law* (2017), 344.
[516]*Ibid.*

6.5.3. Парадокс билатералних уговора и „тактичко“ признање

Успостављање дипломатских и конзуларних веза је најистакнутије место где се политика испољава у функцији признања. Према Бечким конвенцијама, ови односи почивају на узајамном пристанку, али међународна пракса познаје парадокс закључивања билатералних уговора са непризнатим ентитетима.[517] Ови уговори, мада техничке природе, *de facto* легитимишу капацитет непризнате стране да преузима међународне обавезе. Тиме међународноправно деловање надвладава формалистички захтев за експлицитном изјавом воље, што сугерише да је признање све више инструмент управљања кризама, а не само правни акт.[518]

6.5.4. Естрада доктрина: Одбрана неинтервенције против политичког волунтаризма

Естрада доктрина представља покушај да се признање деполитизује фаворизовањем признања државе уместо владе. Њена вредност је у заштити начела неинтервенције, јер онемогућава државама да користе акт признања као „морални суд“ над унутрашњим поретком друге државе.[519] Међутим, хиперреализам модерне политике (посебно у пракси великих сила) често ревитализује Тобарову или Бетанкурову доктрину, користећи ускраћивање признања владама као средство за промоцију демократског легитимитета, чиме се Естрада доктрина потискује у домен правног идеализма.[520]

6.5.5. Експлицитно признање као гарант правне сигурности

Насупрот двосмисленостима имплицитног деловања, експлицитно признање (формална изјава, белешка или уговор) нуди максималну правну јасноћу.[521] У контексту хибридних сукоба, експлицитни акт служи као јасна база за заштиту имунитета, имовинских права и међународног представљања. Како наводи Петерсон (*M. J. Peterson*), само експлицитно признање у потпуности уклања правну сумњу о легитимитету ентитета, чиме се обезбеђује стабилност међународног поретка и спречава произвољно тумачење државних намера.[522]

---

[517]*Vienna Convention on Diplomatic Relations*, April 18, 1961, 500 UNTS 95.; *Vienna Convention on Consular Relations*, April 24, 1963, 596 UNTS 261.
[518]M. J. Peterson, *Recognition of Governments: Legal Doctrine and State Practice, 1815–1995* (Basingstoke: Macmillan Press, 1997), 102.
[519]Talmon, *Recognition of Governments in International Law,* 6.
[520]Peterson, *Recognition of Governments*, 87.
[521]International Law Commission (ILC), *Sixth Report on Unilateral Acts of States*, by Victor Rodríguez Cedeño, Special Rapporteur, UN Doc. A/CN.4/534 (2003).
[522]Peterson, *Recognition of Governments*, 87.

6.6. Индивидуално и колективно признање: Од дипломатске билатералности до институционалне легитимизације

Концепт колективног признања у савременом међународном праву не представља само механичку агрегацију појединачних воља, већ рефлектује тежњу ка успостављању објективних стандарда за пријем нових субјеката у заједницу држава. Иако аутори попут Лутерпахта (*Hersch Lauterpacht*) и Џесепа (*Philip C. Jessup*) заговарају стандардизован колективни поступак који би ублажио политички волунтаризам, пракса показује да овај модалитет често служи за легитимизацију *de facto* ситуација или за спречавање статусних промена путем међународне изолације. Из тога следи да колективно признање има значајну пробативну вредност, али ретко игра потпуно доминантну улогу у коначном решавању територијалног статуса без пратећих билатералних потврда.[523]

6.6.1. Еволуција колективног признања: Од Конгреса великих сила до регионалног кондиционализма

Историјски оквир 19. века нуди карактеристичне примере где је колективно признање коришћено као инструмент геополитичког инжењеринга, а не као пука формална констатација чињеница. Признање Грчке (1830) и Белгије (1831) није било акт објективне правне провере државности, већ концертовано политичко наметање великих сила усмерено на очување равнотеже снага и спречавање ширења конфликата. На Лондонској конференцији 1831. године, услови признања Белгије дефинисани су кроз протоколе који су служили као правни гарант мира у Европи, а не као признавање унапред стеченог суверенитета.[524]

Овакви аранжмани, укључујући и Берлински конгрес из 1878. године којим је кодификована независност Србије и Црне Горе, представљају рану форму институционалне контроле над процесом настанка држава. У овом контексту, признање је функционисало као инструмент међународног уговорног права који легитимише нове геополитичке реалности кроз мултилатералну вољу великих сила, чиме је превазиђен чисто билатерални оквир признања.[525] Овај прелаз ка колективном облику деловања означио је почетак краја апсолутног волунтаризма појединачних држава у процесу етаблирања нових субјеката међународног права.[526]

---

[523]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 539–540.
[524]*Ibid*., 542–544.
[525]Миленковић, „Развој доктрине међународног јавног права,“ 129.
[526]Allen W. Dulles, “The Recognition of New States and Governments: Greece,” *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921–1969)* 18 (April 24–26, 1924): 98–99.

6.6.2. Улога Уједињених нација: Институционална интеграција као прећутно признање

Институционално најзначајнији облик колективне афирмације државности остварује се кроз чланство у Организацији Уједињених нација. Према члану 4 Повеље Уједињених нација, чланство је отворено мирољубивим државама које прихватају обавезе из Повеље и способне су да их извршавају, чиме се пријем заснива на претходној претпоставци постојања државе као субјекта међународног права. У свом саветодавном мишљењу из 1948. године, Међународни суд правде је истакао да су услови из члана 4 таксативни и правно обавезујући, те да државе чланице не могу уводити додатне политичке критеријуме при одлучивању о пријему. Овакво тумачење потврђује да одлука о чланству има правно–институционални карактер, а не искључиво политичку природу.[527]

Пријем у чланство производи пуну институционалну интеграцију – право гласа у Генералној скупштини, могућност избора у органе Организације, приступ систему колективне безбедности и обавезу финансијског доприноса. Иако поједине државе могу задржати билатералне резерве у погледу признања одређене владе, институционална сарадња у оквиру Уједињених нација успоставља функционалне правне односе између Организације и нове чланице. У савременој доктрини то се квалификује као облик колективног или прећутног признања, јер институционална интеграција превазилази искључиво билатерални оквир признања.[528] Ова организациона димензија признања потврђена је и у новијој литератури која анализира праксу међународних организација.[529]

6.6.3. Консултовано и концертовано признање: Дијалектика суверенитета и координације

Разликовање између консултованог и концертованог признања, како га дефинише Комисија за међународно право Уједињених нација (*ILC*), представља кључну тачку разумевања суверене контроле над овим процесом. Консултовано признање подразумева координацију држава искључиво у фази прикупљања и евалуације информација, док коначна одлука остаје индивидуални суверени акт сваке државе, што је и најчешћи модел у савременој пракси.[530]

---

[527]Charter of the United Nations, June 26, 1945, 1 UNTS XVI, art. 4; *Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (Article 4 of the Charter)*, Advisory Opinion, May 28, 1948, 1948 ICJ 57.
[528]Peterson, *Recognition of Governments*, 102.
[529]Agata Kleczkowska, "Recognition of Governments by International Organizations," *Chinese (Taiwan) Yearbook of International Law and Affairs* 35 (2017): 136–169.
[530]*Ibid.*

Насупрот томе, концертовано признање иде корак даље, спроводећи комплетан процес доношења одлуке колективно, што резултира заједничком декларацијом.[531] Ова дистинкција објашњава зашто државе и даље оклевају да делегирају право на признање међународним институцијама – тежња за задржавањем суверене контроле над политичким односима са новим режимима и даље доминира над идеалистичким тежњама о универзалној правној провери.[532]

6.6.4. Правни значај колективне потврде државности

Колективно признање доприноси објективнијем приступу процени постојања новог ентитета, посебно када међународне организације или судови доносе одлуке које зависе од статуса стране у спору. Међународне организације не „стварају“ државе, већ својом јурисдикцијом потврђују њихово постојање, чиме се правна функција међународног права издиже изнад појединачних политичких интереса.[533] Иако је визија о универзалности УН као једином стандарду признања још увек ограничена правом вета у Савету безбедности, она остаје крајњи циљ међународноправног поретка којим би се политички волунтаризам коначно заменио објективном правном констатацијом.[534]

6.6.5. Дезинтеграција СФРЈ и СССР–а: Контрастни модели колективне легитимизације

Примена колективног признања током распада СФРЈ донела је револуционарну, али и дубоко спорну праксу. Бадинтерова комисија, детаљно анализирана у претходном поглављу, у свом Мишљењу бр. 1 заузела је став да се федерација налази у процесу дисолуције, што је био правни маневар којим се избегла примена правила о сецесији. Тиме је омогућено да се републичке границе, које су до тада биле искључиво административне природе, трансформишу у међународне границе заштићене принципом *uti possidetis*. Оваква 'колективна верификација' државности од стране Европске заједнице није била само констатација чињеница, већ активни чин политичког инжењеринга који је редефинисао појам суверенитета на Балкану. [535]

Насупрот југословенском моделу 'потпуног нестанка' државе претходнице, случај распада Совјетског Савеза (СССР) нуди дијаметрално супротан пример колективног признања заснованог на институционалном континуитету. Док је СФРЈ колективно призната као држава

[531]International Law Commission (ILC), „Review of the Commission’s Long-term Programme of Work,“ *Yearbook of the International Law Commission* 1998, vol. II, part 2, 113.
[532]Shaw, *International Law* (2017), 345.
[533]Chen, *The International Law of Recognition*, 221–223.
[534]*Ibid*.
[535]Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia, Opinion No. 1, November 29, 1991, *International Legal Materials* 31, no. 6 (1992): 1488–1490.

која је престала да постоји (*disintegration*), међународна заједница је, предвођена Саветом безбедности УН, колективно прихватила Руску Федерацију као државу континуитета (државу наставницу). Оваква одлука није била само правна, већ стратешка полазна тачка како би се осигурала контрола над нуклеарним арсеналом и међународним уговорним обавезама бивше суперсиле.[536]

Овај пример илуструје да питање континуитета државе није искључиво резултат примене правних критеријума, већ је у значајној мери условљено политичком оценом других држава. Док је Савезној Републици Југославији ускраћен статус државе настављача СФРЈ, Руска Федерација је прихваћена као држава континуитета СССР-а, што је потврђено колективном дипломатском комуникацијом западних држава крајем 1991. године. Различит третман у суштински упоредивим околностима указује на постојање елемената волунтаризма у пракси признања и сукцесије држава.[537] Овај контраст индицира да колективно признање често служи као правни плашт за политички прагматизам. У случају Совјетског Савеза, Алма-Атинска декларација послужила је као инструмент којим су новонастале државе саме прихватиле Русију као наследницу места у Савету безбедности, што је међународна заједница прихватила као 'колективно признање стања' без потребе за дуготрајним процесима пријема нових чланица у свим сегментима, осим за преостале републике.[538]

Као специфичан облик колективног признања у пракси међународног права често се наводи случај балтичких држава Естонија, Летонија и Литванија. Након распада Совјетског Савеза 1991. године, међународна заједница није третирала ове ентитете као новонастале државе, већ као државе које су обновиле вршење суверенитета који је био суспендован услед незаконите анексије од стране СССР-а 1940. године. У литератури се овај случај наводи као пример правног континуитета, будући да анексија није довела до престанка државности у правном смислу, већ до привремене немогућности њеног остваривања. Балтичке државе су 1991. године третиране као настављене државе, а не као нови субјекти међународног права, што представља значајан пример у анализи односа између признања и континуитета државности. Овај пример показује да пракса признања може деловати као потврда већ постојећег правног статуса, што доводи у питање строгу теоријску дихотомију између декларативне и конститутивне теорије признања.[539]

---

[536]Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије*, 185.
[537]Letter dated 24 December 1991 from the President of the Russian Federation addressed to the Secretary-General, UN Doc. A/46/915; S/23254 (1991); UN Security Council Resolution 777 (1992), S/RES/777 (1992); UN General Assembly Resolution 47/1 (1992), A/RES/47/1 (1992).
[538]Rein Müllerson, "The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia," *International and Comparative Law Quarterly* 42, no. 3 (1993): 473–493.
[539]Crawford, *The Creation of States in International Law*, Chapter 27: Continuity and Extinction of States, 689–690.

6.7. Условно и безусловно признање: Између политичке погодбе и императивних норми

Условно признање подразумева да је признање нове државе или наставак њеног међународноправног статуса условљен испуњавањем захтева који се често не односе на објективне критеријуме државности. Ова пракса јасно детерминише политичко–конститутивни карактер акта признања, нарушавајући чисту доктрину декларативне теорије и претварајући признање у инструмент међународне контроле и промоције вредности држава давалаца признања.[540]

6.7.1. Историјски контекст и политичка природа условљавања

Корени овог концепта сежу у 19. век, где пример Берлинског конгреса (1878) показује како је независност Србије била везана за заштиту мањинских права. Након Првог светског рата, чланом 93. Версајског уговора, у случају Пољске, установљена је пракса да признање нове државе буде праћено обавезом заштите мањина, чиме је постављен преседан за каснију условљеност признања испуњењем специфичних унутрашњих стандарда.[541] Најистакнутији пример политичке инструментализације признања у 20. веку представља Литвинов споразум (1933), којим су Сједињене Америчке Државе условиле признање совјетске владе решавањем финансијских потраживања и безбедносним гаранцијама.[542]

6.7.2. Критика у правној теорији: парадокс „условљеног постојања“

Професор Чен (*Ti-Chiang Chen*) истиче да концепт условног признања ствара опасну конфузију у међународноправној догматици. Он аргументује да признање не може бити предмет суспензивног услова, јер то имплицира неодрживу тезу да држава не постоји све док не испуни нечију политичку жељу.[543] Овај „правни апсурд” сугерише да постојање субјекта зависи од воље признаваоца, што поништава објективну правну природу државности. Иако кршење ових услова може довести до политичких последица или међународне одговорности, оно законски не поништава само признање, што потврђује да услови имају карактер политичког терета, а не конститутивног елемента.[544] Пракса, нарочито на постсовјетском простору и у бившој Југославији, показује да су признања остајала на снази упркос кршењу

[540]*Ibid.,* 545.
[541]*British and Foreign State Papers*, Vol. 112 (London: His Majesty’s Stationery Office, 1919), 225, 232. Види још: H. W. V. Temperley, ed., *A History of the Peace Conference of Paris*, vol. V (London: Hodder & Stoughton, 1921), 112, 143; *Acquisition of Polish Nationality*, Advisory Opinion, 1923, PCIJ Series B, No. 7, 15–16, quoted in Crawford, *The Creation of States in International Law*, 545.
[542]Shaw, *International Law* (2017), 345.
[543]Chen, *The International Law of Recognition*, 265–269.
[544]Shaw, *International Law* (2017), 345.

услова, што указује на еволуцију критеријума, али и на слабу правну ефикасност самог условљавања.[545]

У својој завршној оцени, Чен наглашава да признање које зависи од будућих догађаја заправо и није право признање, већ привремени политички маневар.[546] Професор Крећа додатно поткрепљује ову тезу, наводећи да је условно признање *a priori* у контрадикцији са декларативном теоријом. Будући да услови по правилу не стоје у директној вези са објективним атрибутима државности, они представљају политичку погодбу којом се покушава инкорпорирати легитимитет новог ентитета у оквир императивних норми (*jus cogens*).[547] Таква пракса тражења привилегија директно нарушава принципе суверене једнакости и међународне сарадње.[548]

6.7.3. Регионални кондиционализам: Случај Смерница ЕЗ (1991)

Дисолуција СФРЈ увела је нови стандард кроз Мишљење бр. 10 претходно анализиране Бадинтерове комисије и Смернице ЕЗ из 1991. године. Акт признања је трансформисан у анализу усклађености (*compliance analysis*) понашања новонасталих држава са међународним стандардима.[549] Смернице су инсистирале на демократској основи, поштовању људских права и заштити националних мањина у складу са обавезама Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС).[550] Додатни услови укључивали су неповредивост граница, прихватање обавеза о разоружању и мирно решавање сукцесије, уз изричито одбацивање ентитета насталих агресијом.[551] На овај начин, Европска заједница је покушала да етичку димензију и поштовање универзалних вредности наметне као услов за државотворност, претварајући признање из правног акта у инструмент за обликовање политичког понашања нових држава.[552]

6.7.4. Етимологија моћи и безусловно признање

Условно признање је суштински продукт асиметрије моћи, где држава давалац признања користи свој доминантни положај. Изузеци, попут Народне Републике Кине која сопствено признање условљава прихватањем политике „једне Кине", указују на то да услови

[545]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 546.
[546]Chen, *The International Law of Recognition*, 269.
[547]М. Крећа, *Међународно јавно право* (2018), 176.
[548]Chen, *The International Law of Recognition*, 269.
[549]Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије*, 179.
[550]European Community, "Declaration on the Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union," December 16, 1991, *International Legal Materials* 31, no. 6 (1992): 1486–1487.
[551]*Ibid*.; Види још: United Nations Security Council, UN Doc. S/23293 (December 17, 1991).
[552]Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије,* 180.

могу бити и средство заштите фундаменталних националних интереса.[553] Насупрот томе, безусловно признање се даје моментално и неопозиво.[554] Оно је у потпуној хармонији са декларативном теоријом, јер признаје објективну стварност постојања државе без покушаја да се суверенитет новог субјекта ограничи политичким уступцима.[555]

6.8. Чин (не)признања као инструмент политичког арбитрирања и оперативне парализе државности

Иако се у теорији међународног јавног права признање често анализира кроз статичне категорије *de facto* и *de iure* модела, његова пуна суштина открива се тек у динамици самог чина (не)признања. Овај чин представља значајан инструмент политичке процене, где велике силе користе правни формализам како би усмеравале међународне односе у складу са сопственим интересима.[556] У пракси, (не)признање није само правна етикета. Оно представља механизам који одређује да ли ће се међународноправне норме примењивати на одређени ентитет. Како истиче Келзен (*Hans Kelsen*), акт признања има нормативни карактер јер представља услов за примену међународног права на конкретну заједницу као државу. [557]

Херш Лутерпахт (*Hersch Lauterpacht*) сматра да признање представља правну дужност која настаје самим испуњењем објективних услова државности, а не политичку одлуку препуштену дискрецији државе.[558] Крофорд (*James Crawford*) истиче да, упркос декларативној теорији, признање у пракси остаје дискрециони акт држава, којим оне прихватају нови ентитет као субјект међународног права.[559] Структура аргументације у међународном праву је, према Марти Коскенниемију (*Martti Koskenniemi*), суштински неодређена и стога отворена за обликовање изборима држава, а не искључиво објективним критеријумима.[560]

Оперативне последице ове политичке арбитраже су непосредне и далекосежне. Непризната држава остаје „правно невидљива" унутар националних правних система држава које јој ускраћују признање. Ово се манифестује кроз немогућност таквог ентитета да наступа

[553]Stefan Talmon, "The Recognition of the Chinese Government and the Convention on International Civil Aviation," *Chinese Journal of International Law* 8, no. 1 (March 2009): 135–159.
[554]Жељко Петровић, „Признање државе као политички чин у међународној заједници", *Зборник радова Интернационалног универзитета у Брчком* 22 (2023): 124.
[555]M. Крећа, *Међународно јавно право* (2018), 177.
[556]Morgenthau, *Politics Among Nations*, 249–252. (Моргентау овде поставља темељ хиперреализма, објашњавајући како се право користи као инструмент националног интереса).
[557]Kelsen, "Recognition in International Law," 608. (Келзен користи ову правну конструкцију да објасни како акт признања „активира" примену међународног права на конкретан ентитет).
[558]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 6.
[559]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 27–28. (Крофорд дефинише признање као акт дискреционе оцене о „подобности" ентитета).
[560]Koskenniemi, *From Apology to Utopia,* 590–595. (Коскениеми пружа критичку анализу легализма као техничког паравана за политичке одлуке).

као тужилац пред страним судовима или да се успешно позове на државни имунитет. Крофорд (*James Crawford*) изричито наглашава да без формалног признања државна имовина у иностранству (банкарски рачуни, зграде мисија) губи међународноправну заштиту и може бити третирана као имовина приватне организације, што је чини директно подложном заплени.[561] Тиме колективно непризнавање, како истиче Стефан Талмон (*Stefan Talmon*), делује као правна санкција – механизам принуде без формалне осуде – која поништава фактичку ефикасност ентитета.[562]

Надаље, чин признања функционише као ексклузивни „финансијски кључ" за приступ међународним економским токовима. Чак и када ентитет поседује све фактичке атрибуте државности – ефективну власт, становништво и територију – он без формалног признања остаје искључен из чланства у ММФ-у и Светској банци. Џон Дугард (*John Dugard*) елаборира да овакво ускраћивање признања служи као средство економске арбитраже којом се ентитети приморавају на политичке компромисе.[563] Ово доказује тезу Ханса Келзена (*Hans Kelsen*) о „релативности признања" – оно не ствара државу *erga omnes*, већ успоставља селективне и интересне правне односе зависне искључиво од воље арбитра.[564]

Инструментализација легализма потпуно се демистификује кроз селективну примену претходно поменуте Стимсонове доктрине и принципа *ex injuria jus non oritur*. Док се у неким случајевима непризнавање користи за заштиту легалитета матичне државе (чак и када она деценијама нема суверени капацитет на терену), у другим случајевима велике силе прибегавају „прераном признању" (*premature recognition*). Ијан Браунли (*Ian Brownlie*) упозорава да такво признање, додељено пре него што се власт заиста консолидовала, представља облик „противправне интервенције" у унутрашње послове матичне државе.[565]

Карактеристичан пример ове праксе огледа се у способности великих сила да, када им то налаже интерес, потпуно заобиђу сопствене правне форме. Као у раније наведеном примеру Тајвана, кроз специфичне институте одржавају се пуни економски и војни односи без формалног признања, доказујући да је интензитет државности у међународном поретку директно сразмеран геополитичком значају ентитета. Како је истицао професор Миленковић,

[561]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 143–145. (Крофорд детаљно елаборира последице „правне невидљивости" пред националним судовима и статус државне имовине).
[562]Talmon, *Recognition of Governments in International Law*, 21–25. (Талмон објашњава концепт „правне санкције" кроз колективно непризнавање).
[563]Dugard, *Recognition and the United Nations*, 71–80. (Дугард пружа кључну анализу о улози признања у приступу ММФ-у и Светској банци).
[564]Kelsen, "Recognition in International Law," 609. (Келзеново изворно објашњење релативности признања).
[565]Brownlie, *Principles of Public International Law*, 91. (Браунли дефинише „прерано признање" и његову природу као противправне интервенције).

декларативна природа признања је теоријски штит за слабије, али у суровој архитектури моћи, сувереност остаје функционално зависна од акта признања као врховног инструмента политичке арбитраже.[566]

6.9. Синтеза теоријских изазова и еволуција признања кроз савремену праксу

Претходна анализа показује да се институт признања у међународном праву налази на пресеку правне норме и политичке одлуке. Кроз анализу различитих врста и модалитета признања – од *de facto* и *de iure* дистинкције до колективног и условног признања – јасно се уочава да међународна заједница није успела да овај институт потпуно подведе под стриктне правне критеријуме. Југословенска, а потом и савремена српска доктрина доследно заступа декларативну теорију као брану против волунтаризма великих сила. Ипак, пракса показује да без признања кључних међународних актера чак и ентитет са ефективном влашћу остаје ускраћен за пуноправно учешће у глобалним токовима. Институционализована пракса признања често служи као моћно средство за очување постојећих хијерархија унутар међународне заједнице.[567]

Случајеви дисолуције СФРЈ и СССР–а представљају кључне тачке преокрета у модерном међународном праву. Они су показали како се институти попут „прераног признања“ и „регионалног кондиционализма“ могу инструментализовати за обликовање политичке мапе света. Нарочито је индикативан пример увођења демократских стандарда и заштите мањина као услова за признање, чиме је ЕЗ (данас ЕУ) покушала да изврши етичку трансформацију права, али по цену нарушавања начела суверене једнакости држава. Како истиче Ијан Браунли (*Ian Brownlie*), државност зависи од испуњења чињеничних критеријума, док услови које постављају поједине државе приликом признања немају конститутивно правно дејство.[568] Примена принципа *uti possidetis* унутар процеса колективног признања додатно је нагласила превласт територијалне стабилности над фактичким стањем на терену, често на рачун праведног решавања државне сукцесије.[569]

Правна природа признања остаје двострука: оно је истовремено и констатација чињенице и чин којим се успоставља нови правни однос. Док декларативна теорија пружа теоријску заштиту државности као објективне категорије, конститутивни елемент признања се неминовно јавља у сваком билатералном и мултилатералном односу. Херш Лутерпахт

[566]Миленковић, „Развој доктрине међународног јавног права“, 112–115. (Миленковићева теза о декларативној природи признања као заштитном механизму у архитектури моћи).
[567]*Ibid.,* 131.
[568]Brownlie, *Principles of Public International Law*, 87–88.
[569]Димитријевић, *Државне границе након сукцесије СФР Југославије,* 190.

(*Hersch Lauterpacht*) је с правом приметио да признање представља вршење правне дужности, али је пракса показала да је та дужност пречесто подређена политичкој дискрецији.[570]

Признање остаје један од најдинамичнијих института међународног права, јер се у њему укрштају захтеви ефективности и нормативне легитимности државности. Како истиче Ханс Келзен (*Hans Kelsen*), правни поредак полази од чињенице ефективности као предуслова ваљаности државне власти,[571] док савремени аутори указују да признање у пракси задржава снажну политичку компоненту.[572] Чланство у Уједињеним нацијама често функционише као најближи објективизовани облик колективног прихватања државности у међународној заједници. То указује на тенденцију да се питање међународног статуса све више везује за институционалне механизме универзалног карактера, чиме се традиционални билатерални акт признања постепено трансформише у процес шире институционалне легитимације државности.[573]

[570]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 62.
[571]Kelsen, "Recognition in International Law," 605–607.
[572]Brownlie, *Principles of Public International Law*, 86–88.
[573]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 45–48.

Поглавље VII: Посебни случајеви „Проблематике Државности“ у Међународном праву

7.1. Косово и Метохија

7.1.1. Државност Косова и Метохије као проблем међународног права

Такозвано Косово[574] у савременом међународном праву представља изузетно комплексно питање државности. У овом случају истовремено се активирају готово сви релевантни елементи процеса настанка држава: спор око територијалног суверенитета, позивање на право на самоопредељење, спорна природа сецесије, подељена пракса признавања и интензивно учешће међународних организација. Управо због тог сплета правних и политичких чинилаца, косовско-метохијски случај представља погодан аналитички оквир за проверу раније изнетих теоријских поставки, будући да у њему долази до изражаја тензија између формалних критеријума државности и реалних односа моћи у међународној заједници.[575] Да ли случај тзв. Косова представља пример настанка државе кроз сецесију, или је реч о политичком пројекту који није утемељен у нормама међународног јавног права? Од кључног значаја за одговор на ово питање јесте улога чина (не)признања не само као формалног акта, већ и као инструмента геополитичког утицаја.[576]

7.1.2. Географско–историјски контекст Косова и Метохије

У географском и историјском смислу, Косово и Метохија представљају саставне делове простора Старе Србије – језгра старе српске државе и културе – који, поред ових области, обухвата и Рашку област, Скопско-тетовску област и Кратовску област. О српској припадности Косова и Метохије и Старе Србије постоје бројне студије најеминентнијих српских научника, међу којима се издвајају: Гидеон Јуришић, Хаџи Серафим Ристић, Сима Андрејевић Игуманов, Нићифор Дучић, Ђорђе Поповић Даничар, Стојан Новаковић, Владимир Карић, Михаило Ристић, Јован Радонић, Станоје Станојевић и Јован Цвијић, који је и одредио најприближније границе Старе Србије. Називи „Косово" и „Метохија" турског су

[574]У раду се квалификатив 'тзв.' уз назив Косово користи за догађаје и правне акте након 17. фебруара 2008. године. Овакав приступ одражава правну позицију аутора о спорности државности поменутог ентитета, истовремено поштујући међународноправни статус територије под управом Уједињених нација који је претходио овом датум.

[575]О теоријском сукобу између ефективности и легалитета настанка држава, који је евидентан у случају Косова и Метохије, видети детаљније у: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 442–448; Такође, за анализу чина признања као политичког инструмента у оквиру међународног права, упоредити са: Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 38–41.

[576]О дилеми између декларативне и конститутивне теорије признања са аспекта политички мотивисаних сецесија, видети: Jean d'Aspremont, *International Law as a Belief System* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 112–115. (Аутор истиче да у случајевима оспорене државности, чин признања често напушта правну неутралност и постаје део шире политичке стратегије стварања нових међународноправних чињеница). Такође, упоредити са: Chen, *The International Law of Recognition*, 14–17.

порекла и потичу од номенклатуре Османског царства на Балканском полуострву, конкретно од институције „Косовског вилајета". У доба династије Немањића, тај део Србије називан је Старом Србијом, будући да је представљао језгро тадашње државе, културе и вере.[577]

Етничко–културна разноликост Косова и Метохије, карактеристична за цео Балкан, додатно усложњава питање државности овог простора. У делу *Macedonia: Its Races and their Future* из 1906. године, угледни британски новинар и путописац Хенри Ноел Брејлсфорд (*Henry Noel Brailsford*) износи процену да је пре двеста година на том простору живела већина хришћана под влашћу муслиманске мањине, а да је почетком 20. века удео хришћанског становништва у укупном броју износио свега око трећине. Ова демографска промена, како Брејлсфорд процењује, последица је емиграција, масакра и насилне верске конверзије.[578] Исти аутор подвлачи да је крајем 17. и почетком 18. века простор Старе Србије напустило, према његовим прорачунима, око 130.000 Срба, које је Брејлсфорд окарактерисао као најдинамичнији и најобразованији слој српског становништва тога доба.[579]

Савремена историографија указује на сложен и постепен карактер демографских промена у османском периоду. Ноел Малколм (*Noel Malcolm*) наглашава да су промене у етничкој и верској структури Косова биле последица различитих фактора, укључујући миграционе токове, економске околности и постепени процес исламизације, а не једностраних или искључиво насилних механизама. Ослањајући се на османске пореске регистре и конзуларне извештаје, он указује да је структура становништва варирала у зависности од периода и области, те да је потребно избегавати поједностављене интерпретације демографских трансформација.[580]

Шире балканско поређење нуди Марк Мазовер (*Mark Mazower*), који указује да су демографске и верске трансформације у османском периоду биле резултат интеракције миграција, друштвене мобилности и институционалног оквира милетског система, а не једнодимензионалних процеса насилне конверзије. У том смислу, промене у етничко–конфесионалној структури појединих региона Балкана треба посматрати у ширем империјалном и социјалном контексту.[581]

---

[577]За детаљнији преглед историографских студија о припадности Косова и Метохије видети: Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље* (Београд: Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1922); Такође видети и: Стојан Новаковић, *Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострву 1886–1905* (Београд: Издање Задужбине И. М. Коларца, 1906).
[578]H. N. Brailsford, *Macedonia: Its Races and Their Future* (London: Methuen & Co., 1906), 65.
[579]*Ibid.,* 192. (Аутор овде анализира ефекте великих сеоба крајем 17. века, наводећи да је егзодус српског становништва отворио простор за албанску експанзију у плодне долине Старе Србије).
[580]Види: Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History* (London: Macmillan, 1998).
[581]Види: Mark Mazower, *The Balkans: A Short History* (New York: Modern Library, 2000).

Случај Косова и Метохије показује да историјске и демографске околности саме по себи не одлучују о питању државности. Одлучујући значај имају правно релевантни елементи: постојање одређене територије, сталног становништва, ефективне власти и способности ступања у међународне односе[582] док признање, иако у теоријском смислу нема конститутивни карактер, представља важан фактор у практичном остваривању међународноправног субјективитета.[583]

7.1.3. Етногенеза Албанаца и демографска динамика

Питање етногенезе Албанаца, како примећује Димитрије Богдановић, није једноставно за одговор из два разлога: историјски извори не помињу Албанце пре 11. века, а албански језик нема блиских сродника међу индоевропским језицима. Стога је ово питање истовремено и историографско и лингвистичко.[584] Према античком географу Птолемеју (*Claudius Ptolemaeus*), Арбанаси се везују за илирско племе Албана, које је настањивало област Албанополиса у данашњој средишњој Албанији.[585]

Шкељзен Гаши (*Shkëlzen Gashi*), надовезујући се на Ноела Малколма (*Noel Malcolm*) и Оливера Шмита (*Oliver Jens Schmitt*), заступа тезу да су Арбанаси аутохтони на Балканском полуострву и да потичу од Пелазга, из периода и пре Илира, Дарданаца, Трачана и Дачана. Са друге стране, Франц Миклошич (*Franz Miklosich*) и Пол Кречмер (*Paul Kretschmer*) тврде да је албански језик нова фаза у развоју илирског језика. Ерик П. Хемп (*Eric P. Hamp*) у свом делу *The Position of Albanian* указује на сложен положај албанског језика у оквиру индоевропске породице и историјску нејасноћу његовог порекла, чинећи питање етногенезе предметом научне расправе.[586]

Оно око чега се аутори различитих полазишта слажу јесте да је албанска фонетика илирско-трачанског порекла и да је симбиотична са дијалектима староседелаца Балкана. Централни Балкан је кроз целу своју историју био демографски и геополитички динамично

[582]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 37–45. (Крофорд овде анализира Монетвидео критеријуме и појам ефективне власти).
[583]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 22-26; Shaw, *International Law* (2017), 343–345.
[584]Димитрије Богдановић, *Књига о Косову* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1985), 11–13.
[585]Claudius Ptolemy, *Geographia*, III.12; видети и: Malcolm, *Kosovo*.
[586]S. Gashi, наведено према: Malcolm, *Kosovo*, 28–40; Oliver Jens Schmitt, *Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident* (München: C. H. Beck, 2012), 15–30; Franz Miklosich, *Albanische Forschungen* (Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1870); Paul Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1896); Eric P. Hamp, "The Position of Albanian," in *Ancient Indo-European Dialects*, ed. Henrik Birnbaum and Jaan Puhvel (Berkeley: University of California Press, 1966), 97–122.

подручје, обележено честим унутрашњим сукобима, доминацијом туђих интереса и миграционим кретањима различитих етничких и конфесионалних заједница.[587]

Историјско-демографска анализа простора Косова и Метохије открива динамичку промену етничке већине под утицајем османске владавине и миграција. Ова анализа је директно релевантна за процес настанка држава, јер доводи територијални суверенитет Србије (заснован на историјско-правном континуитету) у сукоб са принципом самоопредељења (заснованим на фактичкој, тренутној етничкој већини).[588]

7.1.3.1. Статистички подаци о етничкој структури

Аустријска статистика из 1899. године показује готово уједначену заступљеност двеју етничких група у Косовском вилајету: 182.650 Албанаца наспрам 166.700 Срба. Према аустријским подацима из 1903. године, у Пећком, Приштинском и Призренском санџаку живело је 111.350 православних Срба и 69.250 Срба муслимана, док је Албанаца муслимана било 214.000, а Албанаца католика 14.350.[589] Непосредно пред Први балкански рат, према подацима др Карла Појкера (*Karl Peucker*), од укупно 980.000 становника Косовског вилајета половину су чинили Албанци. Овај демографски податак је од значаја за разумевање каснијих спорова о државности.[590]

Историјске и демографске промене на простору Косова и Метохије имају несумњив политички значај, али када говоримо из угла међународног права њихова правна релевантност произлази тек из односа између принципа самоопредељења и начела територијалног интегритета држава. Право народа на самоопредељење утврђено је Повељом Уједињених нација,[591] али се оно у позитивном међународном праву примењује у оквиру постојећег система држава, који почива на поштовању суверенитета и територијалне целовитости.[592]

---

[587]О лингвистичким расправама и илирско-трачанском пореклу видети синтетичку студију: Хенрик Барић, *Историја арбанашког језика* (Сарајево: Балканолошки институт, 1959), 48–52. О историјској динамици и миграционим кретањима на Балкану као зони конфликта интереса великих сила: Стеван. К. Павловић, *Историја Балкана 1804–1945* (Београд: Clio, 2004), 15–20; упоредити са: Mazower, *The Balkans*, 41–44.

[588]О фундаменталном сукобу између начела територијалног интегритета (заснованог на историјском наслову) и права на самоопредељење (заснованог на демографској стварности), видети: Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 186–190. За анализу како миграције и промена етничке структуре утичу на међународноправни статус територије, упоредити са: Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996), 332–335.

[589]Види: Јован Цвијић, *Основи за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, књ. 1 (Београд: Државна штампарија, 1906). (Аутор у овом делу преноси и коментарише званичне аустроугарске конзуларне процене за 1899. и 1903. годину).

[590]Видети: Karl Peucker, *Statistische Angaben über das Vilajet Kosovo* (Wien, 1912), наведено према: *Statistische Angaben über das Vilajet Kosovo* (Wien: Artaria & Co., 1912).

[591]Charter of the United Nations, 26 June 1945, 1 UNTS XVI, Art. 1(2).

[592]*Ibid.*; Shaw, *International Law* (2017), 251–259.

7.1.4. Национална стратегија и стварање албанске државе

Стварање албанске националне државе представљало је дуготрајан процес условљен како унутрашњим националним препородом, тако и ривалством великих сила на Балкану. Након Берлинског конгреса 1878. године, албански политички покрет се институционализује кроз деловање Призренске лиге, са циљем спречавања територијалних губитака и обезбеђивања аутономије у оквиру Османског царства.[593] Истовремено, крајем XIX века долази до израженог супарништва између Аустро–Угарске и Србије око политичког утицаја у Старој Србији и Македонији, при чему Косово и Метохија и Вардарска долина добијају значај у стратегијама обе државе у погледу продора ка Солуну.[594]

Младотурска револуција и анексиона криза из 1908. године довеле су до јасног обликовања албанске националне идеологије, која постаје основа за стварање албанске државе. У сусрету са нараслим албанским покретом 1912. године, Никола Пашић понудио је Албанцима аутономију унутар Србије. Њихово одбијање ове понуде убрзало је одлуку да се решење потражи у избијању Балканског рата.[595]

Први балкански рат, завршен успешно за балканске савезнике, означио је крај Османског царства у Европи. Србија је удвостручила своје територије, стекла заједничку границу са Црном Гором и ојачала свој међународни углед. Позивајући се на неостварене стратешке циљеве, српска влада је одбила да заустави војно ширење на северну Албанију, али је под притиском Русије и сила Антанте ипак била принуђена да се из ње повуче – и са Косова.[596]

7.1.4.1. Лондонска конференција и одбацивање етнографског принципа

Аустро-Угарска тада преузима заступање „етнографског принципа" као основу за заговарање стварања албанске националне државе. Подстакнуто и подржано од стране Аустро–Угарске, Веће албанског националног покрета 28. новембра 1912. године проглашава

[593]Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening, 1878–1912* (Princeton: Princeton University Press, 1967), 48–60.
[594]Barbara Jelavich, *History of the Balkans, Vol. I: Eighteenth and Nineteenth Centuries* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 361–370; За ширу слику ривалства великих сила на Балкану у овом периоду, видети: Christopher Clark, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914* (London: Penguin Books, 2013), 25–31.
[595]О Пашићевом ставу и албанском покрету видети: Dušan T. Bataković, *Kosovo i Metohija: istorija i ideologija* (Beograd: Univerzitetski obrazovani pravoslavni bogoslovi, 1998), 80–95.
[596]О међународноправним последицама Првог балканског рата и разграничењу на Лондонској мировној конференцији 1913. године, видети: М. Јагодић, *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)* (Београд: Завод за уџбенике, 2009).Такође, за улогу великих сила у оспоравању српског изласка на Јадран, упоредити са: Richard C. Hall, *The Balkan Wars, 1912–1913: Prelude to the First World War* (London: Routledge, 2000), 54–57.

оснивање албанске државе и формира владу са Исмаилом Кемалом Бејом (*Ismail Qemali*) на челу.[597]

На Лондонској конференцији, Србија је одустала од „етнографског принципа" и определила се за „природну, географску и стратегијску границу". По мишљењу Пашића, етнографски обзири у тим крајевима били су неодређени и немогуће их је утврдити.[598]

Током Балканских ратова (1912-1913) вођене су крваве борбе чија је последица била да су Косово и део Метохије (Призренски део) први пут у модерној историји били под окриљем територије Краљевине Србије. Ово је формалноправно регулисано Букурешким миром из августа 1913. године, којим је метохијски део (Исток, Ђаковица, Пећ) припао Краљевини Црној Гори.[599]

Историјски пример одбацивања етнографског принципа у корист географских и стратегијских критеријума је разграничење на Балкану почетком XX века које је пре свега било условљено равнотежом снага великих сила. Досадашња пракса управо потврђује да правна артикулација територијалних решења често није претходила политичким одлукама, већ је представљала њихову накнадну институционализацију.[600]

7.1.5. Правни оквир Косова и Метохије у Краљевини Југославији

Крфском декларацијом решено је питање државног уређења и прокламован облик владавине будуће државе. Уставна комисија израдила је потом нацрт Видовданског устава, који је усвојен и ступио на правну снагу 1921. године, поделивши државу на 33 области. Тада регион Косова и Метохије по први пут добија елементе локалне самоуправе кроз институције попут обласне скупштине и обласног жупана.[601]

Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја поделио је Краљевину СХС на девет бановина, званих по рекама. Косово и Метохија обухваћени су Вардарском бановином. Институције бановина Бан, Банско веће, Бански одбор и засебни бановински

[597]О проглашењу албанске независности видети: Edith Pierpont Stickney, *Southern Albania or Northern Epirus in European International Affairs, 1912–1923* (Stanford: Stanford University Press, 1926), 22–30.
[598]Pašić, цит. према Bataković, *Kosovo i Metohija*, 98–102.
[599]*Traité de paix entre la Bulgarie, la Grèce, le Monténégro, la Serbie d'une part, et la Turquie d'autre part* (London), May 30, 1913, cited in G. F. de Martens, *Nouveau Recueil général de Traités*, 3e série, vol. VII (Leipzig: Dieterich, 1914), 16.
[600]О међународном праву као инструменту политике великих сила (тзв. *power politics*) и критици формалног легализма у процесу настанка држава, видети: Martti Koskenniemi, "The Politics of International Law," European Journal of International Law 20, no. 1 (2009): 11–15. За конкретну примену овог принципа на Балкану кроз концепт „равнотеже снага" (*balance of power*), упоредити са: Henry Kissinger, *Diplomacy* (New York: Simon & Schuster, 1994), 137–40.
[601]*Vidovdan Constitution* (Ustav Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца), „Службене новине Краљевине СХС", бр. 142а/1921, чл. 95.

буџети представљали су зачетке аутономног уређења, иако су примарно замишљене као покушај смиривања националних тензија у оквиру концепта јединствене југословенске нације.[602]

7.1.6. Уставна еволуција положаја Косова и Метохије у СФРЈ (1946–1974)

7.1.6.1. Устав ФНРЈ из 1946. године и почеци аутономије

Према Уставу ФНРЈ из 1946. године, Народна Република Србија имала је у свом саставу Аутономну покрајину Војводину и Аутономну Косовско-метохијску област. Суштинске разлике између покрајине и области нису тада биле прецизно дефинисане; касније ће назив „област" бити промењен у „покрајину".[603]

Територијално заокруживање Косова и Метохије извршено је на рачун централне Србије додавањем подручја Лепосавића и Лешка (из Рашког округа) и одређених подручја Копаоника. Званично образложење ове државне одлуке било је да становништво тог краја гравитира према Косовској Митровици због запослења у рудницима и индустријским предузећима.[604]

7.1.6.2. Устав СФРЈ из 1963. године

Уставом из 1963. године, Косово и Метохија први пут су правно номинализовани као Аутономна покрајина. Устав у глави седам предвиђа права и дужности аутономних покрајина, начела организације власти, однос према републичким органима, нормативна овлашћења и изворе прихода. Организација власти у аутономним покрајинама постала је, у суштини, истоветна републичкој, а процес прерастања области у покрајину имао је подршку највишег руководства СКЈ.[605]

7.1.6.3. Устав СФРЈ из 1974. године и конститутивни статус покрајина

Уставом из 1974. године предвиђено је, у члану 2, да СФРЈ сачињавају шест социјалистичких република, као и две социјалистичке аутономне покрајине у саставу Социјалистичке Републике Србије. Аутономне покрајине стекле су статус конститутивних елемената федерације велику новину у поређењу са уставима из 1946. и 1963. године иако

[602] *Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја*, „Службене новине Краљевине Југославије“, бр. 232/1929.
[603] *Constitution of the Federal People's Republic of Yugoslavia* (Устав Федеративне Народне Републике Југославије), „Службени лист ФНРЈ“, бр. 10/1946, чл. 2.
[604] *Закон о изменама и допунама Закона о подели Народне Републике Србије на срезове*, „Службени гласник НРС“, бр. 51/1959.
[605] *Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia* (Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије), „Службени лист СФРЈ“, бр. 14/1963, глава VII.

формално нису могле добити статус република, а поготово не право на отцепљење од Србије или Југославије.[606]

Члан 4 Устава дефинише социјалистичку аутономну покрајину као „аутономну социјалистичку самоуправну демократску друштвено–политичку заједницу засновану на власти и самоуправљању радничке класе и свих радних људи", у којој радни људи и грађани остварују своја суверена права непосредно или посредством републике као целине.[607]

Професор Михајло Ђурић, заступајући специфичан критички став, посебно је наглашавао деструктивну правну детерминологију Устава из 1974. године. Ђурић истиче да предложена уставна промена из основа мења карактер државне заједнице југословенских народа, те да се том променом „одбацује сама идеја једне такве државне заједнице".[608]

Ђурић је подвлачио да је Југославија „готово само географски појам, будући да се на њеном тлу, под маском доследног развијања равноправности, успостављало неколико самосталних, независних, чак међусобно супротстављених националних држава". Он је упозоравао да тадашње границе нису биле ни националне ни историјске, већ су имале условно, више административно него политичко значење.[609]

Критика уставних амандмана почетком седамдесетих година указивала је на могућност да проширивање уставних овлашћења покрајина утиче на структуру федералног суверенитета.[610] Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије из 1974. године институционализовао је широка уставна права аутономних покрајина, укључујући доношење сопствених устава, постојање уставних судова и непосредно учешће у федералним органима.[611] У теорији међународног права, принцип *uti possidetis juris* подразумева да унутрашње административне границе у процесу дисолуције федерација могу постати међународне границе нових држава.[612] У анализи правне генезе сукоба, еволуција уставног

---

[606]*Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia* (Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије), „Службени лист СФРЈ“, бр. 9/1974, чл. 2 и 4.

[607]Устав СФРЈ 1974, чл. 4: „Пуна дефиниција гласи: „Социјалистичка аутономна покрајина је аутономна социјалистичка самоуправна демократска друштвено политичка заједница заснована на власти и самоуправљању радничке класе и свих радних људи, у којој радни људи и грађани, народи и народности остварују своја суверена права, а кад је то у заједничком интересу радних људи и грађана, народа и народности Републике као целине Уставом Социјалистичке Републике Србије утврђено – и у Републици."

[608]Михајло Ђурић, „Смишљене смутње,“ *Анали Правног факултета у Београду* 19, бр. 3 (1971): 230–233. (То је био „уводни говор на дискусији о уставним амандманима”, због којег је професор касније био осуђен на затворску казну. То додаје контекст „храбрости и прецизности” његове правне прогнозе).

[609]*Ibid.*

[610]Видети: Jovan Mirić, *Sistem i kriza: prilog kritičkoj analizi ustavnog i političkog sistema Jugoslavije* (Zagreb: Cekade, 1984).

[611]*Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, „Службени лист СФРЈ“, бр. 9/1974, чл. 4–5, 321–331.

[612]Steven R. Ratner, “Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States,” *American Journal of International Law* 90, no. 4 (1996): 590–624.

положаја Косова и Метохије у оквиру СФРЈ касније је добила значај у међународноправним расправама о распаду федерације.[613]

7.1.7. Уставни амандмани из 1989. и Устав Србије из 1990. године

Осамдесетих година XX века Југославија се нашла у периоду дубоких политичких и економских превирања након смрти Јосип Броз Тито 1980. године, када се постепена смена политичких генерација и растућа економска криза показала као структурни изазов за вишенационалну федерацију засновану на личном ауторитету.[614] Растуће незадовољство, структурне слабости у државној управи и пораст националних тензија довели су до масовних политичких демонстрација крајем деценије, које су постале познате као „антибирократска револуција“, обележена низом митинга и протеста у Србији, Војводини и Црној Гори, праћених контрапротестима на Косову.[615] Ови догађаји су у историографији окарактерисани као важан моменат у процесу слабљења федералних структура који су претходили распаду СФРЈ.[616]

Уставни амандмани усвојени 28. марта 1989. године имали су за циљ преиспитивање и ограничавање аутономних права Косова и Метохије, чиме је централна власт у Београду правно поново преузела контролу над покрајином. Скупштина Социјалистичке Републике Србије је 28. септембра 1990. усвојила нови Устав Републике Србије, којим је потврђена целовитост и надлежност републике над покрајинама.[617]

Ипак, ови акти иако правно утемељени дошли су прекасно да би спречили сецесионистичке процесе.[618] Друштвена и политичка стварност створена Уставом из 1974. године већ је каналисала националне тензије ка распаду, чиме се пружа довољно основа да

[613]Badinter Arbitration Commission, Opinion No. 3, 11 January 1992, *International Legal Materials* 31 (1992): 1499–1500.
[614]Dejan Jović, *Jugoslavija, država koja odumrla: uspon, kriza i pad Četvrte Jugoslavije, 1974–1990* (Novi Sad: Prometej, 2003). (Аутор износи детаљну анализу институционалне кризе СФРЈ након Устава из 1974. године, са посебним осврtом на трансформацију федералног система и политичку динамику осамдесетих година).
[615]James Gow, *Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War* (New York: Columbia University Press, 1997). (Аутор износи студију међународне дипломатије уочи и током распада Југославије, са анализом унутрашњих политичких криза које су претходиле оружаним сукобима).
[616]Sabrina P. Ramet, *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005* (Bloomington: Indiana University Press, 2006). (Овде је изнета Компаративна политиколошка анализа југословенске државности, са теоријским осврtом на легитимацију власти и слабљење федералних институција).
[617]*Constitution of the Republic of Serbia* (Устав Републике Србије), „Службени гласник РС“, бр. 1/1990, чл. 6, 108–112.
[618]Marc Weller, *Contested Statehood: Kosovo's Struggle for Independence* (Oxford: Oxford University Press, 2009). (О ограниченом домету унутрашњих уставних мера у условима већ формиране политичке сецесије).

политички континуитет, у процесу настанка држава, доминира над формалном правном обновом суверенитета.[619]

7.1.8. Резолуција 1244 Савета безбедности и Кумановски споразум

7.1.8.1. Кумановски споразум као правни основ

Дана 10. јуна 1999. године, Савет безбедности усвојио је Резолуцију 1244 под Поглављем VII Повеље Уједињених нација. Овој резолуцији претходио је Кумановски споразум од 9. јуна 1999. године – *de facto* војнотехнички споразум, али de iure правни основ међународног присуства – чије је потписивање било услов за доношење Резолуције 1244.[620]

У преамбули Резолуције 1244, Савет безбедности реафирмише суверенитет и територијални интегритет Савезне Републике Југославије и других држава у региону, у складу са Завршним актом ОЕБС-а из Хелсинкија (1975). Кумановски споразум и Резолуција 1244 успоставили су, међутим, парадоксалан правни режим, територијални интегритет СРЈ/Србије потврђен је *de iure*, док је фактичка контрола над територијом (*de facto*) пренета на УНМИК и КФОР (Снаге НАТО-а на Косову). Овај пренос овлашћења додатно је операционализован кроз Тачку 8. Анекса 2 Резолуције 1244, која предвиђа покретање политичког процеса за утврђивање будућег статуса Косова. Управо ова дихотомија између формалног суверенитета и међународне управе представља један од најупечатљивијих примера структурне напетости између правних норми и политичке праксе у савременом међународном праву.[621]

7.1.8.2. Правна ваљаност Кумановског споразума

Професор Јанев, заузимајући критички став према правној ваљаности Кумановског споразума, истиче да је споразум закључен под претњом и употребом силе, те да је његова правна ваљаност према Бечкој конвенцији о праву уговора крајње упитна, док Резолуција 1244 реферише на тај споразум и инкорпорира његове одредбе у оквир међународног безбедносног присуства.[622]

---

[619]Georg Jellinek, *Allgemeine Staatslehre*, 3rd ed. (Berlin: O. Häring, 1914; repr.), 338–342. (О односу фактичке државне моћи и нормативног суверенитета у теорији државе).

[620]*Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia* ("Kumanovo Agreement"), 9 June 1999, UN Doc. S/1999/682; United Nations Security Council Resolution 1244, S/RES/1244 (10 June 1999).

[621]United Nations Security Council Resolution 1244, adopted by the Security Council at its 4011th meeting, 10 June 1999, UN Doc. S/RES/1244 (1999), Preamble and Annex 2, para. 8; cf. *Military Technical Agreement between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia*, Kumanovo, 9 June 1999, UN Doc. S/1999/682, Art. I(1).

[622]Igor Janev, "The Possibilities for Termination of the Kumanovo Agreement (1999)," *Journal of Political Science and International Relations* 5, no. 2 (2022): 58–68.

Кумановски споразум доводи се у питање и у складу са Бечком конвенцијом о праву међународних уговора из 1969. године, посебно чланом 52, који предвиђа да је уговор ништаван уколико је закључен под претњом или употребом силе. Ако се прихвати аргумент о ништавности Кумановског споразума по овом основу, онда се доводи у питање легалност целог правног ланца на коме почива Резолуција 1244.[623]

7.1.8.3. Формулација „до коначног решења" и правни вакуум

Формулацијом „до коначног решења", Резолуција 1244 намерно је оставила питање коначног статуса отвореним, без временског ограничења за крај привремене управе. Ова правна неодређеност омогућила је међународним мисијама да фактички прерасту у дугорочни институционални протекторат, при чему је УНМИК постепено уступио место ЕУЛЕКС-у без формалног мандата Савета безбедности, чиме је природа „суштинске аутономије у оквиру СРЈ" постепено замењена развојем парадржавних институција, а Резолуција, иако формално на снази, фактички исцрпела свој првобитни мандат.[624]

7.1.9. Митровдански устав из 2006. године

Митровдански устав донет је након НАТО интервенције, Кумановског споразума и Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација, те је нужно морао имати посебно устремљење на очување државног суверенитета Републике Србије на Косову и Метохији. Професор Ратко Марковић, заузимајући специфичан уставноправни став, овај устав оцењује на основу два обележја: прво, да он суштински није нов устав већ кориговани Устав из 1990. године и друго да има изразиту политичку намену.[625]

Два политичка разлога навела су на доношење Устава: потреба за „дистанцом" у односу на режим Слободана Милошевића, и жеља да Устав послужи као изборна алатка парламентарним странкама. Додатно, након престанка постојања Државне заједнице Србије и Црне Горе, морало се ојачати национално и државотворно јединство самосталне Републике Србије.[626]

---

[623]Vienna Convention on the Law of Treaties, May 23, 1969, *United Nations Treaty Series* 1155:331, arts. 52–53; Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Jurisdiction of the Court, Judgment, *ICJ Reports* 1973, 3.

[624]О феномену „отвореног мандата“ у мисијама УН и преласку са привремене управе на изградњу државних институција (*state-building*), видети: Caplan, *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*; За критичку анализу трансформације УНМИК-а и „функционалне исцрпљености“ Резолуције 1244, упоредити са: Alexandros Yannis, “The UN as Government in Kosovo,” *Global Governance* 10, no. 1 (2004): 67–81.

[625]Ратко Марковић, *Уставно право* (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2014), 85–89.

[626]*Ibid.,* 90–91; Стенографске белешке са Друге посебне седнице Народне скупштине Републике Србије, 30. септембар 2006.

У Митровданском уставу Косово и Метохија помињу се на три места: у преамбули (декларативног, не обавезујућег карактера), у заклетви председника Републике, и у члану 182. став 2, где се предвиђа да ће суштинска аутономија Аутономне покрајине Косово и Метохија бити уређена посебним законом, који се доноси по поступку предвиђеном за промену Устава. Уставотворац, дакле, није номотехнички дефинисао Косово и Метохију у нормативном делу Устава.[627]

7.1.10. Декларација о независности тзв. Косова и Саветодавно мишљење Међународног суда правде

Марти Ахтисари (*Martti Ahtisaari*) водио је преговоре о статусу Косова од фебруара 2006. до децембра 2007. године. Средином марта 2007. представио је свој план у форми Извештаја и Свеобухватног предлога Генералном секретару Уједињених нација, који је предвиђао надгледану независност.[628]

Након пропасти преговора крајем 2007. године, привремене институције тзв. Косова једнострано су прогласиле независност 17. фебруара 2008. године. Саветодавно мишљење Међународног суда правде (МСП) од 22. јула 2010. године закључило је да једнострано проглашење независности 'није прекршило опште међународно право', не изјашњавајући се о томе да ли је такав акт са тим правом у складу – дистинкција коју је судија Томка у издвојеном мишљењу оценио као суштинску правну празнину. Суд је фокусирајући се искључиво на формално питање, избегао да се изјасни о суштинским правним питањима сецесији, државности, самоопредељењу и признању.[629]

7.1.10.1. Издвојена мишљења судија

Судија Абдул Корома (*Abdul Koroma*) у свом дисентном мишљењу[630] наводи да једнострана декларација „није била замишљена да буде без ефекта" и да представља „почетак процеса усмереног ка одвајању Косова од државе којој припада". Корома закључује да овакав акт крши и Резолуцију 1244 и опште међународно право.[631]

Судија Мохамед Бенуна (*Mohamed Bennouna*) у свом издвојеном мишљењу истиче ширу проблематику да се Суд овим мишљењем доводи у позицију политичког, а не

[627] *Устав Републике Србије* („Службени гласник РС", бр. 98/2006), Преамбула, чл. 114. и чл. 182.
[628] Martti Ahtisaari, *Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*, UN Doc. S/2007/168/Add.1 (26 March 2007).
[629] *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2010, 403, paras. 84 and 122.
[630] Дисентно мишљење изражава неслагање са исходом одлуке Суда, док издвојено мишљење пружа додатно или алтернативно образложење без формалног противљења исходу.
[631] *Kosovo Advisory Opinion*, Dissenting Opinion of Judge Koroma, 467–79, paras. 2–5.

правосудног тела, чиме преузима улогу која традиционално припада Савету безбедности. Потпредседник суда Питер Томка (*Peter Tomka*) подвлачи да је правни режим међународне администрације Косова остао непромењен 17. фебруара 2008. године, те да је већина судија предност дала политичким стварностима над строгим правним захтевима.[632]

Док је МСП одбио да се изјасни о меритуму државности тзв. Косова, државе које су извршиле признање *de facto* су допринеле консолидовању његовог међународноправног положаја, показујући да је у савременом међународном праву чин признања задржао суштински конститутивни карактер упркос декларативној теорији признања која формално доминира доктрином.[633]

7.1.11. Мисија ЕУЛЕКС и однос Уједињених нација и Европске уније на Косову и Метохији

ЕУЛЕКС (Мисија Европске уније за владавину права на Косову) формално делује под окриљем претходно анализиране Резолуције 1244, отварајући питање односа Уједињених нација и Европске уније у управљању процесом настанка државности.[634]

Генерални секретар УН-а, признајући фактички слом УНМИК-а (Мисија Уједињених нација на Косову), препустио је извршне надлежности ЕУЛЕКС-у, наводно под „кишобраном УН-а". Будући, међутим, да је ЕУЛЕКС добио мандат одлуком Савета ЕУ након једностраног проглашења независности, овај „кишобран" представљао је више правно–политичко оправдање за европско преузимање власти, него суштински правни надзор Савета безбедности над ситуацијом.[635]

Одлука ЕУ о покретању ЕУЛЕКС-а, са циљем спровођења Ахтисаријевог плана који није добио подршку Савета безбедности, представља институционализацију воље ЕУ изван легалног оквира Резолуције 1244. Тиме је ЕУ *de facto* преузела активну улогу у пројекту надгледане државности, маргинализујући претходну улогу Уједињених нација. Тренутни мандат ЕУЛЕКС-а траје до 14. јуна 2027. године.[636]

---

[632]*Ibid.,* Dissenting Opinion of Judge Bennouna, 500–512; Declaration of Vice-President Tomka, 454–460.
[633]*Ibid.,* Advisory Opinion, 403; такође, упоредити са: Roland Rich, "Recognition of States," 36–65.
[634]Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO, *Official Journal of the European Union* L 42/92 (16 February 2008).
[635]United Nations, *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*, UN Doc. S/2008/458 (15 July 2008), 18–23.
[636]Council Decision (CFSP) 2024/1690 of 11 June 2024 amending Joint Action 2008/124/CFSP on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX KOSOVO), *Official Journal of the European Union* L 2024/1690 (11 June 2024).

7.1.12. Дијалог Београда и Приштине: од техничког дијалога до Бриселског споразума

7.1.12.1. Технички и политички дијалог (2010–2013)

Основу за дијалог представља Резолуција 64/298 Генералне скупштине Уједињених нација, усвојена 9. септембра 2010. године. Статусно неутрални дијалог уз посредовање Европске уније започео је у марту 2011. године, прво у форми техничког дијалога (где су главни преговарачи били ниже рангирани званичници), а затим од октобра 2012. и политичког дијалога (са два председника влада као главним преговарачима).[637]

7.1.12.2. Бриселски споразум (2013) и његова правна природа

Дијалог је кулминирао парафирањем „Првог споразума о принципима који регулишу нормализацију односа" 19. априла 2013. године у Briселу. Текст су парафирали тадашњи председник Владе Републике Србије Ивица Дачић и представник привремених институција самоуправе у Приштини Хашим Тачи (*Hashim Thaçi*), уз посредовање Високе представнице ЕУ за спољне послове и безбедносну политику Кетрин Ештон (*Catherine Ashton).*[638] Иако се у политичком дискурсу често користи термин „потписивање", документ је технички парафиран, што је од суштинског значаја за његову каснију квалификацију пред Уставним судом Србије као политичког, а не међународноправног уговора.[639]

Професор Ратко Марковић, заузимајући критички уставноправни став, истиче два проблема: прво, да Споразум није међународни уговор у смислу Устава Србије (јер иако је закључен са ЕУ, његов предмет нису односи Србије и ЕУ, него односи Србије и тзв. Косова); и друго, да је Споразум у четири питања уредио односе супротно Уставу и закону – формирање Заједнице српских општина, успостављање јединствених полицијских снага, подвођење судова под правни систем тзв. Косова и организовање локалних избора у складу са косовским законима.[640]

Професор Коста Чавошки на истој јавној расправи истакао је да Бриселски споразум јесте правни акт, будући да је на његовом основу донет велики број појединачних решења о престанку радног односа припадника МУП-а, судија и запослених у јавним предузећима.

---

[637] *United Nations General Assembly, Resolution 64/298 (9 September 2010), UN Doc. A/RES/64/298.European Council, European Council Conclusions, 13–14 December 2012, EU Doc. EUCO 205/12*.

[638] *First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations*, Brussels, 19 April 2013. Текст је прихваћен кроз: Влада Републике Србије, Закључак 05 број 018-3273/2013, 22. април 2013.

[639] Уставни суд Републике Србије, Закључак ИУо-247/2013 од 10. децембра 2014. године, „Службени гласник РС", бр. 13/2015. (Утврђено да Бриселски споразум по својој природи представља политички акт, а не међународни уговор).

[640] Р. Марковић, „Зашто је Бриселски споразум неуставан (Реч на Јавној расправи пред Уставним судом Србије)", *Печат*, бр. 324 (Београд, 27. јун 2014), доступно на: https://www.pecat.co.rs/2014/06/zasto-je-briselski-sporazum-neustavan/ (приступљено 15. новембар 2025).

Појединачни акти такве природе не могу произаћи из политичког, већ само из правног акта.[641] Уставни суд Србије, ипак, стао је на становиште да оспорени Бриселски споразум не испуњава услове да буде сматран међународним уговором, нити да се сам по себи може сматрати општим правним актом унутрашњег права, те да не подлеже уставносудској контроли.[642]

7.1.13. Улога Европске уније и Процес стабилизације и придруживања

Деловање Европске уније на Косову и Метохији у непосредној је вези са политиком проширења, која је у другој фази постала интегрални део Заједничке спољне политике ЕУ. Повезивање Процеса стабилизације и придруживања (ПСП) са косовским питањем може се посматрати као премештање статусног спора из домена права Уједињених нација у домен *acquis communautaire* (права ЕУ). Ова „европеизација" конфликта, кроз механизам политичког условљавања, користи европску интеграцију као инструмент притиска на Србију ради функционалног признавања институција тзв. Косова.[643]

Увођење Поглавља 35 (Остала питања нормализација односа) као фундаменталног услова за приступање Србије ЕУ успоставља статусни филтер у политици проширења, при чему нормализација односа престаје да буде техничко и постаје егзистенцијално политичко питање. Преговарачки оквир, усвојен од стране Савета ЕУ у децембру 2013. године, формализује везу између европских интеграција Србије и дијалога Београда и Приштине, стављајући нормализацију у сам преговарачки процес.[644]

7.1.14. Вашингтонски споразум (2020)

Споразум о економској нормализацији, познат као Вашингтонски споразум, потписан је 4. септембра 2020. године од стране премијера тзв. Косова Абдулаха Хотија (*Abdullah Hoti*) и председника Србије Александра Вучића. Међутим, формално–правно посматрано, није потписан један јединствени билатерални споразум, већ два одвојена документа готово идентичне садржине, која представљају засебне обавезе страна према Сједињеним Америчким Државама. Изостанак заједничког потписивања истог инструмента и специфична форма преузетих обавеза, у правној доктрини су покренули расправе о правној природи овог акта,

[641]Коста Чавошки, „Неуставност Бриселског споразума (излагање на јавној расправи пред Уставним судом Србије)", *Стање ствари*, 8. јул 2014, доступно на: https://stanjestvari.com/2014/07/08/коста-чавошки-неуставност-бриселско/ (приступљено 16. новембар 2025).
[642]Уставни суд Републике Србије, Закључак ИУо-247/2013.
[643]European Commission, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association Process for Countries of South-Eastern Europe*, COM(1999) 235 final (26 May 1999).
[644]Council of the European Union, *Negotiating Framework: Principles Governing the Accession Negotiations of Serbia with the European Union*, Brussels, 21 January 2014, para. 23 (Chapter 35); European Union, *General Position of the European Union*, CONF-RS 2/14.

односно о томе да ли је реч о међународном уговору у класичном смислу, политичком аранжману или *sui generis* инструменту са ограниченим нормативним дејством.[645]

Споразум обухвата широк спектар обавеза од инфраструктурних пројеката, преко узајамног признавања диплома и слободе вероисповести, до одредби о 5Г технологији, односима са Израелом и карактерисању Хезболаха као терористичке организације. Посебно су контроверзни чланови 15 и 16: првим се Србија обавезала на једногодишње замрзавање дипломатског лобирања за повлачење признања тзв. Косова, а другим на отварање амбасаде у Јерусалиму до јула 2021. године обавезе које су у супротности са обавезујућим резолуцијама СБ УН-а и заједничком спољном политиком Европске уније.[646]

Професор Мировић указује да Вашингтонски споразум, упркос формулацији о „економској нормализацији“, не садржи клаузуле најповлашћеније нације нити конкретне економске аранжмане, те да га није могуће квалификовати као класичан политички споразум у међународноправном смислу. Према његовом мишљењу, чињеница да није закључен јединствени трилатерални уговор већ су потписани одвојени документи указује на одсуство јасне намере страна да створе правно обавезујући акт између Београда и Приштине.[647]

7.1.15. Европски предлог и Охридски споразум (2023)

Иницијативу су у јесен 2022. године покренули Берлин и Париз: канцелар Олаф Шолц (*Olaf Scholz*) и председник Еманuел Макрон (*Emmanuel Macron*) послали су писма председнику Вучићу и премијеру тзв. Косова Аљбину Куртију (*Albin Kurti*), предлажући нормализацију односа по узору на Основни уговор потписан 1972. године између Савезне Републике Немачке и Немачке Демократске Републике.[648]

Европски савет је једногласно прихватио предлог, који је у фебруару 2023. године постао „Споразум на путу ка нормализацији односа", а у марту добио и Анекс о имплементацији током рунде преговора у Охриду. Споразум садржи 11 чланова, међу којима су: развијање нормалних добросуседских односа и узајамно признавање докумената (чл. 1), вођење циљевима Повеље УН-а (чл. 2), забрана представљања друге стране на међународном

[645]*Kosovo-Serbia Economic Normalization Documents (Washington Agreement)*, 4 September 2020, The White House, Office of the Press Secretary.
[646]Washington Agreement, arts. 15–16; упоредити са актом којим се потврђује ништавност промене статуса Јерусалима: United Nations Security Council, Resolution 478 (1980), 20 August 1980, UN Doc. S/RES/478 (1980), para. 3.
[647]Дејан Мировић, „Вашингтонски споразум 2020“, *Српска правна мисао* 26, бр. 53 (2023): 25–36.
[648]*Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik (Grundlagenvertrag)*, 21 December 1972, *Bundesgesetzblatt* (BGBl) II (1973): 421; European Council, *European Council Conclusions*, 20–21 October 2022, EU Doc. EUCO 31/22.

плану (чл. 4), размена сталних мисија (чл. 8) и обавеза спровођења Плана имплементације (чл. 11).[649]

Тачка о чланству тзв. Косова у међународним организацијама (чл. 4) најизазовнија је за Србију, јер трансформише дипломатску одбрану територијалног интегритета у пасивно одустајање од истог. Истовремено, члан 7 о самоуправи (Заједница српских општина) функционише као компензациони механизам. Његова имплементација, међутим, не може адекватно уравнотежити последице члана 4.[650] Председник Србије више пута је одбио да формално потпише Споразум, али га је усмено прихватио, што отвара питање постојања намере да се држава правно обавеже, имајући у виду став Међународног суда правде да и усмене једностране изјаве могу произвести правно обавезујуће ефекте ако постоји јасна намера обавезивања.[651]

Портпарол Европске уније Петер Стано (*Peter Stano*) изјавио је, супротно овом ставу, да су ЕУ и њене чланице „веома јасне да је Охридски споразум обавезујући према међународном праву" и да нису потребни даљи кораци за његову правну снагу.[652]

7.1.16. Компаративни модели за решавање статуса Косова и Метохије

7.1.16.1. Ишингеров план и модел „две Немачке"

Волфганг Ишингер (*Wolfgang Ischinger*) је 2007. године, у оквиру преговарачког процеса Тројке, предложио модел нормализације односа Београда и Приштине по узору на однос између Савезне Републике Немачке и Немачке Демократске Републике.[653] Тај приступ се позивао на решење из 1972. године, када су две немачке државе закључиле *Grundlagenvertrag*, чиме су регулисале међусобне односе и отвориле пут за пријем обеју држава у Уједињене нације 1973. године.[654] Ипак, применљивост овог модела у случају Србије и Косова остаје спорна, будући да су историјске и геополитичке околности битно различите,

---

[649] *Agreement on the Path to Normalisation between Kosovo and Serbia*, Brussels, 27 February 2023; *Annex: Implementation Roadmap*, Ohrid, 18 March 2023, EU Doc. (EEAS).
[650] *Agreement on the Path to Normalisation between Kosovo and Serbia*, arts. 4 and 7.
[651] *Nuclear Tests (Australia v. France)*, Judgment, ICJ Reports 1974, 253, paras. 43–46. (Међународни суд правде је утврдио да једностране изјаве државних представника могу створити правне обавезе ако постоји намера да се држава обавеже).
[652] High Representative of the European Union, *Statement on the anniversary of the Agreement on the Path to Normalisation and its Implementation Annex*, EEAS, 17 March 2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-statement-high-representative-anniversary-agreement-path-normalisation_en (accessed: 11.11.2025).
[653] *Report of the European Union/United States/Russian Federation Troika on Kosovo*, 4 December 2007, UN Doc. S/2007/1054, Annex.
[654] *Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik (Grundlagenvertrag)*, 21 December 1972, *Bundesgesetzblatt* II (1973): 421; see also Admission of the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic to the United Nations, G.A. Res. 3050 (XXVIII), 18 September 1973.

укључујући и чињеницу да поједине сталне чланице Савета безбедности и даље не признају косовску државност.

7.1.16.2. Кипарски модел

Иако се кипарски модел „замрзнутог конфликта“ понекад наводи као аналогија, постоје суштинске разлике. Сукоб између Србије и Косова окончан је Војнотехничким споразумом у Куманову 1999. године, након чега је успостављена међународна управа под окриљем УН, док на Кипру и даље постоји фактичка подела територије уз континуирано присуство страних трупа. Северни Кипар остаје међународно непризнат, а Савет безбедности УН га је означио као правно неважећи ентитет,[655] док је тзв. Косово након 2008. године признато од стране значајног броја држава, што указује на битно различиту динамику процеса државности и међународног третмана ова два случаја.[656]

7.1.16.3. Модел Хонгконга и Великопетковски споразум

Споразум о Хонгконгу из 1984. године, склопљен између Кине и Велике Британије, чини модел политике „једна држава, два система" који омогућава висок степен самосталности. Споразум на Велики Петак из 1998. године омогућио је широку аутономију Северној Ирској уз признање легитимности тежње за уједињењем са Републиком Ирском модел који има изузетан прецедентни значај за решавање сложених друштвених сукоба.[657]

7.1.16.4. Случај Бугенвила (*Bougainville*, *Papua New Guinea*)

Од посебног значаја за процес настанка државности јесте скорашњи случај Бугенвила (*Bougainville*) на Папуи Новој Гвинеји. На референдуму одржаном 2019. године, становништво Бугенвила изјаснило се за независност са убедљивих 97,7% гласова. Међутим, према Мировном споразуму из Араве (2001), овај референдум је дефинисан искључиво као

[655]О правним аспектима „замрзнутих конфликата“ и поређењу случајева Косова и Северног Кипра (Турска Република Северни Кипар), видети: Talmon, *Recognition of Governments in International Law*, 92-95; see also SC Res. 541 (1983).

[656]За анализу зашто случај Северног Кипра представља „илегални ентитет“ у очима СБ УН (Резолуција 541), за разлику од специфичног међународног третмана Косова након 2008, упоредити са: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 143–147.

[657]*Joint Declaration of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the People's Republic of China on the Question of Hong Kong*, 19 December 1984, United Nations Treaty Series, vol. 1390, 25; *Agreement reached in the multi-party negotiations (Belfast/Good Friday Agreement)*, 10 April 1998, UN Doc. S/1998/318.

консултативни (*non-binding*), чиме је испланирано да коначни исход не зависи од плебисцитарне воље, већ од накнадне сагласности парламента Папуе Нове Гвинеје.[658]

Случај Бугенвила (*Bougainville*) нуди значајну паралелу са тзв. Косовом и овде се поставља питање, да ли апсолутна већина становништва која се изјашњава за независност аутоматски конституише право на отцепљење, или је за настанак државе неопходна сагласност матичне државе питање које остаје отворено и у случају тзв. Косова.[659]

Институционални приступ међународних организација према конфликтима о независности показује значајне разлике. Док Уједињене нације у овом случају подржавају постепен и договорен процес, на Косову и Метохији су својим деловањем (и неделовањем) омогућиле супституцију домаћег суверенитета међународним протекторатом. Овај контраст показује да међународно право није самосталан нормативни систем, већ инструмент који велике силе користе на дијаметрално различите начине, зависно од стратешког интереса у одређеном региону.[660]

Међународноправна диференцијација између ова два случаја почива на концепту правног наслова (*legal title*). Док се у случају Бугенвила (*Bougainville*) тежња за државношћу каналише кроз *консензуални оквир* договорен са матичном државом (Мировни споразум из Араве), случај тзв. Косова се у западном међународноправном дискурсу покушава оправдати претходно анализираном доктрином ремедијалне сецесије као крајњим леком за заштиту људских права.[661]

7.1.17. Појам „суштинске аутономије" – правна анализа

Сам принцип тзв. суштинске аутономије (*substantial autonomy*) не чини устаљен правни институт у упоредном уставном праву. Савремена правна теорија напустила је схватање суверенитета као апсолутне и недељиве категорије, те уместо тога познаје различите моделе ограниченог, подељеног или функционално расподељеног суверенитета. Међутим, појам „суштинска аутономија“ не поседује јасно дефинисано нормативно утемељење у

[658]*Bougainville Peace Agreement*, Arawa, 30 August 2001, Part C (Referendum), secs. 311–312; Bougainville Referendum Commission, *Final Results*, 11 December 2019; International Crisis Group, *Bougainville's Independence Bid*, Asia Report No. 324 (2024), 5–12.

[659]О референдуму на Бугенвилу и правним изазовима имплементације резултата видети: Anthony J. Regan, *The Bougainville Referendum: Law, Administration and Politics* (Canberra, ACT: Department of Pacific Affairs, The Australian National University, July 2019).

[660]О улози међународног признања као диференцијалног фактора између „успешних“ и „неуспешних“ сецесија, видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 415.

[661]О недостатку општеприхваћености доктрине ремедијалне сецесије у међународном праву и њеној селективној примени, видети: Sterio, *The Right to Self-Determination*,124–128; Такође, упоредити став МСП у случају Косова који је избегао да се изјасни о овој доктрини: International Court of Justice, *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2010, 403, para. 82.

упоредноправној пракси, већ се у политичко–правном дискурсу појављује као преговарачка формула намењена омогућавању дијалога у ситуацијама спорног територијалног статуса. У литератури се указује да употреба оваквих флексибилних и неодређених појмова често одражава настојање да се управља конфликтом без коначног решења питања државности, при чему улога међународног признања остаје кључни диференцијални фактор између „успешних“ и „неуспешних“ сецесија.[662] Ово се посебно уочава у анализама косовског случаја, где се модели аутономије и ограничене државности разматрају у оквиру ширег питања међународне легитимације.[663]

У пракси, тај концепт подразумевао би ентитет који располаже већином унутрашњих елемената државности – ефективном контролом територије, сопственим институционалним системом и нормативном супрематијом у унутрашњим питањима, али без пуног међународноправног субјективитета. Савремена теорија државности указује да формално одсуство признања не искључује постојање функционалних елемената државе, већ оставља отвореним питање међународне легитимације и коначног статуса.[664] У анализама косовског случаја посебно се наглашава постојање модела ограничене државности, у којима се институционална самосталност развија паралелно са међународном управом и надзором. Полазећи од таквог теоријског оквира, закључујемо да би концепт „суштинске аутономије“ функционисао као прелазни механизам који би постепено релативизовао иницијалну претпоставку очувања суверенитета матичне државе, те је временом довео до фактичке еманципације од њеног уставног поретка.[665]

7.1.18. Косовски случај у светлу савремене теорије државности у међународном праву

Фундаменталну слабост савременог међународног права која превазилази конкретну чињеничну ситуацију открива тзв. Косово, јер његови формални механизми нису неутрални инструменти примене норми, него активни чиниоци у конституисању политичке реалности коју наводно само региструју.[666] Ово је најочигледније у улози Саветодавног мишљења МСП из 2010. године. Суд је, одбијајући да се изјасни о меритуму – сецесији, државности и праву на самоопредељење, настојао да заузме позицију правне неутралности. Међутим, као што је потпредседник суда Томка (*Tomka*) у својој декларацији прецизно уочио, та неутралност у контексту постојећих признања није произвела правну празнину, него нови облик

[662]Hannum, “The Specter of Secession,” 13–18.
[663]Weller, *Contested Statehood*, 112–115.
[664]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 37–45, 415.
[665]Weller, *Contested Statehood*, 112–115.
[666]D'Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law*, 210–212.

легитимације; ћутање суда у тренутку када је признање већ у току функционише као имплицитна потврда.[667]

Судија Бенуна (*Bennouna*) је зато имао основа да упозори да се Суд довео у позицију политичког, а не правосудног тела – парадоксално управо кроз своју формалистичку уздржаност, а не упркос њој.[668] Овај налаз кореспондира са Крофордовом (*James Crawford*) опаском да испуњеност класичних критеријума државности сама по себи није довољна без одлучујуће подршке кључних међународних актера – чиме се процес настанка државе показује као политички посредован упркос формалним правним оквирима.[669]

Сличан структурни парадокс открива и судбина принципа *uti possidetis juris* у овом случају. Тај принцип је у теорији замишљен као механизам стабилизације да замрзне постојеће границе и тиме спречи сецесионистичке процесе. У косовском контексту, међутим, он је употребљен у потпуно инверзном смеру: административне границе покрајине, конституисане Уставом СФРЈ из 1974. године,[670] послужиле су као правни основ за легитимацију новог ентитета. Парадокс је двострук – Устав из 1974. године, кога је, као што је раније наведено, Ђурић критиковао због успостављања паралелних националних структура под маском аутономије, постао је накнадно темељ на коме је државност изграђена.[671]

Управо у томе лежи одговор на питање зашто су уставни амандмани из 1989. и Устав из 1990. године дошли прекасно да зауставе сецесионистички процес. Разлог није само политички него структуран: правна реституција суверенитета делује ретроактивно, а политичка мобилизација делује проспективно. Чим је Устав из 1974. конституисао паралелне институције са сопственим уставним судовима, скупштинама и непосредним учешћем у федералним органима, политичка реалност је постала аутономна у односу на правни оквир који ју је произвео. Формална обнова надлежности Србије над покрајином није могла да поништи институционалну стварност коју је тај исти правни поредак деценијама изграђивао.[672]

Са међународноправног аспекта, Устав Србије из 1990. године може се дефинисати као инструмент реституције државности унутар дезинтегришућег савезног оквира. Настојећи да превазиђе институционалну парализу изазвану решењима из 1974. године, Србија је кроз члан

[667]International Court of Justice. *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*. Declaration of Vice-President Tomka, paras. 3–5. *ICJ Reports* 2010.
[668]Dissenting Opinion of Judge Bennouna, para. 7.
[669]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 19.
[670]Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (1974), чл. 2 и чл. 4.
[671]Ђурић, „Смишљене смутње", 230–233.
[672]Устав СФРЈ (1974), чл. 291–316.

135. нормирала заштиту сопствених интереса, што је у међународноправној пракси (попут Бадинтерове комисије) послужило као индикатор слабљења ефективне контроле савезног центра. Овакав приступ је Србији омогућио да консолидује свој суверенитет и правни поредак у тренутку неповратног слома југословенске федерације, трансформишући је из федералне јединице у актера са пуним државним капацитетом.[673]

Косовски случај тако није само историјски преседан – он упозорава да правни поредак може производити исходе које формално не предвиђа и које не може да поништи. Међународно право стога не стоји изван политичких процеса као њихов неутрални арбитар, него је конститутивно уплетено у напетост између нормативне апстракције и политичке апологије.[674]

7.2. Тајван

7.2.1. Тајван као парадокс ефективне државности у међународном праву

Док случај тзв. Косова показује покушај да се политичка воља великих сила накнадно преточи у правну форму државности, Тајван нуди супротан парадокс – ентитет који испуњава све критеријуме државности, али остаје без универзалног формалног признања. Ипак, његов статус разоткрива сурову истину међународног поретка да је признање, упркос свим правним теоријама, и даље највиши акт политичке милости. Разлика је суштинска. На Косову и Метохији имамо покушај сецесије без пуног капацитета државности, док на Тајвану имамо пун капацитет државности без права на сецесију од сопственог међународноправног идентитета.[675]

Овај случај отвара ширу дилему о односу између чињеничне ефективности и нормативног статуса, односно о питању да ли је државност објективна правна категорија која произлази из испуњености утврђених критеријума или статус који се конституише кроз праксу признања унутар међународног система. Разматрање овог односа указује да признање не делује искључиво као декларативна потврда већ постојећег стања, него да у одређеним околностима има значај у формирању и стабилизацији правног положаја ентитета у међународноправном поретку.[676]

---

[673]Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 1/90, чл. 135; *Conference on Yugoslavia Arbitration Commission: Opinion No. 1*, 31 ILM 1494 (1992).
[674]Koskenniemi, *From Apology to Utopia*, 17–18.
[675]О теоријском сукобу између ефективности и легалитета видети: Crawford, *The Creation of States in International Law,* 195–233.
[676]Jean D’Aspremont, *International Law as a Belief System* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 31–54, 71–102.

7.2.2. Историјски контекст: од јапанске колоније до територијалног статуса кво

7.2.2.1. Јапанска колонијална управа (1895–1945)

Године 1895, на основу Мировног уговора из Шимоношекија (*Treaty of Shimonoseki*), потписаног 17. априла исте године, династија Ћинг уступила је Тајван (Формоза) Јапану у складу с одредбом члана 2, чиме је правно трансферисан суверенитет над острвом. Од тог тренутка па све до окончања Другог светског рата, Тајван је био под јапанском колонијалном управом, што је довело до развоја посебних административних, економских и друштвених структура које су га издвајале и од континенталне Кине и од јапанске метрополе.[677]

7.2.2.2. Послератна окупација и режим Републике Кине (1945–1988)

Након јапанске капитулације 2. септембра 1945. године, административна контрола над Тајваном поверена је влади Републике Кине у складу са савезничким одлукама и наређењима Врховне команде савезничких снага.[678] Грађански рат у Кини, који је у својој завршној фази вођен између владе Републике Кине и комунистичких снага под вођством Мао Це-тунга (*Mao Zedong*), окончан је 1949. године успостављањем контроле Народне Републике Кине над континенталним делом земље, након чега се влада Републике Кине повукла на Тајван и у Тајпеју успоставила привремено седиште државних органа.[679] Овај догађај отворио је питање очувања међународноправног субјективитета Републике Кине након 1949. године.[680]

Наредне четири деценије Тајван је био под ауторитарном владавином режима који је успоставио Чанг Кај-шека (*Chiang Kai-shek*) након повлачења на острво 1949. године, известан у историографији као период „белог терора“, јер је обележен ванредним стањем и репресијом према опозиционалним покретима. Током овог периода, упркос ограничењима политичког плурализма, дошло је до значајне економске модернизације и институционалне изградње, што је створило основу за каснији процес политичких реформи и демократизације. [681]

---

[677] *Treaty of Shimonoseki*, April 17, 1895, art. 2, in G. F. de Martens, *Nouveau Recueil général de Traités*, 2e série, vol. XXI (Leipzig, 1896), 642; Mary Backus Rankin, *Between Colonies: Taiwan's Sino-Japanese Problem, 1895–1909* (Berkeley: University of California Press, 1988), 5–30; John F. Copper, *Taiwan: Nation-State or Province?* (Boulder, CO: Westview Press, 2003), 15–40.

[678] *Instrument of Surrender*, September 2, 1945, Tokyo Bay; *General Order No. 1*, Supreme Commander for the Allied Powers, August 17, 1945, para. 1(a).

[679] О историјском току грађанског рата видети: Odd Arne Westad, *Decisive Encounters: The Chinese Civil War, 1946–1950* (Stanford: Stanford University Press, 2003), 305–340.

[680] Jean-Marie Henckaerts, *The International Status of Taiwan in the New World Order* (The Hague: Kluwer Law International, 1996), 12–15.

[681] Shelley Rigger, *Why Taiwan Matters: Small Island, Global Powerhouse* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2011), 10–60; Denny Roy, *Taiwan: A Political History* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003), 89–130.

7.2.2.3. Корејски рат и успостављање територијалног статуса кво

Избијање Корејског рата 25. јуна 1950. године представљало је преломни тренутак у погледу правног и политичког положаја Тајвана. У изјави од 27. јуна 1950. године, председник Хари Труман (*Harry S. Truman*) саопштио је да ће Седма флота Сједињених Држава бити упућена у Тајвански мореуз ради спречавања даљих непријатељстава, истичући притом да коначно утврђивање статуса Формозе мора сачекати мировно решење са Јапаном или одлуку Уједињених нација.[682] Тиме је фактички онемогућено војно уједињење две стране и створен је безбедносни оквир унутар којег је Република Кина на Тајвану наставила институционални и економски развој.[683]

Мировни уговор са Јапаном, потписан у Сан Франциску 8. септембра 1951. године, предвиђа да се Јапан „одриче свих права, титула и претензија“ на Формозу и Пескадорска острва, али не одређује изричито државу у чију корист се врши пренос суверенитета.[684] Ова формулација, која одступа од класичне клаузуле о цесији, оставила је отвореним питање коначног суверенитета над Тајваном у међународноправном смислу. У накнадном билатералном мировном уговору између Јапана и Републике Кине, потписаном у Тајпеју 28. априла 1952. године, Јапан је поновио одрицање од права на Формозу, али ни тај инструмент није садржао изричиту норму о преносу суверенитета.[685]

До средине педесетих година XX века, упркос томе што су и Република Кина и Народна Република Кина наставиле да полажу право на легитимно представљање целокупне кинеске државе, консолидован је територијални статус кво између власти у Тајпеју и Пекингу. Одржавање оваквог стања, уз значајну улогу америчке безбедносне политике, створило је специфичну ситуацију у којој је Република Кина на Тајвану развила стабилне институције и ефективну власт над одређеном територијом, док је њен међународноправни положај остао ограничен услед постепеног губитка дипломатског признања.[686]

---

[682]Harry S. Truman, “Statement on the Situation in Korea,” June 27, 1950, in *Public Papers of the Presidents of the United States: Harry S. Truman, 1950* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1965), 492–493.
(Ту се налази формулација о томе да коначно утврђивање статуса Формозе мора чекати мировни уговор или одлуку УН).

[683]Nancy Bernkopf Tucker, *Taiwan, Hong Kong, and the United States, 1945-1992* (New York: Twayne Publishers, 1994), 25–38.

[684]*Treaty of Peace with Japan*, September 8, 1951, art. 2(b), 136 UNTS 45.

[685]*Treaty of Peace between the Republic of China and Japan*, April 28, 1952, art. 2, 138 UNTS 38; Lung-chu Chen, *The U.S.–Taiwan-China Relationship in International Law and Policy* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 45–62.

[686]Grant, *The Recognition of States*, 180–195.

7.2.3. Процес демократизације и тајванизације као фактор државности

Смрт Чанг Чин-куо (*Chiang Ching-kuo*) 1988. године означила је крај једне фазе ауторитарне владавине и убрзала процес политичке либерализације који је формално започет укидањем ванредног стања 1987. године. Већ 1986. године формирана је опозициона Демократска прогресивна партија, што је чинило прекретницу у институционализацији политичког плурализма. Током наредне деценије спроведене су дубоке уставне и институционалне реформе, укључујући пензионисање дугогодишњих парламентарних чланова изабраних 1947. године на континенту, чиме је прекинута пракса формалног представљања целокупне Кине и учвршћен легитимитет власти заснован на бирачком телу Тајвана.[687]

Континуирани процес тајванизације и демократизације достигао је прекретницу у марту 1996. године, када су грађани Тајвана по први пут непосредно изабрали председника Републике Кине. Овај догађај се сматра значајним моментом у анализи државности у савременом међународном праву, јер означава пуну институционализацију демократског легитимитета као извора унутрашње политичке валидности власти. Иако демократско уређење формално није услов државности према Монтевидео конвенцији, у савременој пракси оно може значајно ојачати *de facto* позицију ентитета који тежи међународном признању.[688]

Убрзани процес демократизације и тајванизације чини фундаменталну препреку наративу Народне Републике Кине о Тајвану као 'неодвојивом делу територије', јер је политички идентитет тајванског народа изграђен на темељима који су супротни ауторитарном моделу Пекинга. Тиме се питање суверенитета трансформише из територијалног спора у домену класичног међународног права у конфликт вредности из домена демократске легитимности.[689]

---

[687]Shelley Rigger, *Taiwan's Rising Rationalism: Generations, Politics, and "Taiwanese Nationalism"*, Policy Studies 26 (Washington, DC: East-West Center, 2006), 1–25; Hung-mao Tien, *The Great Transition: Political and Social Change in the Republic of China* (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1989), 110–115.

[688]John F. Copper, *Taiwan's Democracy on Trial: Political Change During the Chen Shui-bian Era* (Lanham, MD: University Press of America, 2010), 12–30; Thomas M. Franck, "The Emerging Right to Democratic Governance," *American Journal of International Law* 86, no. 1 (1992): 46–50; Brad R. Roth, *Governmental Illegitimacy in International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 345–348.

[689]О трансформацији концепта суверенитета и његовој вези са демократским легитимитетом видети: Franck, "Emerging Right," 46–91.

7.2.4. Претензије Народне Републике Кине и формула „једна држава, два система"

7.2.4.1. Правни основ кинеских претензија

Народна Република Кина полаже суверена права на Тајван тврдећи да „постоји једна Кина" и да је „Тајван саставни део Кине". Пекинг оправдава своје претензије аргументом да је раздвајање Тајвана наслеђе колонизације и грађанског рата, те да уједињење чини легитимни национални циљ.[690] У институционалном смислу, Народна Република Кина донела је 2005. године Закон о забрани сецесије, којим је формализовала право на употребу „немирољубивих средстава" у случају да се Тајван званично прогласи независним.[691]

Међутим, аргументација Народне Републике Кине садржи фундаменталне правне слабости. Према начелима међународног права, разлози за формирање државе немају утицај на одређивање њеног статуса – ни спољни фактор попут стране интервенције, ни унутрашњи фактор попут грађанског рата не умањују правну позицију ентитета који испуњава критеријуме државности. Овај став је експлицитно формулисан у члану 3 Монтевидео конвенције, према коме „политичко постојање државе је независно од признања од стране других држава".[692]

Историјски преседан за овакав приступ Пекинга може се пронаћи у случају Тибета: правна истрага Међународне комисије правника (*International Commission of Jurists*) из 1959/1960. године закључила је да је Тибет био „барем *de facto* независна држава“ пре анексије од стране Народне Републике Кине 1951. године.[693] Овај налаз имплицира да је Тибет поседовао елементе државности у смислу ефективне власти, територије и становништва, што доводи у питање тезу о апсолутном историјском суверенитету као довољном правном основу за инкорпорацију територије.[694]

7.2.4.2. Формула „једна држава, два система" и њене импликације

Ради етаблирања нове државности постцарске Кине, Комунистичка партија Кине и влада Народне Републике Кине осмислиле су концепт „једна држава, два система“ као метод за решавање питања Тајвана, Хонгконга и Макаоа. Основ овог концепта, формулисаног од

[690]Taiwan Affairs Office of the State Council and State Council of the People's Republic of China, *The One-China Principle and the Taiwan Issue* (Beijing, February 2000); State Council of the People's Republic of China, *The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era* (Beijing, August 2022).
[691]Anti-Secession Law of the People's Republic of China, adopted at the Third Session of the Tenth National People’s Congress, March 14, 2005, art. 8.
[692]Montevideo Convention, art. 3.
[693]International Commission of Jurists, *The Question of Tibet and the Rule of Law* (Geneva: International Commission of Jurists, 1959), 85–94.
[694]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 56–62.

стране Денг Сијаопинг (*Deng Xiaoping*), почива на премиси да у континенталном делу Кине важи социјалистичко уређење, док би у наведеним територијама били задржани њихови капиталистички системи и висок степен аутономије.[695] Ово је нормативно потврђено у Кинеско-британској заједничкој декларацији о питању Хонгконга из 1984. године.[696]

Међутим, пропаст ове формуле у Хонгконгу, посебно након догађаја из 2019. године и накнадних институционалних реформи, указује на структурну тензију између централизоване партијске власти и принципа локалне аутономије и владавине права. У литератури се указује да је постепено редефинисање изборног система и рестриктивна примена безбедносног законодавства довела у питање иницијално обећани степен самоуправе.[697]

Специфичан међународноправни статус Тајвана – који никада није био под управом Народне Републике Кине и поседује суверену власт *de facto* – чини примену модела „једна земља, два система" практично немогућом без употребе силе. Такав сценарио изазвао би знатно шире међународне импликације него што је то био случај са Хонгконгом. Иако је ова формула у Хонгконгу озбиљно доведена у питање након 2019. године, Пекинг и даље нуди ту формулу Тајвану, истовремено учвршћујући централизовану контролу у свом непосредном окружењу, укључујући милитаризацију Јужно кинеског мора.[698]

7.2.5. Геополитички значај Тајвана и територијални спорови у региону

7.2.5.1. Тајван као карика „првог острвског ланца"

Тајван се сматра кључном кариком у такозваном 'првом острвском ланцу', низу острва који се протеже од Курилских острва преко Јапана, Тајвана и Филипина до Борнеа, чиме ограничава слободну пројекцију кинеске поморске моћи ка отвореном Пацифику. Ова територија дели кинеска приобална мора на Источно кинеско и Јужно кинеско море и сматра се геостратешком баријером између континенталне Кине и ширег Пацифика. Сврставање Тајвана уз Сједињене Америчке Државе ограничава ширење утицаја Народне Републике Кине

[695]Видети: Deng Xiaoping, "One Country, Two Systems," speech, June 22–23, 1984, accessed March 3, 2026. https://www.marxists.org/reference/archive/deng-xiaoping/1984/111.htm
[696]Sino-British Joint Declaration on the Question of Hong Kong, December 19, 1984.
[697]Michael C. Davis, "The Basic Law, Universal Suffrage, and the Rule of Law in Hong Kong," *Hastings International and Comparative Law Review* 38, no. 2 (2015): 275–297.
[698]Видети: Michael C. Davis, *Making Hong Kong China: The Rollback of Human Rights and the Rule of Law* (New York: Columbia University Press, 2020), 45–60. (О ерозији аутономије у Хонгконгу након 2019); Thomas J. Christensen, "China, the U.S.-Japan Alliance, and the Security Dilemma in East Asia," *International Security* 23, no. 4 (1999): 49–80; Видети: Bill Hayton, *The South China Sea: The Struggle for Power in Asia* (New Haven: Yale University Press, 2014), 112–130. (О милитаризацији и геополитичким импликацијама Кине у Јужном кинеском мору).

на Пацифику, док би евентуална кинеска контрола над острвом значајно изменила регионалну безбедносну архитектуру.[699]

Геополитички, контрола Тајвана не би Кини аутоматски донела неограничен приступ отвореним морима, јер Тајван лежи на западној ивици Филипинског мора, омеђеног на истоку јапанским острвима Огасавара и Северна Маријанска острва са америчком базом на Гуам. Такав стратешки положај је суштинска компонента концепта Другог ланца острва (*Second Island Chain*), који илуструје морски простор за западно оријентисану одбрану и спречавање несметаног ширења поморске моћи Народне Републике Кине ка централном и источном Пацифику – укључујући континентални приступ од Северне Америке до Аустралије.[700] Аргументи о слободној пловидби и приступу отвореном мору, како их дефинише Конвенција Уједињених нација о праву мора (*UNCLOS*), морају се тумачити у светлу ових стратешких карата, јер географска омеђеност обликује и правне аргументе великих сила у погледу контроле над кључним поморским правцима.[701]

7.2.5.2. Територијални спорови у Јужном кинеском мору

Значај Тајвана огледа се и у богатству које поседује сама територија. Постојање територијалних спорова у Јужном кинеском мору неодвојиво је повезано са борбом за природне ресурсе и контролу поморских путева. Према подацима Светске банке, у овом мору налази се најмање седам милијарди барела нафте и око 900 трилиона кубних стопа природног гаса.[702]

Кина полаже право на готово целокупно Јужно кинеско море позивајући се на контроверзну доктрину „линије девет цртица" (*Nine-Dash Line*), иако је арбитражни трибунал, установљен на основу Конвенције Уједињених нација о праву мора (UNCLOS) у предмету *Арбитража о Јужном кинеском мору (The South China Sea Arbitration)*, изричито утврдио да такви историјски захтеви немају правни основ у Конвенцији.[703] Истовремено, права на

[699]Andrew S. Erickson and Lyle J. Goldstein, "Gunboats for China's New 'Grand Canals'?" *Naval War College Review* 62, no. 2 (2009): 43–76; Robert D. Kaplan, *Asia's Cauldron: The South China Sea and the End of a Stable Pacific* (New York: Random House, 2014), 142–148; Andrew Lambert, *Seapower States: Maritime Culture, Continental Empires and the Conflict That Made the Modern World* (New Haven: Yale University Press, 2020), 310–315.

[700]Toshi Yoshihara and James R. Holmes, *Red Star over the Pacific: China's Rise and the Challenge to U.S. Maritime Strategy*, 2nd ed. (Annapolis, MD: Naval Institute Press, 2018), 92–98; Видети: Andrew Lambert, *Seapower States: Maritime Culture, Continental Empires and the Conflict That Made the Modern World.*

[701]James Kraska, *Maritime Power and the Law of the Sea: Expeditionary Operations in World Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 340–345.

[702]World Bank, *East Asia and Pacific Economic Update* (Washington, DC: World Bank, October 2013); U.S. Energy Information Administration, *South China Sea Analysis Brief* (Washington, DC: U.S. Department of Energy, February 2013).

[703]*The South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China)*, Award, Permanent Court of Arbitration, Case No. 2013-19, 12 July 2016, paras. 261–263 (одбацивање историјских права у оквиру „линије девет цртица").

појединe делове мора, у складу са режимом ексклузивних економских зона и континенталног појаса из *UNCLOS*, полажу и Брунеј, Малезија, Филипини, Вијетнам и Тајван.

Иако Тајван фактички контролише острво Иту Аба (*Itu Aba / Taiping Dao*) у архипелагу Спратли, арбитражни трибунал је у пресуди из 2016. године закључио да то географско обележје нема статус „острва“ у смислу члана 121(3) *UNCLOS*, већ „стене“ која не генерише ексклузивну економску зону.[704] Будући да Тајван није признат као држава-страна у поступку, није му било омогућено учешће у арбитражи, иако је пресуда директно утицала на његове правне позиције, што илуструје како (не)признање државности условљава капацитет ентитета да штити своје територијалне интересе у међународноправном оквиру.[705]

Вештачко стварање острва и њихова милитаризација у Јужном кинеском мору представљају демонстрацију способности и политичке воље Народне Републике Кине да пројектује силу у непосредном поморском окружењу, укључујући и потенцијалну ескалацију у Тајванском мореузу. Према подацима Иницијативе за транспарентност азијског поморства (*AMTI*), кинеска изградња вештачких острва и инфраструктуре у архипелагу Спратли укључујући писте, радарске системе и противваздушну артиљерију значајно је променила војно–стратешки баланс у региону.[706]

Руководство предвођено Си Ђинпингом (*Xi Jinping*) прогласило је одредбе о суверенитету и контроли над спорним подручјима „кључним националним интересом“, а 2013. године Кина је установила Ваздушну одбрамбену идентификациону зону (*ADIZ*) изнад Источног кинеског мора, која обухвата и спорне зоне других држава.[707] Правна природа *ADIZ* није изричито регулисана међународним уговорима, нити има обавезујући статус у међународном праву, што отвара простор за њихову злоупотребу као инструмента постепене промене *status quo* стања укључујући могућ утицај на приступ и пловидбу у оквиру режима установљеног Конвенцијом Уједињених нација о праву мора (*UNCLOS*).[708]

---

[704]*Ibid*., paras. 542–646.
[705]Yann-huei Song, "The July 2016 Arbitral Award, Interpretation of Article 121(3) of the UNCLOS, and Selecting Examples of Inconsistent State Practices," *Ocean Development & International Law* 49, no. 3 (2018): 247–261.
[706]Asia Maritime Transparency Initiative, "Island Tracker: China," Center for Strategic and International Studies, 2024, https://amti.csis.org/island-tracker/china/
[707]Raul (Pete) Pedrozo, "The Bull in the China Shop: Raising Tensions in the Asia-Pacific Region," *International Law Studies* 90 (2014): 66–101.
[708]Jinyuan Su, "The East China Sea Air Defense Identification Zone and International Law," *Chinese Journal of International Law* 14, no. 2 (2015): 271–303; United Nations Convention on the Law of the Sea, December 10, 1982, 1833 UNTS 3.

7.2.6. Тајван и забрана употребе силе у међународном праву

7.2.6.1. Примена члана 2(4) Повеље Уједињених нација

Основно питање које се може поставити је да ли Тајван ужива статус државе у смислу међународног права и то је од пресудног значаја за примену режима *jus ad bellum*. Члан 2(4) Повеље Уједињених нација изричито прописује да се: „[...] све чланице у својим међународним односима уздржавају од претње или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које државе."[709]

Међународни суд правде (МСП) је у предмету *Војне и паравојне активности у и против Никарагве (Nicaragua v. United States of America)* утврдио да забрана употребе силе из члана 2(4) чини и уговорну и обичајноправну норму међународног права, те да има фундаментални карактер у међународном правном поретку.[710]

Уколико би се Тајван квалификовао као држава, евентуална употреба силе од стране Народне Републике Кине представљала би „оружани напад" у смислу члана 51. Повеље, који признаје „инхерентно право на индивидуалну или колективну самоодбрану" у случају таквог напада.[711] Насупрот томе, уколико би се спор квалификовао као унутрашње питање једне државе, Пекинг би настојао да употребу силе представи као унутрашњу меру очувања територијалног интегритета, настојећи да избегне примену режима из члана 2(4). Како је МСП нагласио, норма о забрани употребе силе уређује односе међу државама, што питање државности чини правно одлучујућим за квалификацију евентуалног сукоба.[712]

Иако би се могло тврдити да, пошто Тајван није универзално признат као држава, ова одредба не штити његов територијални интегритет, такво тумачење је непотпуно. Резолуција 2625 Генералне скупштине Уједињених нација о принципима међународног права који се тичу пријатељских односа и сарадње међу државама забрањује употребу силе и захтева од држава да поштују „дужност да се уздрже од било каквих насилних акција које одузимају народима њихово право на самоопредељење, слободу и независност."[713]

---

[709] *Charter of the United Nations*, signed 26 June 1945, entered into force 24 October 1945, 1 UNTS XVI, art. 2(4).
[710] *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, Merits, Judgment, ICJ Reports 1986, p. 14, paras. 188–190.
[711] *Charter of the United Nations*, art. 51.
[712] *Nicaragua*, para. 191; see also *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, p. 226, para. 39.
[713] United Nations General Assembly, *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*, UN GA Res. 2625 (XXV), adopted 24 October 1970, UN Doc. A/RES/2625(XXV), Annex.

Евентуална кинеска инвазија на Тајван морала би бити оправдана у оквиру члана 51 Повеље, који представља модерну формулацију права на самоодбрану. Међутим, Народна Република Кина не би могла да задовољи услове за позивање на самоодбрану, с обзиром на то да Тајван није извршио нити прети извршењем оружаног напада на континенталну Кину. Недавна историја показује да међународна заједница одбацује покушаје злоупотребе института самоодбране. Сједињене Америчке Државе су морале да одустану од оправдања „превентивне самоодбране" у инвазији на Ирак 2003. године и ослониле се на Резолуцију 678 Савета безбедности из 1990. године.[714]

7.2.6.2. Тајвански мореуз као правна граница

Иако Народна Република Кина негира постојање „правне границе“ између двеју страна, покушај потчињавања 23 милиона људи силом не би могао бити у складу са режимом забране употребе силе из члана 2(4) Повеље Уједињених нација. Забрана употребе силе односи се на међудржавне односе и активира се уколико акт силе достигне праг „оружаног напада” (*armed attack*) у смислу члана 51. Повеље, без обзира на политичке квалификације које стране у спору дају сопственом статусу.[715]

У таквом склопу околности, статус субјекта против кога се сила употребљава постаје правно одлучујући за квалификацију чина као међународног оружаног сукоба. Тајвански мореуз стога престаје да буде искључиво географска чињеница и добија функцију фактичке линије раздвајања између два одвојена система власти. Покушаји да се спор реши средствима која подразумевају претњу или употребу силе представљали би ситуацију која „вероватно угрожава одржавање међународног мира и безбедности“ у смислу члана 33(1) Повеље, који налаже странама да спор најпре решавају мирним средствима.[716]

7.2.7. Право на самоопредељење тајванског народа

Принцип самоопредељења је једно од темељних начела савременог међународног права, утврђено у члану 1(2) Повеље Уједињених нација и даље кодификовано у члану 1 Међународног пакта о грађанским и политичким правима, који прописује да „сви народи имају право на самоопредељење“. У случају Тајвана поставља се питање да ли се његово становништво може квалификовати као „народ“ у смислу носиоца тог права.[717] Након више

[714]О злоупотреби института самоодбране видети: Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, 4th ed. (Oxford: Oxford University Press, 2018), 160–195.
[715]Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, 6th ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 88–95.
[716]*Charter of the United Nations*, signed 26 June 1945, entered into force 24 October 1945, 1 UNTS XVI, art. 33(1); see also art. 2(4), art. 51.
[717]*Ibid.,* art. 1(2).

деценија одвојене ефективне самоуправе, идентификација тајванског народа је значајно ојачана. Искуство засебног политичког живота допринело је конституисању посебне политичке заједнице са сопственим културним и институционалним особеностима.[718]

Сједињене Америчке Државе се, са аспекта међународног јавног права, воде аргументацијом права на самоопредељење, како унутрашње тако и спољашње, чиме a priori признају Тајванце као народ са својим културним, религијским, етничким и другим карактеристикама.[719] Принцип самоопредељења представља правну и моралну препреку употреби силе од стране Народне Републике Кине, будући да је институционалним развојем конституисан посебан политички идентитет и функционалан систем власти. У ситуацији у којој је политичка воља становништва јасно и трајно артикулисана кроз демократске механизме, насилна реинтеграција територије тешко се може ускладити са савременим разумевањем права народа на самоопредељење. Инвазија усмерена на рушење успостављеног политичког поретка и укидање његове фактичке независности могла би се сматрати кршењем начела забране силе и принципа садржаних у Резолуцији 2625 Генералне скупштине Уједињених нација.[720]

7.2.8. *De facto* државност Тајвана и критеријуми Монтевидео конвенције

7.2.8.1. Испуњеност критеријума државности

Питање да ли се Тајван може сматрати државом у смислу међународног права не зависи искључиво од формалног признања од стране других држава, већ пре свега од испуњености објективних критеријума државности. Ти критеријуми су кодификовани у члану 1 Монтевидео конвенције о правима и обавезама држава из 1933. године, према којој држава мора имати стално становништво, одређену територију, владу и способност ступања у односе са другим државама.[721] Тајван врши ефективну контролу над територијом од приближно 36.000 km², на којој живи око 24 милиона становника; поседује функционалан уставни поредак са извршном, законодавном и судском граном власти изабраним на демократским изборима; те одржава мрежу спољних односа кроз дипломатске мисије, формалне савезе и учешће у међународним организацијама.[722] Са становишта декларативне теорије државности, ови елементи указују на

[718]Видети: Lung-chu Chen, *The U.S.–Taiwan-China Relationship in International Law and Policy* (Oxford: Oxford University Press, 2016); Видети: James Summers, *Peoples and International Law: How Nationalism and Self-Determination Shape a Contemporary Law of Nations*, 2nd rev. ed. (Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2014).
[719]Taiwan Relations Act, Pub. L. No. 96-8, 93 Stat. 14 (1979), codified at 22 U.S.C. § 3301 et seq; Six Assurances to Taiwan, July 1982.
[720]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 100–140; UNGA Resolution 2625 (XXV).
[721]Montevideo Convention, art. 1.
[722]Raul (Pete) Pedrozo, "The Defense of Taiwan: Possible Legal Justifications," *International Law Studies* 103 (2024): 349.

постојање ефективних атрибута државности, иако је обим формалног признања ограничен и подложан политичким променама.[723]

7.2.8.2. Анализа правне доктрине о тајванској државности

Ангелин Г. Чен (*Angeline G. Chen*) испитује *de facto* државност Тајвана и утврђује да је реч о независној и сувереној држави, спреченој да тражи међународно признање услед илегалних претњи силом од стране Народне Републике Кине.[724] Према истој ауторки, Кина је претила да ће забранити трговински приступ својим тржиштима свакој земљи која призна тајвански суверенитет, чиме је економским притиском додатно онемогућила тајванску борбу за формалну државност.[725]

Стефан Коркиф (*Stéphane Corcuff*) указује да се ентитет који поседује атрибуте *de facto* независности, али му недостаје пуно *de iure* признање, може посматрати као правно неодређен субјект чији статус варира између непостојања, зависности или независности под другим именом, у зависности од нормативног оквира који се примењује.[726]

Према мишљењу Џејмса Крофорда (*James Crawford*), закључак би могао бити да Тајван не испуњава услове пуне државности, будући да није формално и недвосмислено прогласио одвојеност од Кине нити ужива опште признање као држава различита од Кине, а његово порекло као консолидоване локалне *de facto* владе настале кроз призму грађанског рата и даље утиче на процену његовог статуса. Ипак, истовремено се указује да таква оцена не подразумева потпуно одсуство међународноправног положаја, будући да Тајван учествује у бројним међународним режимима, укључујући чланство у Светској трговинској организацији, приступање појединим мултилатералним конвенцијама и функционално учешће у специјализованим областима као што су трговина, рибарство, метеорологија и цивилно ваздухопловство.[727]

---

[723]Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan), "Diplomatic Allies" https://www.mofa.gov.tw/en/DiplomaticAllies; видети и промену статуса након повлачења признања од стране Nauru, 2024. Списак држава које одржавају званичне односе праћен према: *Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan), „Diplomatic Allies"*, доступно на званичној презентацији (последњи приступ фебруар 2026). Приметити тренд опадања броја савезника након повлачења признања од стране Науруа (2024), што додатно појачава аргумент о политичкој изолацији упркос испуњености Монтевидео критеријума.
[724]Angeline G. Chen, "Taiwan's International Personality: Crossing the River by Feeling the Stones," *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 20 (1998): 223–255.
[725]Chen*, "Taiwan's International Personality,"* 223–255.
[726]Stéphane Corcuff, ed., *Memories of the Future: National Identity Issues and the Search for a New Taiwan* (London: Routledge, 2002), 15–40.
[727]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 198–221.

7.2.9. Чин (не)признања и теорије о дипломатском признавању

Према конститутивном приступу, признање од стране других држава чини неопходан услов за стицање пуне међународноправне личности. Међутим, овај став наилази на озбиљне теоријске потешкоће, будући да државе не могу својим једностраним актима установљавати или ускраћивати правни субјективитет другог ентитета, што би било у супротности са начелом суверене једнакости. Насупрот томе, декларативна теорија полази од тога да признање има потврђујући, а не конститутивни карактер, те да државност зависи од објективних чињеница, а не од политичке воље других држава.[728] Када је реч о Тајвану, поставља се питање да ли се механизам признавања користи као инструмент политичког притиска који фактички утиче на перцепцију његовог правног статуса.[729]

Преовлађујући став у савременој доктрини међународног права јесте декларативна теорија признања, према којој дипломатско признање не ствара државност, већ је формална потврда већ постојећег чињеничног стања.[730] У прилог том приступу често се наводи арбитража у предмету Тиноко концесија, у којој је истакнуто да непризнавање, без обзира на разлоге, не може надјачати доказе о *de facto* карактеру одређене власти.[731] Слично становиште заузео је и Апелациони суд државе Њујорк у предмету *Wulfsohn v. Russian Socialist Federated Soviet Republic*, нагласивши да постојање владе представља питање чињенице, а не теорије.[732]

Неодређеност суверeног статуса Тајвана произилази управо из напетости између декларативне и конститутивне теорије државности. Полазећи од декларативног приступа, Тајван испуњава класичне критеријуме државности, док конститутивна теорија наглашава одсуство општег дипломатског признања као кључну препреку пуној међународноправној субјективности. У том смислу, случај Тајвана илуструје тачку у којој се правни критеријуми и политичка реалност преплићу: формално испуњење услова државности не мора нужно резултирати пуном међународном афирмацијом, уколико изостаје шира политичка подршка.[733]

Жан Д'Аспремон (*Jean D'Aspremont*) у том контексту развија концепт 'скривеног конститутивизма', тврдећи да државе формално прихватају декларативну теорију, али се у пракси понашају конститутивно – третирајући изостанак признања као да производи

[728]Kelsen, *Recognition in International Law*, 605–607.
[729]Chen, *The International Law of Recognition*, 50–54.
[730]Pasha L. Hsieh, "An Unrecognized State in Foreign and International Courts: The Case of the Republic of China on Taiwan," *Michigan Journal of International Law* 28 (2007): 765–814.
[731]Tinoco Claims Arbitration (Great Britain v. Costa Rica), 18 October 1923, *United Nations Reports of International Arbitral Awards* 1: 369–399.
[732]Wulfsohn v. Russian Socialist Federated Soviet Republic, 234 N.Y. 372, 138 N.E. 24 (1923).
[733]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 437–440.

непостојање државности.[734] Овај однос између правне форме и политичке воље уочљив је и у широј теоријској расправи о природи признања, где се указује да пракса држава често одступа од чисто декларативног модела.[735] Сличне дилеме појавиле су се и у судској пракси која се тицала статуса Тајвана пред америчким судовима.[736]

У пракси, упркос одсуству формалних дипломатских односа, поједини судови у страним државама су експлицитно или имплицитно полазили од тога да Тајван испуњава елементе државности и да није део Народне Републике Кине, већ ентитет који делује као Република Кина.[737] Прихватање постојања суверенитета обеју страна нужно би имплицирало да се њихови односи квалификују као међудржавни и да подлежу правилима међународног јавног права, укључујући обавезу мирног решавања спорова и забрану претње силом. Одбијање признања Тајвана може се посматрати не само као питање политичког става, већ и као настојање да се спор задржи у оквирима *domaine réservé*, односно сфере унутрашње надлежности, чиме се ограничава примена одређених међународноправних режима.[738]

7.2.10. Позиције великих сила и међународних организација

7.2.10.1. Сједињене Америчке Државе

Администрација Џимија Картера (*Jimmy Carter*) формално је признала 1. јануара 1979. године Народну Републику Кину као једину легитимну владу Кине, чиме су Сједињене Америчке Државе прекинуле званичне дипломатске односе са властима у Тајпеју.[739] Ипак, САД су истовремено успоставиле специфичан правни оквир кроз *Taiwan Relations Act* (1979), који им омогућава да одржавају незваничне дипломатске контакте и наставе са интензивном војном сарадњом. Овај модел, заснован на политици „стратешке двосмислености" (*strategic ambiguity*), позиционирао је САД као кључног снабдевача тајванске наменске индустрије.[740]

[734]D'Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law*, 148–155.
[735]Lauterpacht, *Recognition in International Law*, 62–65.
[736]Hsieh, "An Unrecognized State," 790–810; Roger C. S. Lin v. United States, Civil Action No. 06-1825 (D.D.C. 2008).
[737]*Ibid*.
[738]Brownlie, *Principles of Public International Law*, 291–295.
[739]Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations Between the United States of America and the People's Republic of China, January 1, 1979. Види такође: *Department of State Bulletin* 80, no. 2035 (February 1980): 26.
[740]О америчкој политици „стратешке двосмислености" (*strategic ambiguity*) и правном значају *Taiwan Relations Act* (1979) као домаћег закона који супституише међународни уговор, видети: Shirley A. Kan, *Taiwan: Major U.S. Arms Sales Since 1990* (Hastings, NE: DIANE Publishing, 2009). За анализу како војна помоћ делује као „имплицитно признање" државности у међународном праву, упоредити са: Scott L. Kastner, *War and Peace in the Taiwan Strait* (New York: Columbia University Press, 2022).

7.2.10.2. Руска Федерација

Позиција Руске Федерације у погледу статуса Тајвана остаје доследно усклађена са ставом Народне Републике Кине и политиком „једне Кине“. Портпаролка руског Министарства иностраних послова, Марија Захарова (*Maria Zakharova*), изјавила је да је „острво саставни део Народне Републике Кине“ и да „на свету постоји само једна Кина, а влада Народне Републике Кине је једина легитимна влада која представља целу Кину“, наглашавајући да Москва односе у Тајванском мореузу сматра „чисто унутрашњим питањем Кине“.[741]

Ова формулација одражава шири концепт „недељивости суверенитета“ који се развија у оквиру руско-кинеског стратешког партнерства и подразумева одбацивање екстерног мешања у питања која се квалификују као унутрашња. Продубљивање односа Москве и Пекинга након Хладног рата резултат је структурног приближавања заснованог на заједничком противљењу униполарном поретку и западним интерпретацијама суверенитета и интервенционизма.[742] Заједничка изјава две државе од 4. фебруара 2022. године додатно је учврстила ову позицију, реафирмишући подршку политици „једне Кине“ и представљајући је као браник против међународне легитимације Тајпеја, што се у анализама тумачи као део шире стратегије координисаног политичког деловања Москве и Пекинга.[743]

7.2.10.3. Европска унија

Позиција Европске уније разликује се од руске. Европски парламент је 2024. године осудио кинеске војне провокације према Тајвану и одбацио сваку једностану промену статуса кво у Тајванском мореузу.[744] У усвојеној резолуцији истиче се да Кина не сме користити силу или принуду, а наглашено је и да Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација 2758 не заузима став о Тајвану. Европска унија је позвала своје чланице да подрже значајно учешће

[741]Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. “Briefings by Foreign Ministry Spokeswoman Maria Zakharova (2022).” *MID.ru*. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/561048/

[742]Видети: Alexander Lukin, *China and Russia: The New Rapprochement* (Cambridge, UK: Polity Press, 2018).

[743]Elizabeth Wishnick, “Strategic Ambiguity and the Deterrent Value of the Sino-Russian Partnership,” China Aerospace Studies Institute (Air University), October 31, 2022, https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/CASI/documents/Research/CASI%20Articles/2022-10-31%20Strategic%20Ambiguity%20and%20the%20Deterrent%20Value%20of%20the%20Sino-Russian%20Partnership.pdf

[744]European Parliament, *European Parliament Resolution of 24 October 2024 on the Misinterpretation of UN Resolution 2758 by the People’s Republic of China and Its Continuous Military Provocations around Taiwan*, 2024/2891(RSP), P10_TA(2024)0030.

Тајвана у међународним организацијама и да појачају своје поморске капацитете у индопацифичком региону.[745]

7.2.11. Дипломатска офанзива Пекинга и лекције из руско–украјинског сукоба

Док су предизборна кампања у Сједињеним Државама, рат Русије против Украјине и сукоб у Појасу Газе заокупљали пажњу међународне јавности, Пекинг је паралелно интензивирао дипломатску активност усмерену на јачање међународне подршке својој позицији о статусу Тајвана. Према анализи објављеној у магазину *Livemint*, који се позива на дипломатске изворе и званичне декларације, током претходних осамнаест месеци око седамдесет држава је у заједничким саопштењима или билатералним изјавама усвојило формулације блиске ставу Народне Републике Кине, укључујући и експлицитну подршку „свим неопходним средствима“ за „поновно уједињење“. Дакле, реч је о систематској дипломатској офанзиви чији је циљ пажљиво обликовање међународног наратива о статусу острва као искључиво унутрашњег питања Кине, чиме се унапред припрема политички терен и гради својеврсни дипломатски штит у случају будуће ескалације кризе у Тајванском мореузу.[746]

Резултати ове дипломатске офанзиве мерљиви су и у бројевима. Укупно, 119 држава чланица Уједињених нација у различитом степену подржава политику 'једне Кине' у погледу Тајвана, док тек дванаест земаља у Генералној скупштини дипломатски признаје Тајван. Успешна изолација Тајвана указује на то да је Си Ђинпинг (*Xi Jinping*) научио из грешака Русије при нападу на Украјину: председник Владимир Путин није рачунао на јединство западног света, који није одобравао напад и осудио га је на форуму Уједињених нација. Уз већину држава чланица Уједињених нација иза себе, Си може очекивати да евентуална осуда кинеског напада на острво надомак кинеске обале неће окупити већину, те да Народна Република Кина вероватно неће бити под санкцијама.[747]

---

[745]Bonnie S. Glaser and Jacques deLisle, “Why UN General Assembly Resolution 2758 Does Not Establish Beijing’s ‘One China’ Principle: A Legal Perspective,” *German Marshall Fund of the United States*, April 30, 2024, https://www.gmfus.org/news/exposing-prcs-distortion-un-general-assembly-resolution-2758-press-its-claim-over-taiwan

[746]“China’s Stunning New Campaign to Turn the World against Taiwan,” *Livemint*, May 28, 2024, https://www.livemint.com/global/chinas-stunning-new-campaign-to-turn-the-world-against-taiwan-11739181883163.html

[747]О коришћењу Глобалног југа и већине у Генералној скупштини УН као бедема за кинеску политику према Тајвану, видети: Rush Doshi, *The Long Game: China’s Grand Strategy to Displace American Order* (New York: Oxford University Press, 2021). За анализу упоредних правних последица осуде агресије у случају Украјине (Резолуција ES-11/1) и зашто би слична иницијатива против Кине била правно блокирана тренутним бројем држава које признају политику „једне Кине”, упоредити са: Scott L. Kastner, *War and Peace in the Taiwan Strait* (New York: Columbia University Press, 2022).

Дипломатска офанзива Пекинга може се тумачити као стратешка лекција из руско–украјинског сукоба: обезбеђивањем шире подршке или барем неутралности значајног дела држава Глобалног југа, Кина настоји да унапред умањи ризик од координисане осуде и санкција у оквиру Уједињених нација у случају ескалације око Тајвана. Успон Глобалног југа све чешће се повезује са наглашавањем принципа суверене једнакости држава и немешања у унутрашње ствари, као и са скепсом према унилатералним санкционим режимима. Како истиче Гујин Жоу (*Guiyin Zhou*), јачање политичке и економске тежине држава Глобалног југа доприноси преобликовању савременог међународног поретка и релативизацији западно центрираних нормативних стандарда, што се одражава и на понашање ових држава у мултилатералним форумима.[748]

Овај нормативни заокрет у пракси често резултира уздржаношћу или подршком ставовима Пекинга у мултилатералним форумима. Поред тога, поједини аутори указују да економска повезаност у оквиру иницијативе „Појас и пут" (*BRI*) може утицати на спољнополитичко позиционирање држава корисница, укључујући и њихово гласање у Генералној скупштини УН по питањима од значаја за Кину.[749] Дипломатска изолација Тајвана не може да се посматра искључиво као последица правног тумачења Резолуције 2758, већ и као резултат ширих геоекономских и стратешких процеса.[750]

7.2.12. Право на самоодбрану и колективна безбедност

Евентуална кинеска војна акција могла би активирати право на колективну самоодбрану трећих држава, нарочито оних које имају држављане на острву, што додатно компликује правну анализу. Савремена пракса држава не показује јасан и конзистентан консензус о легалности употребе силе ради заштите држављана у иностранству, нити о прецизном обиму појма „силе" у смислу члана 2(4) и члана 51 Повеље УН. Ова неодређеност указује на нормативну флуидност института *protection of nationals abroad* у оквиру савременог *ius ad bellum*.[751]

У складу са петом и шестом тачком „*Six Assurances*", које је 14. јула 1982. године формулисала администрација Роналда Регана (*Ronald Reagan*), Сједињене Америчке Државе

[748]Guiyin Zhou, *"Rise of Global South and changes in contemporary international order"*, *China International Strategy Review*, Vol. 6 (2024), 58–77.
[749]Axel Dreher, Andreas Fuchs, Bradley C. Parks, Austin M. Strange, and Michael J. Tierney, "Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa," *International Studies Quarterly* 62, no. 1 (2018): 182–194.
[750]Andreas Fuchs and Nils-Hendrik Klann, "Paying a Visit: The Dalai Lama Effect on International Trade," *Journal of International Economics* 91, no. 1 (2013): 164–177.
[751]Видети: Tom Ruys, *"Armed Attack" and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice* (Cambridge University Press, 2010).

су се обавезале да неће вршити притисак на Тајван да уђе у преговоре са Пекингом и да нису заузеле став о суверенитету над острвом.[752] Иако ове гаранције немају карактер правнообавезујућег међународног уговора, оне указују на политички оквир унутар кога се питање будућег статуса Тајвана оставља отвореним. Правни статус Тајвана остаје предмет спорења у домену признања, будући да испуњава услове утврђене у члану 1 Монтевидео конвенције, као што је детаљно анализирано у одељку 7.2.8.[753] Поред тога, развој консолидованог демократског система учврстио је облик унутрашњег самоопредељења, што у теорији међународног права илуструје значајан фактор у процени легитимитета политичког статуса ентитета.[754]

7.2.13. Могући правни путеви за разрешење статуса Тајвана

Да би се превазишла постојећа правна неизвесност, могу се замислити различити правни путеви. Као прво, уставне реформе усмерене ка јаснијем дефинисању државног идентитета могле би повећати нормативну кохерентност унутрашњег правног поретка. Затим, активнија подршка учешћу Тајвана у специјализованим агенцијама УН и другим међународним организацијама могла би ојачати његов функционални међународни капацитет, чак и у одсуству универзалног дипломатског признања. Један од правно најзначајнијих механизама било би тражење саветодавног мишљења од Међународног суда правде, у складу са чланом 96 Повеље УН и чланом 65 Статута Суда. Иако саветодавна мишљења формално нису обавезујућа, пракса Суда показује да она имају значајан ауторитативни и политички утицај у разјашњавању спорних правних питања, као што је то био случај у саветодавном мишљењу поводом Косова из 2010. године.[755]

Тема статуса Тајвана пред међународним судовима остаје сложена, имајући у виду строге услове за приступ тим форумима и фундаментално питање међународноправног субјективитета. У случају Међународног суда правде (*International Court of Justice*), приступ је формално резервисан искључиво за државе које су странке Статута Суда, што у пракси онемогућава учешће Тајвана због изостанка универзалног признања и чланства у Уједињеним нацијама. Иако би теоријски могао покушати да поднесе декларацију о прихватању обавезне

[752]Six Assurances to Taiwan (14 July 1982) declassified by American Institute in Taiwan (2020).
[753]Montevideo Convention, art. 1.
[754]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 45–90.
[755]*Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2010, 403; Charter of the United Nations, art. 96; Statute of the International Court of Justice, art. 65.

јурисдикције Суда у складу са чланом 36(2) Статута, такав корак би имао веома ограничене правне ефекте без претходног суштинског решавања питања његовог државног статуса.[756]

Ипак, у појединим областима међународног права развијени су прагматични механизми који омогућавају функционално учешће Тајвана у међународним институцијама. Најзначајнији пример чини његов приступ Светској трговинској организацији (*World Trade Organization*) под називом 'Засебна царинска територија Тајвана, Пенгуа, Кинмена и Мацуа' (*Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu*). Овај случај јасно указује на то да међународна заједница у одређеним правним режимима примењује функционални приступ који омогућава *de facto* третман Тајвана као носиоца права и обавеза у међународном праву, упркос изостанку универзалног дипломатског признања.[757]

7.2.14. Међународноправни положај Тајвана: синтетички осврт

Тајван испуњава све четири критеријума државности: територију, стално становништво, ефективну власт и способност вођења спољних односа,[758] а државност му ипак остаје формално непотврђена. Овај парадокс не произлази из правне логике него из чињенице да је сам процес верификације критеријума блокиран. Пекинг економски санкционише свако признање тајванског суверенитета, чиме механизам признавања престаје да буде слободна правна оцена и постаје инструмент принуде. Јаз између *de facto* стварности и *de iure* статуса тако није последица правне недореченост него структурне неодвојивости права и политике у питањима државности.[759]

Жан Д'Аспремонов (*Jean D'Aspremont*) скривени конститутивизам у тајванском случају добија конкретан институционални облик – државе формално прихватају декларативну теорију, а у пракси се понашају конститутивно третирајући изостанак признања као да производи непостојање државности коју Тајван фактички поседује.[760] Давид Раич (*David Raič*) показује да се тиме члан 3 Монтевидео конвенције не суспендује формално него функционално – кроз притисак који спречава да та норма произведе своје правне последице.[761]

„Сива зона" у којој се Тајван налази није случајна правна недореченост, већ намерно одржаван статус кво који служи интересима великих сила. Ова стратешка правна нејасноћа омогућава Народној Републици Кини да задржи *de iure* територијалну претензију, док

[756]Statute of the International Court of Justice, art. 36(2); Charter of the United Nations, art. 93.
[757]World Trade Organization, *Accession of the Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu* WT/ACC/TPKM/18 (2002).
[758]Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, December 26, 1933, 165 LNTS 19, art. 1.
[759]Koskenniemi, *From Apology to Utopia,* 224–230.
[760]D'Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law*, 148-155.
[761]Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, 74–79.

Сједињене Америчке Државе задржавају простор за фактичку интервенцију без формалне обавезе одбране.[762] Ова динамика је детаљно анализирана у одељку 7.2.11. Значајан фактор у том стратешком промишљању остаје сећање на 'Век понижења' (1839-1949) – период страних интервенција и неједнаких уговора – које обликује став Пекинга према сваком облику страног мешања, чиме се питање Тајвана трансформише из правног у питање националног идентитета.[763]

7.3. Западна Сахара

7.3.1. Западна Сахара као проблем државности кроз призму деколонизације

У међународном праву западносахарски проблем представља један од најстаријих и најзапостављенијих спорова савременог доба, чије нерешавање открива структурна ограничења међународноправног система у заштити права народа на самоопредељење. За разлику од случајева Косова и Метохије и Тајвана, где се спорови воде око легалности сецесије, односно *de facto* државности без ширег признања, питање Западне Сахаре задире у суштину незавршеног процеса деколонизације – дилему која супротставља два фундаментална начела међународног права: територијални интегритет и право народа на самоопредељење. Овај случај се често наводи као тест озбиљности међународне заједнице у примени права на самоопредељење ван европског контекста.[764] Међународни суд правде је у саветодавном мишљењу из 1975. године утврдио да правне везе између Марока и Западне Сахаре не чине однос територијалног суверенитета, чиме је доведен у питање кључни аргумент заснован на историјском праву.[765] Овај предмет остаје један од најзначајнијих преседана у анализи односа између деколонизације и територијалних претензија.[766]

Мишљења и студије које се баве овим сукобом подељена су између сахаравијског становишта, према којем Мароко илегално контролише територију и њене ресурсе, и мароканског погледа на Западну Сахару као историјског дела суверенитета Краљевине Мароко. Специфичност овог случаја огледа се у чињеници да правни вакуум у Западној Сахари у којем ни мароканска управа ни Сахарска Арапска Демократска Република (у даљем тексту: САДР) нису универзално признати ствара аномалију у теорији државности,

[762]Koskenniemi, *The Politics of International Law*, 115–122; Thomas J. Christensen, "The Contemporary Security Dilemma: Deterring a Taiwan Conflict," *The Washington Quarterly* 25, no. 4 (2002): 5–21.
[763]Zheng Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations* (New York: Columbia University Press, 2012), 70–120.
[764]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 200–225.
[765]*Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, 12, para. 162.
[766]Malcolm N. Shaw, "The Western Sahara Case," *British Yearbook of International Law* 49, no. 1 (1978): 119–154.

претварајући процес настанка државе у директну конфронтацију двеју конкуришућих ефективности.[767]

7.3.2. Географски и демографски контекст

Западна Сахара, смештена у северној Африци, граничи се са Атлантским океаном између Марока и Мауританије, са површином од приближно 266.000 км^2 и обалом дужом од 1.000 километара.[768] Према шпанском попису из 1974. године, на овој територији живело је око 74.000 становника, претежно номадског начина живота, повезаних хасанијским дијалектом арапског језика и заједничком културом.[769] Иако је тај демографски податак релативно скроман, он је од кључног значаја за процес настанка држава, јер показује да постојаност становништва као елемент државности по члану 1 Конвенције из Монтевидеа о правима и дужностима држава не зависи од апсолутног броја, већ од кохерентности заједнице као носиоца права на самоопредељење.[770] У међународноправној пракси, критеријум „сталног становништва" никада није био везан за бројчани праг, што потврђује постојање држава попут Науруа или Тувалуа. У случају Западне Сахаре, Међународни суд правде је нагласио да је пресудан идентитет народа као политичког субјекта, а не његова бројност.[771]

7.3.3. Историјски контекст: од шпанске колонизације до повлачења

7.3.3.1. Шпанска колонијална управа и притисак за деколонизацију

Шпанска колонијална власт у Западној Сахари успостављена је крајем XIX века, а током шездесетих година XX века Шпанија се нашла под снажним међународним притиском да деколонизује ово подручје, у складу са Резолуцијом 1514 (XV) Генералне скупштине Уједињених нација о давању независности колонијалним земљама и народима.[772] Популарни фронт за ослобођење Сагија ел Хамре и Рио де Оро, познат као Полисарио (*Frente Polisario*), основан је 1973. године као герилски покрет са циљем окончања шпанске колонијалне управе над територијом.[773]

---

[767]О аномалији правног статуса Западне Сахаре видети: Crawford, *The Creation of States in International Law,* 596–617.
[768]United Nations, 'Western Sahara' *Non-Self-Governing Territories* https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsgt/western-sahara accessed 20 February 2026.
[769]Tony Hodges, *Western Sahara: The Roots of a Desert War* (Lawrence Hill & Co, 1983), 150–170; John Damis, *Conflict in Northwest Africa: The Western Sahara Dispute* (Hoover Institution Press, 1983), 40–55.
[770]Montevideo Convention, art. 1; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 52–54.
[771]*Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, 12, para. 70.
[772]United Nations General Assembly, Resolution 1514 (XV), 14 December 1960, UN Doc. A/RES/1514(XV).
[773]Tony Hodges, *Western Sahara*, 150–170; John Damis, *Conflict in Northwest Africa*, 40–55.

7.3.3.2. Саветодавно мишљење Међународног суда правде (1975)

Када је Шпанија почетком 1975. године најавила планове за одржавање референдума о самоопредељењу, краљ Хасан II из Марока изјавио је да Мароко не може прихватити референдум који укључује опцију независности и предложио је да се питање преколонијалног правног статуса територије изнесе пред Међународни суд правде. Суд је требало да утврди да ли је територија, пре шпанске колонизације, представљала *terra nullius* или су постојале правне везе са Мароком или Мауританијом. Суд је своје саветодавно мишљење донео 16. октобра 1975. године. Утврђено је да Рио де Оро (*Rio de Oro*) и Сагија ел Хамра (*Saguia el-Hamra*) нису биле неокупиране и ненасељене територије у време шпанске колонизације, те да су постојали одређени односи лојалности између султана Марока и појединих племенских ентитета на територији Западне Сахаре.[774]

Међутим, Суд је нагласио да ти односи не представљају „било какву правну везу територијалне суверености", односно да не могу бити тумачени као доказ постојања суверених права Марока над територијом у смислу међународног права. Напротив, утврђено је да постојање одређених историјских и персоналних веза лојалности није довољно да поништи или ограничи право народа Западне Сахаре на самоопредељење. Суд је стога закључио да такве везе не утичу на примену принципа самоопредељења у процесу деколонизације, који мора бити остварен кроз слободно и аутентично изражавање воље становништва територије.[775]

Данашњи критичари међународног права често замерају што ово Саветодавно мишљење није до краја искористило шансу да размрси ствари. Мишљење је остало недоречено у погледу разграничења између традиционалних веза лојалности и модерног права народа на самоопредељење.[776] Суд није у потпуности интегрисао марокански традиционални концепт суверенитета заснован на личној лојалности (*bay'ah*) султану. Тај модел се разликује од вестфалског схватања искључиве територијалне контроле.[777]

Овакво формално раздвајање „политичких веза" од „територијалног суверенитета" одражава структурну тенденцију међународног права да признаје само оне облике власти који се уклапају у европски историјски модел државности.[3] Последично, уместо да делује као инструмент стабилизације и нормативног разјашњења, Саветодавно мишљење је у мароканском дискурсу протумачено као потврда правне пристрасности међународног

[774] *Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, 12, 39–44, paras. 105–107.
[775] *Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, 68, para. 162.
[776] Antony Anghie, *Imperialism, Sovereignty*, 196–210.
[777] Malika Zeghal, *Islamism in Morocco: Religion, Authoritarianism, and Resistance* (Cambridge University Press, 2008), 42–48.

поретка, што је индиректно допринело легитимисању једностране акције познате као Зелени марш.[778] Ово недовољно уважавање различитих историјских модела политичке легитимације утицало је на перцепцију легитимитета саме одлуке у Мароку.[779]

7.3.3.3. Зелени марш и Мадридски споразум (1975)

Убрзо по објављивању саветодавног мишљења Суда, краљ Хасан II позвао је на „Зелени марш" (*Marche Verte*), у којем је 350.000 ненаоружаних цивила прешло из Марока на територију Западне Сахаре како би подржали мароканска потраживања.[780] Влада Шпаније је средином 1975. године одлучила да се повуче из Западне Сахаре, па је 14. новембра потписала Мадридски споразум (*Acuerdos de Madrid*) са Мароком и Мауританијом, према којем је Мароко требало да преузме контролу над Сагијом ел Хамром (*Saguia el-Hamra*), а Мауританија над Рио де Ором (*Rio de Oro*).[781]

Мадридски споразум илуструје правно проблематичан акт из најмање два разлога. Шпанија као колонијална сила није имала легитимитет да преноси суверенитет над територијом чији народ има право на самоопредељење, без претходног спроведеног референдума. Сам споразум је закључен под притиском Зеленог марша, чиме се отвара питање његове правне ваљаности у светлу члана 52 Бечке конвенције о праву међународних уговора, који предвиђа ништавност уговора закључених под претњом или употребом силе.[782]

7.3.4. Полисарио и проглашење САДР

Вође Фронта Полисарио (Популарни фронт за ослобођење Сагија ел Хамре и Рио де Оро, у даљем тексту: Полисарио) нису прихватили одлуку шпанске владе, те су 27. фебруара 1976. године прогласили САДР и наставили оружану борбу за независност Западне Сахаре, сада против Марока и Мауританије.[783] Полисарио, основан 1973. године од стране сахаравијских националиста, имао је за циљ ослобођење територије Западне Сахаре и остваривање права на самоопредељење у оквиру граница постављених током шпанске

[778]B. S. Chimni, "Third World Approaches to International Law: A Manifesto," *International Community Law Review* 8, no. 1 (2006): 3–27.
[779]О концепту *bay'ah* као алтернативном облику политичког легитимитета који се сукобљава са западним концептом државности, видети: Zeghal, *Islamism in Morocco*, 42–48. За анализу критике Саветодавног мишљења МСП из 1975. године као производа „правног империјализма" који игнорише преколонијалне облике власти, упоредити са: Anghie, *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*, 204–210.
[780]О Зеленом маршу видети: Jerome B. Weiner, "The Green March in Historical Perspective," *Middle East Journal* 33, no. 1 (1979): 20–33.
[781]*Declaration of Principles on Western Sahara* (Madrid Accords), 14 November 1975, 988 UNTS 3; United Nations General Assembly, Resolution 3458 A (XXX), 10 December 1975.
[782]*Vienna Convention on the Law of Treaties*, 23 May 1969, 1155 UNTS 331, art. 52; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 600–605.
[783]Proclamation of the Sahrawi Arab Democratic Republic (Bir Lehlou, 27 February 1976); Hodges, *Western Sahara*, 220–240.

колонизације чиме се ова организација уклапала у традицију народноослободилачких покрета чији је субјективитет признат у међународном праву.[784]

Мауританија и Полисарио потписали су мировни споразум у Алжиру 5. августа 1979. године, којим је Мауританија пристала да повуче своје оружане снаге и одрекне се потраживања над Западном Сахаром.[785] Након повлачења Мауританије, Мароко је проширио контролу над тим територијама, настављајући сукоб са Полисарием, који се од тада води искључиво против мароканске контроле.[786] Историјски гледано, Мароко је успоставио доминантну контролу над већим делом Западне Сахаре након потписивања Алжирског споразума, док је Полисарио задржао под контролом источни и јужни појас под називом „ослобођене територије".[787]

САДР, иако контролише релативно мали део територије и у великој мери зависи од подршке Алжира, одржава међународноправни субјективитет и институционалну присутност кроз дипломатске односе и чланство у међународним организацијама.[788] Пријем САДР-а у Организацију афричког јединства 1984. године био је прекретница за међународно признање права сахаравског народа. Овај потез је јасно сврстао њихову борбу за самоопредељење у сам центар афричког таласа деколонизације.[789]

Постојање САДР као *sui generis* државе у егзилу ствара правни изазов без преседана у процесу деколонизације. Њен легитимитет произилази из принципа самоопредељења, утемељеног у Повељи Уједињених нација и Декларацији о давању независности колонијалним земљама и народима,[790] из међународног признања од стране значајног броја држава и чланства у регионалним организацијама.[791] Иако САДР нема ефективну контролу над већим делом територије Западне Сахаре, она одржава институционалну структуру власти и дипломатске односе, што јој омогућава ограничено, али реално међународноправно деловање.[792] САДР илуструје тезу да настанак државе није искључиво питање формализма,

[784]Cassese, *International Law*, 137–145.
[785]*Mauritano-Sahrawi Peace Agreement*, Algiers, 5 August 1979, UN Doc. A/34/427–S/13503, Annex.
[786]Stephen Zunes and Jacob Mundy, *Western Sahara: War, Nationalism, and Conflict Irresolution* (Syracuse University Press, 2010), 142–148.
[787]Zunes and Mundy, *Western Sahara*, 146–148.
[788]Yahia H. Zoubir, "The Western Sahara Conflict: A Case Study in Failure of Prenegotiation and Prolongation of Conflict" (1996) 26(2) *California Western International Law Journal* 173–213 (опис улоге САДР и међународног статуса).
[789]Organization of African Unity, Resolution AHG/Res. 104 (XIX) (1983) и контекст чланства САДР у ОАЈ (укључујући реакције држава чланица).
[790]United Nations General Assembly, *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*, GA Res 1514 (XV) (14 December 1960).
[791]Gino J Naldi, *The Organization of African Unity: An Analysis of Its Role* (Mansell Publishing 1989) 72–85.
[792]Alice Wilson, *Sovereignty in Exile: A Saharan Liberation Movement Governs* (University of Pennsylvania Press, 2016), 112–118.

већ и питање успешне пројекције правног субјективитета кроз међународну дипломатију и признање чак и у условима ограничене територијалне контроле.[793]

7.3.5. Улога Уједињених нација и мисија МИНУРСО

7.3.5.1. Резолуције Генералне скупштине и Савета безбедности

Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација 34/37, под насловом „Питање Западне Сахаре“, усвојена 21. новембра 1979. године, поново потврђује „неотуђиво право народа Западне Сахаре на самоопредељење и независност, у складу са Повељом Уједињених нација и циљевима Резолуције 1514 (XV)“.[794] Овом резолуцијом Генерална скупштина је „дубоко жалила због погоршања ситуације услед континуиране окупације Западне Сахаре од стране Марока“ и позвала Мароко да учествује у мировном процесу и оконча окупацију територије.[795]

Након година оружаних сукоба између Фронта Полисарио и Марока, 1991. године је постигнут споразум о прекиду ватре, након чега је Савет безбедности усвојио Резолуцију 690, којом је успостављена Мисија Уједињених нација за референдум у Западној Сахари (МИНУРСО) и предвиђено одржавање референдума о самоопредељењу.[796] Међутим, до одржавања референдума није дошло услед неслагања страна око бирачког списка и коначног статуса територије. Док су Уједињене нације инсистирале да становници Западне Сахаре морају слободно одлучити између независности и интеграције, Мароко је временом почео да заступа модел широке аутономије у оквиру мароканског суверенитета.[797]

Поред процедуралних изазова у идентификацији бирача, значајна је и еволуција самог дискурса Савета безбедности у погледу коначног решења статуса територије. Ова трансформација – од јасног инсистирања на „референдуму о самоопредељењу" ка формулацији „праведног, трајног и обострано прихватљивог политичког решења" – одражава еволуцију међународног приступа конфликту.[798]

7.3.5.2. МИНУРСО и план насељења

Уједињене нације креирале су Мисију за референдум у Западној Сахари (*Mission des Nations Unies pour l'Organisation d'un Référendum au Sahara Occidental – MINURSO*). План

[793]Zoubir, “The Western Sahara Conflict,” 173–213.
[794]United Nations General Assembly, Resolution 34/37, *Question of Western Sahara*, 21 November 1979, UN Doc. A/RES/34/37, para. 1.
[795]*Ibid.,* paras. 5–7.
[796]United Nations Security Council, Resolution 690 (1991), 29 April 1991, UN Doc. S/RES/690.
[797]Zunes and Mundy, *Western Sahara*, 188–227.
[798]Jacob Mundy, “The Strategies of States: The Western Sahara Conflict and the Geopolitics of the Maghreb,” *The Journal of North African Studies* 15, no. 3 (2010): 297–319.

насељења, одобрен од стране Савета безбедности, успоставио је четири фазе: праћење прекида ватре, прелазни период са утврђивањем бирачког списка, организацију и одржавање референдума, те постреферендумско повлачење војних контингената.[799] На иницијативу генералног секретара Переза де Куељара (*Javier Pérez de Cuéllar*), краљ Хасан II (*King Hassan II*) је 1985. године прихватио референдум о самоопредељењу под покровитељством Уједињених нација, а у августу 1988. године странама су достављени предлози решења.[800]

Процес идентификације потенцијалних бирача, започет 28. августа 1994. године, био је изузетно компликован и спор. Обе стране имале су различите захтеве за регистрацију, што је доводило до сталних тензија: Полисарио је тражио проширену улогу Уједињених нација и укидање свих мароканских закона на територији током прелазног периода, док је Мароко желео да ограничи овлашћења специјалног представника, нарочито у вези са одржавањем јавног реда.[801]

Улога Уједињених нација у Западној Сахари може се окарактерисати као „парализа са легитимитетом". Уједињене нације су, додуше, обезбедиле прекид ватре и формулисале правни оквир за решавање, али системско одлагање референдума и одсуство компоненте за људска права у мандату МИНУРСО-а што чини ову мисију јединственом међу свим мисијама Уједињених нација представљају уступак реалполитици Марока.[802] Уједињене нације су дефинисале сукоб као питање деколонизације, али то парадоксално није спречило друге владе да избегну вршење притиска на Мароко, нити су Уједињене нације икада санкционисале било коју од сукобљених страна због кршења споразума или међународног права.[803]

---

[799]United Nations Security Council, *The Situation Concerning Western Sahara: Report of the Secretary-General*, UN Doc. S/22464, 19 April 1991, paras. 2–10.

[800]О стратешкој позадини Хасановог прихватања референдума и коришћењу „дипломатије одлагања" ради учвршћивања војне контроле, видети: Marrack Goulding, *Peacemonger: Adventures in Peacekeeping in the Twentieth Century* (Johns Hopkins University Press, 2003). (Гулдинг је био подсекретар УН за мировне операције). За анализу „Плана поравнања" (*Settlement Plan*) из 1988. године и почетка мисије МИНУРСО, упоредити са: Anna Theofilopoulou, *The United Nations and Western Sahara: A Never-ending Affair*, Special Report 166 (United States Institute of Peace, 2006), 6–10.

[801]United Nations Security Council, *Report of the Secretary-General on Western Sahara*, UN Doc. S/1995/779 (8 September 1995); видети и: Erik Jensen, *Western Sahara: Anatomy of a Stalemate*, 2nd ed. (Lynne Rienner Publishers, 2012), 55–80.

[802]Human Rights Watch, *Human Rights in Western Sahara and in the Tindouf Refugee Camps* (2008); Amnesty International, *Morocco and Western Sahara: Broken Promises* (2010).

[803]О „дипломатији двоструких стандарда" и разлозима због којих Савет безбедности УН избегава принудне мере према Мароку, видети: Zunes and Mundy, *Western Sahara*, 210–225. За правну анализу парализе Савета безбедности у случајевима где постоји јасна повреда *erga omnes* норми, упоредити са: Vera Gowlland-Debbas, "The Functions of the Security Council with Respect to the Settlement of International Disputes," in *The United Nations Security Council and War*, ed. Vera Gowlland-Debbas (Oxford University Press, 2008), 48–53.

7.3.6. Посредовање Џејмса Бејкера и неуспешни планови решавања

7.3.6.1. Хјустонски споразум (1997) и Бејкеров план I (2001)

До средине 1996. године, МИНУРСО је пролазио кроз критичан период, са свим центрима за идентификацију бирача затвореним. У том тренутку, генерални секретар Уједињених нација именовао је америчког дипломату Џејмса Бејкера (*James Baker*) да посредује у преговорима.[804] Године 1997, Мароко и Полисарио постигли су Хјустонски споразум, који је предвиђао одржавање референдума о самоопредељењу 1998. године, али до његовог одржавања никада није дошло услед трајних разлика о идентификацији бирача.[805]

Најтеже питање у преговорима била је идентификација бирача: стране су номинално пристале да не спонзоришу припаднике спорних племена, али је Мароко фактички олакшао долазак својих кандидата на територију, кршећи дух споразума. Уједињене нације су покушавале да реше техничке проблеме, али су пропустиле прилику за политичко решење. Бејкер је 2001. године представио нови план, који је предложио одређену аутономију за Западну Сахару уз признавање интеграције са Мароком. План је одмах прихваћен од стране Марока, али је одбијен од стране Фронта Полисарио и Алжира.[806]

7.3.6.2. Бејкеров план II (2003) и његов неуспех

Предлог је редефинисан 2003. године у Бејкеровом плану II, који је предвиђао трогодишњи прелазни период у којем би територијом управљала влада изабрана од стране сахаравског становништва, а након привременог периода одржао би се референдум о три опције: независности, интеграцији са Мароком или аутономији.[807] Полисарио је, изненађујуће, прихватио овај предлог, али је Мароко одбио, изјавивши да се неће сложити ни са једним предлогом који би омогућио независност Западне Сахаре без обзира на то што је план дефинисао све становнике региона од 1999. године као потенцијалне гласаче, у складу са мароканским захтевима.[808]

Године 2005, холандски амбасадор Петер ван Валсум (*Peter van Walsum*) преузео је дужност личног изасланика генералног секретара, заменивши Бејкера, а 2007. године Мароко

[804]United Nations Security Council, *Report of the Secretary-General on Western Sahara*, UN Doc. S/1997/166, 5 March 1997.
[805]United Nations Security Council, *Houston Agreements*, 16 September 1997, UN Doc. S/1997/742, Annex III; видети и: Jensen, *Western Sahara*, 90–110.
[806]United Nations Security Council, *Report of the Secretary-General on Western Sahara*, UN Doc. S/2001/613, 20 June 2001.
[807]*Peace Plan for Self-Determination of the People of Western Sahara (Baker Plan II)*, UN Doc. S/2003/565, 23 May 2003, Annex II.
[808]United Nations Security Council, *Report of the Secretary-General on the Situation Concerning Western Sahara*, UN Doc. S/2003/565, 23 May 2003, paras. 48–52; Jensen, *Western Sahara*, 102–110.

је поднео сопствени предлог – Сахарску аутономну регију, засновану на додељивању аутономије, али унутар оквира мароканске суверености.[809] Од тада, резолуције Савета безбедности по питању Западне Сахаре делују као формалност, ограничавајући се на годишње обнављање мандата МИНУРСО-а без предлагања било које конкретне мере која би омогућила решавање питања што сугерише да је застој решен „усклађивањем са агендом", а не правним напретком.[810]

7.3.7. Улога природних ресурса у перпетуирању сукоба

Нерешавање статуса Западне Сахаре тесно је повезано са питањем природних ресурса. Територија располаже једним од највећих светских налазишта фосфата, значајним риболовним зонама и потенцијалним резервама угљоводоника. Експлоатација ових ресурса у условима нерешеног статуса поставља питање примене принципа сталног суверенитета народа над природним богатствима, који је повезан са правом на самоопредељење.[811]

Правни аспект експлоатације ресурса несамоуправних територија разматран је и у мишљењу правног саветника Уједињених нација из 2002. године, где се наводи да свака активност у вези са природним ресурсима мора бити у складу са интересима и вољом народа те територије. У случају Западне Сахаре, наставак економских активности без јасне сагласности народа који има право на самоопредељење доводи до спорова око законитости таквих аранжмана.[812]

7.3.8. Арапско пролеће и његов утицај на Западну Сахару

У ширем геополитичком контексту након 2011. године, преоријентација међународних приоритета ка питањима безбедности, борбе против тероризма и контроле миграција допринела је учвршћивању постојећег регионалног баланса у Магребу. У таквим околностима, западни актери су сарадњу са Мароком све више посматрали кроз призму стратешког партнерства и регионалне стабилности, што је, посредно, ојачало постојећи статус кво у погледу Западне Сахаре. Како истиче Јахија Зубир (*Yahia Zoubir*), геополитичке и безбедносне калкулације кључних међународних актера допринеле су томе да се конфликт одржава у стању

[809]United Nations Security Council, *Moroccan Autonomy Proposal for the Sahara Region*, UN Doc. S/2007/206, 11 April 2007; United Nations Security Council, *Polisario Front Proposal for a Mutually Acceptable Political Solution that Provides for the Self-Determination of the People of Western Sahara*, UN Doc. S/2007/210, 16 April 2007.
[810]Theofilopoulou, 'United Nations and Western Sahara',12–15; Koskenniemi, 'The Politics of International Law',7–19.
[811]Hans Morten Haugen, "The Right to Self-Determination and Natural Resources: The Case of Western Sahara," *Law, Environment and Development Journal* 3, no. 1 (2007): 70–81.
[812]*Letter Dated 29 January 2002 from the Under-Secretary-General for Legal Affairs to the President of the Security Council*, UN Doc. S/2002/161, 12 February 2002, paras. 21–24.

„управљане нерешености“ – стања у којем велике силе свесно одржавају конфликт без коначног решења.[813]

Индикативно је да су монархије у региону углавном избегле сценарио радикалне дестабилизације који је погодио поједине републиканске режиме током Арапског пролећа. У Мароку је политички одговор укључивао ограничене уставне реформе и расписивање парламентарних избора, чиме је ублажен унутрашњи притисак.[814]

Године 2013, покренути су протести широм Западне Сахаре чија је централна тема било право на самоопредељење сахаравског народа. Након што је Савет безбедности гласао за обнављање мандата МИНУРСО-а без компоненте за људска права, 9. маја 2013. године мароканска полиција покренула је талас хапшења и притварања.[815] Амнести интернешнел (*Amnesty International*) је известио да су ухапшени били жртве тешког мучења, што указује на систематско кршење људских права на окупираној територији.[816]

Селективна примена права на самоопредељење у савременој пракси међународног права указује на снажан утицај великих сила у одлучивању о исходу сецесионистичких процеса. Како истиче Милена Стерио (*Milena Sterio*), успешност захтева за независношћу у великој мери зависи од политичке подршке кључних међународних актера, а не искључиво од испуњености правних критеријума. Случајеви Косова и Јужног Судана илуструју ситуације у којима је подршка великих сила омогућила конституисање нових држава, док се у другим примерима укључујући Западну Сахару одсуство такве подршке показује као одлучујући фактор у продужавању статуса кво. Овај образац указује да се право на самоопредељење у пракси често примењује у складу са геополитичким интересима, а не као универзално и доследно примењиво правно начело.[817]

[813]Yahia H. Zoubir, “The Enduring Western Sahara Conflict: Geo-political, Regional and International Dimensions,” *The Journal of North African Studies* 21, no. 1 (2016): 45–60.
[814]*Ibid.*
[815]Amnesty International, *Morocco/Western Sahara: End Persecution of Pro-Independence Activists*, Index: MDE 29/006/2013 (2013).
[816]О систематским кршењима људских права у Западној Сахари и њиховом утицају на легитимитет мароканске администрације, видети: Amnesty International, *Morocco/Western Sahara: Broken Promises*, Index: MDE 29/001/2010 (2010). За правну анализу обавезе држава да не признају ситуације настале тешким кршењем императивних норми међународног права, упоредити са: Martin Dawidowicz, “The Obligation of Non-Recognition of an Unlawful Situation,” in *The Law of International Responsibility*, ed. James Crawford, Alain Pellet, and Simon Olleson (Oxford University Press, 2010), 677–686.
[817]О селективној примени права на самоопредељење и поређењу случајева тзв. Косова, Јужног Судана и Западне Сахаре, видети: Sterio, *Right to Self-Determination*, 145–162.

7.3.9. Право на самоопредељење сахаравског народа и сукоб начела међународног права

У вези са сукобом у Западној Сахари, концепт самоопредељења који је формулисан у Резолуцијама 1514 (XV), 1541 (XV) и 2625 (XXV) Генералне скупштине не предвиђа примену самоопредељења на део или регион суверене државе чланице Уједињених нација.[818] Напротив, ове резолуције наглашавају да се право на самоопредељење примењује на народе који су географски одвојени или етнички, културно и лингвистички различити од земље која њима управља – услови које сахаравски народ неспорно испуњава.[819]

Правни статус Западне Сахаре остаје у домену незавршене деколонизације. У свом Саветодавном мишљењу из 1975. године, Међународни суд правде закључио је да између територије Западне Сахаре и Марока нису постојале правне везе суверенитета које би могле утицати на примену права на самоопредељење, те да становништво територије има право да слободно изрази своју вољу. Суд је тиме јасно потврдио примат начела самоопредељења у процесу деколонизације.[820]

Овај став је у складу са Декларацијом о давању независности колонијалним земљама и народима из 1960. године, којом се проглашава да „сви народи имају право на самоопредељење“ и да се колонијални поредак мора безусловно окончати. Западна Сахара се и даље налази на листи несамоуправних територија Уједињених нација, што само показује да процес деколонизације није довршен.[821]

Питање фактичке контроле територије мора се анализирати у светлу права окупације. Према Јораму Динштејну (*Yoram Dinstein*), окупација је по својој природи привремени режим који не доводи до стицања суверенитета нити омогућава трајну промену правног статуса територије. Стога, чак и дуготрајна ефективна контрола не може произвести легитиман суверенитет над територијом.[822]

Поред правне димензије, економски фактори имају значајну улогу у одржавању конфликта. Територија Западне Сахаре поседује значајна природна богатства – укључујући фосфате, потенцијал за нафту и богат риболов – а то представља важан геоекономски фактор

[818]GA Res 1514 (XV); GA Res 1541 (XV); GA Res 2625 (XXV).
[819]О критеријумима за дефинисање несамоуправних територија и примени „теста географске и етничке одвојености”, видети: UN GA Res. 1541 (XV), *Principles which should guide Members in determining whether or not an obligation exists to transmit the information called for under Article 73e of the Charter*, 15 December 1960, Principle IV.
[820]*Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, 12, paras. 162–165.
[821]United Nations General Assembly, Resolution 1514 (XV), 14 December 1960, UN Doc. A/RES/1514(XV).
[822]Yoram Dinstein, *The International Law of Belligerent Occupation*, 2nd ed. (Cambridge University Press, 2019), 49–63.

у нерешеном сукобу. Како наводе Педро Пинто Лите (*Pedro Pinto Leite*) и Клас Олсон (*Claes Olsson*), ова богатства нису само економски ресурс, већ и политички инструмент који утиче на међународни дискурс и одржавање статуса кво, јер експлоатација без адекватне правне заштите народа који има право на самоопредељење ствара правно-политичке дилеме, будући да таква експлоатација крши начела међународног права о сталном суверенитету народа над природним богатствима.[823]

Истовремено, Џејкоб Мунди (*Jacob A. Mundy*) показује да сахаравски избеглички кампови у Алжиру функционишу као простори институционалне и симболичке репродукције државности у егзилу. Кампови нису само хуманитарни простор, већ и политичка структура која „антиципира" будућу државу и одржава захтев за самоопредељењем упркос губитку територијалне контроле.[6] Интеграцијом правних, политичких и економских аспеката, западносахарски случај показује да сукоб није пука апстрактна колизија начела, већ комплексна интеракција међународног права, геоекономских интереса и политичке мобилизације народа који тражи остварење права на самоопредељење.[824]

7.3.10. Правни статус Западне Сахаре: аномалија у теорији државности

Правни статус територије Западне Сахаре је изузетно необичан. За разлику од других несамоуправних територија које се налазе на списку Уједињених нација, за Западну Сахару не постоји призната управљачка власт: мароканска администрација није призната од стране Уједињених нација, захтев САДР-а за суверенитетом такође није универзално признат, а Полисарио нема формално признање од стране Уједињених нација као влада.[825] Сахаравски народ који тежи независности тако живи у својеврсном правном вакууму, где ниједна суверености није призната од стране међународног правног поретка.[826]

Овај правни вакуум ствара аномалију у конститутивној теорији државности. Уместо да се чека *de iure* признање, процес стварања државности овде се претвара у директну конфронтацију двеју конкуришућих ефективности: САДР доказује своју ефективност управљањем избегличким камповима и међународном дипломатијом, док Мароко доказује ефективност кроз физичку контролу територије и економску експлоатацију. Настанак државе

[823]Pedro Pinto Leite and Claes Olsson, eds., *The Western Sahara Conflict: The Role of Natural Resources in Decolonization*, Current African Issues 33 (Nordiska Afrikainstitutet, 2006), 17–25.
[824]Jacob A. Mundy, "Performing the Nation, Pre-figuring the State: The Western Saharan Refugees, Thirty Years Later," *The Journal of Modern African Studies* 45, no. 2 (2007): 275, 277–281.
[825]Charter of the United Nations 1945. United Nations, 'Non-Self-Governing Territories'.; Crawford, *The Creation of States in International Law*,610–615.
[826]*Western Sahara*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1975, 12, paras. 162–166.

тако постаје не толико питање испуњавања критеријума Монтевидео конвенције, колико превага једне правне фикције над другом.[827]

Као што истиче Кадија Финан (*Khadija Mohsen-Finan*), Рабат је суочен са потребом да понуди политичко решење за конфликт који се у међународним оквирима перципира као дуготрајан и нерешен. Предлог „шире аутономије“ за Западну Сахару представља покушај да се очува територијални интегритет Марока уз истовремено ублажавање међународних притисака и захтева за самоопредељењем. Међутим, институционални и правни оквири такве аутономије остају недовољно прецизирани, што указује на сложене унутрашње политичке импликације које би такав модел подразумевао, укључујући могуће уставне и институционалне реформе.[828]

Истовремено, питање статуса Западне Сахаре не ужива потпуни политички консензус унутар Марока. Различити политички актери различито тумаче концепт аутономије и његове импликације по национални суверенитет и територијални интегритет државе. Део политичког спектра заступа чврст став у одбрани унитарног карактера државе, док други актери у процесу тражења решења виде потенцијал за ограничено политичко отварање и институционалну адаптацију. Ове расправе указују на настојање режима да балансира између контролисане реформе и очувања националног јединства.[829]

7.3.11. Позиције великих сила и међународних организација

7.3.11.1. Сједињене Америчке Државе

Питање Западне Сахаре традиционално није високо на агенди Сједињених Америчких Држава. Под администрацијом Барака Обаме (*Barack Obama*), политика је остала слична оној из времена Џорџа Буша (*George W. Bush*), при чему је тадашња државна секретарка Хилари Клинтон (*Hillary Clinton*) јавно подржавала Мароко.[830]

Преломни тренутак наступио је крајем првог мандата председника Доналда Трампа, када су у децембру 2020. године, у оквиру тзв. Абрахамских споразума којима је Мароко пристао на нормализацију односа са Израелом, Сједињене Америчке Државе званично

[827]О концепту „конкуришућих ефективности” и немоћи Монтевидео критеријума да објасне статус држава у егзилу, видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 45–52, 415–420; Alice Wilson, *Sovereignty in Exile: A Saharan Liberation Movement Governs* (University of Pennsylvania Press, 2016), 165–195.
[828]Khadija Mohsen-Finan, *Sahara occidental: Les enjeux d’un conflit régional* (Paris: CNRS Éditions, 2010), 120–145.
[829]Mohamed Daadaoui, *Moroccan Monarchy and the Islamist Challenge: Maintaining Makhzen Power* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 97–150.
[830]Congressional Research Service, *Western Sahara*, Report RS20962**,** updated October 8, 2014 (Washington, DC: Library of Congress), 5–8.

признале суверенитет Краљевине Мароко над Западном Сахаром.[831] Актуелни амерички државни секретар Марко Рубио (*Marco Rubio*) потврдио је 2025. године да Сједињене Америчке Државе подржавају суверенитет Марока у Западној Сахари и да је мароканski план аутономије једино решење за овај спорни регион.[832]

Директна подршка Сједињених Америчких Држава мароканском суверенитету може се тумачити као пример хијерархијске примене међународног права, где статус државности постаје функција политичке моћи великих сила, а не универзалних правних критеријума. Ова динамика одговара анализи „неједнаке сувереności“ коју развија Гери Симпсон (*Gerry Simpson*).[833]

7.3.11.2. Европска унија

Европска унија је са Мароком закључила низ споразума о различитим облицима сарадње, укључујући трговинске споразуме и споразуме о либерализацији. Најзначајнији међу њима јесу Споразум о придруживању и Либерализацијски споразум.[834]

Контроверза у вези са трговинским споразумима између Европске уније и Марока добила је јасну правну артикулацију у пресуди Суда правде Европске уније у предмету *Council v Front Polisario*, у којој је Суд нагласио да се Споразум о придруживању не може примењивати на територију Западне Сахаре, јер та територија има „одвојен и различит статус“ у односу на Краљевину Мароко. Суд је, позивајући се на принцип самоопредељења и правило *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, закључио да би примена споразума на ту територију без пристанка њеног народа била супротна међународном праву.[835]

Овакво тумачење у теоријском смислу кореспондира са анализом Елени Касоти (*Eleni Kassoti*), која истиче да обавеза непризнавања ситуација насталих озбиљним кршењем императивних норми (*jus cogens*) обухвата и уздржавање од закључивања или примене трговинских аранжмана који производе правне ефекте на незаконито присвојеним територијама. Настојања институција ЕУ да путем накнадних протокола прошире

[831]Donald J. Trump, “Proclamation 10126–Recognizing the Sovereignty of the Kingdom of Morocco Over the Western Sahara,” *Federal Register* 85, no. 241 (December 15, 2020): 81329–81330, accessed via gov info, https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-12-15/pdf/2020-27738.pdf
[832]U.S. Department of State, *Secretary Rubio’s Meeting with Moroccan Foreign Minister Bourita*, Readout, Office of the Spokesperson, April 8, 2025, https://www.state.gov/secretary-rubios-meeting-with-moroccan-foreign-minister-bourita
[833]Simpson, *Great Powers and Outlaw States*, 51–78.
[834]*Euro-Mediterranean Agreement Establishing an Association between the European Communities and Their Member States, of the One Part, and the Kingdom of Morocco, of the Other Part*, OJ L 70 (March 18, 2000); Court of Justice of the European Union, Case C-104/16 P, *Council v. Front Polisario*, Judgment of December 21, 2016, paras. 105–125.
[835]*Council v. Front Polisario*, Case C-104/16 P, Judgment of 21 December 2016, ECLI:EU:C:2016:973, paras. 88–106, 106–125.

територијалну примену споразума могу се посматрати као тензија између формалног поштовања судске одлуке и материјалне релативизације дужности непризнавања.[836]

7.3.11.3. Француска Република

Француска Република не признаје постојање САДР–а као независне државе. Као последица тога, Француска канцеларија за заштиту избеглица и лица без држављанства (*Office Français de Protection des Réfugiés et Apatrides – OFPRA*) третира сахаравске азиланте као лица пореклом из Сахаре, а не као носиоце посебног сахаравског држављанства. У случајевима када сахаравски азиланти прилажу документе издате од стране мароканске власти, ОФПРА их региструје као мароканске држављане, док оне који прилажу документе издате од САДР-а или уопште немају документа региструје као „пореклом из Сахаре", чиме се *de facto* негира постојање сахаравског држављанства.[837]

7.3.11.4. Немачка и Велика Британија

Немачка и Велика Британија такође се сврставају на страну мароканског суверенитета. Немачка је заузела сличан став као Француска у погледу третмана сахаравских азиланата, при чему се одбијене особе депортују у земљу претходног уобичајеног боравишта, по правилу Алжир. Велика Британија није изнела формалну државну политику, наводећи да ће се сваки случај разматрати појединачно, уз генералну потврду да „није неразумно" очекивати да особе рођене на територији под мароканском администрацијом добију мароканско држављанство.[838]

7.3.12. Правне последице кршења императивних норми и обавеза непризнавања

Кршења људских права на окупираној територији директно су релевантна за процес настанка држава, јер показују концептуални сукоб између нормативног оквира међународног права и политичке праксе његове примене. Класична доктрина јасно утврђује да ситуације настале озбиљним кршењем императивних норми не смеју производити правне последице нити бити предмет признања или индиректне легитимације.[839] Обавеза непризнавања, како истиче Мартин Давидович (*Martin Dawidowicz*), подразумева не само формално уздржавање

[836]Eleni Kassoti, "The EU's Duty of Non-Recognition and the Territorial Scope of Trade Agreements Covering Unlawfully Acquired Territories," *Europe and the World: A Law Review* 3, no. 5 (2019): 6–12.
[837]Office français de protection des réfugiés et apatrides, *Rapport d'activité 2024* (Fontenay-sous-Bois: OFPRA, 2025), 34–38; Wilson, *Sovereignty in Exile*, 210–225.
[838]UK Home Office, *Country Information and Guidance: Morocco (including Western Sahara)*, version 2.0 (London: UK Home Office, 2015), paras. 2.3.1–2.3.8.
[839]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 160–175.

од *de iure* признања, већ и избегавање аката који би могли консолидовати незакониту ситуацију.[840]

Међутим, уколико изостане доследна примена механизама санкција и колективног одговора, долази до ерозије нормативне снаге *erga omnes* обавеза, чиме се подрива кредибилитет система као целине. Сахаравски народ испуњава услове права на самоопредељење, као што је детаљно анализирано у претходном одељку, а одсуство правних последица за одржавање статуса кво представља општи проблем у савременом међународном праву.[841]

Одсуство компоненте за мониторинг људских права у мандату МИНУРСО-а није технички пропуст већ политичка одлука која указује на институционалне границе система, јер изостанак механизма контроле умањује могућност стварања притиска за промену. То потврђују трговински споразуми ЕУ и Марока, изостанак ратификације Римског статута и блокада упућивања Савету безбедности. Случај Западне Сахаре тако показује не само кршење права на самоопредељење, већ и неефикасност или блокаду механизама његове заштите.[842]

7.3.13. Кључне импликације случаја Западне Сахаре

Западна Сахара открива један аспект функционисања међународних институција који се у косовском или тајванском случају не испољава у истој мери. Уместо да делује искључиво као инструмент деколонизације, институционални оквир Уједињених нација у овом контексту се временом показао и као механизам одржавања постојеће ситуације. Мисија МИНУРСО успостављена је са мандатом да организује референдум о самоопредељењу становништва, који до данас није одржан. Током протеклих деценија јављали су се бројни процедурни спорови, посебно у вези са бирачким списком, што је доводило до поновљених одлагања. Посебна специфичност огледа се у одсуству мандата за мониторинг људских права, чије су правне импликације разрађене у одељку 7.3.12 овог рада. Такав институционални дизајн резултат је политичког компромиса постигнутог приликом успостављања мисије. У том смислу, случај Западне Сахаре указује на ширу институционалну амбивалентност: механизми створени ради решавања сукоба понекад могу, макар посредно, допринети његовом продужавању.[843]

[840]Dawidowicz, "The Obligation of Non-Recognition of an Unlawful Situation," 677–686.
[841]James Gerard Devaney, "On Sanctions and the Enforcement of International Law: A Rule of Law Analysis," *Nordic Journal of International Law* 94, no. 3 (2025): 217–238.
[842]*Rome Statute of the International Criminal Court*, 17 July 1998, 2187 UNTS 3, arts. 12–14; Human Rights Watch, *Morocco's Truth Commission: Honoring Past Victims during an Uncertain Present* (New York: Human Rights Watch, 2005).
[843]Theofilopoulou, 'United Nations and Western Sahara', 14–16.

Као што је детаљно анализирано у одељку 7.3.3.2, Суд је јасно утврдио примат права на самоопредељење – и упркос томе, Зелени марш није наишао на ефективну правну реакцију.[844] Из тога следи аналитички важан закључак: саветодавно мишљење МСП, попут оног о Косову из 2010. године, није зауставило политички процес него га је у извесном смислу легитимисало, јер је дало правни оквир унутар којег је свака страна могла да пронађе аргументе за сопствену позицију.[845]

Европска унија је у предметима *Council v Front Polisario* и *Western Sahara Campaign UK* суочена са сопственом правном противречношћу. Суд правде ЕУ је у овим предметима јасно утврдио да се трговински споразуми са Мароком не могу примењивати на територију Западне Сахаре без пристанка њеног народа.[846] Ипак, институције ЕУ наставиле су праксу која производи ефекте супротне том налазу. Дуготрајни економски ангажман тако постаје фактички сурогат за формално признање без *de iure* потврде суверенитета – економска сарадња производи његову *de facto* консолидацију.[847] Овај успостављени механизам показује да обавеза непризнавања незаконитих ситуација може да буде суштински релативизована кроз економске инструменте, чак и када формална правна позиција остаје непромењена.[848]

Једнострани акт признања мароканског суверенитета од стране Сједињених Америчких Држава 2020. године не мења правни положај територије унутар Уједињених нација. Западна Сахара и даље стоји на листи несамоуправних територија.[849] Међутим, он мења нешто друго – релативизује политичку цену противљења мароканском суверенитету за треће државе. У том смислу постаје видљиво да право и политика у питањима државности не делују увек усклађено. Политичке одлуке кључних актера често одређују које правне норме ће у пракси произвести своје последице.[850]

Разлика између Западне Сахаре са једне стране и Косова и Тајвана са друге није у правном основу захтева за самоопредељењем, него у одсуству подршке великих сила том захтеву. Сахаравски народ испуњава све услове које међународно право поставља као основ

[844]Zunes and Mundy, *Western Sahara*, 380–395.
[845]Koskenniemi, *From Apology to Utopia*, 566–590.
[846]Court of Justice of the European Union, *Council of the European Union v. Front populaire pour la libération de la saguia-el-hamra et du rio de oro (Front Polisario)*, Case C-104/16 P, Judgment of 21 December 2016, ECLI:EU:C:2016:973; Court of Justice of the European Union, *The Queen, on the application of Western Sahara Campaign UK v. Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs and Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs*, Case C-266/16, Judgment of 27 February 2018, ECLI:EU:C:2018:118.
[847]P. K. Menon, *The Law of Treaties Between States and International Organizations* (Lewiston, NY: Edwin Mellen Press, 1992), 145–160.
[848]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 642–645.
[849]Adrianna Kalicka-Mikołajczyk, "The International Legal Status of Western Sahara," *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 18, no. 4 (2020): 38–44.
[850]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 21–28, 93–99; Stefan Wolff, *Disputed Territories: The Transnational Dynamics of Ethnic Conflict Settlement* (New York: Berghahn Books, 2003), 200–230.

права на самоопредељење у контексту деколонизације. Чињеница да то право остаје неостварено не говори о слабости правног основа него о томе да међународно право у питањима државности не функционише као аутономни нормативни систем него као оквир унутар којег односи моћи одређују које норме производе своје последице.[851]

7.4. Северни Кипар

7.4.1. Северни Кипар између *de facto* власти и међународноправног непризнавања

Један од најилустративнијих примера тензије између *de facto* државности и *de iure* непризнавања у савременом међународном праву представља Турска Република Северни Кипар (у даљем тексту: ТРСК).[852] За разлику од случаја Тајвана, где ентитет испуњава све критеријуме државности али му је ускраћено признање услед геополитичких притисака, или Западне Сахаре, где је реч о незавршеној деколонизацији, случај ТРСК задире у суштину односа између илегалне употребе силе, права на самоопредељење и колективног непризнавања као инструмента међународноправне политике.[853]

Док код случаја Тајвана видимо како фактичка ефективност перманентно тражи пукотине у међународном систему ради неформалног признања, ТРСК илуструје доследну примену начела *ex injuria jus non oritur*. Тиме међународна заједница, кроз обавезујуће одлуке Савета безбедности, одбија да легитимизује последице војне интервенције, чак и у ситуацији када ентитет поседује висок степен фактичке ефективности власти.[854] Овакав приступ трансформише колективно непризнавање из пасивног дипломатског чина у активан рестриктивни правни режим, чинећи ТРСК правном аномалијом која директно доводи у питање претпоставке декларативне теорије државности.[855]

Острво Кипар, смештено у источном Средоземном мору, данас је фактички подељено. Република Кипар контролише приближно 59% територије острва, ТРСК око 36%, док се остатак налази у тампон зони под надзором Уједињених нација, уз постојање суверених база

[851]Sterio, *The Right to Self-Determination under International Law*, 140–165.
[852]О феномену непризнатих држава видети: Nina Caspersen, *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System* (Cambridge: Polity Press, 2012), 1–25.
[853]За деконструкцију колективног непризнавања као политичког инструмента, упоредити са: Stefan Talmon, "The Constitutive Versus the Declaratory Theory of Recognition: *Tertium Non Datur?*," *British Yearbook of International Law* 75, no. 1 (2004): 101–181. (Овде Талмон анализира како УН својим резолуцијама (541 и 550) заправо конституишу 'непостојање' државе, без обзира на њену фактичку ефективност на северу Кипра).
[854]Видети: UN Security Council Resolution 541 (1983), 18 November 1983, paras. 1–7; UN Security Council Resolution 550 (1984), 11 May 1984, paras. 2–4; Такође, видети: Talmon, *Recognition of Governments in International Law*, 112–125.
[855]О начелу *ex injuria jus non oritur* и његовој примени на случајеве сецесије уз помоћ стране војне силе, видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 131–147.

Уједињеног Краљевства на око 3% територије.[856] *De iure* постоји само једна међународно призната граница, она између Републике Кипар и суверених база Уједињеног Краљевства док низ фактичких линија раздвајања дели острво на више политичких и административних простора. Република Кипар остаје једина међународно призната влада за целокупну територију острва, будући да ТРСК признаје искључиво Турска.[857]

7.4.2. Историјски контекст: од колонијалне управе до стварања Републике Кипар

7.4.2.1. Оснивање Републике Кипар и уставни оквир из 1960. године

Кипар је стекао независност 1960. године путем три уговора – Уговора о оснивању, Уговора о гаранцији и Уговора о савезништву – потписаних од стране Велике Британије, Грчке, Турске, као и представника грчкокипарске и турскокипарске заједнице. Устав Републике Кипар, који је ступио на снагу истог дана као и наведени уговори, произашао је из Циришко-Лондонских споразума из 1959. године и дефинисао је институционалну структуру државе и механизме поделе власти између две заједнице.[858]

Устав из 1960. године је класичан пример правноформалне амбициозности која није била усклађена са политичко-социолошком реалношћу. Иако је био конципиран тако да обезбеди висок степен институционалне равнотеже и заштите мањинских права, његов суштински недостатак почивао је у одсуству ефикасних механизама за превазилажење уставних блокада.[859] Вето овлашћења и заштитне одредбе, првобитно замишљене као гаранција равноправности заједница, у пракси су се трансформисале у инструменте институционалне парализе и продубљивања међуетничког конфликта. Резултат је био институционални колапс. Турскокипарски представници повукли су се из заједничких органа власти, а уставни поредак из 1960. године остао је на снази само формално.[860]

---

[856]James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 1–15.

[857]О концепту 'суверене фикције' и правном очувању територијалног интегритета упркос трајном губитку ефективне контроле, видети: : Crawford, *The Creation of States in International Law,* 147–155.

[858]*Treaty of Establishment*, *Treaty of Guarantee* and *Treaty of Alliance*, Nicosia, 16 August 1960, United Nations Treaty Series, vol. 382; *Zurich and London Agreements*, 19 February 1959; *The Constitution of the Republic of Cyprus*, 16 August 1960; Zaim M. Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 1993), 1–30.

[859]О структурним слабостима кипарског Устава видети: P. G. Polyvios, *Cyprus: Conflict and Negotiation 1960–1980* (London: Duckworth, 1980), 15–45.

[860]О урушавању кипарског уставног поретка и злоупотреби права вета као увертири у сецесију, видети: Kypros Chrysostomides, *The Republic of Cyprus: A Study in International Law* (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000), 25–45.

7.4.2.2. Уставна криза 1963. године и ескалација сукоба

Распад уставног поретка Републике Кипар започео је крајем 1963. године када је председник архиепископ Макариос III (*Archbishop Makarios III*) предложио пакет од тринаест уставних амандмана који су, у суштини, настојали да измене сложени систем поделе власти између грчкокипарске и турскокипарске заједнице успостављен Уставом из 1960. године. Предлози су, између осталог, подразумевали укидање права вета председника и потпредседника, измену начина доношења законодавних одлука и редефинисање институционалних гаранција које су штитиле политичку равноправност двеју заједница. Турскокипарска страна је ове амандмане одбацила као покушај да се уставни баланс замени доминацијом грчкокипарске већине, што је довело до наглог погоршања међуетничких односа и избијања насиља крајем 1963. године.[861]

Према правном мишљењу Монро Лија (*Monroe Leigh*), предложене измене су директно нарушавале уставни и уговорни режим успостављен Циришко-лондонским споразумима, јер су задириле у такозване „основне чланове“ устава који су били заштићени од измена и гарантовани међународним уговорима.[862] Слично томе, Заим М. Нецатигил (*Zaim M. Necatigil*) наглашава да су ови амандмани довели до институционалног колапса система заједничке власти и практичног искључивања турскокипарских представника из органа државе, чиме је кипарско питање из унутрашњег уставног спора еволуирало у међународни конфликт који је укључио и државе гаранте.[863]

Од 1964. године грчкокипарске власти наступају као једина легитимна влада Републике Кипар, иако је након уставне кризе из 1963. године систем поделе власти између две заједнице фактички престао да функционише. Према мишљењу Монро Лија (*Monroe Leigh*), овај континуитет власти има спорну правну основу, будући да је уставни поредак успостављен 1960. године био заснован на институционалној равнотежи између грчкокипарске и турскокипарске заједнице, која је након повлачења турскокипарских представника из државних органа престала да постоји у пракси.[864]

Као последица тога, на острву су постепено настале паралелне административне и институционалне структуре, при чему је свака заједница организовала власт и доносила одлуке које су се односиле превасходно на њене припаднике. Ову институционалну

[861]Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, 31–35.
[862]Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, 45–60.
[863]Monroe Leigh, *The Legal Status in International Law of the Turkish Cypriot and the Greek Cypriot Communities in Cyprus* (Ankara: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, 1990), available at https://www.mfa.gov.tr/chapter5.en.mfa
[864]Leigh, *Legal Status in International Law*.

подељеност делимично је признала и међународна дипломатија, што се види из Женевске декларације од 30. јула 1974. године, у којој се изричито помиње постојање „две аутономне администрације“ (*two autonomous administrations*) на Кипру.[865]

7.4.2.3. Грчки војни удар и турска интервенција 1974. године

Након успостављања војне диктатуре у Грчкој 1967. године, познате као „диктатура пуковника“, политичка ситуација на Кипру додатно се заоштрила. Криза је ескалирала услед напада јединица Кипарске националне гарде на турскокипарска села током 1963–1964. године, у периоду када је Гривас (*Georgios Grivas*) вршио команду над Националном гардом. Гривас се 1971. године тајно вратио на Кипар и основао паравојну организацију ЕОКА-Б (*EOKA-B*), чији је циљ био остварење енозиса (уједињења Кипра са Грчком), као и свргавање архиепископа Макариоса III (*Archbishop Makarios III*). Гривас је умро у јануару 1974. године, али је ЕОКА-Б наставила деловање под руководством официра блиских грчкој хунти. Управо те снаге извеле су 15. јула 1974. пуч против Макариоса, који је послужио као непосредан повод за турску војну интервенцију.[866]

Турска је 20. јула 1974. године покренула војну операцију на Кипру, позивајући се на право интервенције из члана IV Уговора о гаранцији из 1960. године, који предвиђа консултације између држава гараната у случају кршења уставног поретка Републике Кипар. Иако ова одредба допушта могућност једностране акције уколико заједничко деловање није могуће, у међународноправној доктрини преовладава становиште да таква интервенција не може бити тумачена као неограничено право употребе силе. Посебно се истиче да се уговорне одредбе не могу тумачити на начин који дерогира општу забрану употребе силе утврђену Повељом Уједињених нација. Члан 51 Повеље допушта употребу силе искључиво у случају самоодбране од оружаног напада, што у конкретном случају није постојало, због чега значајан део међународноправне доктрине турску интервенцију из 1974. године квалификује као незакониту употребу силе.[867]

Последице инвазије из 1974. године укључују масовно расељавање приближно 200.000 грчких Кипрана, уништавање грчкокипарског културног наслеђа, те укупно 2.002 нестале

[865]Declaration by the Foreign Ministers of Greece, Turkey and the United Kingdom**,** Geneva, 30 July 1974, UN Doc. S/11398, Annex, para. 3.
[866]Brendan O'Malley and Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion* (London: I.B. Tauris, 1999), 100–140; Christopher Hitchens, *Hostage to History: Cyprus from the Ottomans to Kissinger* (London: Verso, 1997), 75–92; Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, 88–105.
[867]*Treaty of Guarantee*, Nicosia, 16 August 1960, United Nations Treaty Series 382, no. 5475, art. IV; Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law, 110–135;* Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, 4th ed. (Oxford: Oxford University Press, 2018), 82–89.

особе – од којих је 1.510 грчких Кипрана и 492 турска Кипрана.[868] Уједињене нације усвојиле су низ резолуција о несталим лицима, али Турска није испунила преузете обавезе. Инвазија је означила крај војне диктатуре у Атини и уништила тежње грчких Кипрана за уједињењем са Грчком, претворивши Кипар у „државу два ентитета".[869]

7.4.3. Проглашење независности ТРСК и међународноправно непризнавање

7.4.3.1. Од „Турске Државе Кипар" до ТРСК (1975–1983)

Турски Кипрани који су се окупили на северној страни поделе прогласили су 1975. године „Турску Државу Кипар" (*Kıbrıs Türk Federe Devleti*).[870] Потом, 1983. године, као одговор на притиске за осудом поделе острва у оквиру Уједињених нација, турски Кипрани су прогласили суверенитет под именом ТРСК. Турски Кипрани су овај корак образложили потребом да створе у својој регији правну основу која води ка успостављању будуће независне, федеративне Републике Кипар, истичући да им је коначни циљ да се уједине са грчком кипарском заједницом у оквиру федерације.[871]

7.4.3.2. Резолуције 541 и 550 Савета безбедности

Савет безбедности Уједињених нација реаговао је на проглашење независности ТРСК усвајањем Резолуције 541 (1983), којом је јасно позвао, све државе да не признају ниједну кипарску државу осим Републике Кипар.[872] Резолуција 550 (1984) додатно је нагласила потребу за решењем заснованим на суверенитету и политичкој једнакости свих грађана Кипра, позивајући на повлачење страних војника и успостављање мира на острву.[873]

Као резултат ових резолуција, све чланице Уједињених нација, осим Турске, одбиле су да признају ТРСК као суверену државу. Резолуција 541 оличава институционализацију колективног непризнавања на највишем међународном нивоу. Уместо да се дозволи *de facto* еволуција ТРСК и евентуално испуњење критеријума државности утврђених у Конвенцији из Монтевидеа, Уједињене нације су практично прејудицирале правни исход, користећи колективно непризнавање као инструмент међународноправне политике. Овакво одржавање

[868] *Report of the Committee on Missing Persons in Cyprus (CMP)* (Nicosia: Committee on Missing Persons in Cyprus, 2024); United Nations General Assembly Resolution 3212 (XXIX), *Question of Cyprus*, 1 November 1974.
[869] О проблему несталих лица и правној одговорности Турске као окупационе силе према Европској конвенцији о људским правима, видети: Cyprus v. Turkey, Application no. 25781/94, European Court of Human Rights, Judgment of 10 May 2001, paras. 60–80. За анализу концепта „државе два ентитета" и неуспеха УН да реинтегришу суверенитет, упоредити са: Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law,* 110–125.
[870] *Declaration of the Turkish Federated State of Cyprus*, 13 February 1975.
[871] *Declaration of Independence of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, 15 November 1983; Clement H. Dodd, *The Political, Social and Economic Development of Northern Cyprus* (Huntingdon: Eothen Press, 1993), 40–60.
[872] *United Nations Security Council Resolution 541*, S/RES/541 (18 November 1983), 1–2.
[873] *United Nations Security Council Resolution 550*, S/RES/550 (11 May 1984), 3–4.

de iure статуса Републике Кипар над целим острвом, упркос трајној *de facto* подели, указује да у случајевима окупације и сецесије међународно право даје примат легалистичкој легитимности над чињеничном ефективношћу, чиме се потврђује конститутивна улога чина (не)признавања.[874]

7.4.4. *De facto* државност ТРСК и критеријуми Монтевидео конвенције

7.4.4.1. Испуњеност формалних критеријума

Када се испитује питање државности, а не признања, очигледно је да територија под контролом турскокипарске владе тренутно није мање погодна за државност од њене грчкокипарске супарнице. Ентитет који испуњава елементе државности јесте држава без обзира на то да ли је његова државност формално призната од стране других држава.[875] ТРСК функционише као полупредседничка репрезентативна демократска република, са сопственим уставом и институцијама власти извршном, законодавном и судском влашћу без формалне контроле стране власти над унутрашњим уређењем.[876]

Капацитет за одржавање међународних односа један је од кључних формалних критеријума државности. Суштина овог критеријума, како је истакао Дионизио Анцилоти (*Dionisio Anzilotti*) у саветодавном мишљењу поводом случаја *Царински режим између Немачке и Аустрије* (*PCIJ Advisory Opinion*), произилази из концепта „независности“, што подразумева да држава нема другу власт изнад себе осим међународног права. [877]

7.4.4.2. Проблем полусуверенитета и зависности од Турске

Међутим, питање стварне суверености остаје проблематично због дубоке економске и политичке зависности од Турске. Способност ТРСК да води међународне односе у значајној мери је условљена политичком подршком Анкаре, а не самосталним дипломатским капацитетом ентитета. Економски гледано, услед међународне изолације и ограничене трговинске интеграције, буџет ТРСК у великој мери зависи од финансијских трансфера

[874]SC Res. 541, UN Doc. S/RES/541 (1983); Crawford, *Creation of States*, 142–148; Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, 140–165.
[875]О фактичкој државности ТРСК видети: Scott Pegg, *International Society and the De Facto State* (Aldershot: Ashgate, 1998), 40–65.
[876]Видети изворне одредбе о подели власти и државном уређењу у: Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus (5 May 1985), arts. 1–5, 76–160; Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law,* 182–205.
[877]Customs Regime between Germany and Austria (PCIJ Advisory Opinion), PCIJ Series A/B No. 41 (1931), 57–58. Анцилоти наводи да је независност (*indépendance*) заправо суштина суверенитета, наводећи: *„L'État n'a au-dessus de lui aucune autre autorité que le droit international"* (Држава изнад себе нема никакву другу власт осим међународног права). Ово разграничава правну независност од фактичке зависности, која не мора нужно утицати на статус државности; Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 165 LNTS 19 (1933), art. 1.

Турске. Према *Споразуму о економској и финансијској сарадњи Турске и ТРСК*, трансфери из Турске у 2021. години износили су око 336,83 милиона америчких долара.[878] Због тога се ТРСК у литератури често описује као пример „полусуверенитета“, односно ентитета који формално испуњава правне елементе државности, али чија је политичка аутономија ограничена снажном зависношћу од државе покровитеља.[879]

Анкара је значајно повећала своје укључивање у домаћу политику ТРСК. Након што је бивши председник ТРСК Мустафа Акинџи (*Mustafa Akıncı*) наставио да подржава федерално решење, Анкара је прво изоловала Акинџија, а потом подржала кандидата десничарске Националне уније, Ерсина Татара (*Ersin Tatar*), који се залаже за решење са две државе.[880] У војном сектору, Турска је модернизовала ваздушну базу Гечиткале (*Geçitkale*) за операције наоружаних дронова 2019. године, усклађујући ову активност са повећањем војне присутности у Либији и источном Медитерану.[881]

Отпор Анкаре према федералном решењу, које је дуго фигурирало као усаглашени циљ Уједињених нација, и њена све отворенија подршка решењу са две државе, маркирају стратешки прелаз из фазе одржавања у фазу консолидације непризнате државности.[882] Овај утицај на изборни процес ТРСК доводи у питање Анцилотијев (*Dionisio Anzilotti*) критеријум независности, чинећи ТРСК функционално независном једино у односу на Републику Кипар, али суштински зависном од геополитичких директива Анкаре.[883]

7.4.5. Забрана признања и Стимсонова доктрина

Постоје одређени услови у међународном праву у којима је признање забрањено. Забрана признања државе успостављене употребом силе односи се на два случаја: на противзакониту интервенцију треће државе или на успостављање државе путем сецесионистичких акција народа који немају право на самоопредељење. Као последица, према начелу познатом као Стимсонова доктрина, државе успостављене употребом силе противно међународном праву не добијају признање од стране међународне заједнице.[884]

[878]Turkey-TRNC Economic and Financial Cooperation Protocol 2021, Official Gazette of the Republic of Turkey, No. 31441.
[879]International Crisis Group, *Divided Cyprus: Coming to Terms on an Imperfect Reality*, Europe Report No. 229 (Brussels: International Crisis Group, 2014), 15–20.
[880]International Crisis Group. *Cyprus: Bridging the Property Divide*. Europe Report No. 210. Brussels: International Crisis Group, 2010; Ahmet Sözen, “The Turkish Cypriot Legislative Election of April 2009,” *South European Society and Politics* 15, no. 4 (2010): 337–350.
[881]International Crisis Group, *Divided Cyprus*, 15–20.
[882]Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law,* 182–205.
[883]Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus, 5 May 1985, Arts. 1–5, 76–160.
[884]О Стимсоновој доктрини видети: Dugard, *Recognition and the United Nations*, 125–150.

У случају ТРСК, постоји аргументација да Стимсонова доктрина није непосредно применљива: ТРСК је формално основана 1983. године, девет година након турске војне интервенције из 1974, те се не може тврдити да је настала истовременом употребом силе. Међутим, овај формалистички аргумент занемарује каузалну везу: без турске војне интервенције и континуиране окупације, проглашење ТРСК не би било могуће. Стога, чак и ако се усвоји приступ људским правима, који даје већу тежину етничком идентитету, право на државност не може бити правни лек за кршење људских права ако је само проглашење независности резултат и континуитет другог кршења међународног права, у складу са начелом *ex injuria jus non oritur*.[885]

7.4.6. Демографски инжењеринг и кршење Женевске конвенције

Од подела острва 1974. године, дошло је до организоване миграције између 1975. и 1979. године, која је довела приближно 25.000 турских држављана на ТРСК, номинално као радну снагу. Ова миграција није имала искључиво економски циљ, већ је била и део стратегије за осигурање територије у случају будућих преговора.[886] До 2003. године, процењује се да је на северном Кипру живело приближно 115.000 турских насељеника, што представља значајан демографски и правни проблем у контексту решавања кипарског питања.[887]

Члан 49(6) Женевске конвенције забрањује колонизацију од стране окупационе силе, чиме се масовно насељавање турских држављана квалификује као кршење *jus cogens* норме – императивне норме међународног права.[888] Овај демографски инжењеринг нема само економску или политичку сврху; његова намера је правно оспоравање права грчких Кипрана на повратак, као и поништавање политичке воље аутохтоних турских Кипрана. Број домородачких турских Кипрана опао је са 118.000 у 1974. на 87.600 у 2001. години. Тиме се државност ТРСК не гради на аутентичној вољи народа територијалног ентитета, већ на вештачки креираној насељеничкој већини што додатно подрива легитимитет захтева за признањем.[889]

[885]О примени начела *ex injuria jus non oritur* на ТРСК видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 131–150.
[886]О колонизацији Северног Кипра видети: Mete Hatay, „Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus," PRIO Cyprus Centre Report, no. 2 (2007): 22–35.
[887]Council of Europe, Parliamentary Assembly, "Colonisation by Turkish settlers of the occupied part of Cyprus," Doc. 9799, 2 May 2003, paras. 1–10.
[888]Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 August 1949, 75 UNTS 287, art. 49(6).
[889]Council of Europe 2003, paras.10–15.

7.4.7. Пресуде Европског суда за људска права и питање одговорности Турске

У предмету *Loizidou v. Turkey* пред Европским судом за људска права, Суд је утврдио да Турска има војну и политичку контролу над северним делом Кипра и да не може избећи обавезе према Европској конвенцији о људским правима.[890] Суд је утврдио да непрекидно онемогућавање подносиочевог приступа својој имовини на северном Кипру и губитак контроле над истом потпада под „надлежност" Турске у смислу члана 1 Конвенције.[891]

У предмету *Cyprus v. Turkey* (2001), Европски суд за људска права констатовао је да међународна заједница не признаје ТРСК као државу у међународном праву и да Република Кипар остаје једина легитимна влада острва.[892] Као што истиче Енрико Милано (*Enrico Milano*), у условима снажне политичке, економске и војне зависности од Турске, ТРСК не може се сматрати сувереном државом у пуном смислу међународног права, већ представља фактичку власт на територији која се у међународном праву и даље сматра делом Републике Кипар.[893]

7.4.8. Ананов план и покушај уједињења (2004)

У новембру 2002. године представљена је прва верзија свеобухватног плана Уједињених нација за решавање кипарског питања, познатог као Ананов план. План је формално представљен у име генералног секретара Уједињених нација Кофи Анан (*Kofi Annan*), док је процес његове израде и преговора водио специјални саветник генералног секретара за Кипар Алваро де Сото (*Alvaro de Soto*).[894] Према овом плану, Уједињена Кипарска Република била би независна држава у облику „нераздвојног партнерства", са федералном владом и две једнаке конститутивне државе Кипарском државом Грка и Кипарском државом Турака са јединственом међународном личношћу и суверенитетом.[895]

Ананов план предвиђао је да турски Кипрани добију аутономију унутар децентрализованог система, да грчки Кипрани добију територију која ће бити пренета из

[890]Loizidou v. Turkey (Preliminary Objections), Application No. 15318/89, ECHR, Judgment, 23 March 1995, 62–64; Loizidou v. Turkey (Merits), Judgment, 18 December 1996, paras. 52–56 (defining the concept of Turkey's "effective control" over Northern Cyprus).
[891]Loizidou v. Turkey (Merits), paras. 52–57.
[892]Cyprus v. Turkey, Application No. 25781/94, ECHR, Judgment, 10 May 2001, 61; Shaw, *International Law* (2017), 370–375.
[893]Enrico Milano, „The Non-Recognition of Russia's Annexation of Crimea: Three Different Legal Approaches and One Unanswered Question", *Questions of International Law*, Vol. 1 2014, 35–55; Enrico. Milano, *Unlawful Territorial Situations in International Law*, Leiden: Martinus Nijhoff2006, 140–175.
[894]*The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem (Annan Plan)*, Version V, 31 March 2004; Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, 80–110.
[895]*The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem (Annan Plan)*, 31 March 2004, Main Articles, art. 1 (Constitution of the United Cyprus Republic) и art. 2 (State Status).

турскокипарске у грчкокипарску регију, те да расељени грчки Кипрани имају могућност повратка на своја имања. Поново уједињено острво такође би уживало чланство у Европској унији. План је одбијен на референдуму у априлу 2004. године: 76 процената грчких Кипрана гласало је против, док је 65 процената турских Кипрана гласало за.[896]

Одбијање Ананановог плана од стране грчких Кипрана може се правно тумачити као одбрана принципа историјске и правне одговорности. План је покушао да постигне политичку изводљивост амнестирањем или занемаривањем правних последица агресије и масовног расељавања, ослобађајући Турску од одговорности за инвазију, етничко чишћење и кршење Женевске конвенције из 1949. године. Овај покушај размене правде за мир, без одговарајућег механизма за суочавање с прошлошћу и репарације, створио је осећај правне неправде који је грчке Кипране навео да ставе принцип изнад прагматичног решења.[897]

7.4.9. Право на самоопредељење и принцип *ex injuria jus non oritur*

Однос између права на самоопредељење и сецесије у случају ТРСК намеће се као значајно, па и суштинско питање међународног права. Током деколонизације, грчки Кипрани су се позивали на право на самоопредељење у циљу независности и потенцијалног уједињења са Грчком, док су турски Кипрани истицали сопствено право као засебна заједница. Након поделе острва 1974. године, турска страна је тврдила да је проглашење државности заправо остваривање тог права. Ипак, већинско становиште у међународном праву сматра да једнострана сецесија није оправдана без озбиљног и трајног ускраћивања унутрашњег самоопредељења, због чега ТРСК није стекла шире међународно признање.[898]

Уједињене нације нити фаворизују нити обесхрабрују самоопредељење народа, али дају предност интерном над екстерним самоопредељењем, посебно кроз деволуцију и додељивање делимичне аутономије мањинама. Када су у питању захтеви за сецесију, Уједињене нације су опрезне и наглашавају територијални интегритет држава. У случају Кипра, једина прихватљива солуција из перспективе Уједињених нација остаје јединствена држава која укључује обе заједнице.[899]

Примена екстерног самоопредељења у случају ТРСК отвара правну замку: док се турски Кипрани позивају на ово право као одговор на *de facto* искључење из владајуће

[896]United Nations, Referendum on the Annan Plan, 24 April 2004, official results.
[897]Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, 85–110; *The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem (Annan Plan)*, 31 March 2004.
[898]Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law,* 10–25.
[899]United Nations, *Report of the Secretary-General on Cyprus*, S/2021/311, paras. 10–18; United Nations Security Council Resolution 1251, S/RES/1251 (29 June 1999).

структуре, њихов покрет је правно компромитован директним ослањањем на илегалну војну интервенцију и колонизацију. Аргументација у погледу начела *ex injuria jus non oritur* и његових импликација за случај ТРСК детаљно је разрађена у одељку 7.4.5 овог рада.[900]

7.4.10. Позиције великих сила и Европске уније

7.4.10.1. Европска унија и приступ „избегавања државе"

Република Кипар придружила се Европској унији 2004. године, при чему се сматра да је Република Кипар *de iure* влада целог острва, осим војних база под суверенитетом Велике Британије. Међутим, *acquis communautaire* се не примењује на северни део острва, који није под контролом Републике Кипар. Турски Кипрани могу путовати и радити у Европској унији, али северни део острва не може имати директне летове нити трговати директно са европским партнерима.[901]

Европска унија избегава формални ангажман са ТРСК док истовремено подржава изградњу државности у случајевима попут тзв. Косова и Палестине. Ова разлика у приступу открива прагматичну хијерархију непризнатих ентитета: Европска унија је спремна да гради државност и надокнађује дефицит у управљању код тзв. Косова и Палестине, док је у случају ТРСК приморана да стратешки избегава постојећу ефективну администрацију.[902]

Овај приступ Европске уније може се описати као политика ограниченог ангажмана са непризнатим ентитетом. Европска унија избегава директан институционални контакт са властима на северу Кипра како не би имплицитно легитимисала ТРСК, истовремено подржавајући економске и друштвене програме намењене турскокипарској заједници.[903] Такав модел ангажмана служи као шири инструмент европске политике управљања конфликтима, у којем се непризнавање користи као средство очувања постојећег међународноправног поретка.[904]

---

[900]International Court of Justice, *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)*, Advisory Opinion, *ICJ Reports* (1971): 16, para. 126; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 130–150.
[901]Protocol No. 10 on Cyprus, *Act concerning the conditions of accession of the Republic of Cyprus*, Official Journal of the European Union (OJ) L 236, 23 September 2003, 955; Nathalie Tocci, *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution: Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?* (Aldershot: Ashgate, 2004), 80–110.
[902]Tocci, EU Accession Dynamics, 80–110; Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, 120–140.
[903]Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, 120–135.
[904]Bruno Coppieters et al., *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery* (Ghent: Academia Press, 2004), 23–40.

7.4.10.2. Повезаност статуса ТРСК и тзв. Косова

Проглашење независности тзв. Косова и ТРСК често се упоређује, али њихов правни статус произилази из различитих околности. Међународни суд правде је у саветодавном мишљењу из 2010. године утврдио да декларација о независности тзв. Косова сама по себи није прекршила међународно право, јер међународно право не садржи општу забрану таквих декларација.[905]

Истовремено, правни контекст ТРСК значајно се разликује, јер је проглашење ТРСК 1983. године повезано са претходном употребом силе и наставком ситуације која је у супротности са резолуцијама Савета безбедности Уједињених нација.[906] Савет безбедности је у Резолуцији 1251 потврдио да решење кипарског питања мора бити засновано на јединственом Кипру са бизоналном и бикомуналном федерацијом, без сецесије или уједињења са другом државом. Управо ова разлика у правном контексту – присуство или одсуство каузалне везе са илегалном употребом силе – конституише кључни критеријум по коме међународна заједница разликује ова два случаја. [907]

7.4.11. ТРСК као замрзнути сукоб у компаративној перспективи

Кипар се дефинише као блажи облик замрзнутог сукоба у поређењу са другим случајевима непризнате државности. Иако је ТРСК фактички независна држава (призната од Турске), чини се да би се она, заједно са Анкаром као спољним актером који је подржава, начелно могла задовољити статусом федералне јединице унутар Републике Кипар – на шта, међутим, грчкокипарска страна под тренутним условима не пристаје.[908] Ситуација која је била најближа постизању споразума јесте управо референдум о Анановом плану, када су грађани ТРСК гласали за уједињење, а становници грчкокипарског дела против.[909]

Иако је непризнавање ТРСК распрострањено, тренутне праксе у међународном трговинском праву супротне су циљевима колективног непризнавања. Како су показали случајеви Анастасиос (*Anastasiou*), тренутна међународна политика фаворизује приступ

[905] *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, Advisory Opinion, ICJ Reports (2010): 403.
[906] *Ibid*., 81.
[907] United Nations Security Council Resolution 1251, S/RES/1251 (29 June 1999), 10–12.
[908] О замрзнутим сукобима видети: Thomas de Waal, *Uncertain Ground: Engaging with Europe's De Facto States and Breakaway Territories* (Brussels: Carnegie Europe, 2018), 10–30.
[909] За званичне резултате гласања и оцену Генералног секретара да је „јединствена прилика пропуштена", видети: United Nations, *Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus*, UN Doc. S/2004/437 (28 May 2004), paras. 28–32; Frank Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession* (Leiden: Martinus Nijhoff, 2006), 200–215.

политичке суверености, који наглашава званично признање уместо стварне ситуације на терену.[910]

Овај приступ доследне изолације суштински онемогућава становницима ТРСК директно учешће у међународној трговини, будући да се сертификати и роба пореклом са севера не признају без печата званичних органа Републике Кипар. На тај начин се економски јаз између ТРСК и Републике Кипар континуирано продубљује, стварајући две потпуно асиметричне економије чија дивергенција представља готово непремостиву препреку за било какву будућу реинтеграцију. Из перспективе међународног права, оваква пракса указује да се кроз трговинске баријере врши 'тихо кажњавање' ентитета који су настали изван оквира легалитета, чиме ТРСК остаје структурно зависна од Анкаре и у фискалном и у политичком смислу.[911]

7.4.12. Завршни осврт на поглавље о ТРСК

Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 541 и 550 представљају више од пуке примене начела *ex injuria jus non oritur*, јер га претварају у трајни међународноправни режим непризнавања.[912] Разлика је суштинска. *Ex injuria* само тврди да незаконит акт не може бити правни основ за стицање права не прописује да ентитет мора остати непризнат заувек. Резолуције иду даље – обавезују чланице на непризнавање, чиме колективна одлука преузима функцију правне чињенице. Последица је правно особена ситуација у којој државност постоји у чињеничном смислу, а не постоји у правном не зато што критеријуми нису испуњени него зато што је сама испуњеност неутрализована колективном вољом. Конститутивна функција признавања долази до изражаја тиме кроз своје одсуство.[913]

Анцилотијев (*Dionisio Anzilotti*) критеријум независности ту неутрализацију чини посебно видљивом.[914] Као што је утврђено у претходно анализираном предмету *Loizidou v. Turkey*, Турска врши ефективну контролу над северним делом острва.[915] ТРСК је тако независна само у односу на државу чијег је некада била саставни део, а зависна у односу на државу чијом интервенцијом је настала. Монтевидео критеријуми ту замену не региструју јер

[910]Court of Justice of the European Union (CJEU)**,** *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd and Others*, Case C-432/92, Judgment of 5 July 1994, ECR I-03087; Court of Justice of the European Union (CJEU), *Anastasiou II*, Case C-219/98, Judgment of 4 July 2000, ECR I-05241.
[911]Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem*, 216–225; World Bank, *Sustainability and Sources of Economic Growth in the Turkish Cypriot Community* (Washington, DC: World Bank, 2006).
[912]UN Security Council, Resolution 541 (1983), para. 2; Resolution 550 (1984), para. 3.
[913]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 19–26.
[914]Anzilotti, издвојено мишљење у *Customs Regime between Germany and Austria*, PCIJ Advisory Opinion, Series A/B, No. 41 (1931).
[915]ECHR, *Loizidou v. Turkey*, Application No. 15318/89, Preliminary Objections, Judgment of 23 March 1995, para. 62.

су конципирани да мере однос ентитета према матичној држави, не према покровитељу. Та конструктивна слепа тачка – ограничење уграђено у саму структуру критеријума – је историјска: критеријуми су формулисани у времену у коме проблем зависности ентитета од државе покровитеља није постојао у данашњем облику. Данас постоји, и ТРСК је његов најчистији пример.[916]

Принудна промена демографске структуре отвара нову димензију проблема. Организованим досељавањем турских држављана, детаљно анализираним у претходном одељку, домородачки турски Кипрани постали су мањина на сопственој територији.[917] Тиме државност ТРСК не почива на политичкој вољи изворне заједнице него на демографски произведеној већини.[918] Позивање на право народа на самоопредељење постаје контрадикторно у самом свом темељу народ чија се воља наводно остварује није исти народ над којим је извршена интервенција. Касезе (*Antonio Cassese*) показује да самоопредељење претпоставља идентитет субјекта кроз време, а демографски инжењеринг тај идентитет прекида.[919]

Компарација са тзв. Косовом ту тврдњу додатно заоштрава на начин који доктрина обично избегава да именује. У оба случаја спољна сила је пресудно утицала на исход, у оба постоји сецесионистичка декларација без сагласности матичне државе, у оба постоје кршења људских права као контекст.[920] Савет безбедности у једном случају институционализује непризнавање, у другом прећутно легитимише признање. Та асиметрија се у доктрини обично приписује чињеничним специфичностима, али ако се те специфичности пажљиво анализирају, оне се своде на једну: различито геополитичко поравнање државе покровитеља. Начело *ex injuria* тиме није доведено у питање – оно је само прецизније лоцирано, не у домену универзалне правне логике него у домену геополитичке арбитраже о томе која кршења захтевају правне последице.[921]

[916]Enrico Milano, *Unlawful Territorial Situations in International Law* (Leiden: Martinus Nijhoff, 2006), 112–118.
[917]Geneva Convention IV (1949), art. 49(6); Council of Europe, Parliamentary Assembly, *Demographic Structure of the Cypriot Communities*, Doc. 9726 (2003).
[918]Necatigil, *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law,* 87–95.
[919]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 101–105.
[920]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 21–28.
[921]Simpson, *Great Powers and Outlaw States*, 275–280.

7.5. Сомалиленд

7.5.1. Сомалиленд као случај без преседана контрадикције између ефективности и признања

На тлу афричког континента тешко је пронаћи јаснији пример диспропорције између државе која заиста функционише и међународног права које је не признаје него што је то Сомалиленд.[922] За разлику од случаја ТРСК, где је непризнавање утемељено у начелу *ex injuria jus non oritur*, или случаја Западне Сахаре, где је реч о незавршеној деколонизацији, Сомалиленд се издваја чињеницом да ентитет који *de facto* испуњава све критеријуме државности према члану 1 Монтевидео конвенције из 1933. године остаје непризнат, не услед илегалности свог настанка, већ услед догматске примене начела неповредивости колонијалних граница (*uti possidetis juris*) и одсуства геополитичког интереса великих сила за промену постојећег стања.[923]

Сомалиленд је, упркос доказаној ефективности његових институција, демократској легитимности и широкој подршци становништва, ентитет који остаје изван система међународноправних субјеката, искључиво зато што ниједна држава није спремна да формализује његов статус. Самим тим декларативна теорија државности према којој ентитет јесте држава чим испуни објективне критеријуме, независно од признања, остаје теоријска конструкција без практичног значаја.[924]

Регион коме припада Сомалиленд насељавају говорници сомалског језика и налази се на североисточном рогу Африке. За време колонијализма, ова област подељена је између европских сила, раздвајајући сомалски народ на пет територија: Италијанску Сомалију (данашња Сомалија), Британску Сомалију (данашњи Сомалиленд), Француску Сомалију (данашњи Џибути) и значајне сомалске енклаве у етиопској области Огаден и кенијској Североисточној провинцији. Пансомалски национализам тежио је уједињењу свих Сомалаца у једну државу. Британска Сомалија стекла је независност 26. јуна 1960. године као Држава Сомалиленд, која је у кратком периоду своје самосталности била призната од стране више држава.[925] Након пет дана независности, ова држава је 1. јула 1960. године ступила у унију са

[922]О феномену *de facto* држава видети: Pegg, *International Society and the De Facto State*, 26–45.
[923]Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 1933, 165 LNTS 19, art. 1; Crawford, *The Creation of States in International Law,* 415–420; Iqubal Jhazbhay, *Somaliland: An African Struggle for Nationhood and International Recognition*, Johannesburg: South African Institute of International Affairs, Institute for Global Dialogue 2009, 34–40.
[924]О декларативној и конститутивној теорији видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 3–29; уп. и: Lauterpacht, *Recognition in International Law,* 38–66.
[925]I. M. Lewis, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa*, 4th ed. (Oxford: James Currey, 2002), 1–30.

Италијанском Сомалијом, која је истог дана стекла независност, чиме је формирана Сомалијска Република.[926]

7.5.2. Колонијални контекст и формирање територијалног идентитета

7.5.2.1. Британска колонијална управа над Сомалилендом (1884–1960)

Од 1884. до 1960. године, Сомалиленд је представљао саставни део Британског царства. Како би обезбедила снабдевање стоком за своју колонију у заливу Аден (данашњи Јемен), Велика Британија је склопила уговоре о заштити са северним обалним сомалским клановима дуж Црвеног мора. Британска колонијална управа применила је стратегију минималне интервенције, одлучивши да не чини много више од осигурања мира и стабилности у региону. С обзиром на номадски начин живота северних Сомалаца, Британци нису могли централизовати власт, те су прилагодили своје политике условима на терену, подржавајући симултану примену секуларног права, шеријатског права и традиционалног сомалског обичајног права (*xeer*).[927]

Ова флексибилност британске колонијалне администрације омогућила је северним сомалским сточарским заједницама да користе сопствене механизме за решавање унутрашњих сукоба. Власт је делегирана индиректно преко вођа кланских породица, познатих као *aqil*, који су примали државне стипендије и деловали као посредници између колонијалне управе и локалног становништва. Насупрот томе, Италијани су у јужноцентралном делу Сомалије применили знатно централизованије и интервенционистичке механизме колонијалне управе, настојећи да развију потпуно функционалну колонију. Ова разлика у моделима управљања допринела је настанку суштински различитог институционалног наслеђа између северних и јужних сомалских територија.[928]

7.5.2.2. Подељени колонијални модели као претпоставка институционалне дивергенције

Током осамдесетих година деветнаестог века, Велика Британија, Француска и Италија потписале су заштитне уговоре са сомалским клановима у борби за утицај у региону. До 1900. године, територија насељена Сомалцима била је подељена уговорима између европских колонијалних сила и Абесиније (Етиопије), што је оставило наслеђе наметнуте централизоване

[926]Jhazbhay, *Somaliland*, 15–18; Pegg, *International Society and the De Facto State*, 154.
[927]Abdi Ismail Samatar, "Destruction of State and Society in Somalia: Beyond the Tribal Convention," *Journal of Modern African Studies* 30, no. 4 (1992): 625–641; Lewis, *A Modern History of the Somali*, 40–65; Michael van Notten, *The Law of the Somalis: A Stable Foundation for Economic Development in the Horn of Africa* (Lawrenceville, NJ: Red Sea Press, 2005), 25–50.
[928]Catherine Besteman, *Unraveling Somalia: Race, Violence, and the Legacy of Slavery* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999), 30–55.

власти над суштински децентрализованим системом пастирског народа. Ова разлика у колонијалним моделима управе – британски минимализам наспрам италијанског централизма – чини кључну претпоставку касније институционалне дивергенције између Сомалиленда и остатка Сомалије. [929]

Процеси формирања постколонијалних институција значајно су се разликовали.[930] Сомалиленд је успео да изгради централну власт снажно утемељену у традиционалним политичким структурама и процесима, постижући висок степен локалног легитимитета.[931] Насупрот томе, централизовани систем власти који је Сомалија наследила од италијанске колонијалне управе није одговарао сомалском друштву и створио је нестабилно политичко окружење сукоби и несигурност у Сомалији могу се у значајној мери приписати оштром раздвајању између локализованих традиционалних структура и постколонијалних централизованих државних институција.[932]

7.5.3. Уједињење са Сомалијом 1960. године и деградација политичког система

7.5.3.1. Правна проблематичност акта уједињења

Британски Сомалиленд стекао је независност 26. јуна 1960. године и убрзо након тога одлучио да се уједини са Италијанском Сомалијом, која је независност стекла 1. јула исте године, чиме је формирана Сомалска Република. Међутим, у политичком и правном дискурсу Сомалиленда често се истиче да акт уједињења није био у потпуности правно уобличен, будући да различите верзије споразума о унији нису биле ратификоване на идентичан начин у парламентима обе територије.[933] На основу тога, поједини аутори тврде да је правни основ уније био проблематичан, па се проглашење независности Сомалиленда 1991. године у тој интерпретацији не тумачи као класична сецесија, већ као раскид недовољно консолидованог правног аранжмана.[934]

[929]Ieuan Griffiths, "The Scramble for Africa: Inherited Political Boundaries," *The Geographical Journal* 152, no. 2 (July 1986): 204–216.
[930]О утицају британске индиректне управе (*indirect rule*) на очување традиционалних институција у Сомалиленду насупрот италијанском моделу видети: Jhazbhay, *Somaliland*, 18–22; Pegg, *International Society and the De Facto State*, 156.
[931]Mark Bradbury, *Becoming Somaliland: Reconstructing a Failed State* (Oxford: James Currey, 2008), 60–85.
[932]О диспаритету између италијанског централизованог модела и сомалске друштвене структуре видети: Besteman, *Unraveling Somalia*, 30–55.
[933]Marleen Renders, *Consider Somaliland: State-Building with Traditional Leaders and Institutions* (Leiden: Brill, 2012), 45–70; Bradbury, *Becoming Somaliland,* 30–40.
[934]Anthony J. Carroll and Balakrishnan Rajagopal, "The Case for the Independent Statehood of Somaliland," *American University International Law Review* 8, no. 2 (1993): 653–681.

7.5.3.2. Пуч генерала Сијада Бареа и систематска репресија (1969–1991)

Дана 15. октобра 1969. године, председник Сомалијске Републике Абд ар–Рашид Али Ширмаке (*Abdirashid Ali Shermarke*) убијен је од стране припадника обезбеђења, након чега је војска, сматрајући процес наследства корумпираним, извела пуч и преузела власт.[935] Генерал Мохамед Сијад Баре (*Mohamed Siad Barre*) постао је вођа Врховног револуционарног савета и заузео место председника, спроводећи политику „научног социјализма" у циљу трансформације Сомалије у модерну државу.[936]

Крајем седамдесетих година, Бареова (*Mohamed Siad Barre*) власт почела је да слаби услед суше и глади. Уместо да се усредсреди на опоравак, Баре је усмерио пажњу на Етиопију и покушао да поврати територију Огадена. Оружани сукоб са Етиопијом, започет 1977. године, завршио се поразом, јер су Совјетски Савез и Куба преусмерили подршку према Адис Абеби, чиме је Бареова регионална позиција додатно ослабљена.[937] Бареов режим потом је спровео систематску репресију над становништвом северних области укључујући бомбардовање Харгејсе (*Hargeisa*) 1988. године што је резултирало масовним људским жртвама и разарањима која *Human Rights Watch* квалификује као систематска кршења људских права и злочине против сопственог становништва, а поједини аутори описују и као геноцид.[938]

Управо ова систематска репресија над северним Сомалцима од стране централне владе у Могадишу конституише суштински правни аргумент за ремедијалну сецесију Сомалиленда. Чињеница да је до сецесије дошло као директна последица геноцида и колапса централне власти а не као акт идеолошког сепаратизма против функционалне државе даје овом случају снажнији морални и правни аргумент него што се то уобичајено прихвата у доктрини *uti possidetis*.[939]

7.5.4. Обнављање суверенитета и проглашење независности 1991. године

Дана 18. маја 1991. године, Сомалиленд је обновио свој суверенитет повлачењем из уније са Сомалијом. Одлуку је донела Велика конференција клановских старешина (*Grand Conference of Northern Clans*), одржана у Бурау (*Burao*) од 27. априла до 15. маја 1991.

[935]Lewis, *A Modern History of the Somali*, 200–220.
[936]О успостављању режима Сијада Бареа и политици „научног социјализма" видети: Bradbury, *Becoming Somaliland*, 34–38; International Crisis Group, "Somaliland: The Strains of Success," *Africa Briefing* No. 113 (2015), 4–6.
[937]Gebru Tareke, "The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited," *International Journal of African Historical Studies* 33, no. 3 (2000): 635–667.
[938]Human Rights Watch (Africa Watch Committee), *Somalia: A Government at War with Its Own People* (New York, 1990), 1–30.
[939]Allen Buchanan, *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 31–61; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 415–420.

године.[940] Сецесија никада није била изричити циљ Сомалијског националног покрета (*Somali National Movement*). Одлука лидера Сомалијско националног покрета да поново потврде суверенитет Сомалиленда донета је под притиском народа, као прагматичан став усмерен на дистанцирање од фракцијских сукоба на југу и признавање чињенице да северне заједнице немају територијалне претензије према јужном делу бивше Сомалијске Републике.[941]

Референдум одржан 2001. године потврдио је вољу становништва: 97,1 посто грађана гласало је за обнову суверенитета и усвајање новог устава.[942] Овај референдумски резултат је снажан израз демократске воље народа и чини легитимацијски основ захтева за признањем, тим пре што се у савременом међународном праву демократска легитимност афирмише као све значајнији критеријум процене захтева за државношћу.[943]

Чињеница да је проглашење независности Сомалиленда настало као реактивни и прагматични одговор на колапс централне власти, а не као примарни идеолошки сецесионистички пројекат, даје овом случају посебну тежину у правној анализи. Уместо да се тумачи искључиво као акт кршења територијалног интегритета, чин из 1991. године може се посматрати као покушај заштите становништва и политичког поретка у условима потпуног распада државних институција у Сомалији. Поједини аутори овај случај анализирају кроз концепт ремедијалне сецесије, према којем право на отцепљење може настати као последица тешких и систематских кршења људских права, као и немогућности постојеће државе да обезбеди основну заштиту становништва. Иако је принцип „одговорности за заштиту" (*responsibility to protect*) формулисан тек почетком XXI века, његова логика додатно осветљава аргумент да у ситуацијама потпуног колапса државне власти заштита становништва може постати важан фактор у процени легитимности нових политичких ентитета.[944]

7.5.5. Колапс Сомалије као контекстуални оквир за државност Сомалиленда

Од 1991. године, Сомалија се наводи као пример неуспеле државе (*failed state*). Неколико покушаја да се створи функционална централна влада завршило се неуспехом, а тренутне савезне институције остају на ивици колапса, суочене са исламистичком побуном

[940]О Великој конференцији у Бурау видети: Bradbury, *Becoming Somaliland,* 75–95; Renders, *Consider Somaliland,* 80–100.
[941]О еволуцији циљева СНМ-а и утицају старешина (*guurti*) на проглашење независности 1991. године видети: Bradbury, *Becoming Somaliland,* 77–82.
[942]International Crisis Group, *Somaliland: Time for African Union Leadership*, Africa Report No. 110 (Brussels: International Crisis Group, 2006), 1–5.
[943]О концепту „демократске државности" у савременом међународном праву видети: Steven Wheatley, *Democracy, Minorities and International Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 140–155.
[944]О концепту „ремедијалне сецесије" (*remedial secession*) и обавези заштите становништва као основу за државност у условима колапса централне власти видети: Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 118–124; Bradbury, *Becoming Somaliland*, 210–215.

покрета Ал Шабаб (*Al-Shabaab*), упркос подршци етиопске војне интервенције од децембра 2006. године.[945] Земља је примила стотине милиона долара међународне помоћи, укључујући три различита програма интервенције током прве половине деведесетих година – Прву операцију Уједињених нација у Сомалији (УНОСОМ I, *United Nations Operation in Somalia I*), Јединствену оперативну снагу (УНИТАФ, *Unified Task Force*) и Другу операцију Уједињених нација у Сомалији (УНОСОМ II, *United Nations Operation in Somalia II*).[946]

Парадокс Сомалије и Сомалиленда лежи у чињеници да је Сомалија суштински неуспешна држава са пуним међународним признањем, док Сомалиленд поседује све особине функционалне државе, али без признања.[947] Овај парадокс најоштрије разоткрива кризу легалистичког модела признања у међународном праву. Чињеница да Сомалиленд испуњава све формалне критеријуме из Конвенције, док Сомалија, упркос тоталном губитку суверенитета и контроле, и даље ужива пуно међународно признање, сугерише да је легитимитет државе у Африци престао да буде правна категорија. Он је постао политички конструкт који приоритет даје доктрини неповредивости колонијалних граница у односу на функционалност власти и вољу народа.[948]

Између 1992. и 1995. године, међународна заједница је спровела три интервенције у Сомалији, које су започеле као хуманитарне, а завршиле као операције за изградњу мира. Мотивације иза УНОСОМ I (*United Nations Operation in Somalia I*) и УНИТАФ–а (*Unified Task Force*) могу се оценити као недовољно промишљене и реактивне.[949] Уједињене нације фокусирале су своје напоре на Могадишу и радиле искључиво са ратним вођама током УНОСОМ II, чиме су додатно закомпликовале ситуацију. Након повлачења Сједињених Америчких Држава 1994. године и постепеног гашења мисије УНОСОМ II, које је окончано 1995. године, постало је очигледно да су међународне интервенције произвеле ограничене резултате.[950]

---

[945]Robert I. Rotberg, ed., *When States Fail: Causes and Consequences* (Princeton: Princeton University Press, 2004), 1–25; Ken Menkhaus, "Governance without Government in Somalia," *International Security* 31, no. 3 (2006): 74–106.
[946]О неуспеху међународних интервенција UNOSOM I, UNITAF и UNOSOM II у Сомалији и њиховим импликацијама на деградацију централне власти видети: William J. Durch, ed., *UN Peacekeeping, American Politics, and the Uncivil Wars of the 1990s* (New York: St. Martin's Press, 1996), 311–374.
[947]Pegg, *International Society and the De Facto State,* 50–70.
[948]Robert. H. Jackson, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 82–108.
[949]Durch, *UN Peacekeeping*, 311–374.
[950]О последицама повлачења САД и неуспеху мисије UNOSOM II видети: Ken Menkhaus, *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*, Adelphi Paper no. 364 (Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 2004), 25–30.

7.5.6. Испуњеност критеријума државности према Монтевидео конвенцији

7.5.6.1. Стално становништво

Укупна популација Сомалиленда процењује се на приближно 4,2-4,3 милиона становника. Према анкети Фонда Уједињених нација за популацију (*UNFPA*) и Министарства здравља Сомалиленда из 2020. године, становништво расте по стопи од 2,93 посто годишње.[951] Процена густине становништва из 2014. године износи приближно 22 особе по квадратном километру. Сомалијци се признају као једна од најхомогенијих заједница на афричком континенту: деле језик (сомалски), религију (ислам, сунитска традиција) и културу чиме се кохерентност становништва као носиоца права на самоопредељење не доводи у питање.[952]

7.5.6.2. Дефинисана територија

Сомалиленд има релативно јасно дефинисане територијалне границе које се у великој мери поклапају са границама некадашњег Британског протектората Сомалиленд. Територија обухвата приближно 137.600 квадратних километара, а њене границе потичу из колонијалних споразума које је Велика Британија током XIX и почетком XX века закључила са Француском, Италијом и Етиопијом.[953] Као независна држава, Сомалиленд би по територијалној величини био у средини рангирања афричких држава.[954]

Сомалиленд контролише стратешки важну обалу на Аденском заливу, укључујући луку Бербера, која има значај кључног економског ресурса. Сарадња са Етиопијом у области инфраструктуре и коришћења луке Бербера указује да власти Сомалиленда ефективно управљају својом територијом и склапају функционалне регионалне аранжмане.[955]

7.5.6.3. Ефективна власт и хибридни политички модел

Влада Сомалиленда састоји се од три гране: извршне на челу са председником, законодавне са дводомним парламентом горњим Домом старешина (*Guurti*) и доњим Домом представника и судском влашћу.[956] Дом старешина је јединствена институција на афричком континенту, састоји се од старешина сомалских кланова и задужен је за очување традиција,

[951]UNFPA and Ministry of Health Development (Somaliland), *Somaliland Population Estimation Survey 2020* (Hargeisa: UNFPA and Ministry of Health Development, 2020).
[952]J. Peter Pham, "Review of *Somaliland: An African Struggle for Nationhood and International Recognition*, by Iqbal D. Jhazbhay," *Journal of the Middle East and Africa* 1, no. 1 (2010): 139–144.
[953]Bradbury, *Becoming Somaliland*, 28–35.
[954]*Memorandum of Understanding between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Government of the Republic of Somaliland for a Partnership and Cooperation*, signed on 1 January 2024.
[955]International Crisis Group, *Somaliland: Time for African Union Leadership*, Africa Report No. 110 (Brussels: International Crisis Group, 2006), 4–5.
[956]Constitution of the Republic of Somaliland, 2001, arts. 38–80.

решавање међукланских спорова и одржавање мира. Председник је шеф државе и бира се на мандат од пет година путем непосредних избора.[957]

Процес изградње институција у Сомалиленду био је јединствен по својој дужини и инклузивности. Све одлуке доношене су консензусом, што је захтевало темељне расправе на сваком кораку: старешине кланова редовно су се састајале да расправљају о конкретним политикама, а потом су се враћале у своје заједнице да чују предлоге и мобилишу подршку.[958] Конференција у Бороми из 1993. године, која је трајала више од четири месеца и укључивала 150 делегата, поставила је темеље политичке структуре која постоји до данас спајајући традиционалне институције клановског система са модерним парламентарним механизмима у јединствени хибридни политички поредак.[959]

Успех Сомалиленда у постизању релативне политичке стабилности и мира у великој мери произилази из одбијања да се безусловно преузму централизовани постколонијални модели власти. Уместо тога, политички систем је изграђен кроз интеграцију традиционалних клановских институција у формалну државну структуру, чиме је успостављен хибридни институционални модел који комбинује елементе модерних државних институција и обичајног права (*xeer*). Овај приступ фигурира као аутохтони одговор на специфичну социополитичку динамику сомалског друштва. Искуство Сомалиленда указује на то да одржива државност у постконфликтним афричким друштвима може почивати на функционалној децентрализацији и синергији између традиционалних и модерних институција, за разлику од наметнутих централизованих модела који су у случају Сомалије допринели политичкој нестабилности и избијању грађанског рата.[960]

7.5.6.4. Капацитет за одржавање међународних односа

Иако није међународно признат као суверена држава, Сомалиленд је успоставио широку мрежу неформалних дипломатских контаката и представништава у иностранству, што указује на значајан степен *de facto* спољнополитичког капацитета. Сомалиленд одржава представничке канцеларије у више држава, укључујући Сједињене Америчке Државе, Велику

[957]О улози Дома старешина (*Guurti*) у оквиру хибридног политичког система Сомалиленда и његовом значају за институционалну стабилност видети: Renders, *Consider Somaliland,* 110–120; Bradbury, *Becoming Somaliland*, 218–225.
[958]Academy for Peace and Development, *A Self-Portrait of Somaliland: Rebuilding from the Ruins* (Hargeisa: Academy for Peace and Development, 1999), 20–45.
[959]О току Конференције у Бороми (1993) и конституисању хибридног политичког система кроз синтезу кланског права (*xeer*) и модерних институција видети: Bradbury, *Becoming Somaliland,* 98–105; Renders, *Consider Somaliland* 102–115.
[960]О хибридном политичком поретку Сомалиленда као алтернативи традиционалној изградњи државе (*state-building*) видети: Renders, *Consider Somaliland,* 250–265; Bradbury, *Becoming Somaliland,* 245–252; Jhazbhay, *Somaliland,* 145–150.

Британију, Канаду, Шведску, Белгију, Етиопију и Кенију, које функционишу као канали политичке комуникације и економске сарадње.[961] Поред тога, путне исправе Сомалиленда у пракси се користе у појединим регионалним државама, као што су Етиопија, Џибути и Кенија, што представља индикатор ограниченог, али функционалног међународног ангажмана.[962]

Упркос недостатку формалног de iure признања, овај облик прагматичне сарадње указује на постојање онога што поједини аутори описују као „функционално признање“, односно практично прихватање институционалног капацитета *de facto* државе да учествује у међународним односима. У случају Сомалиленда, државе које формално подржавају територијални интегритет Сомалије ипак одржавају радне односе са властима у Харгејси, пре свега из разлога регионалне безбедности, контроле миграција и економске сарадње на Рогу Африке. Овај облик прагматичне интеракције са *de facto* ентитетима указује на капацитет Сомалиленда да одржава међународне односе, што је један од основних критеријума државности према Монтевидео конвенцији. [963]

7.5.7. Начело *uti possidetis juris* и његова контрапродуктивност у случају Сомалиленда

Влада Велике Британије истиче да сваки нови аранжман између Сомалије и Сомалиленда мора бити признат од стране Афричке уније, која је задужена за заштиту суверенитета и територијалног интегритета својих чланица.[964] Међутим, Афричка унија, како се наводи, „учинила је мало" у решавању спора између Сомалије и Сомалиленда, што је последица догматске примене начела поштовања територијалног интегритета и колонијалних граница (*uti possidetis juris*).[965]

Афричка унија послала је 2005. године чињеничну мисију у Сомалиленд, чији је извештај указао на то да се територија Сомалиленда подудара са колонијалним границама стеченим 1960. године и да Сомалиленд, од проглашења независности 1991. године, „поставља основе демократске државе".[966] Упркос овом позитивном налазу, Афричка унија није предузела конкретне кораке ка признању – чиме начело *uti possidetis juris*, у случају

[961]Markus V. Hoehne, “Limits of Hybrid Political Orders: The Case of Somaliland,” *Journal of Eastern African Studies* 7, no. 2 (2013): 199–217; Jhazbhay, *Somaliland*, 160–168.
[962]Renders, *Consider Somaliland*, 270-275.
[963]Pegg, *International Society and the De Facto State,* 175-182; Jhazbhay, *Somaliland*, 165–172.
[964]House of Commons Library *“UK Government Position on Somaliland.”* Research Briefing. London: UK Parliament, 2023. (УК став остаје: „Ми признајемо ефективност, али чекамо Афричку унију”).
[965]О начелу *uti possidetis juris* и његовој примени у пракси Афричке уније на примеру Сомалиленда видети: Pegg, *International Society and the De Facto State,* 155–160. О неуспеху Афричке уније да имплементира препоруке сопствене комисије из 2005. године видети: Jhazbhay, *Somaliland*, 180–185.
[966]African Union, *Report of the African Union Fact-Finding Mission to Somaliland* (Addis Ababa: African Union, 2005), 15–18.

Сомалиленда, није примењено према сопственој изворној сврси (заштити колонијалних граница), већ као инструмент очувања политичког статуса кво.[967]

Начело *uti possidetis juris*, које Афричка унија доследно примењује у циљу очувања постојећих граница на афричком континенту, у случају Сомалиленда показује извесну правну контрадикторност. За разлику од већине сецесионистичких покрета, Сомалиленд не захтева успостављање нових граница, већ се позива на обнову колонијалних граница некадашњег Британског Сомалиленда које су постојале до 1960. године, пре добровољног уједињења са Италијанском Сомалијом. У том смислу, аргумент Сомалиленда заснива се управо на принципу *uti possidetis juris*, који је у афричкој пракси прихваћен као средство очувања колонијалних административних граница након стицања независности. Међутим, одбијање Афричке уније да призна ову реституцију колонијалних граница сугерише да се наведено начело у пракси примењује селективно, пре свега ради очувања постојећег политичког поретка, а не искључиво као правни инструмент заштите историјских граница. На тај начин принцип *uti possidetis juris* функционише више као средство политичке стабилизације регионалног система него као доследно примењен правни принцип међународног права.[968]

7.5.8. Право на самоопредељење и основ за ремедијалну сецесију

Међународно право признаје право народа на самоопредељење, утврђено у Повељи Уједињених нација и Међународном пакту о грађанским и политичким правима из 1966. године.[969] Међутим, у пракси се спољашње самоопредељење (сецесија) углавном сматра легитимним само у специфичним околностима као што су деколонизација, страна окупација или екстремна и систематска унутрашња репресија. Сомалиленд тврди да испуњава и историјске и ремедијалне основе за спољашње самоопредељење: историјски, био је засебна држава током кратког периода у јуну 1960. године, након стицања независности од Уједињеног Краљевства, пре добровољног уједињења са Италијанском Сомалијом; ремедијално, становништво северне Сомалије било је изложено систематској репресији и

[967]African Union, *Fact-Finding Mission to Somaliland*, 5–12; Berouk Mesfin, *The Political Development of Somaliland and its Conflict with Puntland*, Institute for Security Studies Paper No. 200 (Pretoria: Institute for Security Studies, 2009), 14–18.
[968]О критици начела *uti possidetis* Сомалиленда видети: Sterio, *The Right to Self-Determination under International Law*, 95–120.
[969]Charter of the United Nations, art. 1(2); International Covenant on Civil and Political Rights (1966), art. 1; UN General Assembly, *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States*, A/RES/2625 (XXV), 24 October 1970.

масовним злочинима током владавине режима Мухамеда Сијада Бареа (*Mohamed Siad Barre*) крајем осамдесетих година XX века.[970]

Правни принцип *ex injuria jus non oritur*, који се традиционално користи да би се оспорило проглашење државности настало из агресије као у случају ТРСК када се посматра Сомалиленд, захтева реинтерпретацију. Чињеница да је сецесија директна последица неправде коју је матична држава починила над сопственим становништвом, као и очигледна неспособност Сомалије да испуни фундаменталне обавезе према међународном праву, даје правно оправдање настанку нове државности. Стога право на настанак државе у овом случају не произилази из неправде Сомалиленда, већ настаје као правни лек за неправду матичне државе.[971]

Самоопредељење које води ка сецесији претпоставља испуњење одређених нормативних услова: прво, да чин сецесије доноси мир, безбедност и стабилност становништву које се сецедира; друго, да не изазива нестабилност код суседних народа и шире. Сомалиленд задовољава оба услова: више од три деценије *de facto* контроле, изградње институција и одржавања демократских избора потврђују унутрашњу стабилност, док одсуство територијалних претензија према суседним државама и активна сарадња у борби против тероризма и пиратства потврђују конструктивну регионалну улогу.[972]

7.5.9. Геополитичка димензија непризнавања и функционална корисност статуса кво

Стабилност Сомалиленда, посебно када говоримо о регионалној безбедности и борби против пиратства и екстремизма, чини овај ентитет значајним актером на Рогу Африке.[973] Парадокс анализиран у претходном одељку овде добија своју геополитичку димензију: непризнавање може бити функционално корисно за спољне партнере јер омогућава прагматичну сарадњу без формалних дипломатских обавеза.[974] Овакав модел односа чини типичан пример практичног ангажмана са *de facto* државама у међународној политици.[975]

[970]Bradbury, *Becoming Somaliland,* 30–35; Jhazbhay, *Somaliland*, 45–55; Human Rights Watch, *Somalia: A Government at War with Its Own People* (New York, 1990), 20–45; Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 119–124.
[971]О реинтерпретацији начела *ex injuria jus non oritur* у случају Сомалиленда и сукобу између нелегалности почетног акта и касније фактичке државности видети: Pegg, *International Society and the De Facto State*, 75–90; О међународноправним критеријумима за настанак држава и правним последицама сецесије видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 415–420.
[972]Buchanan, *Justice, Legitimacy, and Self-Determination*, 350–357; Jhazbhay, *Somaliland,* 190–205; Bradbury, *Becoming Somaliland,* 210–220.
[973]International Crisis Group, *Somaliland: The Strains of Success*, 1–15.
[974]Pegg, *International Society and the De Facto State*, 185–192.
[975]Jhazbhay, *Somaliland*, 210–225; Menkhaus, *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*, 40–55.

Одсуство признања намеће Сомалиленду неформални, али ефективни економски ембарго, ограничава директну билатералну помоћ и међународне инвестиције. Упркос овом ограничењу, Сомалиленд је успео да изгради демократске и безбедносне институције, али му се управо због непризнања ускраћују ресурси који би природно пратили доказану функционалност. Дугорочно, ово структурно економско ограничавање ствара ризик да се традиционално стабилно подручје поново претвори у извор нестабилности посебно за млађе генерације, које у одсуству економских могућности постају подложне привлачности пиратства, екстремизма или илегалне миграције.[976]

Упоредна анализа показује да ентитети чије признање одговара стратешким интересима великих сила добијају бржу и ширу међународну подршку, док Сомалиленд остаје изван тог оквира јер ниједна велика сила нема непосредан интерес да доведе у питање постојећи афрички поредак заснован на начелу *uti possidetis juris*. Стога у пракси признање функционише као кључни механизам политичке селекције државности, а не као пука потврда већ постојећих правних и фактичких критеријума.[977]

7.5.10. Позиције кључних међународних актера

7.5.10.1. Велика Британија и Европска унија

Велика Британија не признаје Сомалиленд као независну државу, али наглашава да питање будућег статуса треба да буде резултат политичког договора између Сомалиленда и Савезне владе Сомалије. Истовремено, британска влада истиче да је Сомалиленд постигао значајан степен стабилности и институционалног развоја, што га чини важним фактором регионалне безбедности.[978] Министар владе Велике Британије Крис Хитон–Харис (*Chris Heaton-Harris*) изјавио је да је „Сомалиленд постигао значајне кораке ка инклузивном демократском процесу, који чини темељ његове стабилности" чиме је имплицитно потврдио функционалност институција Сомалиленда, без формализације те потврде кроз акт признања.[979]

Европска унија наставља практичну сарадњу са Сомалилендом као значајан донатор развојне помоћи, али средства каналише кроз програме усмерене на Сомалију у целини,

[976]О социоекономским последицама непризнања видети: Jhazbhay, *Somaliland*, 100–125.
[977]Gérard Prunier, *The Country That Does Not Exist: A History of Somaliland* (London: Hurst, 2021), 240–255. О утицају интереса великих сила на конституисање државности и селективној примени права на самоопредељење видети: Marcelo G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives*, 14–22.
[978]Foreign, Commonwealth & Development Office, "UK–Somalia Development Partnership Summary, July 2023," UK Government, 17 July 2023, https://www.gov.uk/government/publications/uk-somalia-development-partnership-summary/uk-somalia-development-partnership-summary-july-2023
[979]UK Parliament, House of Commons Debate, "UK Government Recognition of Somaliland," 18 January 2022, statement by Chris Heaton-Harris, Hansard.

избегавајући директне билатералне односе који би могли имплицирати формално признање. Европска унија своје активности у региону спроводи у оквиру ширег оквира односа са Савезном Републиком Сомалијом, што одражава политику подршке територијалном интегритету Сомалије уз истовремену сарадњу са регионалним актерима.[980]

7.5.10.2. Сједињене Америчке Државе и регионални актери

Сједињене Америчке Државе представљају једног од кључних донатора помоћи региону, али званична позиција остаје усклађена са ставом Уједињених нација о јединственој Сомалији. У октобру 2022. године, Савет безбедности Уједињених нација подстакао је наставак дијалога између Владе Сомалије и Сомалиленда ради изградње поверења и јачања политичке координације што имплицира да међународна заједница и даље третира питање Сомалиленда као унутрашње питање Сомалије.[981]

Етиопија одржава најразвијеније билатералне односе са Сомалилендом, укључујући споразум о коришћењу луке Бербера и сарадњу у области безбедности. Уједињени Арапски Емирати такође су успоставили значајне економске и безбедносне односе, укључујући развој војне базе у Бербери.[982] Тајван је успоставио дипломатске односе са Сомалилендом 2020. године чиме два ентитета која трпе последице непризнања формализују међусобну подршку.[983]

7.5.11. Правни статус Сомалиленда: декларативна теорија наспрам скривеног конститутивног модела

У пракси савременог међународноправног система, случај Сомалиленда може се тумачити као показатељ да се, поред класичних критеријума државности, фактички намеће и потреба за ширим консензуалним признањем од стране постојећих држава.[984] Непризнавање Сомалиленда, упркос релативној институционалној стабилности и функционалности у односу на Савезну Републику Сомалију, у пракси релативизује декларативну теорију државности и указује на снажан утицај конститутивних елемената у процесу настанка држава.[985] У таквом оквиру, формални критеријуми Монтевидео конвенције престају бити искључиво правни тест, а постају део ширег политичког процеса у којем је признање од стране других држава кључан

[980]European External Action Service, *"The European Union and the Federal Republic of Somalia,"* accessed 2026, https://www.eeas.europa.eu/somalia/european-union-and-federal-republic-somalia_en
[981]United Nations Security Council, *Resolution 2657 (2022)*, S/RES/2657, 31 October 2022, para. 12.
[982]International Crisis Group, *Somaliland: The Strains of Success*, Africa Briefing No. 113 (2015), 10–15.
[983]Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan), "Taiwan and Somaliland to Establish Representative Offices," Press Release, 1 July 2020.
[984]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 37–95.
[985]D'Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law*, 115–140.

фактор интеграције новог ентитета у међународну заједницу. Питање је да ли ова пракса приказује системску девијацију од декларативне теорије или структурну карактеристику савременог међународног поретка у којој конститутивни елементи фактички преовладавају над декларативним.[986]

7.5.12. Интегрална анализа Сомалиленда

Одговор на то питање пружа управо случај Сомалиленда не као изузетак него као правило. Сомалија задржава пуно међународно признање упркос томе што три деценије не врши ефективну контролу над сопственом територијом, док Сомалиленд одржава стабилне институције, спроводи вишестраначке изборе и контролише дефинисану територију и остаје непризнат. Систем тиме не само да не награђује функционалност него је активно кажњава. Сомалиленд је непризнат управо зато што постоји ентитет Сомалија без чијег би распада питање признања уопште дошло на дневни ред.[987]

Као што је анализирано у овом раду, начело *uti possidetis juris* у случају Сомалиленда показује структурну инверзију примењује се да блокира захтев који оно формално подупире, јер Сомалиленд не ревидира колонијалне границе него их обнавља. Чињенична мисија Афричке уније из 2005. године то је признала, утврдивши да захтеви Сомалиленда почивају на колонијалним границама и да ентитет поставља основе демократске државе, па ипак признање није уследило. Одсуство правног образложења за ту одлуку потврђује да *uti possidetis* у афричкој пракси не функционише као доследно примењен правни принцип, него као инструмент очувања постојећег регионалног поретка.[988]

Као и у случају Тајвана, скривени конститутивизам Жан Д'Аспремона (*Jean D'Aspremont*) овде добија своју аналитички најчистију потврду: државе вербално прихватају декларативну теорију, а у пракси третирају непризнавање као да производи непостојање државности коју Сомалиленд фактички поседује.[989] Давид Раич (*David Raič*) показује да се члан 3 Монтевидео конвенције тиме не суспендује формално него функционално, кроз политички притисак који спречава да правна последица уследи.[990] Стерио (*Milena Sterio*) ту динамику конкретизује: успешност захтева за независношћу зависи примарно од подршке кључних актера, не од правних критеријума, а у случају Сомалиленда та подршка изостаје не зато што правни основ недостаје, него зато што ниједна велика сила нема интерес да ревидира

[986]Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, 28–45.
[987]Robert L. Rotberg, ed. *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press, 2004.
[988]African Union, *Report of the AU Fact-Finding Mission to Somaliland*, 2005.
[989]D'Aspremont, *Formalism*, 115–140.
[990]Raič, *Statehood and the Law of Self-Determination*, 28–45.

афричку политичку карту, без обзира на снагу правног аргумента. Без тог интереса правни аргумент не може произвести признање.[991]

7.6. Источни Тимор

7.6.1. Међународна администрација као механизам конституисања државности: случај Источног Тимора

Међународноправна сложеност Источног Тимора произилази из преплитања незавршеног процеса деколонизације, индонежанске окупације и напослетку изградње државности под непосредном управом Уједињених нација.[992] За разлику од случаја тзв. Косова и Метохије, где се спор води око легалности једностране сецесије, или Тајвана, где је реч о фактичкој државности без признања, питање Источног Тимора задире у суштину права народа на самоопредељење у условима када је деколонизација насилно прекинута спољном интервенцијом.[993]

Међународноправни поредак омогућио је да територија буде више од две деценије под *de facto* окупацијом. Када су Тиморци напослетку успели да остваре право на спољашње самоопредељење, поставља се питање који су правни, политички и институционални предуслови то омогућили. Источни Тимор илуструје тезу да настанак државе није искључиво питање правних критеријума, већ и производ геополитичких промена, стратешке комуникације покрета отпора и спремности међународне заједнице да преузме улогу конструктора државности.[994]

Овај случај у међународном праву се издваја као најрадикалнији државотворни пројекат који су Уједињене нације икада спровеле. За разлику од случаја ТРСК, где је колективно непризнавање послужило као казнени механизам за последице војне агресије, или Западне Сахаре, где је деколонизација остала трајно блокирана, случај Источног Тимора пружа редак пример успешног окончања одложене деколонизације, што га чини незаобилазним за анализу услова под којима право на самоопредељење може бити ефективно остварено.[995]

---

[991]Sterio, *The Right to Self-Determination under International Law*, 8–35.
[992]О правним аспектима одложене деколонизације Источног Тимора видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 556–563.
[993]За анализу права народа на самоопредељење у колонијалном контексту, видети: Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 71–89.
[994]Источни Тимор илуструје тезу да чин (не)признања остаје детерминисан геополитичким интересима великих сила. Упоредити са анализом у: Sterio, *Right to Self-Determination*, 55–75.
[995]Ben Kiernan, *Genocide and Resistance in Southeast Asia* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2008), 130–155.

7.6.2. Географски и демографски контекст

Острво Тимор у претколонијалном периоду представљало је географски изоловану заједницу са ограниченим бројем документованих историјских извора. Насељавање острва одвијало се кроз четири миграцијска таласа, почевши од периода око четрдесет хиљада година пре нове ере, при чему је острво претежно служило као транзитна станица на путу ка аустралијском континенту.[996]

Последњи миграцијски талас, који се датира око 500. године нове ере, пресудно је обликовао етничку слику територије потомци тих миграната чине већину данашње популације. Резултат ових сукцесивних миграција био је формирање хетерогених заједница које нису делиле заједнички политички идентитет, при чему је језичка разноликост превазиђена употребом језика тетума као заједничког средства комуникације.[997]

У документима кинеске династије Минг из 1436. године, острво се описује као подручје богато шумама сандаловине, мада је Тимор остајао удаљен од главних трговачких рута региона.[998] Ова географска маргиналност и изолација нису представљале пуку историјску чињеницу, већ кључни структурни фактор који је омогућио деценије окупације и геополитичког занемаривања. Удаљеност од центара моћи и ограничена економска вредност учиниле су да се питање Тимора дуго одржава на маргинама светске политике. На парадоксалан начин, одсуство значајне геостратешке вредности посматрано из историјске визуре Хладног рата омогућило је Индонезији тиху анексију уз прећутну подршку, што недвосмислено указује на начин на који спољнополитичка равнодушност обликује судбину малих народа.[999]

7.6.3. Историјски контекст: од португалске колонизације до индонежанске инвазије

7.6.3.1. Португалска колонијална управа и процес деколонизације

Источни Тимор чинио је саставни део португалског колонијалног царства, које се током петнаестог и шеснаестог века ширило трговачким путевима широм света.[1000] Након губитка

[996]Peter Bellwood, *First Migrants: Ancient Migration in Global Perspective* (Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013), 182–186.
[997]О употреби тетума као lingua franca у претколонијалном периоду, видети: Geoffrey Hull, *The Languages of East Timor: Some Basic Facts* (Dili: Instituto Nacional de Linguística, Universidade Nacional Timor Lorosa'e, 2002), 5–12.
[998]О опису Тимора у кинеским изворима из династије Минг, видети: Anthony Reid, *Southeast Asia in the Age of Commerce, 1450-1680: The Lands Below the Winds* (New Haven: Yale University Press, 1993), 45–60.
[999]Ben Kiernan, *Genocide and Resistance in Southeast Asia*,130–155.
[1000]За анализу португалске колонијалне политике и распада царства, видети: Malyn Newitt, *Portugal in European and World History* (London: Reaktion Books, 2009), 215–224.

Бразила 1822. године, Португал је задржао низ колонија које су се постепено смањивале. Током политичких превирања седамдесетих година двадесетог века, Португал је покренуо процес убрзаног повлачења из преосталих колонија. Након опсежних консултација са главним националистичким покретима, Португал је организовао самит у Макауу од 26. до 28. јуна 1975. године, на којем је ФРЕТИЛИН одбио учешће, али који је ипак резултирао усвајањем плана за деколонизацију којим је предвиђен трогодишњи прелазни период до остваривања пуне независности Источног Тимора[1001]

Португал је потом донео Закон 7/75 о деколонизацији Тимора, којим је потврђено право народа Тимора на самоопредељење са свим последицама, укључујући: прихватање независности, именовање високог комесара, организовање избора путем непосредног и тајног гласања, формирање Уставне скупштине, као и престанак португалског суверенитета треће недеље октобра 1978. године.[1002] Међутим, овај план никада није остварен. Након локалних избора који су показали снажно опредељење за независност, Индонезија је у августу 1975. године подстакла државни удар, што је довело до грађанског рата. Португалске власти су евакуисале главни град Дили и напустиле територију, остављајући процес деколонизације незавршеним.[1003]

Укључивање становника Источног Тимора у административни апарат током колонијалног периода допринело је подизању нивоа образовања и политичке свести. Поред тога, Источни Тимор је због своје удаљености служио и као казнена колонија, у коју су слати дисиденти и противници режима из Португала и других колонија. Највећи део тих дисидената били су марксисти или припадници ослободилачких покрета из афричких колонија, па су се на овај начин Источним Тимором почеле ширити идеје о националном ослобођењу са левичарским обележјем, нарочито под утицајем ослободилачког покрета *FRELIMO*.[1004]

7.6.3.2. Операција Комодо и индонежанска инвазија 1975. године

У децембру 1975. године, индонежанска војска је извршила инвазију на Источни Тимор и прогласила га двадесет седмом провинцијом Индонезије.[1005] Операција Комодо

[1001]Clinton Fernandes, *The Independence of East Timor: Multi-Dimensional Perspectives* (Brighton: Sussex Academic Press, 2011), 25–40.
[1002]*Lei n.º 7/75 de 17 de Julho* (Law on the Decolonization of Timor), y: Pedro Pinto Leite, ed., *The East Timor Problem and the Role of Europe* (Lisbon: IPJET, 1998), 45–60.
[1003]Geoffrey C. Gunn, *Historical Dictionary of East Timor* (Lanham, MD: Scarecrow Press, 2011), 72–75; James S. Dunn, *East Timor: A Rough Passage to Independence* (New South Wales: Longueville Books, 2003), 102–115.
[1004]Clinton Fernandes, *The Independence of East Timor*, 30–45; James S. Dunn, *East Timor: A Rough Passage to Independence*, 45–52.
[1005]Desmond Ball and Hamish McDonald, *Death in Balibo, Lies in Canberra* (Sydney: Allen & Unwin, 2000), 20–35, 90–115.

представљала је тајну индонежанску обавештајну операцију усмерену на дестабилизацију Источног Тимора, након које су уследиле Операција Фламбојан, као прикривена оружана акција, и Операција Серожа, која је означила саму индонежанску инвазију у децембру 1975. године. Током периода окупације дошло је до великих људских губитака, а према налазима Комисије за пријем, истину и помирење у Источном Тимору процењује се да је више од 100.000 људи страдало услед директног насиља, глади и болести.[1006]

Трагедија ове територије огледала се у историјском стиску између распада португалског колонијализма и индонежанског експанзионизма. Овај стисак је додатно појачан америчком подршком Индонезији за време Хладног рата, што је судбину Источног Тимора осудило на деценије геополитичког заборава и равнодушности центара војне и политичке моћи.[1007]

7.6.3.3. Покрет отпора: ФРЕТИЛИН и ФАЛИНТИЛ

Након инвазије извршене 7. децембра 1975. године, Револуционарни фронт за независност Источног Тимора (у даљем тексту: ФРЕТИЛИН) и његово оружано крило – Оружане снаге Националног ослобођења Источног Тимора (у даљем тексту: ФАЛИНТИЛ) – етаблирали су се као примарни субјекти отпора, али и као кључни носиоци унутрашњег суверенитета у егзилу и на неприступачним територијама. Деловање ФРЕТИЛИН-а није било само војног карактера, већ је чувало институционални континуитет захтева за самоопредељење, спречавајући да индонежанска окупација буде прихваћена као правно свршен чин (*fait accompli*). Тиме је покрет отпора постао инструмент за одржавање међународноправног статуса Источног Тимора као несамоуправне територије, упркос фактичкој индонежанској контроли.[1008]

Индонежанска контрола у почетном периоду окупације била је ограничена углавном на веће урбане центре и главне комуникационе правце, док је покрет отпора задржао значајно упориште у унутрашњости територије. ФРЕТИЛИН и ФАЛИНТИЛ функционисали су као централизовани покрет отпора са јасном политичком хијерархијом и препознатим руководством. Војне активности ФАЛИНТИЛ-а биле су подређене политичком руководству покрета, што је омогућило релативно висок степен организационе кохезије током раних

[1006]*Ibid.*; Commission for Reception, Truth and Reconciliation in Timor-Leste (CAVR), *Chega! The Report of the Commission for Reception, Truth and Reconciliation in Timor-Leste*, Part 6: The Regime of Occupation (Dili, 2005), 14–45.
[1007]D. Ball and H. McDonald, *Death in Balibo, Lies in Canberra*, 90–115.
[1008]Sarah Niner, *Xanana: Leader of the Struggle for Independent Timor-Leste* (Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2009), 65–82.

година окупације. Ова структура отпора одиграла је кључну улогу у очувању континуитета борбе за самоопредељење. [1009]

Ова политичка кохерентност покрета отпора детаљно разматрана у овом одељку непосредно је омогућила легитимну преговарачку позицију и успешну примопредају власти у оквиру УНТАЕТ мандата, за разлику од сценарија фрагментираних сукоба без јасног политичког руководства.[1010]

Поред ФРЕТИЛИН-а и ФАЛИНТИЛ-а, Католичка црква у том периоду била је кључни недржавни актер који је доприносио очувању политичког субјективитета тиморског народа. У специфичном друштвеном контексту где су секуларне институције биле системски потиснуте, Црква је еволуирала у најкредибилнију платформу за артикулацију политичке воље народа и служила као институционална противтежа окупационом апарату, обезбеђујући веродостојност каснијим демократским процесима.[1011]

7.6.4. Међународноправна реакција и улога Уједињених нација

7.6.4.1. Резолуције Савета безбедности и Генералне скупштине

Резолуција Савета безбедности 384, усвојена 22. децембра 1975. године, позвала је Индонезију на повлачење са територије, наглашавајући поштовање територијалне целовитости и право народа на самоопредељење.[1012] Резолуција Генералне скупштине 3485 од 12. децембра 1975. године означила је Португал као административну власт над Источним Тимором. Савет безбедности је 1976. године усвојио другу резолуцију, 389, која је осудила индонежанску инвазију, док је последња резолуција Генералне скупштине на ову тему била 37/30 из 1982. године.[1013]

7.6.4.2. Правни статус територије и замрзнута деколонизација

Континуирано правно инсистирање Уједињених нација да је Источни Тимор остао несамоуправна територија, уз задржавање Португала у својству административне власти *de iure*, чини специфичан правни феномен који се у литератури описује као замрзнута

[1009] *Ibid.,* 94–108.
[1010] О значају институционалне кохезије покрета отпора (*CNRT*/ФРЕТИЛИН) за успех међународне администрације и каснији пренос суверенитета видети: Astri Suhrke, "Peacekeepers as Nation-Builders: Dilemmas of the UN in East Timor," *International Peacekeeping* 8, no. 4 (2001): 10–15.
[1011] Peter Carey, "The Catholic Church, Religious Revival and the Nationalist Movement in East Timor, 1975–98," *Indonesia and the Malay World* 27, no. 78 (1999): 77–95; Dunn, *East Timor: A Rough Passage to Independence*, 150–165.
[1012] United Nations Security Council, Resolution 384 (1975), adopted December 22, 1975, S/RES/384; United Nations General Assembly, Resolution 3485 (XXX), adopted December 12, 1975.
[1013] United Nations Security Council, Resolution 389 (1976), adopted April 22, 1976; United Nations General Assembly, Resolution 37/30, adopted November 23, 1982.

деколонизација. Иако је територија била под фактичком контролом Индонезије, међународноправни статус није био измењен, што је потврђено и у пракси Међународног суда правде, који је у предмету Источни Тимор нагласио централни значај права народа на самоопредељење у међународном праву. Ово *de iure* одржавање статуса несамоуправне територије, упркос *de facto* индонежанској окупацији, није било тек технички детаљ; оно је функционисало као правни мост који је онемогућио легитимизацију индонежанске анексије и сачувао право народа на спољашње самоопредељење као једину важећу опцију.[1014]

Ово међународноправно окружење поставило је Уједињене нације и западне државе у сложену и често дефанзивну дипломатску позицију у односу на питање Источног Тимора. Иако је индонежанска контрола над територијом постојала *de facto*, одсуство међународног признања анексије одржавало је питање статуса Источног Тимора у оквиру агенде Уједињених нација и међународног права. Управо овај нормативни континуитет допринео је постепеном порасту међународног притиска током деведесетих година, што је коначно довело до организовања референдума о самоопредељењу под покровитељством УН-а 1999. године. Истовремено, континуирано присуство питања Источног Тимора у међународним институцијама омогућило је да криза задржи одређени ниво видљивости у глобалној јавности и медијима, посебно након пораста насиља у завршној фази индонежанске управе.[1015]

7.6.4.3. Стратешка комуникација и очување питања на дневном реду УН

Индонезија је успевала да маргинализује питање Источног Тимора у безбедносном дискурсу у главним телима Уједињених нација све до осамдесетих година, користећи дипломатске стратегије делегитимизације и институционалног утишавања расправе. Међутим, отпор Источног Тимора, уз дипломатску подршку Португала као формалне административне силе, успео је да одржи питање самоопредељења у оквиру међународне агенде. На тај начин спречено је да индонежанска анексија стекне међународни легитимитет, а питање суверенитета остало је отворено за будућу реакцију међународне заједнице.[1016]

[1014]О концепту замрзнуте деколонизације и *de iure* одржавању статуса несамоуправне територије, видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 560–575.
[1015]John G. Taylor, *East Timor: The Price of Freedom* (London: Zed Books, 1999), 160–175; Joseph Nevins, *A Not-So-Distant Horror: Mass Violence in East Timor* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005), 95–110.
[1016]Ian Martin, *Self-Determination in East Timor: The United Nations, the Ballot, and International Intervention* (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2001), 20–35.

7.6.5. Међународни суд правде: случај Португал против Аустралије

7.6.5.1. Покретање поступка и одлука Суда

Дана 22. фебруара 1991. године Португал је покренуо поступак против Аустралије пред Међународним судом правде, тврдећи да је закључивањем Споразума о Тиморском мору са Индонезијом Аустралија повредила право народа Источног Тимора на самоопредељење. Суд је, са четрнаест гласова према два, утврдио да није у могућности да врши јурисдикцију у предмету, будући да би одлучивање о одговорности Аустралије нужно подразумевало оцену законитости понашања Индонезије, која није пристала на надлежност Суда.[1017] Ипак, иако није могао да одлучује о меритуму спора, Суд је нагласио да право народа на самоопредељење чини обавезу *erga omnes* и потврдио да Источни Тимор задржава статус несамоуправне територије.[1018]

7.6.5.2. Издвојена мишљења судија

Судија Шигеру Ода (*Shigeru Oda*) је у свом издвојеном мишљењу заузео становиште да право народа Источног Тимора на самоопредељење није било спорно између страна у поступку, будући да га Аустралија није оспоравала. Према његовом мишљењу, предмет спора није било само право на самоопредељење, већ питање да ли је Аустралија, закључивањем споразума са Индонезијом о експлоатацији ресурса Тиморског мора, повредила права Португала као административне силе. Ода је изразио сумњу да је Португал у време покретања поступка уопште задржао статус административне силе над Источним Тимором, сматрајући да је тај статус фактички изгубљен након догађаја из 1975. године.[1019]

Судија *ad hoc* Кшиштоф Скобишевски (*Krzysztof Skubiszewski*) је у свом дисентном мишљењу критиковао одлуку Суда да се прогласи ненадлежним, истичући да је Суд ипак могао да разматра питање одговорности Аустралије без непосредног одлучивања о правима и обавезама Индонезије. Он је нагласио да право народа Источног Тимора на самоопредељење представља норму од фундаменталног значаја у савременом међународном праву и да би Суд, ради очувања тог принципа, требало да разјасни правни статус територије након индонежанске анексије. Према његовом ставу, избегавање мериторног одлучивања могло би довести до слабљења међународноправне заштите права на самоопредељење.[1020]

[1017] *Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment, ICJ Reports 1995, 90–98, paras. 1–26.
[1018] *Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment, ICJ Reports 1995, 102, para. 29.
[1019] East Timor (Portugal v. Australia), Separate Opinion of Judge Oda, 107–118.
[1020] *Ibid.,* Dissenting Opinion of Judge Skubiszewski, 224–272.

7.6.5.3. Право на самоопредељење као *erga omnes* норма

Снажни ставови судија у предмету Источни Тимор откривају суштину тог времена: право на самоопредељење било је изнад свега. У ери деколонизације, то право није било тек неко начело на папиру, већ апсолутни императив који је морао бити поштован без одлагања.[1021] Иако Суд није могао да суди о меритуму спора због недостатка пристанка Индонезије, истовремена потврда универзалности и трајности овог права указује да правна заштита народа Источног Тимора није зависила од јурисдикције појединачног судског органа, већ је постојала као преовлађујућа норма која је обавезивала све државе.[1022]

7.6.6. Референдум 1999. године и пут ка независности

7.6.6.1. Споразуми 5. маја и организација референдума

Дана 27. јануара 1999. године индонезијски председник Б. Ј. Хабиби (*B. J. Habibie*) објавио је да ће, уколико народ Источног Тимора одбаци понуђену ограничену самоуправу, влада поништити закон о интеграцији. У мају 1999. године Индонезија и Португал су потписали такозване Споразуме од 5. маја, којима је утврђен оквир за одржавање народне консултације, док је питање безбедности током читавог процеса остало у надлежности Индонезије, што је касније допринело таласу насиља након гласања.[1023]

7.6.6.2. Правна природа и резултати референдума

Референдум одржан у Источном Тимору прецизније се може окарактерисати као опцијски, а не сецесионистички, будући да су грађанима била постављена два питања која су се примарно односила на специјалну аутономију унутар Индонезије. Одбијајућа опција носила је напомену да би то довело до одвајања од Индонезије.[1024] На гласању одржаном 30. августа 1999. године, 78,5% изашлих грађана уз излазност од 98,6% определило се за одбацивање аутономије, чиме се изјаснило за пут одвајања од Индонезије.[1025]

Овај индиректни метод остваривања самоопредељења одбацивање аутономије која би *de facto* одржала суверенитет матичне државе јасно показује да је народ Источног Тимора понуђену аутономију правно идентификовао са наставком окупације. Стога је одбацивање

[1021]О праву на самоопредељење као норми *ius cogens* у контексту деколонизације, видети: Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 133–140.
[1022]East Timor (Portugal v. Australia), Judgment, *ICJ Reports* 1995, 102, para. 29; Iain G. M. Scobbie and Catriona Drew, "Self-Determination Undetermined: The Case of East Timor," *Leiden Journal of International Law* 9, no. 1 (1996): 185–211.
[1023]Martin, *Self-Determination in East Timor*, 35–55.
[1024]Marc Weller, *Escaping the Self-Determination Trap* (Leiden/Boston: Brill, 2008), 55–75.
[1025]United Nations, *Report of the Secretary-General on the Situation in East Timor*, UN Doc. S/1999/1024 (4 October 1999).

аутономије у овом случају функционално еквивалентно директној декларацији независности.[1026]

7.6.6.3. ИНТЕРФЕТ и примена Поглавља VII Повеље УН

Међународне снаге за Источни Тимор (у даљем тексту: ИНТЕРФЕТ) ауторизоване су на основу Поглавља VII Повеље УН, са овлашћењем да предузму све неопходне мере за враћање мира и безбедности.[1027] Ово је један од ретких случајева у којима је Савет безбедности оценио ситуацију као претњу међународном миру, што је довело до успостављања мултинационалне војне операције. ИНТЕРФЕТ је примопредају власти извршио УНТАЕТ-у 23. фебруара 2000. године, пет месеци након распоређивања.[1028]

Интервенција ИНТЕРФЕТ-а и позивање на Поглавље VII дају правно проширење традиционалном тумачењу концепта претње међународном миру и безбедности. Претњу није чинио само хуманитарни колапс, већ и ометање остваривања права на самоопредељење.[1029] Оваква формулација сугерише да системско насилно онемогућавање *erga omnes* права народа на слободан избор своје будућности може бити квалификовано као међународна опасност, чиме се норма самоопредељења уздиже на ниво безбедносног императива.[1030]

7.6.7. Прелазна администрација Уједињених нација (УНТАЕТ) и изградња државности

7.6.7.1. Правна природа и мандат УНТАЕТ–а

Савет безбедности је одлучио да успостави Прелазну администрацију у Источном Тимору (у даљем тексту: УНТАЕТ), која је имала свеобухватну одговорност за администрацију територије и овлашћења за законодавну, извршну и судску власт.[1031] Мандат УНТАЕТ–а обухватао је обезбеђивање безбедности и одржавање реда, успостављање ефикасне администрације, помоћ у развоју цивилних и социјалних служби, координацију хуманитарне помоћи, подршку капацитетима за самоуправу и успостављање услова за одрживи развој. УНТАЕТ је располагао војном компонентом са до 8.950 војника и 200 посматрача.[1032]

[1026]О правној еквиваленцији одбијања аутономије и директне декларације независности, видети: M. Weller, *Escaping the Self-Determination Trap*, 70–75.
[1027]UN Security Council Resolution 1264 (1999), adopted 15 September 1999, UN Doc. S/RES/1264 (1999), para. 3.
[1028]Martin, *Self-Determination in East Timor*, 100–115.
[1029]Nigel D. White, *The United Nations System: Toward International Justice* (Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2002), 120–140.
[1030]Simon Chesterman, *You, The People: The United Nations, Transitional Administration and State-Building* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 65–80.
[1031]United Nations Security Council, *Resolution 1272 (1999)*, UN Doc. S/RES/1272 (25 October 1999), paras. 1–2.
[1032]Hansjörg Strohmeyer, "Collapse and Reconstruction of a Judicial System: The United Nations Missions in Kosovo and East Timor," *American Journal of International Law* 95, no. 1 (2001): 46–63; Carsten Stahn, *The Law and Practice*

Успостављање УНТАЕТ-а са овако свеобухватним овлашћењима представља јединствен, али контроверзан преседан у међународном праву. УНТАЕТ није била само мисија за одржавање мира или помоћ у транзицији, већ је ефективно преузела функцију привременог суверена на територији Источног Тимора. Овај модел надилази традиционалну доктрину протектората, јер су Уједињене нације директно вршиле целокупну државну власт извршну, законодавну и судску чиме је међународна организација фактички управљала територијом до успостављања домаћих институција државности.[1033]

7.6.7.2. Институционална изградња и изазови

Оснивање кључних институција под вођством УНТАЕТ-а одражавало је посвећеност подстицању демократског управљања. Национални савет и Уставотворна скупштина основани су како би се промовисала инклузивна партиципација у доношењу политика, чиме су постављени темељи за парламентарни систем.[1034]

Међутим, УНТАЕТ је имао и значајне проблеме у управљању. Делимична демобилизација про-индепендентних ФАЛИНТИЛ герилаца је спроведена, али политика ветерана остала је трајан извор нестабилности.[1035] Изградња правосудног система показала се неуспешном полиција се борила са питањима поверења и истраживања криминала, а судови су имали потешкоћа у функционисању. Реформа безбедносног сектора, као суштински политички задатак, остала је без јасних циљева и практичних резултата.[1036]

Транзициони период под управом Уједињених нација на Источном Тимору указао је неопходност успостављања равнотеже између прагматичних административних решења и фундаменталног начела самоопредељења. Када је реч о конституисању државности, консултације са локалним становништвом престају да буду искључиво питање политичког легитимитета и постају императив међународноправне легалности. Од суштинског је значаја да локална популација не буде само пасивни прималац међународне помоћи, већ активни творац структура нове политичке заједнице. Овакво партиципативно учешће чини пресудан фактор за одрживост државног апарата и владавину права, јер институције наметнуте

of International Territorial Administration: Versailles to Iraq and Beyond (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 320–345.

[1033]United Nations Security Council Resolution 1272 (1999), 25 October 1999, para. 1; Chesterman, *You, The People*, 65–80.

[1034]J. C. Beauvais, „Benevolent Despotism: A Critique of UN State-Building in East Timor," *New York University Journal of International Law and Politics* 33 (2001): 1101–1178.

[1035]S. Niner, *Xanana: Leader of the Struggle for Independent Timor-Leste*, 150–170.

[1036]Commission for Reception, Truth and Reconciliation in Timor-Leste (CAVR), *Chega! Final Report* (Dili: CAVR, 2005), Part 4: "Regimes of Rule," 30–45.

искључиво 'одозго' (*top-down approach*) без утемељења у локалном друштвеном консензусу често остају формалне творевине без стварног суверeног капацитета.[1037]

7.6.8. Стицање независности и консолидација државности

7.6.8.1. Проглашење независности 20. маја 2002. године

Источни Тимор постао је потпуно независна република 20. маја 2002. године, након две и по године под управом УНТАЕТ-а.[1038] Источни Тимор има парламентарни облик власти, а први парламент формиран је из осамдесетосмочланог Уставотворног сабора изабраног на слободним и поштеним изборима у августу 2001. године. Владу са двадесет девет чланова предводио је ФРЕТИЛИН, који је освојио већину места. Мари Алкатири (*Mari Alkatiri*) је био први премијер, док је Шанана Гусмао (*Xanana Gusmão*) постао председник државе, изабран на непосредним изборима 14. априла 2002. године. Устав Источног Тимора ступио је на снагу на исти дан када је земљи додељена суверeност.[1039]

Формализација суверенитета окончана је у септембру 2002. године пријемом Источног Тимора у пуноправно чланство Уједињених нација, што је претходно омогућено његовим уклањањем са листе несамоуправних територија. Овај чин не представља само процедуралну завршницу, већ врхунац процеса признања који је дефинитивно преобразио Источни Тимор из правне фикције колонијалне територије у суверени субјект међународног права. Накнадна транзиција из извршне мисије – Мисије подршке Уједињених нација у Источном Тимору (у даљем тексту: УНМИСЕТ) – у политичке и интегрисане мисије – Канцеларију Уједињених нација у Тимору-Лесте (у даљем тексту: УНОТИЛ, 2005) и Интегрисану мисију Уједињених нација у Тимору-Лесте (у даљем тексту: УНМИТ, 2006) – илуструје еволуцију међународног присуства: од вршиоца суверенитета до партнера у консолидацији институционалних капацитета. Ова постсуверена фаза афирмише став да стицање независности није крајњи циљ, већ почетак нове борбе за унутрашњу функционалност државе под надзором глобалних актера.[1040]

7.6.8.2. Криза 2006. године и постмандатна безбедност

У фебруару 2006. године око шест стотина припадника оружаних снага Источног Тимора поднело је петицију у којој су изнели притужбе на дискриминацију унутар војске.

[1037]О значају локалног власништва (*local ownership*) у процесима изградње државе под окриљем УН и критици „демократског дефицита" у мандату УНТАЕТ-а видети: Chesterman, *You, The People*, 121–135. О улози политичког учешћа у стварању одрживог суверенитета видети и: Jarat Chopra, "The UN's Kingdom of East Timor," *Survival* 42, no. 3 (2000): 27–40. (Чопра наводи да је УН управљао Тимором као „апсолутном монархијом").
[1038]Constitution of the Democratic Republic of Timor-Leste, adopted March 22, 2002, entered into force May 20, 2002.
[1039]Martin, *Self-Determination in East Timor*, 130–145.
[1040]Dunn, *East Timor: A Rough Passage to Independence*, 360–378; Grant, *The Recognition of States*, 185–192.

Након што су отпуштени из службе, организовали су протесте који су прерасли у насилне сукобе, што је довело до најмање 37 жртава и око 150.000 интерно расељених лица, чиме је изазвана најтежа унутрашња криза у земљи од стицања независности.[1041]

Влада Источног Тимора затражила је у мају 2006. године међународну војну помоћ од Аустралије, Малезије, Новог Зеланда и Португала, након чега је 25. маја покренута међународна интервенција ради стабилизације безбедносне ситуације. Политичка криза кулминирала је када је премијер Мари Алкатири (*Mari Alkatiri*), суочен са оптужбама за одговорност у ескалацији насиља, поднео оставку 26. јуна 2006. године. Његов наследник, Жозе Рамос-Хорта (*José Ramos-Horta*), преузео је дужност премијера 10. јула и усмерио своју политику ка стабилизацији безбедносне ситуације и повратку интерно расељених лица.[1042]

Када су се 2006. године поново догодила избијања насиља, Источни Тимор се није обратио Уједињеним нацијама, већ директно Аустралији, која је спровела операцију Астуте, уз подршку португалских трупа. Ова операција није била директно ауторизована од стране Савета безбедности. Резолуцијом С/РЕЗ/1690 од 20. јуна 2006. године продужен је мандат УНОТИЛ–а уз изражавање подршке постојећим напорима за очување мира, а формална подршка међународним безбедносним снагама пружена је резолуцијом С/РЕЗ/1704 од 25. августа 2006. године, којом је основана мисија УНМИТ.[1043]

Иако се анализа примарно бави државним и међународним актерима, чињеница да је Католичка црква предводила највећу политичку демонстрацију у кризи 2006. године показује да недржавни легитимитет, изграђен током деценија окупације, остаје релевантан и у условима формалне државности – посебно када институције изграђене одозго нису стекле довољно поверења грађана.[1044]

Овај развој догађаја указује на постмандатни прелаз из глобалног протектората (УНТАЕТ/УНМИСЕТ) у регионалну безбедносну зависност. Овај избор, иако прагматичан због брзине реаговања, показује да дугорочна безбедносна одрживост државе не зависи само од унутрашњих структура, већ и од спремности регионалних сила да интервенишу, што се може сматрати тестом одрживости државе након окончања државотворне вежбе УН-а.[1045]

[1041]United Nations, *Report of the Independent Special Commission of Inquiry for Timor-Leste*, October 2, 2006, 25–35.
[1042]Damien Kingsbury, *East Timor: The Price of Liberty* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 152–165.
[1043]United Nations Security Council, Resolution 1690 (2006), adopted June 20, 2006, S/RES/1690; Australian Department of Defence, *Operation Astute: East Timor* (Canberra: Department of Defence, 2006).
[1044]Patrick Smythe, "The Heaviest Blow": The Catholic Church and the East Timor Issue (Münster: LIT Verlag, 2004), 185–210.
[1045]Kingsbury, *East Timor: The Price of Liberty*, 120–140; Dunn, *East Timor: A Rough Passage to Independence*, 380–395.

7.6.9. Демократија, самоопредељење и доктрина деколонизације

7.6.9.1. Повезаност демократије и самоопредељења

Искуство Источног Тимора, са накнадним демократским изборима и изградњом институција, показује да демократија није само етички идеал, већ и функционални предуслов за међународну легитимацију нове државе. У савременом међународном праву све је израженији тренд повезивања легитимитета државне власти са демократским изражавањем воље народа, што демократске процедуре – попут слободних избора и референдума претвара у важан инструмент међународног признања и политичке прихватљивости нових држава.[1046]

7.6.9.2. Примена доктрине деколонизације на статус Источног Тимора

Индонезија није била далека колонијална држава у класичном смислу. Међутим, стекла је контролу над Источним Тимором освајањем, а међународна осуда Сухартовог режима била је строга и континуирана. На основу ових разлога, доктрина самоопредељења заснована на деколонизацији могла се директно применити на статус Источног Тимора.[1047]

Случај Источног Тимора, као одложеног деколонизовања, представља класичан пример строге примене доктрине *uti possidetis juris* – поштовања колонијалних административних граница.[1048] Уједињене нације доследно су одбијале да легитимишу насилну индонежанску измену граница, чиме је чин непризнања анексије постао 'правни темељ' целокупног процеса деколонизације. Овакав став потврдио је да међународноправни идентитет територије остаје неодвојиво везан за португалске колонијалне границе, све до момента аутентичног остваривања права на самоопредељење. На основу овог примера сагледавамо супериорност нормативног поретка над *de facto* стањем окупације: право не настаје из неправде (*ex injuria jus non oritur*), а очување пређашњег територијалног статуса служи као гаранција да се суверенитет не може стећи војном агресијом у супротности са вољом локалног становништва.[1049]

Процес деколонизације у међународном праву концептуализован је као реституција суверених права народа на одређеној територији, уз забрану интервенције трећих држава. Иако је правни оквир предвиђао више политичких исхода – од независности до слободне асоцијације пракса је показала одступања која откривају тензију између права на

[1046]T. M. Franck, „The Emerging Right to Democratic Governance," 46–91; Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 220–235.
[1047]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 555–560.
[1048]О доктрини *uti possidetis juris* Источног Тимора, видети: *Ibid.,* 570–575.
[1049]United Nations Security Council, *Resolution 384* (22 December 1975); United Nations Security Council, *Resolution 389* (22 April 1976); G. C. Gunn, *First to Fight: View from the Inside* (Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2011), 210–225; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 605–612.

самоопредељење и територијалног интегритета суседних држава. Случајеви Гое и Западне Сахаре илуструју ситуације у којима је антиколонијална реторика коришћена за оправдање анексије. У случају Источног Тимора, Индонезија се управо на овакве преседане позивала настојећи да интеграцију територије представи не као окупацију, већ као „природно" уједињење историјски повезаног простора.[1050]

7.6.9.3. Компаративна анализа: сецесија и самоопредељење

Стриктно говорећи, случај Источног Тимора није представљао ремедијалну сецесију, јер Уједињене нације никада нису признале индонежански суверенитет над том територијом. Реч је о примеру спољног самоопредељења у оквиру процеса деколонизације, будући да је Португал и даље сматран административном силом, а Источни Тимор задржао статус несамоуправне територије све до референдума 1999. године.[1051]

Случајеви стицања независности Источног Тимора (2002) и Јужног Судана (2011) представљају успешне примере државног осамостаљивања који су, иако правно различити, плод постигнутог политичког договора. Међутим, за разлику од случајева Квебека и Шкотске, споразуми који ће довести до независности ових држава праћени су оружаним сукобима. Мировним споразумима створен је правни пут којим се може постићи независност, што је био основ сецесије, јер по уставима Индонезије и Судана она уопште није била могућа.[1052]

На крају 1999. године Источни Тимор је био ближи стицању политичке независности него многи други потлачени народи. За разлику од народа у бившем Совјетском Савезу или Тибету, становништво Источног Тимора успело је да се супротстави индонежанској анексији, делимично захваљујући чињеници да та анексија није имала легитимитет према међународном праву. Поред тога, континуирани притисак Португала на Индонезију одржавао је питање Источног Тимора актуелним у оквиру Уједињених нација. Због ових околности, случај Источног Тимора сматра се специфичним примером чија је примењивост на друге сличне ситуације – као што су Западна Сахара, Порторико и Тибет – ограничена.[1053]

[1050]Dugard, *The Secession of States*, 115-125; Crawford, *The Creation of States*, 608–610.
[1051]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 605-612; Geoffrey B. Robinson, *If You Leave Us Here, We Will Die: How Genocide Was Stopped in East Timor* (Princeton: Princeton University Press, 2009), 200–220.
[1052]Слободан П. Орловић, „Сецесија у међународном праву," у: *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, ур. Коста Чавошки (Београд: Српска академија наука и уметности, 2020), 135–155.
[1053]Sterio, *The Right to Self-Determination*, 75–90.

7.6.10. Спољна политика и изградња међународног идентитета

7.6.10.1. Стратешко позиционирање и дипломатски капитал

Изградња међународног идентитета била је постепен процес, са нагласком на способност вођења дипломатских односа и заштиту националних интереса.[1054] У раној фази државности, Источни Тимор је у великој мери користио дипломатски капитал и лични кредибилитет својих кључних лидера Шанана Гусмао (*Xanana Gusmão*) и Жозеа Рамоса-Хорте (*José Ramos-Horta*). Персонализација спољне политике служила је као привремена замена за недовољно развијене државне институције и омогућила је држави да стекне већу међународну видљивост и утицај него што би то произилазило из њене величине и економске снаге. Ипак, такав приступ носи и одређене институционалне ризике, јер дугорочна стабилност дипломатске службе зависи од изградње професионалних кадрова и институционалних капацитета, а не искључиво од харизме оснивачких лидера.[1055]

7.6.10.2. Регионална оријентација и португалско наслеђе

Тиморски доносиоци политика изабрали су Југоисточну Азију као кључну стратешку оријентацију, настојећи да нову државу интегришу у регионалне институције и политичке токове. Ипак, ова оријентација није значила потпуно прихватање регионалног идентитета, већ покушај да се очува извесна дистанца од доминантних суседа Индонезије и Аустралије. Политичке елите Источног Тимора настојале су да нагласе и своју посебну историјску и културну повезаност са португалским светом, користећи португалско наслеђе као елемент дипломатског и идентитетског позиционирања државе.[1056]

Ово настојање представља оригиналну постколонијалну стратегију. Уместо да у потпуности одбаци колонијалну прошлост, Источни Тимор стратешки користи португалско наслеђе, укључујући и чланство у Заједници португалског говорног подручја, као политички и културни контратег. Овај приступ интернализује прошлост као дипломатски капитал, јачајући позицију Источног Тимора као ентитета са засебним идентитетом и омогућавајући му да успостави односе изван непосредног регионалног утицаја.[1057]

[1054]За анализу персонализације спољне политике и „дипломатског капитала" лидера, видети: S. Niner, *Xanana: Leader of the Struggle for Independent Timor-Leste*, 200–215.
[1055]Niner, Xanana: Leader of the Struggle for Independent Timor-Leste, 210–228.
[1056]Damien Kingsbury and Michael Leach, eds., *East Timor: Beyond Independence* (Clayton, VIC: Monash University Press, 2007), 50–56.
[1057]Kingsbury, *East Timor: The Price of Liberty*, 180–195; видети и: Michael Leach, *Nation-Building and National Identity in Timor-Leste* (London: Routledge, 2016).

7.6.10.3. Мултилатерални односи и чланство у међународним организацијама

Источни Тимор је постао члан Уједињених нација 27. септембра 2002. године и тежио је стицању статуса у АСЕАН-у, док је постао члан АСЕАН Регионалног форума 2005. године. Његова спољна политика наглашавала је односе са Индонезијом, Малајзијом, Сингапуром и донаторима попут Аустралије, САД, Европске уније, Јапана и Португала. Односи између Источног Тимора и Индонезије успостављени су, а 2005. године индонежански председник Сусило Бамбанг посетио је Источни Тимор, где је положио венац на гробљу Санта Круз.[1058]

Одлука о формирању Комисије за истину и пријатељство (у даљем тексту: ТФЦ) са Индонезијом, уместо искључивог инсистирања на међународном кривичном гоњењу, одражава прагматичан стратешки избор.[1059] Овај приступ даје приоритет дугорочној стабилности и добросуседским односима над моменталном ретрибутивном правдом. Помирење са бившим окупатором, као највећим суседом, постаје витални дипломатски императив за опстанак и развој мале државе, чак и ако то значи компромис у погледу обухвата и брзине транзиционе правде.[1060]

7.6.10.4. Односи са Турском

Турска је међу првим земљама које су признале и успоставиле дипломатске односе са Источним Тимором након његове званичне независности 20. маја 2002. године. Турска амбасада у Џакарти акредитована је за Источни Тимор од 2003. године.[1061] Турска и Тимор воде дијалог унутар Заједнице држава португалског језика, чији је Турска постала придружени посматрач на десетом самиту одржаном у Дилију 23. јула 2014. године. Прве политичке консултације између Турске и Тимора одржане су у Анкари 16. маја 2018. године, као први званични билатерални политички сусрет између две земље.[1062]

[1058]Kingsbury, *East Timor: The Price of Liberty*, 190–210.
[1059]Commission on Truth and Friendship, *Per Memoriam Ad Spem: Final Report of the Commission of Truth and Friendship (CTF) Indonesia–Timor-Leste* (Dili-Jakarta, 2008).
[1060]Lia Kent, *The Dynamics of Transitional Justice: International Models and Local Realities in East Timor* (London: Routledge, 2012), 140–158. За анализу прагматизма у спољној политици Источног Тимора према Индонезији видети и: Rebecca Strating, *The Post-Colonial Security Dilemma: Timor-Leste and the International Community* (Singapore: ISEAS-Yusof Ishak Institute, 2018).
[1061]Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, "Relations between Türkiye and Timor-Leste," Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, accessed 11.12.2025, https://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa
[1062]*Ibid.* (Турска је у Дилију 2014. године примљена као придружени посматрач у CPLP, што наглашава њен интерес).

7.6.11. Изазови одрживости и питање земљишних права

7.6.11.1. Економска одрживост и безбедносни изазови

Проблеми који се тичу Источног Тимора произилазе из разматрања одрживости источнотиморске државе, у смислу економске одрживости, унутрашњег развоја и безбедности.[1063] Источни Тимор ће бити у великој мери зависан од помоћи регионалних партнера, попут Аустралије и Новог Зеланда, као и од свог бившег господара, Индонезије. Ова зависност може оставити Источни Тимор рањивим на мешање ових држава, што може резултирати тиме да постане сателитска држава једне од регионалних сила.[1064]

Успех Источног Тимора у консолидацији суверенитета у великој мери зависи од способности да билатерално каналише прекограничне безбедносне изазове са Индонезијом.[1065] Овакав стратешки фокус на прагматично билатерално управљање границом са Индонезијом сматра се свесним покушајем Источног Тимора да пацификује потенцијална жаришта која би могла послужити као повод за ревитализацију мандата Савета безбедности или поновну интервенцију регионалних сила. Из тога произилази да ефикасност билатералне сарадње прераста из техничког питања у примарни инструмент заштите суверенитета од екстерног мешања. Заправо, случај Источног Тимора показује сазнање да за малу, постконфликтну државу способност да самостално управља односима са моћнијим суседом сматра кључном демаркационом линијом између статуса међународног протектората и истински независног субјекта међународног поретка.[1066]

7.6.11.2. Питање земљишних права као тест владавине права

Главни тест система Источног Тимора биће питање права на земљиште. Из суштински политичких разлога, УНТАЕТ је одложио разматрање овог питања до после независности. Овај изузетно сложен проблем укључује сукобљене захтеве који проистичу из три различита

[1063] О економској одрживости и безбедносним изазовима Источног Тимора, видети: Kingsbury, *East Timor: The Price of Liberty*, 220–240.
[1064] О изазовима суверенитета Источног Тимора у сенци регионалне доминације Аустралије и Индонезије видети: James S. Cotton, *East Timor, Australia and Regional Order: Intervention and its Aftermath in Southeast Asia* (London: Routledge, 2004), 165–180. О анализи „фрагилности" државе и зависности од иностране помоћи, видети и: M. Anne Brown, ed., *Security and Development in the Pacific Islands: Lessons from the Timor-Leste Experience* (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2007), 45–62.
[1065] О прекограничним безбедносним изазовима и проблему милиција са Западног Тимора, видети: Martin, *Self-Determination in East Timor*, 150–165.
[1066] О значају билатералног управљања границом за очување суверенитета Источног Тимора и смањење зависности од међународних мисија видети: Kingsbury, *East Timor: The Price of Liberty*, 215–230.

правна система португалске колонијалне, индонежанске окупационе и традиционалне обичајне норме.[1067]

Начин на који Источни Тимор реши питање земљишних права – кроз интеграцију или одбацивање различитих правних наслеђа – утицаће на дугорочну стабилност институција и легитимитет државе, будући да сукобљени захтеви засновани на португалском колонијалном, индонежанском окупационом и традиционалном обичајном праву стварају правну трилему коју ниједан од постојећих система не може сам разрешити.[1068]

7.6.12. Општи закључци истраживања процеса државности Источног Тимора

У предмету „Португал против Аустралије“, детаљно анализираном у одељку 7.6.5, Суд је потврдио да право на самоопредељење чини обавезу *erga omnes* и прогласио се ненадлежним за његову примену.[1069] Та дисонанца није процедурална случајност она је структурна: *erga omnes* квалификација описује ко је везан нормом, не ко је овлашћен да је принудно спроведе. Источни Тимор је деценијама живео у том јазу: несамоуправна територија по статусу, окупирана по чињеници, без механизма да прелаз из другог у прво буде произведен против воље Џакарте. Пад режима Сухарта (*Suharto*) 1998. није испунио правну норму он је уклонио политичку препреку која ју је чинила неприменљивом. Та разлика одређује шта се може очекивати од права у сличним ситуацијама.[1070]

УНТАЕТ је у том контексту био покушај да институционална конструкција замени оно што право само по себи не може произвести.[1071] Џарат Чопра (*Jarat Chopra*) показује да је тај модел носио тензију коју није разрешио него одложио: институције изграђене одозго захтевају легитимитет одоздо, и тај јаз не затвара се повлачењем мисије.[1072] Криза из 2006. то потврђује прецизно: Источни Тимор је за помоћ позвао директно Аустралију не зато што Уједињене нације нису биле доступне него зато што је регионална сила са капацитетом брзе интервенције постала функционална замена за унутрашњи безбедносни апарат.[1073] УНТАЕТ је могао изградити институције није могао изградити унутрашњи суверенитет који институције

[1067]Daniel Fitzpatrick, “Land Claims in East Timor: A Preliminary Assessment,” *Australian Journal of Asian Law* 3, no. 2 (2001): 135–166.
[1068]Види: Daniel Fitzpatrick, Andrew McWilliam, and Susana Barnes, *Property and Social Resilience in Times of Conflict: Land, Custom and Law in East Timor* (Farnham: Ashgate, 2012).
[1069]ICJ, *East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment, ICJ Reports 1995, paras. 29, 35.
[1070]Cassese, *Self-Determination of Peoples,* 133–140.
[1071]UN Security Council, Resolution 1272 (1999), para. 1.
[1072]Chopra, „The UN's Kingdom of East Timor," *Survival* 42/3 (2000): 27–39.
[1073]International Crisis Group, *Resolving Timor-Leste's Crisis*, Asia Report No. 120 (2006), 5–12; United Nations Security Council, Resolution 1690 (2006); United Nations Security Council, Resolution 1704 (2006).

претвара у државу, јер тај суверенитет не настаје из мандата него из способности политичке заједнице да сама репродукује своју власт.[1074]

Западна Сахара ту границу чини видљивом. Обе територије имају правни континуитет несамоуправног статуса, обе имају организован покрет отпора са јасним политичким руководством, у обе је Суд потврдио право на самоопредељење и исходи су дијаметрално различити. Индонежанска влада је у Споразумима од 5. маја 1999. пристала на народну консултацију, чиме је правна норма добила политичку проходност.[1075] Мароко тај пристанак системски блокира од Зеленог марша 1975. до данас и ниједан спољни актер није произвео притисак довољан да то промени.[1076] *Erga omnes* норма самоопредељења не производи своје последице аутономно она их производи само када постоји пристанак окупатора или спољни притисак довољан да тај пристанак произведе. Случај Источног Тимора тако није модел него мерило показује колику конвергенцију правне норме, политичке воље и геополитичке констелације систем захтева да би произвео исход који декларативно обећава као правило.[1077]

7.7. Палестина

7.7.1. Палестина и феномен трајног статус кво у међународном праву

Питање палестинске државности сматра се једним од најсложенијих нерешених случајева у савременом међународном праву, будући да се не уклапа у устаљене теоријске оквире ни декларативне ни конститутивне теорије.[1078] За разлику од случајева тзв. Косова и Метохије, где се спор води око легалности једностране сецесије, Тајвана, где је реч о *de facto* државности без широког признања, или Западне Сахаре, где је деколонизација трајно блокирана, питање Палестине задире у суштину односа између правног суверенитета и физичке немогућности његовог остваривања. Тај парадокс истовремено открива институционалну слабост међународноправног поретка у заштити права народа на самоопредељење у условима дуготрајне окупације.[1079]

Палестина је наличје сваког другог случаја анализираног у овом раду. Док Сомалиленд и Тајван располажу ефективном влашћу без широког признања, Палестина ужива признање преко сто четрдесет држава и потврду права на самоопредељење од стране Међународног суда

[1074]Chesterman, *You, The People*, 239-245.
[1075]Question of East Timor: Agreement between Indonesia and Portugal, UN Doc. A/53/951–S/1999/513 (5 May 1999).
[1076]Zunes and Mundy, *Western Sahara*, 380–395.
[1077]Koskenniemi, *From Apology to Utopia,* 566–590.
[1078]О правним аспектима палестинске државности видети: Crawford, *The Creation of States in International Law*, 421–448.
[1079]За анализу права народа на самоопредељење у контексту окупације, видети: Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 90–108.

правде, а ипак не контролише своју територију. Питање је зашто признање огромне већине не производи ефекат у међународноправном поретку. Одговор лежи у механизму који овај рад означава као хиперреализам, према којем фактички вето једне сталне чланице Савета безбедности може блокирати вољу већине држава. Отуда овде имамо случај да снага признања зависи не од броја држава које га пружају, него од тога која га држава ускраћује.[1080]

Међународна заједница се у случају Палестине нашла у правном парадоксу: широко међународно признање створило је облик правног субјективитета у одсуству ефективне територијалне контроле. Овај феномен не потврђује декларативну теорију, јер она захтева испуњеност објективних критеријума, укључујући ефективну власт. Он, међутим, показује да признање у одређеним околностима може имати конститутивно дејство. Савремено међународно право, суочено са систематским оспоравањем, признаје право на државност чак и када је способност вршења власти физички онемогућена од стране окупационе силе. Правна норма се тиме уздиже изнад *de facto* ситуације на терену, али не кроз декларативни механизам него кроз политички акт признања који ствара оно што без њега не би постојало.[1081]

Истовремено, чињеница да недостатак признања од стране појединих кључних западних сила и сталних чланица Савета безбедности спречава пуноправно чланство у Уједињеним нацијама указује на то да воља већине држава није сама по себи довољна да превазиђе институционални и политички утицај мањине геополитички најмоћнијих актера. Ова околност показује да, иако декларативна теорија државности формално одваја постојање државе од признања, политичка реалност међународног система и механизми одлучивања у Уједињеним нацијама дају значајну тежину ставу великих сила, посебно када се посматрају одлуке Савета безбедности о пријему нових држава.[1082]

7.7.2. Историјски контекст: од Балфурове декларације до Мандата за Палестину

7.7.2.1. Балфурова декларација и настанак политичког ционизма

Дана 2. новембра 1917. године, британски министар спољних послова Артур Џејмс Балфур (*Arthur James Balfour*) упутио је писмо лорду Лионелу Валтеру Ротшилду (*Lionel Walter Rothschild*), изражавајући подршку успостављању „националног дома за јеврејски

[1080]У контексту хипотеза овог рада, упоредити са: Sterio, *The Right to Self-Determination under International Law*, 95–115; Термин „хиперреализам“ у овом раду користи се аналитички, као појачана варијанта реалистичког приступа међународним односима, у којем институционални механизми међународног права остају подређени политичкој моћи великих сила. За класичне формулације реалистичке традиције видети: Hans Morgenthau, *Politics Among Nations* (New York: Knopf, 1948); Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1979).
[1081]John Quigley, *The Statehood of Palestine: International Law in the Middle East Conflict* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 1–25.
[1082]Crawford, *The Creation of States in International Law,* 45–49, 55–60.

народ“ у Палестини. У писму се истовремено наглашава да се не смеју нарушити „грађанска и верска права постојећих нејеврејских заједница у Палестини“.[1083]

Балфурова декларација била је значајан корак ка остварењу циљева политичког ционизма формулисаних на Првом ционистичком конгресу (*First Zionist Congress*), чији је програм тежио успостављању националног дома за јеврејски народ у Палестини под заштитом јавног права.[1084] Истакнути ционистички лидер Хаим Вајцман (*Chaim Weizmann*) касније је декларацију описивао као почетни корак у постепеном процесу остваривања ционистичких политичких циљева.[1085]

7.7.2.2. Мандатни систем и британска управа над Палестином

Окончањем Првог светског рата задат је озбиљан ударац дотадашњем империјалном поретку на Блиском истоку. Будући да су савезничке силе током рата заузеле немачке колоније и значајне територије некадашњег Османског царства, уследила је нова геополитичка прерасподела. Друштво народа увело је мандатни систем, којим су поједине бивше османске и немачке територије стављене под управу победничких сила. У оквиру тог система, Палестина и Трансјорданија нашле су се под мандатом Уједињеног Краљевства, при чему је британска цивилна управа у Палестини трајала од 1920. до 1948. године.[1086]

Након окончања Првог светског рата, међународноправни статус бивших територија Османског царства регулисан је мандатним системом Друштва народа. Према члану 22(4) Пакта Друштва народа, одређене заједнице које су раније припадале Османском царству сматране су довољно развијеним да њихово „постојање као независних нација може бити привремено признато“, уз услов да буду стављене под мандатну управу до тренутка када постану способне за самосталну владавину. Године 1922. успостављен је Мандат за Палестину, којим је управљање територијом поверено Уједињеном Краљевству. Правни континуитет права насталих у оквиру мандатног система касније је потврђен и тзв. „конзервативном клаузулом“ садржаном у члану 80(1) Повеље Уједињених нација.[1087]

Конзервативна клаузула садржана у члану 80(1) Повеље Уједињених нација није пуко процедурално наслеђе мандатног система, већ правни механизам који обезбеђује континуитет

[1083]Видети: Arthur James Balfour, “The Balfour Declaration,” November 2, 1917.
[1084]Theodor Herzl, *The Complete Diaries of Theodor Herzl*, ed. Raphael Patai (New York: Herzl Press, 1960), 3–5.
[1085]Chaim Weizmann, *Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weizmann* (New York: Harper & Brothers, 1949), 241–245.
[1086]David Fromkin, *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East* (New York: Holt Paperbacks, 2009), 280–320.
[1087]Covenant of the League of Nations, art. 22(4); Mandate for Palestine, July 24, 1922; Charter of the United Nations, art. 80(1); *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, 136, 171, para. 88.

права насталих у оквиру система Друштва народа. Посматрано кроз призму Палестине, ова одредба се у литератури тумачи као норма која спречава правно брисање права насталих у оквиру мандата и тиме чува међународноправни статус територије до његовог коначног решења.[1088]

Такав континуитет омогућава да се право палестинског народа на самоопредељење не тумачи као ремедијална сецесија, већ као завршетак недовршеног процеса деколонизације. Слична логика примењена је у случају Источног Тимора (Португал против Аустралије), где је Међународни суд правде потврдио да право народа Источног Тимора на самоопредељење има карактер обавезе *erga omnes*, независно од чињенице ефективне контроле Индонезије над територијом.[1089] Овај приступ потврђује и саветодавно мишљење Суда у предмету Правне последице изградње зида на окупираној палестинској територији, у којем је наглашено да окупација не дерогира право палестинског народа на самоопредељење.[1090]

7.7.2.3. План поделе и проглашење независности

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је план поделе Палестине, којим је предвиђено оснивање независне арапске и јеврејске државе, као и успостављање посебног међународног режима за Јерусалим. Према плану, нове државе требало је да буду успостављене два месеца након окончања повлачења мандатне власти, али не касније од 1. октобра 1948. године.[1091]

Међутим, овај план никада није спроведен у предвиђеном облику. Уместо мирне транзиције, избио је рат 1948. године, након којег је новооснована држава Израел проширила територију изван граница предвиђених планом поделе, док су Западна обала и Источни Јерусалим дошли под контролу Јордана, а Појас Газе под управу Египта. Тек након рата 1967. године Израел је преузео контролу над овим територијама.[1092]

7.7.3. Територијални спорови и нормативни оквир Уједињених нација

7.7.3.1. Резолуција Савета безбедности 242 (1967)

Резолуција 242 Савета безбедности Уједињених нација утврђује принципе неопходне за постизање праведног и трајног мира на Блиском истоку: повлачење израелских оружаних снага са територија окупираних у сукобу 1967. године, окончање свих облика ратног стања,

[1088]Quigley, *Statehood of Palestine*, 40–55.
[1089]East Timor (Portugal v. Australia), Judgment, ICJ Reports 1995, 102, para. 29.
[1090]*Legal Consequences of the Construction of a Wall*, 172.
[1091]United Nations General Assembly Resolution 181 (II), "Future Government of Palestine," 29 November 1947.
[1092]Avi Shlaim, *The Iron Wall: Israel and the Arab World* (New York: W. W. Norton, 2014), 230–280.

поштовање суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности свих држава у региону, обезбеђивање слободе пловидбе кроз међународне водене путеве, постизање праведног решења проблема избеглица и успостављање сигурних и признатих граница.[1093]

Иако резолуција изричито не помиње Палестину или палестински народ, њена трајна релевантност огледа се у томе што повезује повлачење са територија окупираних 1967. године са успостављањем трајног мира и безбедних граница у региону. У међународноправној литератури овај оквир тумачи се као индиректна правна основа за дефинисање територијалног простора на којем се може остварити право палестинског народа на самоопредељење.[1094] Саветодавно мишљење Међународног суда правде из 2004. године у предмету *Правне последице изградње зида* потврдило је да територије окупиране 1967. године представљају оквир у коме се то право мора остварити.[1095]

7.7.3.2. Јомкипурски рат и Кемп Дејвидски споразум

Шест година након Шестодневног рата избио је Јомкипурски рат, вођен између Израела и коалиције арапских држава предвођених Египтом и Сиријом. Након окончања ратних дејстава уследио је период интензивних дипломатских активности, укључујући америчку шатл дипломатију, који је кулминирао закључењем Споразума из Кемп Дејвида и каснијим мировним уговором између Египта и Израела.[1096]

Овај споразум значајно је смањио вероватноћу новог међудржавног рата и омогућио повратак Синајског полуострва Египту, али је истовремено изазвао политичке последице у арапском свету, укључујући суспензију Египта из Арапске лиге.[1097] Иако је мировни процес отворио питање ограничене палестинске аутономије, статус Западне обале и Појаса Газе остао је нерешен, што је у делу правне и политичке литературе тумачено као пример тзв. „сепаратног мира“ који је ослабио заједничку арапску позицију у погледу палестинског питања.[1098]

[1093]United Nations Security Council Resolution 242, 22 November 1967, UN Doc. S/RES/242 <https://undocs.org/S/RES/242(1967)>.
[1094]John Quigley, *The Case for Palestine: An International Law Perspective*, 2nd ed. (Durham: Duke University Press, 2005).
[1095]ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, para. 122.
[1096]William B. Quandt, *Camp David: Peacemaking and Politics* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 1986), 206–258.
[1097]Egypt–Israel Peace Treaty, signed March 26, 1979, entered into force April 25, 1979, 1138 UNTS 72.
[1098]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 240–242; *Legal Consequences of the Construction of a Wall*, 154–155.

7.7.4. Мировни процес: од Осла до Абрахамских споразума

7.7.4.1. Ослоски споразуми и успостављање Палестинске власти

Дана 13. септембра 1993. године у Белој кући потписана је Декларација о принципима о привременој самоуправи, позната као Ослоски споразум. Документ су потписали представници Ослободилачке организације Палестине (у даљем тексту: ПЛО) и Израела, при чему је у име ПЛО потпис ставио Махмуд Абас (*Mahmoud Abbas*), док је Израел представљао Шимон Перес (*Shimon Peres*), у присуству израелског премијера Јицака Рабина (*Yitzhak Rabin*) и председника ПЛО Јасера Арафата (*Yasser Arafat*). Споразумом је Израел прихватио ПЛО као представника палестинског народа, док је ПЛО признао право Израела на мирну егзистенцију и одрекао се употребе насиља.[1099]

Предвиђено је оснивање Палестинске самоуправе, која је требало да преузме управне надлежности на Западној обали и у Појасу Газе током прелазног периода од пет година, након чега је требало да уследе преговори о трајном статусу. Убиство премијера Рабина 1995. године довело је до значајног слабљења политичке подршке мировном процесу и постепене ерозије његове динамике.[1100]

Нови премијер Бењамин Нетањаху (*Benjamin Netanyahu*) противио се палестинској државности, иако је под притиском Клинтонове администрације потписан Хебронски протокол 1997. године. Ехуд Барак (*Ehud Barak*) је 1999. године победио на изборима и покренуо преговоре о трајном статусу, али су разговори пропали због несугласица око граница и права повратка палестинских избеглица. Самит у Кемп Дејвиду у јулу 2000. године завршен је без договора.[1101]

7.7.4.2. Мапа пута и накнадни мировни напори

У јуну 2003. године, председник Џорџ В. Буш (*George W. Bush*) представио је мировни план познат као Мапа пута ка миру (*Roadmap for Peace*), који је предвиђао три фазе: смањење насиља и јачање палестинских институција; успостављање привремене палестинске државе са привременим границама; и коначне преговоре о трајним границама и статусу Јерусалима.[1102] Иако су обе стране прихватиле основне смернице, напредак је био занемарив. Израел није обуставио активности насељавања, што је супротно обавезама из прве фазе плана, док

[1099]Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements, signed 13 September 1993, 32 ILM 1525.
[1100]Dennis Ross, *The Missing Peace: The Inside Story of the Fight for Middle East Peace* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2004), 200–240.
[1101]О самиту у Кемп Дејвиду 2000. године, видети: Clayton E. Swisher, *The Truth About Camp David: The Untold Story About the Collapse of the Middle East Peace Process* (New York: Nation Books, 2004), 263–285, 311–345.
[1102]United Nations Security Council, *A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict*, UN Doc. S/2003/529 (7 May 2003).

Палестинска самоуправа није успела да ефикасно делује против оружаних група.[1103] Питање избеглица остало је кључна тачка размимоилажења, при чему је позивање на право на повратак према Резолуцији 194 Генералне скупштине Уједињених нација константно сукобљавано са израелским инсистирањем на демографском суверенитету.[1104]

Током администрације председника Барака Обаме (*Barack Obama*), који је мировни процес поставио међу приоритете америчке спољне политике, преговори између Израела и Палестинаца поново су покренути, али без суштинског напретка. Бењамин Нетанјаху (*Benjamin Netanyahu*) је инсистирао да евентуална палестинска држава буде демилитаризована и да палестинско руководство призна Израел као јеврејску државу. У 2011. години палестинска страна одбацила је предлоге који су подразумевали редуковану или привремену палестинску државу са ограниченим територијалним обимом на Западној обали, док су представници Квартета за Блиски исток (Сједињене Америчке Државе, Европска унија, Русија и Уједињене нације) изразили песимизам у погледу наставка мировних преговора.[1105]

Посредовање државног секретара Џона Керија (*John Kerry*) током 2013-2014. године такође се завршило неуспехом. Након пропасти преговора у априлу 2014. године, тензије у региону су се додатно појачале, што је кулминирало оружаним сукобом у Појасу Газе током лета 2014. године, познатим као Рат у Гази 2014. Сукоб је трајао око педесет дана и однео је више од две хиљаде палестинских и више од седамдесет израелских живота. Суочено са таквим исходом, палестинско руководство одлучило је да приступи Међународном кривичном суду као делу стратегије интернационализације спора.[1106]

7.7.4.3. Трампов план и Абрахамски споразуми

У јануару 2020. године, председник Доналд Трамп (*Donald Trump*) представио је мировни план познат као Мир до просперитета (*Peace to Prosperity*). План је предвиђао да Израел преузме суверенитет над око тридесет процената Западне обале, укључујући долину Јордана и већину израелских насеља, док би Јерусалим био признат као недељива престоница

[1103]United Nations Security Council, United Nations Security Council Resolution 1515 (19 November 2003).
[1104]United Nations General Assembly, *Resolution 194 (III): Palestine – Progress Report of the United Nations Mediator*, 11 December 1948; видети и: Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 245.
[1105]Martin Indyk, *Innocent Abroad: An Intimate Account of American Peace Diplomacy in the Middle East* (New York: Simon & Schuster, 2009), 401–428, 435–458; Rashid Khalidi, *Brokers of Deceit: How the U.S. Has Undermined Peace in the Middle East* (Boston: Beacon Press, 2013), 120–145.
[1106]International Criminal Court, *Depositary Notification: Rome Statute of the International Criminal Court, Palestine: Accession*, Ref. C.N.13.2015.TREATIES-XVIII.10 (2 January 2015).

Израела. Палестинска страна, укључујући Палестинску самоуправу и Хамас, одбацила је овај план, док су реакције у региону биле подељене. [1107]

Потписивање Абрахамских споразума резултирало је нормализацијом односа између Израела и неколико арапских земаља, укључујући Уједињене Арапске Емирате, Бахреин, Судан и Мароко.[1108] Ови споразуми указују на значајну трансформацију регионалне политике Блиског истока, у којој су интереси појединих арапских држава све више усмерени ка стратешкој сарадњи са Израелом, посебно када се ради о безбедносним и геополитичким изазовима у региону. У том смислу, процес нормализације допринео је постепеном померању фокуса са традиционалног арапско–израелског конфликта ка уже дефинисаном израелско-палестинском спору, чиме је палестинско питање у извесној мери маргинализовано у широј регионалној дипломатији.[1109]

Сви главни мировни планови, од Мапе пута до Трамповог плана (*Peace to Prosperity*), представљају покушаје да се концепт палестинске државе условљава њеном географском и функционалном неизводљивошћу.[1110] Предлагање територијалних енклава без контроле над Јерусалимом и са ограниченим суверенитетом фактички делегитимише аутентично самоопредељење, јер уместо пуног суверенитета нуди ентитет који би функционисао као административна аутономија унутар доминације суседне државе. Овакав модел 'фрагментисаног суверенитета' ствара оно што теорија назива „државом-архипелагом", где је територијални континуитет замењен техником безбедносне контроле.[1111]

7.7.5. Палестинска државност и критеријуми Монтевидео конвенције

7.7.5.1. Становништво: дисперзовани народ и право на повратак

Палестински народ, који живи на Западној обали, у Појасу Газе и у дијаспори, испуњава критеријум сталног становништва као један од основних елемената државности утврђених Монтевидео конвенцијом о правима и дужностима држава. Према подацима Палестинског централног бироа за статистику, процена за крај 2023. године је приближно 5,5 милиона на Западној обали и у Појасу Газе, а укупна палестинска популација (укључујући дијаспору)

[1107]О Трамповом плану за мир, видети: White House, *Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People* (January 2020).
[1108]The Abraham Accords Declaration (signed 15 September 2020). За пун текст споразума са УАЕ видети: *Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization between the United Arab Emirates and the State of Israel* (15 September 2020).
[1109]Marc Lynch, "The New Arab Order: Power and Violence in Today's Middle East," Foreign Affairs 97, no. 5 (2018): 116–126.
[1110]The White House, *Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People* (Washington, DC, January 2020); Sara Roy, *The Gaza Strip: The Political Economy of De-Development*, 3rd ed. (Washington, DC: Institute for Palestine Studies, 2016), 300–330.
[1111]*Legal Consequences of the Construction of a Wall*, 184.

прелази 14 милиона. Према међународном праву, постојање сталног становништва не подразумева потпуну компактност, већ постојање стабилне људске заједнице која је трајно повезана са одређеним политичким и правним поретком. У том смислу, критеријум становништва када се говори о палестинској државности углавном се сматра неспорним у савременој правној литератури.[1112]

Палестински случај у нормативној интерпретацији проширује критеријум сталне популације из Монтевидео конвенције.[1113] Народ Палестине је дисперзовани ентитет који обухвата становништво на окупираним територијама и велику популацију избеглица. Свођење права на самоопредељење искључиво на оне који физички бораве на окупираној територији правно би одузело потенцијално држављанство избеглицама, чије је право на повратак потврђено Резолуцијом 194 Генералне скупштине УН.[1114] Ово отвара фундаменталну дилему: да ли међународноправни критеријум популације може искључити део народа чији је статус 'привремено одсутног' признат међународним документима, чиме се категорија 'сталног становништва' помера са чисто физичког на правно–политички ниво.[1115]

7.7.5.2. Територија: Зелене линије и проблем фрагментације

Када је реч о критеријуму одређене територије, палестински случај показује да међународно право не захтева апсолутно прецизно дефинисане границе као предуслов државности.[1116] Територијално језгро на које се полаже право уобичајено се идентификује са Западном обалом и Појасом Газе, чији је општи оквир дефинисан линијама примирја из 1949. године, познатим као Зелена линија (*Green Line*).[1117]

Савет безбедности Уједињених нација је у Резолуцији 242 Савета безбедности УН потврдио принцип неприхватљивости стицања територије силом и позвао на повлачење израелских оружаних снага са територија окупираних у сукобу 1967. године, у складу са претходно анализираним Саветодавним мишљењем о зиду из 2004. године.[1118] Овај став је додатно потврђен у саветодавном мишљењу Међународног суда правде у предмету Правне

[1112]Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, 165 L.N.T.S. 19, signed 26 December 1933, art. 1; Palestinian Central Bureau of Statistics, *Palestine in Figures 2012* (Ramallah: PCBS, 2013), 7–10; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 434–436; Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), *Palestinians at the End of 2023*, Ramallah, 2023; Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS), *Palestine in Figures 2023*, Ramallah, March 2024.
[1113]Montevideo Convention, art. 1.
[1114]United Nations General Assembly Resolution 194 (III), 11 December 1948, para. 11.
[1115]Susan M. Akram et al., eds., *International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A Rights-Based Approach to Middle East Peace* (London: Routledge, 2011), 85.
[1116]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 46–52.
[1117]Victor Kattan, *From Coexistence to Conquest: International Law and the Origins of the Arab–Israeli Conflict* (London: Pluto Press, 2009), 180–185.
[1118]United Nations Security Council, United Nations Security Council Resolution 242, 22 November 1967.

последице изградње зида на окупираној палестинској територији, где је Суд указао да изградња зида и пратећи режим нарушавају територијални интегритет окупиране палестинске територије и ометају остваривање права палестинског народа на самоопредељење.[1119]

Иако коначне границе будуће палестинске државе остају предмет политичких преговора, у међународноправној доктрини преовладава став да постојање прецизно демаркираних граница није апсолутан услов државности, све док постоји препознатљиво територијално језгро над којим се полаже суверено право.[1120]

Међутим, иако Палестина *de iure* испуњава територијални критеријум захваљујући међународном прихватању граница из 1967. године, физичка фрагментација територије и спољна контрола над транзитом доводе у питање њено функционисање као јединствене територијалне целине. Фрагментација палестинске територије на неконтинуиране енклаве Западну обалу, Појас Газе и административне зоне А, Б и Ц резултира сложеном територијалном структуром у којој су поједини делови географски и функционално изоловани.[1121]

Ова ситуација се понекад описује као модел „архипелашке државе“, односно политичког ентитета састављеног од просторно раздвојених целина чија је унутрашња повезаност ограничена.[1122] Оваква географска дисконтинуалност, која је у великој мери последица режима контроле и ограничења кретања, може значајно утицати на степен ефективног вршења власти и практично функционисање суверенитета на територији.[1123]

7.7.5.3. Ефективна власт: Привремени споразум и ограничења суверенитета

Да би палестински ентитет испунио трећи критеријум државности, неопходно је показати постојање ефективне и независне власти над дефинисаном територијом.[1124] Палестинско вођство тврди да институције успостављене споразумима између Израела и ПЛО чине основу за вршење такве власти. Међутим, правна структура тих споразума указује да институције Палестинске самоуправе поседују углавном пренесене (делегиране) надлежности, док Израел задржава кључна овлашћења у областима спољне безбедности, контроле граница и ваздушног простора.[1125]

[1119] *Legal Consequences of the Construction of a Wall*, para. 122.
[1120] Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 240.
[1121] Eyal Weizman, *Hollow Land: Israel's Architecture of Occupation* (London: Verso, 2007), 111–137.
[1122] Noura Erakat, *Justice for Some: Law and the Question of Palestine* (Stanford: Stanford University Press, 2019), 155–175.
[1123] Eyal Weizman, *Hollow Land*, 161–182.
[1124] Crawford, *The Creation of States in International Law*, 430-440.
[1125] Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 248–250.

Сходно томе, указује се да Палестина функционише као ентитет са ограниченим или „функционалним“ суверенитетом, чији је обим власти у значајној мери условљен споразумним режимом и спољном контролом, што доводи у питање постојање изворне државне власти у класичном смислу.[1126]

Привремени споразум потписан у Вашингтону 1995. године у члану 1 ставу 1 предвиђа да ће Израел пренети одређена овлашћења и одговорности на палестинске институције, али и да ће задржати овлашћења која нису експлицитно пренета.[1127] У оквиру овог режима, Палестинска самоуправа врши ограничену цивилну управу пре свега у зонама А и Б Западне обале, док зона Ц која обухвата приближно шездесет процената територије остаје под израелском војном и административном контролом.[1128] Оваква територијална структура доводи до значајне фрагментације власти и ограничења у погледу вршења ефективне контроле над територијом. На ове проблеме указао је и Џон Дугард (*John Dugard*), наглашавајући да ограничења кретања, контроле граница и безбедносни режим значајно утичу на могућност палестинских институција да врше пуну и независну власт.[1129]

Анализа фискалних политика Палестинске самоуправе додатно илуструје ограничења у вршењу ефективне власти. Ограничења наметнута Протоколом о економским односима (познатим и као Париски протокол) значајно сузбијају контролу над опорезивањем, царинама и међународним економским односима, стварајући специфичан фискални режим у којем палестинске институције формално управљају одређеним ресурсима, али је ефективност тог управљања условљена механизмима спољне контроле. У таквом систему приход од царина и појединих пореза прикупља Израел, након чега се средства трансферишу палестинским институцијама у складу са споразумним режимом. Овакав модел ограничава степен самосталности у креирању и спровођењу фискалне политике, што у литератури често служи као аргумент да је један од кључних елемената ефективне власти – контрола над јавним финансијама – у значајној мери условљен деловањем спољног актера.[1130]

Поред спољних ограничења која произилазе из режима окупације, у литератури се указује и на унутрашња ограничења демократског легитимитета палестинских институција. Палестинска власт (*Palestinian Authority*) није организовала опште парламентарне изборе од

[1126]О концепту делегираног суверенитета и правној немогућности Палестинске власти да врши пуну власт видети: *Ibid*.
[1127]Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip, 28 September 1995, art. I(1).
[1128]*Ibid.,* art. IX; Annex I: Protocol Concerning Redeployment and Security Arrangements.
[1129]John Dugard, *Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied Since 1967* (New York: United Nations, 2007). https://digitallibrary.un.org/record/593075?ln=en&v=pdf
[1130]Odd-Helge Fjeldstad, “Taxation and State Building in Palestine,” CMI Report (Bergen: Chr. Michelsen Institute, 2004), 7–25.

2006. године, што у појединим анализама доводи до указивања на постојање демократског дефицита и ограничења у погледу политичког плурализма.[1131] Истовремено, извештаји међународних организација указују на проблеме у погледу слободе политичког изражавања и третмана политичких дисидената.[1132] Ова ситуација отвара шире теоријско питање да ли се у савременом међународном праву критеријум ефективне власти постепено повезује са захтевом за демократском легитимношћу власти (*legitimacy of governance*).[1133] Посматрајући право на самоопредељење, одсуство редовних изборних процеса може утицати на перцепцију институционалне стабилности и способности политичког система да врши одрживу државну власт.[1134]

Као што је показано у претходним поглављима, начело *ex injuria jus non oritur* сматра се најснажнијим правним штитом Палестине у овом контексту.[1135] Закључак Међународног суда правде да Израел поседује статус окупационе силе правно делегитимише све административне или територијалне промене које је окупациона сила спровела, укључујући и институционална ограничења наметнута Палестинској власти.[1136]

Правна немогућност Палестине да у потпуности испуни критеријум ефективне власти не може се користити као аргумент против њене државности, јер је та немогућност непосредна последица међународно-правно ништавне ситуације проистекле из дуготрајне окупације.[1137] Сходно општем правном начелу *ex injuria jus non oritur*, противправно стање не може произвести легалне последице које би негирале већ постојећи правни наслов (*legal title*) народа на самоопредељење.[1138]

7.7.5.4. Способност вођења спољних односа

Привремени споразум из 1995. године у Члану 9(5) изричито ограничава овлашћења Палестинског савета у области спољних односа, укључујући забрану успостављања амбасада или конзулата.[1139] ПЛО може преговарати и потписивати споразуме искључиво у ограниченим случајевима – економски споразуми, споразуми о помоћи и споразуми за регионалне развојне

[1131]Nathan J. Brown, *Palestinian Politics After the Oslo Accords: Resuming Arab Palestine* (Berkeley: University of California Press, 2003), 61–85, 101–134.
[1132]Human Rights Watch, *Two Authorities, One Way, Zero Dissent: Arbitrary Arrest and Torture Under the Palestinian Authority and Hamas* (October 2018).
[1133]Roth, *Governmental Illegitimacy*, 136.
[1134]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 345.
[1135]*Legal Consequences of the Construction of a Wall*, 166, paras. 75–78. Овде Суд изричито потврђује примењивост Четврте женевске конвенције и статус Израела као окупационе силе.
[1136]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 430–445.
[1137]*Legal Consequences of the Construction of a Wall*, 184, para. 122.
[1138]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 140–145.
[1139]*Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip* (28 September 1995) 36 ILM 551 (1997) Art IX(5).

планове. Ове одредбе недвосмислено указују на то да Палестинска власт нема овлашћења за вођење спољне политике у пуном обиму.[1140]

Насупрот томе, указује се на праксу која се развила у међународним односима, према којој Палестина фактички води спољну политику и одржава односе са другим државама и међународним организацијама. Како истиче Арди Имсеис (*Ardi Imseis*), палестинско представништво у међународним односима развијало се у оквирима окупације, али је истовремено задржало значајан степен институционалног деловања у оквиру међународног система.[1141] Посредством ПЛО, палестинске институције дуго одржавају дипломатске контакте са другим државама и међународним организацијама, што указује на постојање практичног капацитета за вођење спољних односа.[1142] Способност Палестине да приступа међународним организацијама укључујући и Међународни кривични суд додатно потврђује да она у пракси остварује функције које се у међународном праву традиционално повезују са критеријумом способности за ступање у односе са другим државама.[1143]

У условима територијалне фрагментације и дубоке унутрашње политичке поделе између Фатаха (секуларног националистичког покрета) и Хамаса (исламистичког покрета), међународна дипломатија функционише као кохезивни фактор који симболично уједињује различите палестинске фракције под јединственим међународноправним идентитетом. Тиме спољна политика постаје примарни инструмент изградње унутрашњег јединства и националног легитимитета.[1144] Овај феномен упућује на закључак о Палестини као случају дипломатске државности – стања у којем међународни субјективитет почива примарно на спољном признању и институционалном учешћу, а не на ефективној територијалној контроли – где субјективитет не произлази из власти него јој претходи и подупире је.[1145] Таква позиција је додатно ојачана статусом државе нечланице посматрача у УН, чиме је палестинско питање трајно измештено из оквира интерног спора у домен међународног права.[1146]

[1140]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 442–444.
[1141]Ardi Imseis, "On the Fourth Geneva Convention and the Occupied Palestinian Territory," *Harvard International Law Journal* 44 (2003): 65–138.
[1142]Quigley, *Statehood of Palestine*, 210–215.
[1143]*Ibid*., 213–215.
[1144]Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, 173.
[1145]Kattan, *From Coexistence to Conquest*, 215–218.
[1146]United Nations General Assembly, *Resolution 67/19*, UN Doc. A/RES/67/19, para. 2 (29 November 2012).

7.7.6. Међународно признање и статус у Уједињеним нацијама

7.7.6.1. Декларација независности и мултилатерално признање

Палестинска декларација независности из 1988. године прокламовала је нову државу Палестину, обухватајући Западну обалу и Појас Газе, са Источним Јерусалимом као главним градом.[1147] Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 15. децембра 1988. године Резолуцију 43/177, којом је примила к знању проглашење Државе Палестине и одлучила да се у систему УН користи назив „Палестина“ уместо назива „Палестинска ослободилачка организација“.[1148] До данас је више од 140 држава признало Палестину, што је преко седамдесет процената укупног броја држава у међународној заједници.[1149]

Палестина испуњава класичне критеријуме државности, док обимно међународно признање додатно учвршћује њен положај у међународном систему. Заступници конститутивне теорије сматрају да правни субјективитет државе у међународном систему произлази из признања од стране других држава, а Палестина је обезбедила признање од стране преко 140 држава.[1150] У мултилатералном контексту, Палестина је пуноправна чланица Арапске лиге и Организације исламске сарадње, док је 2011. године постала пуноправна чланица УНЕСКО-а.[1151] Преломни тренутак сматра се добијање статуса државе посматрача нечланице у Уједињеним нацијама 2012. године, што јој је омогућило приступање Међународном кривичном суду 2015. године.[1152]

7.7.6.2. Статус државе посматрача нечланице и његове импликације

Палестина се данас, заједно са Светом столицом, налази у статусу државе посматрача нечланице при Уједињеним нацијама.[1153] Пракса додељивања посматрачког статуса развила се као институционални механизам прилагођавања ситуацијама у којима пуноправни пријем у чланство није био могућ услед политичких блокада у Савету безбедности, будући да члан 4 Повеље Уједињених нација захтева препоруку Савета безбедности као предуслов за одлуку Генералне скупштине о пријему нове државе.[1154]

[1147]Palestine National Council, *Declaration of Independence* (Algiers, November 15, 1988).
[1148]United Nations General Assembly, Resolution 43/177, *Question of Palestine*, December 15, 1988.
[1149]Jure Vidmar, “Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood”, *Chinese Journal of International Law*, Vol. 12, No. 1 (2013), 19–41.
[1150]Quigley, *Statehood of Palestine*, 210–215.
[1151]UNESCO General Conference, “Admission of Palestine to UNESCO,” 36 C/Res 76 (31 October 2011).
[1152]United Nations General Assembly, Resolution 67/19, *Status of Palestine in the United Nations*, A/RES/67/19 (29 November 2012); Rome Statute of the International Criminal Court, Depositary Notification C.N.13.2015.TREATIES-XVIII.10 (2 January 2015).
[1153]United Nations General Assembly, Resolution 67/19, *Status of Palestine in the United Nations*, A/RES/67/19 (29 November 2012).
[1154]Charter of the United Nations (1945), Art. 4(2).

Историјска пракса показује да је статус државе посматрача у више случајева био прелазна фаза ка пуноправном чланству у Уједињеним нацијама, што потврђује и пример Швајцарске Конфедерације, која је након дугог периода посматрачког статуса постала чланица УН 2002. године.[1155] Овај телеолошки приступ тумачењу институционалне праксе указује на то да статус „државе нечланице посматрача“ може функционисати као индикатор међународноправног прихватања државности, чија се формална финализација одлаже услед процедуралних и политичких ограничења у оквиру система УН.[1156]

7.7.6.3. Приступање Римском статуту и правосудни суверенитет

Приступање Палестине Римском статуту Међународног кривичног суда чини квалитативан скок у њеном међународноправном статусу.[1157] Овим актом Палестина прихвата надлежност међународног кривичног правосуђа над делима почињеним на својој територији, чиме потврђује сопствени капацитет да делује као правно одговоран субјект који може преузимати међународне обавезе и закључивати међународне уговоре (*jus tractatuum*).[1158] Признање јурисдикције Међународног кривичног суда функционише као фактор суверене ауторитативности који се може тумачити као индикатор међународноправне субјективности, што је потврдило и Претпретресно веће Суда 2021. године, полазећи од чињенице да је Палестина држава чланица Римског статута.[1159]

7.7.7. Право на самоопредељење: пракса Међународног суда правде

7.7.7.1. Саветодавно мишљење о зиду (2004)

Године 2004. Генерална скупштина Уједињених нација затражила је саветодавно мишљење Међународног суда правде у вези са правним последицама изградње зида на окупираној палестинској територији.[1160] Суд је утврдио да су Западна обала, укључујући Источни Јерусалим, окупиране територије и да Израел делује као окупациона сила.[1161] У свом мишљењу Суд је такође нагласио да палестински народ поседује право на самоопредељење

[1155]United Nations General Assembly, Resolution 57/1, *Admission of the Swiss Confederation to Membership in the United Nations*, A/RES/57/1 (10 September 2002).
[1156]United Nations General Assembly, Resolution 67/19, *Status of Palestine in the United Nations*, A/RES/67/19 (29 November 2012), para. 2.
[1157]*Rome Statute of the International Criminal Court* (adopted 17 July 1998, entered into force 1 July 2002) 2187 UNTS 3.
[1158]United Nations Secretary-General (Depositary), “Palestine: Accession to the Rome Statute of the International Criminal Court,” Depositary Notification C.N.13.2015.TREATIES-XVIII.10 (2 January 2015); William A. Schabas, *An Introduction to the International Criminal Court*, 5th ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 355–370.
[1159]*Situation in the State of Palestine*, Decision on the ‘Prosecution Request pursuant to Article 19(3) for a Ruling on the Court’s Territorial Jurisdiction in Palestine’, ICC-01/18, 5 February 2021, para. 103.
[1160]*Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, 136.
[1161]*Wall Advisory Opinion*, ICJ Reports 2004, 167, para. 78.

као једно од основних права признатих у међународном праву, те да мере које утичу на територијални интегритет окупиране палестинске територије могу угрозити остваривање тог права.[1162]

7.7.7.2. Саветодавно мишљење о правним последицама израелских политика (2024)

Међународни суд правде је у саветодавном мишљењу поводом правних последица које произлазе из политика и пракси Израела у окупираној палестинској територији, укључујући Источни Јерусалим, потврдио право палестинског народа на самоопредељење.[1163] Суд је нагласио да је остваривање овог права од суштинског значаја за решавање палестинског питања у складу са међународним правом, али да израелске политике угрожавају право на самоопредељење.[1164] Генерална скупштина Уједињених нација је резолуцијом усвојеном 2024. године додатно потврдила ово право, позивајући државе и институције система УН да подрже палестински народ у његовом остварењу.[1165]

7.7.7.3. Самоопредељење и деколонизација: правна квалификација

Циљ палестинског националног ослободилачког покрета, који предводи ПЛО, јесте окончање окупације и успостављање суверене и независне државе на границама из 1967. године, са Јерусалимом као главним градом, уз праведно решење питања избеглица у складу са Резолуцијом 194.[1166] Од декларације независности из 1988. године и Осло споразума из 1993. године, палестинско руководство је више пута наглашавало спремност за историјски компромис ради окончања окупације и остваривања права на самоопредељење.[1167]

Право на самоопредељење палестинског народа обухвата све сегменте тог народа, укључујући становништво Западне обале, Појаса Газе и Источног Јерусалима, као и палестинске избеглице и припаднике палестинске заједнице са израелским држављанством. Ограничено тумачење овог права које га своди искључиво на део народа или на уску територијалну јединицу доводи се у питање у делу савремене међународноправне литературе. Наглашава се да државност и самоопредељење нису појмови истог значења. Иако успостављање државе може бити један од начина остварења самоопредељења, политички

[1162]*Ibid.*, 182, para. 118; 184, para. 122.
[1163]*Legal Consequences Arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*, Advisory Opinion of 19 July 2024, ICJ Reports 2024.
[1164]Israel Policies and Practices Advisory Opinion, ICJ Reports 2024, para. 243.
[1165]United Nations General Assembly, Resolution ES-10/24 (18 September 2024).
[1166]Rashid Khalidi, *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood* (Boston: Beacon Press, 2007), 145–170.
[1167]Palestine National Council, *Declaration of Independence* (Algiers, 15 November 1988); Antonio Cassese, *International Law*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2005), 245; *Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements* (Oslo I), 13 September 1993, 32 ILM 1525.

аранжмани који не омогућавају стварну суверености и ефективну контролу над територијом не значе нужно и његово потпуно остварење.[1168]

Међутим, иако је Суд потврдио постојање права на самоопредељење, није прецизирао у којој мери палестински народ може да га оствари. Упркос кршењима људских права која трају више од пола века, право на ремедијалну сецесију није формално признато у случају Палестине, те њен правни статус остаје непотпуно дефинисан.[1169]

7.7.8. Случај Јужна Африка против Израела пред Међународним судом правде

7.7.8.1. Покретање поступка и аргументација Јужне Африке

Дана 29. децембра 2023. године, Јужна Африка је поднела захтев против Израела пред Међународним судом правде због кршења Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, у вези са поступањем према палестинском становништву у Појасу Газе. У захтеву се наводи да су деловања Израела геноцидна по карактеру, са намером уништења Палестинаца као дела шире групе палестинског идентитета. Јужна Африка се позвала на Члан 36, став 1 Статута Суда и Члан 9. Конвенције о геноциду.[1170]

Овај случај, у којем се Јужна Африка не позива на повреду сопствених права, већ на повреду колективних обавеза, на најупечатљивији начин правно потврђује доктрину *erga omnes partes*, потврђену у претходно анализираним саветодавним мишљењима.[1171]

Обавеза спречавања и кажњавања геноцида, као *jus cogens* норма, нема локални карактер, већ ствара правни интерес (*locus standi*) за све државе уговорнице да покрену поступак ради заштите заједничког добра.[1172] Оваквим механизмом заштите колективних права, приступ Међународном суду правде трансформише се из класичног билатералног спора ка универзалној примени императивних норми међународног права, што је потврђено и у новијој пракси Суда поводом тужби држава које нису непосредно погођене сукобом.[1173]

[1168]Victor Kattan, ed., *The Palestine Question in International Law* (London: British Institute of International and Comparative Law, 2008), 115–150, 341–380.
[1169]Sterio, *The Right to Self-Determination,* 95–115.
[1170]*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Application Instituting Proceedings, 29 December 2023, 1–84.
[1171]О доктрини *erga omnes partes*, видети: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, Preliminary Objections, Judgment, ICJ Reports 2022, 477.
[1172]*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 9 December 1948, 78 UNTS 277; О природи *erga omnes* обавеза видети: *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, Judgment, ICJ Reports 1970, 3, 32, para. 33.
[1173]*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*, paras. 107–108.

Аргументација Јужне Африке обухвата следеће наводе: убијање палестинског становништва у масовном обиму; проузроковање тешке телесне и менталне штете; масовно присилно расељавање преко 1,9 милиона лица; одузимање приступа адекватној храни, води, смештају и медицинској помоћи; те систематско уништавање услова за наставак палестинског живота у Гази.[1174]

7.7.8.2. Аргументација Израела и питање јурисдикције

Правни заступник Израела Тал Бекер (*Tal Becker*) истакао је аргумент права на самоодбрану, наглашавајући да је Израел ратификовао Конвенцију о геноциду без резерви и имплементирао је у домаће законодавство. Према израелској аргументацији, циљ војних операција у Гази није уништење народа, већ заштита сопственог становништва у складу са међународним правом. [1175]

Израел је такође оспорио надлежност Суда, тврдећи да Јужна Африка није демонстрирала постојање спора (*existence of a dispute*) у тренутку подношења захтева, што је формални предуслов за покретање поступка по основу члана IX Конвенције о геноциду.[1176] Ова аргументација дотиче један од кључних јурисдикционих прагова Суда и покушава да процедурално девалвира тужбу пре уласка у суштину спора (*merits*). Међутим, с обзиром на то да је обавеза спречавања геноцида *erga omnes partes*, Јужна Африка успешно тврди да је постојање спора објективно утврђено кроз дивергентне ставове страна поводом усаглашености израелских војних акција са Конвенцијом.[1177]

7.7.8.3. Привремене мере и питање примене

Суд је 26. јануара 2024. године донео одлуку о привременим мерама, налажући Израелу да предузме све мере за спречавање дела из Члана 2. Конвенције о геноциду, да обезбеди да његова војска не извршава забрањене радње, спречи подстицање на геноцид, омогући хуманитарну помоћ и очува доказе.[1178]

[1174] *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Provisional Measures, Order of 26 January 2024, paras. 40–75.

[1175] Усмена аргументација правног заступника Израела Тал Бекер, транскрипт усменог поступка пред International Court of Justice, 12 January 2024; Charter of the United Nations, art. 51; О израелском тумачењу права на самоодбрану против недржавних актера видети: *Legal Consequences of the Construction of a Wall*, 194, paras. 138–139.

[1176] *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip* (South Africa v. Israel), Provisional Measures, Order of 26 January 2024, ICJ Reports 2024, paras. 18–20.

[1177] *Ibid.*, paras. 25–28. (Суд овде потврђује да за постојање спора није неопходно изричито одбијање тужбеног захтева пре подношења тужбе, већ је довољно да су ставови страна објективно супротстављени).

[1178] *South Africa v. Israel*, Order of 26 January 2024, para. 86 (оперативни део наредбе од 26. јануара); Видети такође: *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip* (South Africa v. Israel), Order of 28 March 2024 (Modification of Provisional Measures).

Дана 28. марта 2024. године, Суд је констатовао погоршање ситуације и обновио захтеве. Одлуком од 24. маја 2024. године, наложено је да Израел одмах заустави војну акцију у Рафи, одржи отворен прелаз за хуманитарну помоћ и омогући приступ анкетним комисијама Уједињених нација.[1179]

Отворено непоштовање привремених мера од стране Израела, укључујући изјаве политичког руководства да одлуке из Хага неће утицати на војне операције, поставља питање односа између правног ауторитета Суда и политичког суверенитета државе.[1180] Овај случај поставља суштинско питање о ефективности међународног права: да ли обавезујућа снага привремених мера губи правну тежину уколико је њихово политичко игнорисање очекивано. Исход ће утицати не само на легитимитет Суда већ и на будућу примену Члана 41. Статута у случајевима кршења *jus cogens* норми.[1181]

7.7.8.4. Геноцидна намера и наметање услова живота

Аргументација Јужне Африке о стварању услова живота који доводе до уништења групе ослања се на члан II(c) Конвенције о геноциду, који обухвата намерно наметање услова живота усмерених ка физичком уништењу заштићене групе. У пракси међународних кривичних трибунала утврђено је да се геноцидна намера (*dolus specialis*) може доказивати не само директним доказима већ и индиректно, путем закључивања из образаца понашања и контекста у којем су злочини почињени. Овакво тумачење омогућава да се намера утврди и у ситуацијама у којима се уништење групе спроводи постепено, кроз систематско наметање услова живота који воде ка њеном физичком нестанку.[1182] Више држава најавило је намеру да интервенише у поступку укључујући Боливију, Никарагву, Колумбију, Мексико, Либију, Палестину, Шпанију, Египат и Ирску што указује на шире међународноправно интересовање за питања која се разматрају у овом предмету.[1183]

[1179] *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)*, Order of 24 May 2024, paras. 51–57. (Суд је овде прецизирао да Израел мора одмах зауставити војну офанзиву и друге акције у Рафи које би палестинској групи у Гази створиле услове живота који могу довести до њеног потпуног или делимичног физичког уништења).

[1180] О питању ефективности привремених мера МСП-а, видети: Leila Nadya Sadat, "The International Court of Justice and Provisional Measures in Genocide Cases," *Notre Dame Law Review* 99 (2024): 549–590.

[1181] Statute of the International Court of Justice, art. 41; видети: *LaGrand (Germany v. United States of America)*, Judgment, ICJ Reports 2001, 466, 506, para. 109. (Овом пресудом је окончана дилема о природи мера из чл. 41 Статута).

[1182] Prosecutor v. Akayesu, Judgment, ICTR-96-4-T, 2 September 1998, para. 523; Prosecutor v. Krstić, Judgment, IT-98-33-T, 2 August 2001, para. 34; Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, ICJ Reports 2007, 43, para. 373.

[1183] *Statute of the International Court of Justice*, Arts. 62–63; Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Declaration of Intervention by the State of Palestine, 31 May 2024.

7.7.8.5. Извештај *Amnesty International* и питање геноцида

Извештај *Amnesty International* утврдио је да постоје разумни основи да се верује да Израел чини дела која могу представљати геноцид над палестинским становништвом у Појасу Газе. У извештају су идентификована дела забрањена Конвенцијом о геноциду, укључујући убијање припадника групе, изазивање тешких телесних и менталних повреда, као и намерно наметање услова живота који могу довести до физичког уништења групе. Анализирајући јавне изјаве израелских званичника, организација је указала на више дехуманизујућих изјава високих функционера које, у комбинацији са обрасцима деловања на терену, могу указивати на постојање специфичне намере (*dolus specialis*). [1184]

7.7.9. Догађаји од 7. октобра 2023. године и њихове правне последице

Седмог октобра 2023. године палестинске оружане групе извеле су координисане нападе на јужни Израел, при чему је погинуло око 1.200 особа, од којих је већина била цивилно становништво, док је више од 250 лица отето као талац. Напади су укључивали тешка кршења међународног хуманитарног права, укључујући нападе усмерене против цивила. Израел је убрзо најавио војну контраофанзиву, а деветог октобра уведена је потпуна блокада Појаса Газе. Од тада су изведени бројни војни напади, услед којих је, према подацима локалних здравствених власти и агенција Уједињених нација, страдало више десетина хиљада лица, док је већина инфраструктуре тешко оштећена или уништена, а око деведесет процената становништва интерно расељено.[1185]

Без обзира на одлуке Суда, сукоби су настављени. У одлуци о привременим мерама Суд је указао на изузетно тешку хуманитарну ситуацију у Појасу Газе и ризик њеног даљег погоршања услед текућих војних операција. У ширем контексту, извештаји Уједињених нација указују на трајна структурна ограничења, која утичу на положај палестинског становништва на окупираним територијама, укључујући ограничења кретања, ширење израелских насеља и насиље. Услед таквих околности, перспектива успостављања одрживе палестинске државе остаје неизвесна. [1186]

[1184]Amnesty International, *You Feel Like You Are Subhuman: Israel's Genocide Against Palestinians in Gaza* (London, 2024), 15–40.

[1185]United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *Hostilities in the Gaza Strip and Israel – Reported Impact* (Situation Reports 2023–2024); Human Rights Watch, *Israel/Palestine: Hostilities and the Law of War* (2023).

[1186]Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), Order of 26 January 2024, para. 70; Michael Lynk, *Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967* (UN Human Rights Council, 2022). https://www.un.org/unispal/document/report-of-the-special-rapporteur-on-the-situation-of-human-rights-in-the-palestinian-territories-occupied-since-1967-report-a-hrc-49-87-advance-unedited-version/ , United Nations Human Rights Council, A/HRC/49/87 (2022).

Након подношења меморијала Јужне Африке, који обухвата обиман правни и чињенични материјал са великим бројем документарних прилога, Израелу је од стране Суда дат рок до јануара 2026. године да поднесе контрамеморијал. Коначна пресуда Међународног суда правде могла би бити донета крајем 2026. или почетком 2027. године. У делу академске литературе и извештаја међународних тела износи се став да би поступци Израела могли испуњавати елементе законске дефиниције геноцида из члана II Конвенције о геноциду. Уколико би Суд прихватио такву правну квалификацију, то би представљало једну од најзначајнијих пресуда у савременом међународном праву.[1187]

7.7.10. Палестинска државност између права и политичке реалности: дуготрајни изазов међународног права

Палестина поседује два саветодавна мишљења Међународног суда правде, чланство у УНЕСКО-у и Римском статуту, признање више од две трећине држава чланица УН, статус посматрача у Уједињеним нацијама и ниједан од тих инструмената није произвео ефективни суверенитет.[1188] Разлог није у слабости норми него у томе да вето једне сталне чланице Савета безбедности институционално поништава вољу апсолутне већине. Та асиметрија, а не испуњеност правних критеријума, одређује судбину палестинске државности.[1189]

Крофорд (*James Crawford*) инсистира да ефективна власт остаје предуслов државности.[1190] У случају Палестине та власт није одсутна услед сопствене немоћи, већ је физички спречена израелском окупацијом. Арди Имсеис (*Ardi Imseis*) указује да широко међународно признање и институционално учешће функционишу као компензациони механизам за ту одсутност.[1191] Постојећа теорија државности не пружа одговор на ситуацију у којој окупациона сила истовремено спречава испуњење критеријума и блокира механизам који би ту спреченост правно квалификовао.

Ex injuria jus non oritur у случају Палестине функционише инверзно у односу на своју стандардну примену. У случају ТРСК начело блокира државност настало из незаконите силе. У случају Палестине требало би да блокира правне последице окупације, али механизам

[1187]International Court of Justice, "Memorial filed by South Africa in the case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip," Press Release, 28 October 2024; Francesca Albanese, *Anatomy of a Genocide*, United Nations Human Rights Council, A/HRC/55/73 (2024). https://digitallibrary.un.org/record/4060409/files/A_HRC_55_73-EN.pdf?utm_source=chatgpt.com
[1188]ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, ICJ Reports 2004, para. 122; ICJ, *Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion, 19 July 2024, paras. 230–233.
[1189]UN Charter, art. 27(3).
[1190]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 55–61.
[1191]Ardi Imseis, "Negotiating the Illegal: On the United Nations and the Illegal Occupation of Palestine, 1967–2020," *European Journal of International Law* 31 (2020): 1055–1085.

принуде не постоји. Суд је то потврдио у предмету *Португал против Аустралије* и поновио у Саветодавном мишљењу о зиду. Међутим, *erga omnes* квалификација норме самоопредељења не решава питање ко је овлашћен да је спроведе.[1192] Палестина живи у истом структурном јазу као Источни Тимор пре 1999. године, право на самоопредељење је широко признато у међународном праву, али његово остваривање остаје ограничено политичким и институционалним околностима.[1193]

Ако Суд у предмету *Јужна Африка против Израела* прихвати квалификацију геноцида, последице нису само кривичноправне – оне квалификују читав режим окупације кроз призму *jus cogens* норме чије се кршење не може правдати позивањем на суверенитет.[1194] Државност ентитета чије је становништво изложено геноциду не може се условљавати испуњеношћу критеријума ефективне власти коју тај геноцид онемогућава. Право на самоопредељење подразумева континуитет идентитета народа кроз време, док систематско уништавање становништва доводи у питање сам континуитет политичког субјекта који је носилац тог права.[1195]

7.8. Република Српска

7.8.1. Република Српска као изазов класичном концепту суверенитета

Представници српског народа своја државотворна стремљења у Босни и Херцеговини артикулисали су кроз Декларацију о проглашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине (у даљем тексту: БиХ), донету 9. јануара 1992. године. Овај акт био је политичко-правни одговор на процес редефинисања државноправног статуса БиХ у условима распада СФРЈ и почивао је на плебисциту српског народа одржаном 9. и 10. новембра 1991. године.[1196]

Убрзо након проглашења, 28. фебруара 1992. године, донет је Устав Републике српског народа БиХ, којим је новоформирана политичка заједница дефинисана као државноправни ентитет српског народа са израженом тежњом ка останку у заједничкој држави Југославији. Оваква уставна оријентација била је унилатерални израз политичке воље српског народа за очувањем државноправног континуитета са југословенском федерацијом.[1197]

[1192]ICJ, *East Timor (Portugal v. Australia)*, Judgment, ICJ Reports 1995, para. 29; ICJ, *Wall Advisory Opinion* 2004, para. 88.
[1193]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 103–108.
[1194]ICJ, *Application of the Genocide Convention (South Africa v. Israel)*, Order on Provisional Measures, 26 January 2024, paras. 52–54.
[1195]Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 101–105.
[1196]Декларација о проглашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине, *Службени гласник српског народа у Босни и Херцеговини*, бр. 2/92 (9. јануар 1992).
[1197]Устав Републике српског народа Босне и Херцеговине, *Службени гласник српског народа у Босни и Херцеговини*, бр. 3/92 (28. фебруар 1992).

Међутим, с обзиром на то да Устав Савезне Републике Југославије од 27. априла 1992. године није инкорпорирао Републику Српску као федералну јединицу, ова уставна оријентација остала је у сфери политичко-правне оријентације без уставне институционализације, функционишући пре свега као основ за унутрашњу изградњу институција, а не као реализовани међународноправни статус.[1198]

Ова почетна фаза државотворности Републике Српске приказује сукоб између декларативне и конститутивне теорије о признању држава. Док је за унутрашњи поредак РС поседовала све атрибуте државности по Конвенцији из Монтевидеа, одсуство међународног признања и специфичан положај „непризнате федералне јединице" учинили су њен суверенитет оспореним. Тиме Република Српска већ у свом настанку постаје изазов класичном вестфалском концепту суверенитета, јер њен правни опстанак почиње да зависи од касније нормативизације ратног фактицитета кроз међународне мировне споразуме, а не од првобитне унилатералне воље за отцепљењем.[1199]

7.8.2. Идентитетска генеза и „правна цена" међународне легитимације

Пре коначне ескалације сукоба, међународна заједница је покушала да реши уставну кризу кроз Лисабонске преговоре и тзв. Кутиљеров план, који је предвиђао унутрашњу етничку кантонизацију БиХ унутар њених постојећих граница.[1200] Повлачење подршке Лисабонском плану од стране муслиманског политичког руководства, уз истовремено међународно признање БиХ засновано на ставовима Арбитражне комисије Мировне конференције о Југославији (Бадинтерова комисија), представљало је један од кључних момената у обликовању међународноправног статуса БиХ. У свом Мишљењу бр. 2, Комисија је закључила да право на самоопредељење српског становништва не подразумева аутоматско право на отцепљење, већ се превасходно остварује кроз заштиту људских и мањинских права унутар постојећих републичких граница.[1201]

На тај начин дошло је до сукоба између принципа самоопредељења и принципа *uti possidetis juris*, који је у контексту распада Југославије примењен ради очувања затечених административних граница република. Овакво тумачење међународног права значајно је

[1198]Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia (27 April 1992).
[1199]О проблему сукоба између ефективне власти на терену и међународног непризнавања у почетној фази настанка Републике Српске, видети: Милан Пилиповић, „Настанак и државност Републике Српске кроз призму међународног права," *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 87 (2020): 245–247.
[1200]Statement of Principles for New Constitutional Arrangements for Bosnia and Herzegovina, Lisbon, 18 March 1992.
[1201]*Conference on Yugoslavia Arbitration Commission*, Opinion No. 2 (Self-Determination), 31 *International Legal Materials* 1497 (1992).

ограничило могућност међународноправног признања српског државотворног пројекта у Босни и Херцеговини.[1202]

Република Српска свој државни идентитет изводи из српске националне традиције, на шта упућују симболи и вредности на којима је заснована у тренутку оснивања.[1203] Тврдња да Република Српска „свој идентитет изводи из Србије“ може се сматрати политички и историјски поједностављеном, будући да је Република Српска настала пре свега као резултат политичке воље српског становништва у БиХ, а не директног правног континуитета са Републиком Србијом.[1204] Каснијим одлукама Уставног суда БиХ, пре свега одлуком У-5/98, као и мерама Високог представника, ентитетски идентитет Републике Српске битно је измењен од политичке заједнице засноване на начелу националног јединства, до институционалног оквира у коме су сва три конститутивна народа равноправно заступљена.[1205]

Дејтонски оквир је Републици Српској донео суштинску промену основа легитимитета, уместо ефективне власти и народне воље, ентитетски статус почива на усклађености с уставним поретком међународно признате државе.[1206] Та усклађеност с уставним поретком БиХ није била само правна претпоставка него и практични услов међународне легитимности Републике Српске. Ентитетски статус тако није почивао на самосталном захтеву за државношћу, него на оквиру који је Дејтонским споразумом био унапред одређен.[1207]

7.8.2.1. *Uti possidetis* као баријера самоопредељењу народа

Правна судбина Републике Српске у њеној конститутивној фази нераздвојно је везана за глобалну трансформацију схватања суверенитета након Хладног рата. Кључна правна препрека за међународно признање државотворности РС био је рестриктиван став Арбитражне комисије Мировне конференције о Југославији (Бадинтерова комисија). Како је већ истакнуто у Мишљењу бр. 2 Бадинтерове комисије, право српског народа на самоопредељење Комисија

[1202] О доктринарном сукобу принципа *uti possidetis* и права на самоопредељење у случају БиХ, видети: Нешковић, *Недовршена држава*, 150.
[1203]Александар Раковић, „Република Србија и Република Српска: Обострани идентитет државности Србије,“ *Српска политичка мисао* 29, бр. 1 (2022): 119–120.
[1204]Robert M. Hayden, *Blueprints for a House Divided: The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999), 111–115.
[1205]Уставни суд Босне и Херцеговине, Одлука У-5/98 (делимична одлука III), 1. јул 2000; Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини, Анекс 4 (Устав Босне и Херцеговине), 14. децембар 1995, члан I/2, члан III.
[1206]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 27–30; уп. Анекс 4 Општег оквирног споразума, члан I/1.
[1207]Анекс 4 Општег оквирног споразума (Устав Босне и Херцеговине), 1995, чл. I/1, III; Crawford, *The Creation of States in International Law*, 390–395.

је тумачила искључиво као право на заштиту идентитета унутар постојећих административних граница република, уз примену претходно наведеног принципа *uti possidetis juris*.[1208]

Овај принцип, изворно коришћен при деколонизацији Латинске Америке и Африке како би се спречили погранични сукоби, у случају БиХ је примењен за замрзавање унутрашњих административних линија као међународних граница. Овде долази до парадокса: док је право на самоопредељење препознато као фундаментално начело општег међународног права (члан 1. Повеље УН), у пракси је оно подређено принципу територијалног интегритета затечених јединица. За Републику Српску, ово је значило да се њен ефикасан суверенитет на терену није могао правно материјализовати у пуну независност, јер међународни поредак претпоставља стабилност граница праву народа на отцепљење.[1209]

Компаративно гледано, случај Републике Српске разликује се од случаја Квебека. Врховни суд Канаде је у мишљењу из 1998. године утврдио да право на унилатералну сецесију у међународном праву постоји само у случајевима колонијалне окупације, грубог кршења људских права или потпуног блокирања унутрашњег самоопредељења.[1210] Пошто је међународни фактор право на самоопредељење Срба у БиХ третирао као унутрашње, Република Српска је правно смештена у положај ентитета који поседује објективне елементе државности, али без међународног субјективитета као његовог завршног елемента.[1211]

7.8.3. Пропаст аутохтоних уставних модела и улога међународног фактора (1991–1992)

Поједини аутори указују да је верска припадност код босанских Муслимана историјски служила као замена за потиснути национални правосубјективитет, будући да је национална идентификација у југословенском контексту дуго остајала неразрешена. У том читању, прокламовање грађанског друштва – уместо политичког модела утемељеног у идентитету – представља неопходно прилагођавање секуларном међународном поретку ради стицања легитимитета за државотворна стремљења.[1212]

[1208]Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 2 (Self-determination), 31 ILM 1497 (1992); Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 3 (Boundaries), 31 ILM 1499 (1992). Видети критичку анализу: Пилиповић, „Настанак и државност Републике Српске кроз призму међународног права," 245–247.
[1209]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 107–115; Cassese, *Self-Determination of Peoples*, 133–140. (Касезе прецизно разграничава домет права на самоопредељење у односу на принцип територијалног интегритета).
[1210]*Reference re Secession of Quebec*, [1998] 2 S.C.R. 217, Supreme Court of Canada, paras. 134–138, 154.
[1211]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 390–395.
[1212]Дарко Танасковић, *Ислам и ми* (Београд: Партенон, 2010), 115–128; Дарко Танасковић, „Како бити панисламиста у Босни – Исламска декларација у дијалектици универзалног и локалног?," *Политеиа*, бр. 5 (2013): 170.

Овај проблем додатно је усложнила Исламска декларација Алије Изетбеговића (написана 1970, објављена 1990). Тврдњом да исламски поредак не може коегзистирати са неисламским институцијама, она је у одређеним политичким круговима тумачена као порицање начела неутралности државе, те је коришћена као аргумент у прилог територијалне аутономије као заштите од могуће верски обојене државе.[1213] Насупрот томе, бошњачки аутори и Изетбеговићеви следбеници оспоравали су такво читање, истичући да је декларација писана у контексту верског препорода, а не политичке програматике.[1214]

Критични тренутак неуспеха у покушају успостављања аутохтоног уставног поретка огледа се у пропасти преговора између Мухамеда Филиповића и Радована Караџића из 1991. године.[1215] Филиповић је у том тренутку наступао као представник бошњачке интелектуалне елите чије је политичко мишљење било обликовано у напетости између секуларне и верске компоненте бошњачког идентитета.[1216] Као модел унутрашњег консензуса, овај споразум нудио је визију суверене БиХ у равноправној заједници са остатком Југославије, покушавајући да уреди положај конститутивних народа кроз механизме унутрашњег самоопредељења, а не путем сецесије. Пропаст овог модела указала је на дубину структурних препрека за постизање унутрашњег консензуса у условима распада југословенског федералног оквира.[1217]

Одбацивање овог прагматичног решења створило је правни вакуум који је накнадно премостио оружани сукоб. Основни проблем лежи у чињеници да право није деловало као превентивни оквир, већ је накнадно кодификовало стање настало на терену. Таква легализација фактицитета отворила је простор за далеко интензивнију улогу међународног фактора него што би то случај био да је унутрашњи консензус био постигнут.[1218]

Данашња БиХ је у значајној мери продукт овог неуспеха унутрашњег консензуса и геополитичких околности распада биполарног поретка. Сви мировни планови, од Кутиљеровог до Дејтонског, одражавали су међународноправну трансформацију БиХ из централизоване социјалистичке републике у дубоко децентрализовану заједницу. Таква децентрализација није била само унутрашње питање, већ неопходан услов за очување међународно признатих граница, при чему су институционализовани међународни органи

[1213]Alija Izetbegović, *Исламска декларација* (Сарајево, 1990), 22, 48–53; Танасковић, *Ислам и ми*, 115–128.
[1214]Видети: E. Karić, *Prilozi za povijest islamskog mišljenja u Bosni i Hercegovini 20. stoljeća* (Sarajevo, 2004).
[1215]Laura Silber and Allan Little, *The Death of Yugoslavia* (London: BBC Books, 1995), 214.
[1216]Видети: Karić, *Prilozi za povijest*, 2004.
[1217]Видети: Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination*.
[1218]Muhamed Filipović, „Zašto je propao historijski sporazum Muslimana i Srba," Kliker.info, 17. oktobar 2008. https://kliker.info/muhamed-filipovic-zasto-je-propao-historijski-sporazum-muslimana-i-srba/ О правним последицама накнадне кодификације ратних стања уместо превентивног деловања права, Videti: Edin Šarčević, *Dejtonski ustav: karakteristike i karakteristične dileme* (Sarajevo: Konrad Adenauer Stiftung, 2009), 33–40. Упоредити са: Нешковић, *Недовршена држава*, 142–148.

попут Канцеларије Високог представника (у даљем тексту: ОХР) преузели функције које иначе припадају сувереној држави.[1219]

7.8.3.1. Међународноправна делегитимизација савезног легалитета и успон „републичког суверенитета"

Пропаст аутохтоних уставних модела у БиХ мора се посматрати у контексту ширег међународноправног процеса у којем је начело територијалног интегритета СФРЈ постепено уступало пред захтевима република за самоопредељењем. Бадинтерова комисија је у Мишљењу бр. 1 констатовала да се СФРЈ налази у процесу дисолуције, чиме је савезни Устав из 1974. фактички престао да буде релевантан правни оквир за решавање југословенске кризе.[1220]

За БиХ, ово је значило правни вакуум у којем је републички суверенитет подигнут на ранг међународног субјективитета пре него што је унутрашњи консензус конститутивних народа постигнут. У том правном оквиру, ова фаза илуструје превагу политичког признања над испуњењем правних критеријума државности, будући да је БиХ призната као суверена држава упркос одсуству ефективне власти над значајним делом територије.[1221]

7.8.3.2. „Исламска декларација" и изазов начелу секуларне легитимности државе

Исламска декларација Алије Изетбеговића не тиче се искључиво верске сфере, већ има импликације на међународноправну перцепцију суверенитета. У међународном поретку заснованом на вестфалским принципима, држава се претпоставља као секуларни и неутрални ентитет. Поједини аутори тврдњу о немогућности коегзистенције исламског поретка са неисламским институцијама тумаче као израз концепције суверенитета несагласне са начелом народног суверенитета у секуларном смислу.[1222] У међународном праву, секуларност државе подразумева да легитимитет власти почива на народном суверенитету, а не на верском ауторитету, што је темељна претпоставка вестфалског система државности.[1223]

Такво тумачење допринело је перцепцији да БиХ није јединствена грађанска заједница, већ агрегат сукобљених идентитета. Из угла међународног права, то је био кључни тренутак у којем су међународни посредници почели одустајати од унитарних модела и прихватати

[1219]Срђан Перишић, „Промене међународног поретка и Босна и Херцеговина," *Политеиа* 10, бр. 20: 44–45.
[1220]Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 1, 31 ILM 1494 (1992).
[1221]Marc Weller, „The International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia," *American Journal of International Law* 86, бр. 3 (1992): 569–607; Crawford, *The Creation of States*, 390–395.
[1222]Izetbegović, *Исламска декларација*, 22; Дарко Танасковић, *Ислам: догма и живот* (Београд: Српска књижевна задруга, 2018), 245.
[1223]Видети: Daniel Philpott, *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, Princeton University Press, Princeton 2001.

дубоко децентрализована решења као оквир за очување међународног субјективитета државе.[1224]

7.8.3.3. Сукоб принципа ефективитета и легалитета у оснивању Републике Српске

Одбацивање Филиповић-Караџић споразума и Кутиљеровог плана означило је прелазак са превентивног на коерцитивно право. Вреди напоменути да је Кутиљеров план иницијално прихватила и бошњачка страна, да би потом одустала од потписа, што је додатно продубило правни вакуум.[1225] Република Српска се у том периоду конституисала ослањајући се на начело ефективитета успостављањем сопствене војске, судства и пореског система на компактној територији. Док је међународна заједница инсистирала на легалитету предратних општинских граница и републичке границе БиХ у складу са принципом *uti possidetis*, српска страна је градила државност на основу војног и административног фактицитета.[1226]

Овај сукоб између 'права на папиру' и 'силе на терену' разрешен је тек у Дејтону, али је период 1991-1992. показао да су међународноправни механизми били немоћни да спрече трансформацију унутрашњег уређења када се оно више не темељи на вољи свих конститутивних актера. Тиме је БиХ постала случај у којем је међународно право тестирало своје границе – фактичко стање накнадно конвалидирано ради очувања мира, чиме је признато да суверенитет не извире искључиво из претходног легалитета, већ и из способности ентитета да врши ефикасну власт.[1227]

7.8.4. Вашингтонски споразум и Контакт група: Фаза „принудне консолидације субјеката”

Неуспех плана Овен-Столтенберг означио је крај концепта БиХ као уније три етничке републике. У том контексту, Вашингтонски споразум из 1994. не треба посматрати само као прекид хрватско-муслиманског сукоба, већ као међународноправни инструмент консолидације Федерације БиХ као јединственог правног субјекта. Елиминацијом концепта Херцег-Босне као засебне јединице, Република Српска је постала једини преостали спољни преговарачки субјект у даљем мировном процесу.[1228]

[1224]Weller, „The International Response," 569–607.
[1225]Споразум Филиповић-Караџић (1991), необјављени политички документ; Cutileiro Plan (Statement of Principles for New Constitutional Arrangements for Bosnia and Herzegovina), Лисабон, 18. март 1992.
[1226]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 550–560.
[1227]Dimitrijević, “Teritorije pod međunarodnom upravom,” 203–223.
[1228]Framework Agreement for the Federation of Bosnia and Herzegovina, Washington, 18. март 1994; Нешковић, *Недовршена држава*, 182–185.

Према међународном праву, ова фаза означава прелазак на модел у којем међународна заједница активно обликује унутрашње уређење државе путем коерцитивне дипломатије. Формирање петочлане Контакт групе означило је увођење унапред одређене територијалне аритметике (51:49) као правног оквира који претходи коначном споразуму. Уместо да право каналише политику, овде право служи као инструмент за утврђивање оквира који ће касније бити формализован у Дејтону.[1229]

Преговори на носачу авиона *HMS Invincible* и план Контакт групе илуструју прихватање принципа накнадног озакоњења фактичког стања. Међународно право овде не делује као регулатор претходних односа, већ као механизам легализације територијалне компактности постигнуте силом, чиме се припрема оквир за БиХ као сложену државну заједницу са подељеним суверенитетом.[1230]

7.8.4.1. Доктрина „асиметричног признања" и Женевски принципи (септембар 1995)

Процес започет Вашингтонским споразумом кулминирао је усвајањем Основних принципа у Женеви и Њујорку у септембру 1995. године. Ови документи чине значајан преседан у међународном јавном праву: унутар међународно признате државе признаје се постојање два ентитета са правом на паралелне специјалне везе са суседним државама. Компаративно гледано, слична решења позната су у међународној пракси од аутономије Аландских острва унутар Финске, чије становништво задржава шведски језик и културни идентитет, до Споразума из Охрида којим је признат посебан статус албанске заједнице унутар Македоније, што указује да женевско–њујоршки модел није био правни изузетак, већ израз шире тенденције у решавању унутрашњих етничких сукоба путем асиметричних аутономних аранжмана.[1231]

У теорији суверенитета, ово је фаза у којој међународна заједница одустаје од покушаја реституције пређашњег стања (унитарне БиХ) и прелази на концепт синтетичке државности. Република Српска овде добија међународну верификацију свог субјективитета пре него што је коначни мировни уговор уопште потписан, чиме се потврђује да је суверенитет БиХ у тој фази био само формално–правни оквир који је требало попунити фактичком моћи ентитета.[1232]

[1229]Перишић, „Промене међународног поретка и Босна и Херцеговина", 44–46.
[1230]Silvana Tokić Marić, „Mirovni planovi i sporazumi za Bosnu i Hercegovinu," *Mostariensia* 22, br. 1 (2018): 297–313; Admir Mulaosmanović, „Plan Kontakt grupe i politika Alije Izetbegovića," *Prilozi* br. 41 (Sarajevo, 2012): 209.
[1231]Joint Statement on Agreed Basic Principles, Geneva, 8 September 1995; Further Agreed Basic Principles, New York, 26 September 1995, in: *International Legal Materials* 35 (1996): 75; *Act on the Autonomy of Åland*, Finland, 1991, Art. 11; *Framework Agreement*, Ohrid, 13 August 2001, Art. 1; Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination*, 3–15; Ruth Lapidoth, *Autonomy: Flexible Solutions to Ethnic Conflicts* (Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1997).
[1232]Richard Holbrooke, *To End a War* (New York: Random House, 1998), 309–311; Šarčević, *Dejtonski ustav*, 71–72.

7.8.4.2. Контакт група и коерцитивна деноминација права на самоопредељење

Деловање Контакт групе увело је модел ограниченог суверенитета кроз унапред одређену територијалну поделу. Формула 51:49 није представљала резултат преговора, већ спољно наметнут оквир којем су се стране морале прилагодити. Тиме је начело добровољности у уговорном праву фактички уступило место притиску великих сила, које су настојале да спрече потпуни војни крах једне од страна и очувају регионалну стабилност.[1233]

7.8.5. Дејтонска БиХ као „држава *sui generis*“: Дисоцијација суверенитета и правни континуитет

Дејтонски мировни споразум означио је врхунац нормативизације фактичког стања, при чему међународно право није само зауставило сукоб, већ је преузело конститутивну улогу, стварајући државу *sui generis*. Његов конститутивни карактер огледа се у намерној расподели суверенитета, држави се признаје међународни континуитет, али се суштинска законодавна и извршна моћ расподељује између два ентитета и међународног патроната, чиме суверенитет постаје изведен и ограничен.[1234]

Под мандатом НАТО-а – Снага за имплементацију (у даљем тексту: ИФОР) и Снага за стабилизацију (у даљем тексту: СФОР) – војно стање на терену подређено је међународном миру, док је Анекс 4 формализовао двоентитетску структуру.[1235] Дејтон се у међународном праву издваја по томе што није само мировни уговор, већ конститутивни акт који дефинише БиХ као демократску државу, подређујући домаћи правни поредак међународним механизмима контроле кроз институцију Високог представника.[1236]

БиХ се у том контексту издваја као јединствен случај стабилизације. Док се остали европски 'замрзнути сукоби' (нпр. ТРСК, тзв. Косово и Метохија, Абхазија) карактеришу непоклапањем фактичког и правног стања због изостанка консензуса великих сила, случај БиХ се упадљиво разликује. Она се често класификује као производ постконфликтне изградње државе. Територијална подела остварена у оружаном сукобу легализована је кроз Дејтонски споразум уз консензус свих великих сила, чиме је међународно право послужило као

[1233]Dimitrijević, “Teritorije pod međunarodnom upravom,” 203–223.
[1234]General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Annex 4 (Constitution of Bosnia and Herzegovina), 1995, art. I/1, III; Richard Holbrooke, *To End a War*, 309–311.
[1235]GFAP, Annex 4, čl. I/1, I/3.
[1236]Dimitrijević, “Teritorije pod međunarodnom upravom“, 203–223; Venice Commission, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004, paras. 10–15.

инструмент који накнадно уноси предвидљивост у анархичне односе, признајући резултате на терену као темељ новог правног поретка.[1237]

Кључна правна одредба Анекса 4 јесте Члан 1. став 1. који прокламује континуитет правног постојања БиХ по међународном праву, али уз радикално модификовану унутрашњу структуру. Члан 1. став 3. експлицитно дефинише да се БиХ састоји од два ентитета, Федерације БиХ и Републике Српске. Овај континуитет је заправо правна фикција која омогућава држави да задржи међународни субјективитет (чланство у УН), док суштински суверенитет и законодавна моћ бивају дистрибуирани на ентитете.[1238]

Устав БиХ, као саставни део мировног уговора, одликује се номотехничком непрецизношћу јер експлицитно не дефинише облик државног уређења. Услед тога, у литератури се јављају противречна тумачења од федерације и конфедерације до специфичних облика конфедерално-федералног савеза. Недостатак јасне дефиниције државног облика отворио је простор за различита тумачења суверенитета, при чему се ентитети често понашају као државни субјекти, док централни ниво настоји да афирмише пуни државни легитимитет.[1239]

Заступљено је гледиште према којем се БиХ може одредити као кондоминијум или *coimperium* територија над којом власт деле међународни актери и домаћи ентитети.[1240] Венецијанска комисија је потврдила да се на Дејтонски споразум примењује Бечка конвенција о праву уговора, што додатно компликује унутрашњу хијерархију права. Ако је Устав саставни део међународног уговора, његов легитимитет произилази из воље међународних потписница, а не искључиво из воље грађана БиХ.[1241]

Квалификација БиХ као кондоминијума, због екстензивних овлашћења Високог представника, упућује на постојање оспореног суверенитета у правној теорији. Уместо да БиХ *de iure* суверенитет црпи искључиво из домаћег права, присуство ОХР–а чини да део суверенитета *de facto* делегирају стране силе. Ово ствара правни парадокс где држава правно постоји, али *de facto* не управља пуним суверенитетом. Међутим, овај механизам међународне

[1237]За компаративну анализу замрзнутих сукоба и доктрину легализације поделе у БиХ, видети: Trapara i Jončić, „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS-a“, 275–302.
[1238]GFAP, Annex 4, čl. I/1, I/3.
[1239]Рајко Кузмановић, *Есеји о уставности и законитости* (Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 2004), 397; Venice Commission, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004 (Venice: Council of Europe, 2005), paras. 10–15.
[1240]Fred L. Morrison, „Condominium and Coimperium,“ *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 20. novembar 2008, http://www.mpepil.com
[1241]Venice Commission, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004, paras. 10–15.

управе био је геополитички неопходан да се БиХ као сложена заједница заштити од унилатералних правних акција.[1242]

У међународноправној литератури уставна структура БиХ посматра се као модел близак конфедералном уређењу. Ентитети поседују широка уставна овлашћења сопствене политичке институције, законодавство и значајан степен економске и административне аутономије. Овај систем се ипак не може потпуно квалификовати као конфедерација, јер конфедерацију у међународном праву чини савез суверених држава, а ентитети у БиХ не поседују међународноправни субјективитет. Уставни модел успостављен Дејтонским споразумом стога се описује као хибридна структура која комбинује федералне, конфедералне и елементе међународног протектората.[1243]

Касаповић и Перовић наглашавају да Република Српска поседује све објективне елементе државе: територију, становништво и организацију власти. Њен легитимитет почива на поштовању дејтонских решења, али Перовић указује на радикалну правну могућност: у случају дисолуције БиХ, Република Српска би се вратила актима више хијерархије – Међународном пакту о грађанским и политичким правима – црпећи из њега изворно право на самоопредељење.[1244]

С друге стране, ОХР Републику Српску одређује као мултиетнички ентитет три конститутивна народа, чиме се правно ограничава могућност позивања на начело самоопредељења у сецесионистичком смислу. Високи представник Кристијан Шмит (*Christian Schmidt*) истиче да ентитети постоје искључиво на основу Устава БиХ и да не поседују изворни суверенитет.[1245]

7.8.5.1. Анекс 2: Међуентитетска линија разграничења (IEBL) као „*limes*" правних подсистема

Међуентитетска линија разграничења (*Inter-Entity Boundary Line – IEBL*), дефинисана Анексом 2 Дејтонског споразума, не може се посматрати као обична административна граница.[1246] У међународном праву, (*IEBL*) је специфичан правни феномен који не само да

[1242]European Commission for Democracy through Law, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004, paras. 10–15; Dimitrijević, "Teritorije pod međunarodnom upravom", 203–223.
[1243]Šarčević, *Dejtonski ustav*, 20–22; European Commission for Democracy through Law, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004, paras. 10–15.
[1244]Мирјана Касаповић и Слободан Перовић, нав. у: Пилиповић, „Настанак и државност Републике Српске," 248.
[1245]Office of the High Representative, *Report of the High Representative for Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations*; European Commission for Democracy through Law, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004, paras. 10–15.
[1246]*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, Annex 2 (Inter-Entity Boundary Line), 1995.

раздваја територије, већ демаркира две јурисдикције са засебним правним подсистемима. Иако члан I/4 Устава БиХ прокламује слободу кретања, постојање ове линије фактички ограничава унитарни суверенитет државе, фиксирајући територијални досег ентитетске власти.[1247]

Међуентитетска линија разграничења (*IEBL*) има карактер функционалне границе – разграничава полицијске надлежности, пореске системе, власничке регистре и судску власт. По својој природи упоредива је са зеленом линијом на Кипру, јер спречава преливање суверенитета једног ентитета на другог, чиме се конзервира подела надлежности успостављена Дејтонским споразумом.[1248] Чињеница да ниједан орган БиХ нема право на директну територијалну принуду унутар ентитета без њихове сагласности потврђује да је суверенитет БиХ подељен дуж ове линије. Међуентитетска линија разграничења тако добија својство уставноправне категорије којом је територијални досег ентитетске власти трајно фиксиран Дејтонским споразумом.[1249]

7.8.5.2. Преамбула Устава БиХ: „Конститутивни народи" наспрам грађанског суверенитета

Централни стуб дејтонске архитектуре није грађанин као појединац, већ 'конститутивни народ' као колективни субјект права. Преамбула Устава БиХ експлицитно именује Бошњаке, Хрвате и Србе као конститутивне народе, чиме се уводи потпуно другачија логика суверенитета од оне која доминира у западним либералним демократијама. Према појединим тумачењима међународног права, конститутивност народа је јача од територијалног суверенитета саме државе. Ово је потврђено кроз чувену одлуку Уставног суда БиХ о конститутивности народа (У 5/98), која је нагласила да ентитети не могу бити ексклузивни простори једног народа, али је истовремено потврдила да БиХ није 'грађанска република' већ сложена заједница народа.[1250]

Док појам 'грађанина' подразумева унитарни суверенитет (један човек, један глас), појам 'конститутивних народа' захтева консензус (вето) и паритет. Без разумевања ове дистинкције, немогуће је објаснити опстанак Републике Српске; она није само административна јединица, већ правни израз конститутивности српског народа којој је у Дејтону призната територијална димензија.[1251]

[1247]*Ibid.,* Annex 4 (Constitution of Bosnia and Herzegovina), Art. I(4).
[1248]UN Security Council Resolution 186 (1964); Hannum, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination*, 3–15.
[1249]Crawford, *The Creation of States in International Law,* 558–562.
[1250]*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, Annex 4 (Constitution of Bosnia and Herzegovina), 1995, Preamble; U 5/98, Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, 1 July 2000.
[1251]Dimitrijević, "Teritorije pod međunarodnom upravom", 203–223.

7.8.6. Питање преноса надлежности и доктрина „изворног Дејтона“

Устав Републике Српске, иако се повремено најављује нови оквир, тренутно потврђује њену посвећеност Дејтонском споразуму и положај равноправног ентитета унутар БиХ. Конституисање Републике Српске проистекло је из потребе за очувањем идентитета српског народа, што је у складу са међународноправним принципима о заштити конститутивних народа. Своју легитимност Република Српска црпи двоструко: из унутрашњег права (одлука Народне скупштине Републике Српске) и међународног права (Анекс 4).[1252]

Теза о потпуној независности Републике Српске у постојећем међународном поретку чешће је политички него правно утемељена. Право на самоопредељење у савременом међународном праву ограничено је принципом територијалног интегритета постојећих држава, а његова промена у пракси зависи од ширег међународног консензуса. Покушаји враћања надлежности са државног на ентитетски ниво суочавају се са институционалним ограничењима, јер захтевају политичку и уставну процедуру унутар Парламентарне скупштине БиХ. Уставни систем БиХ стога остаје структура трајних тензија између ентитета и централних институција.[1253]

Иако је правно немогуће реверзибилно деловати на пренете надлежности без квалификоване већине у Парламентарној скупштини БиХ, политичка реторика о „изворном Дејтону“ одржава неопходну конституционалну напетост. Пренете надлежности нису извор суверенитета, већ остају у домену функционалног аранжмана власти који је подложан преиспитивању. За Републику Српску, легитимитет произилази из њеног оснивања и међународног признања у Дејтону, док је спор око надлежности само површински правни израз дубљег, нерешеног спора о суштини државног уређења.[1254]

7.8.6.1. Економска и монетарна димензија суверенитета: Централна банка као инструмент међународног патроната

У класичној теорији државе, суверенитет обухвата и монетарни суверенитет – право државе да управља сопственим новцем, утврђује каматне стопе и контролише девизне резерве. БиХ је Анексом 4 успоставила монетарни систем који одступа од овог начела. Члан VII Устава

[1252]Устав Републике Српске, Преамбула, чл. 1; General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, Annex 4 (Constitution of Bosnia and Herzegovina), 1995.
[1253]Petar Kunić, „Tendencije u deformaciji Dejtonskog ustava,“ 2024, https://nvoblforum.com/wp-content/uploads/2024/01/Pogledi-dr-Kunic-Tendencije-u-deformaciji-Dejtonskog-ustava.pdf
[1254]*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, Annex 4 (Constitution of Bosnia and Herzegovina), 1995, Art. III; Venice Commission, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*, CDL-AD(2005)004, paras. 10–15.

БиХ предвиђа оснивање Централне банке, али уз ограничења која је дефинишу као институцију без кључних прерогатива централне монетарне власти.[1255]

Специфичан пример деловања међународног фактора у уставном систему огледао се у одредби према којој су првих шест година Управни одбор Централне банке чинили гувернер и три члана, при чему гувернер није могао бити држављанин БиХ нити било које суседне државе, већ га је именовао Међународни монетарни фонд (ММФ) након консултација са Председништвом.[1256] Овакав правни аранжман потврђује да је БиХ у свом суштинском економском сегменту успостављена као међународни кондоминијум, где је право на емисију новца и управљање валутом одузето домаћим политичким субјектима и пренесено на међународне технократе.[1257]

Централна банка БиХ заснована је на моделу валутног одбора. Овај модел правно забрањује Банци да кредитира државу и обавезује је да свака јединица конвертибилне марке буде у потпуности покривена девизним резервама у еврима. У политичком дискурсу овај модел се везује за постизање монетарне стабилности, мада се из међународноправне перспективе он очитава као ерозија монетарног суверенитета. Држава која нема капацитет да води самосталну каматну политику или да делује као зајмодавац у последњој инстанци не располаже пуним економским суверенитетом.[1258]

7.8.6.2. Судски суверенитет и улога страних судија у Уставном суду БиХ: Међународна арбитража као сурогат суверене воље

Суверена власт државе подразумева искључиву надлежност њених органа над њеном територијом и становништвом.[1259] Међутим, БиХ је Анексом 4 Општег оквирног споразума за мир (Устав БиХ) успоставила систем који се у теорији тумачи као радикалан отклон од начела суверене једнакости држава. Члан VI, став 1(а) Устава БиХ изричито предвиђа да три члана Уставног суда именује председник Европског суда за људска права, уз забрану да они буду држављани БиХ или било које суседне државе. Овакво институционално решење указује на специфичан облик подељеног судског суверенитета у БиХ, будући да у тумачењу Устава

[1255] *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*, Annex 4 (Constitution of Bosnia and Herzegovina), 1995, art. VII.
[1256] GFAP, Annex 4, Art. VII(2).
[1257] О концепту „валутног одбора" као ограничењу суверенитета у транзиционим државама, упоредити са: Steve H. Hanke and Kurt Schuler, *Currency Boards for Developing Countries: A Handbook* (San Francisco: ICS Press, 1994), 35–42.
[1258] Kunić, „Tendencije u deformaciji Dejtonskog ustava."
[1259] *Charter of the United Nations*, Article 2, paragraph 1 (Начело суверене једнакости свих чланица УН).

учествују и судије које не произлазе из домаћег демократског легитимитета, чиме је домаћи уставни поредак подређен спољном арбитрирању.[1260]

Присуство страних судија у органу који врши уставносудску контролу огледа се кроз институционализовано учешће међународних субјеката у одлучивању о суштинским питањима државности. Одлуке о питањима попут статуса државне имовине или конститутивности народа доносе се у телу чији чланови не црпе легитимитет из унутрашњег демократског поретка, што БиХ сврстава у категорију sui generis државе под трајним међународним надзором.[1261]

Овакав судски режим директно еродира принцип изворне конститутивности народа на којем почива дејтонска архитектура. Уместо да Уставни суд буде место постизања унутрашњег консензуса, он је кроз учешће странаца претворен у механизам за наметање унитарних решења која нису предвиђена словом изворног Дејтона. Према мишљењу Венецијанске комисије, дуготрајно присуство страних судија је неспојиво са пуним суверенитетом и демократским стандардима које захтева чланство у Савету Европе.[1262]

Трајност овог модела указује на феномен „заробљеног суверенитета", где међународно право служи као „правни вео" за оспоравање права ентитета на самоорганизацију и очување надлежности. БиХ је тако држава у којој суверенитет не извире из унутрашњег поретка него из спољног мандата – и та инверзија није случајна него структурна.[1263]

7.8.7. Брчко Дистрикт као територијални кондоминијум и геостратешка варијабла дејтонског поретка

Статус Брчко Дистрикта функционише као кључна геостратешка и правна варијабла сукоба у БиХ. Коначна арбитражна одлука (1999) успоставила је специфичну међународноправну норму која је институционализовала мултиетничност изван ентитетског оквира, стварајући својеврстан територијални кондоминијум.[1264] За Републику Српску, статус Дистрикта је егзистенцијално питање повезаности њених западних и источних делова, док у

[1260]Dayton Constitution, Art. VI(1)(a). (Именовање тројице страних судија од стране председника Европског суда за људска права).
[1261]*Ibid*., art. VI(1)(a); U 1/11, Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, 13 July 2012; U 5/98 (Partial Decision III), Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, 1 July 2000.
[1262]European Commission for Democracy through Law, *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative* (Strasbourg, 11 March 2005), CDL-AD(2005)004, paras. 126–128.
[1263]Dimitrijević, "Teritorije pod međunarodnom upravom", 203–223. (Димитријевић анализира Уставни суд као део „међународне архитектуре управљања сукобом" која трајно суспендује пуни капацитет државности).
[1264]*Final Award of the Arbitral Tribunal for the Dispute over the Inter-Entity Boundary Line in the Brčko Area*, 5 March 1999, para. 11.

оквиру бошњачке политике он служи као стратешки излаз на реку Саву и средство за оспоравање компактности српског ентитета.[1265]

Брчко Дистрикт не може се посматрати само као административна аномалија, већ као правна и геостратешка јединица вишег реда у дејтонском поретку. Међународном арбитражом правна власт је суспендована и пренета на институције Брчко Дистрикта под међународним надзором Супервизора. Брчко тако осигурава узајамну зависност ентитета и спречава *de facto* раздвајање државе.[1266]

Дистрикт егзистира као системска аномалија која поседује широку аутономију, али често остаје између „привида и стварности".[1267] У научним расправама, Брчко се наводи као потенцијални модел за будућу федералну реорганизацију БиХ, али у пракси оно функционише као међународноправни осигурач против унилатералне сецесије. Без трајног територијалног решења које задовољава потребе континуитета оба ентитета, питање консолидације суверенитета у БиХ остаје трајно отворено и подложно међународном надзору.[1268]

7.8.7.1. Коначна арбитражна одлука и правна природа „Дистрикта" као међународног експеримента

Брчко Дистрикт није настао као резултат уставног договора домаћих актера, већ као производ „одложеног суверенитета" предвиђеног чланом V Анекса 2 Дејтонског споразума. Пошто преговарачи у Дејтону нису постигли консензус о припадности ове стратешке територије, успостављен је механизам међународне арбитраже. Коначна арбитражна одлука из 1999. године дефинисала је Брчко као јединствену административну јединицу локалне самоуправе под суверенитетом БиХ, која истовремено функционише као кондоминијум оба ентитета. Ова одлука ужива статус обавезујућег правног акта са супрематијом над ентитетским надлежностима.[1269]

Иако се Брчко формално налази под суверенитетом БиХ и третира се као кондоминијум оба ентитета, ентитетска власт на овој територији је суспендована. Ентитети не могу вршити законодавну, извршну ни судску власт у Дистрикту, који је под директном надлежношћу властитих институција и међународним надзором супервизора. Упоредиви примери

[1265]Рајко Петровић, „Геостратешки значај Брчко Дистрикта," *Дипломатија и безбедност*, бр. 1 (2021): 81.
[1266]Final Award of the Arbitral Tribunal for the Dispute over the Inter-Entity Boundary Line in the Brčko Area, 5 March 1999, paras. 9–11; Annex to the Final Award, 5 March 1999, para. 12.
[1267]Enes Pašalić, „Brčko distrikt BiH: Između simulakruma i realnosti," *Društvene i humanističke studije* 7, br. 2(19) (2022): 306.
[1268]Lejla Lilić, *Brčko Distrikt – Država, politika i društvo u BiH* (Sarajevo: University Press, 2011), 435–436.
[1269]Final Award of the Arbitral Tribunal for the Dispute over the Inter-Entity Boundary Line in the Brčko Area, 5 March 1999, para. 11.

суспензије јурисдикције под међународним надзором познати су у пракси: мисија УНТАЕС у Источној Славонији, управа УНМИК на Косову, међународна управа у Мостару 1994–1996. и надзор МИНУРСО над нерешеним статусом Западне Сахаре. Брчко дистрикт је, међутим, јединствен по томе што је таква суспензија трајно институционализована унутар признате суверене државе путем уставног амандмана.[1270]

7.8.7.2. Брчко као „геостратешка баријера" и ерозија територијалног континуитета

Геостратешка димензија Брчког директно утиче на положај Републике Српске. Статус Дистрикта прекида територијални континуитет између западног и источног дела ентитета, што се у правној теорији класификује као чинилац који може утицати на квалификацију пуног капацитета државности. Монтевидео конвенција из 1933. утврђује територију као један од критеријума државности, али не захтева експлицитно територијалну компактност – тај услов произилази из правнотеоријске интерпретације.[1271]

Додатно, Амандман I на Устав БиХ (2009. година) инкорпорирао је статус Дистрикта у саму уставну материју, дајући му право директног приступа Уставном суду БиХ у случајевима спорова са ентитетима. То показује еволуцију Дистрикта из мировне арбитраже у трајни уставни инструмент за уравнотежење (и ограничавање) моћи ентитета. Тиме је међународно право послужило као архитекта географског инжењеринга, обезбеђујући да БиХ опстане као сложена заједница не кроз унутрашњи консензус, већ кроз наметнуту територијалну дисконтинуираност суверенитета ентитета.[1272]

7.8.8. Закључна разматрања: БиХ као модел „нормативизације фактицитета" и дисоцираног суверенитета

Компарација БиХ са другим случајевима анализираним у овом раду не служи као илустрација него као аналитички тест. Сомалиленд већ три деценије одржава стабилне институције, испуњава све критеријуме Монтевидео конвенције и остаје непризнат јер ниједна велика сила нема интерес за ревизију афричке политичке карте.[1273] Западна Сахара поседује правни континуитет несамоуправног статуса и потврђено право на самоопредељење и то право остаје неостварено, јер Мароко блокира референдум а спољни притисак је недовољан. БиХ се одликује ограниченим степеном унутрашњег политичког консензуса и специфичном

[1270]*Ibid.*; *Constitution of Bosnia and Herzegovina*, Amendment I (Brčko District), 2009; United Nations Security Council Resolution 1037 (1996); United Nations Security Council Resolution 1244 (1999); United Nations Security Council Resolution 690 (1991); *Memorandum of Understanding on the Administration of Mostar*, 5 July 1994.
[1271]Петровић, „Геостратешки значај Брчко Дистрикта," 79–83.
[1272]Constitution of Bosnia and Herzegovina, Amendment I (Brčko District), 2009; Dimitrijević, „Teritorije pod međunarodnom upravom," 203–223.
[1273]Sterio, *The Right to Self-Determination under International Law*, 140–165.

институционалном структуром, док њен опстанак у значајној мери зависи од консензуса великих сила о очувању регионалне стабилности, који функционално надокнађује оба ова структурна ограничења. Три случаја, три различита исхода и ниједан не произлази из логике правних критеријума.[1274]

Тај закључак има шире теоријске импликације. Ако државност у савременом поретку не следи из испуњености Монтевидео критеријума него из геополитичке функционалности, онда декларативна теорија описује норму, а не праксу и то не као случајно одступање него као структурно правило. Жан Д'Аспремонов (*Jean D'Aspremont*) скривени конститутивизам, анализиран у претходним поглављима у случају БиХ добија свој можда најпарадоксалнији облик: не ради се о томе да признање ствара државност тамо где критеријуми нису испуњени, него о томе да међународни патронат одржава државност тамо где унутрашња воља за њом није јединствена.[1275] Марти Коскенниеми (*Martti Koskenniemi*) би ту динамику описао као апологију геополитичке стабилности која се облачи у језик универзалних правних принципа.[1276]

Република Српска у том оквиру заузима особено место које ниједан други случај у овом раду не заузима. Она није непризнат ентитет попут Сомалиленда нити окупирана територија попут Западне Сахаре, она је међународно верификована јединица унутар државе чији суверенитет је дисоциран до границе правне фикције. Анцилотијев критеријум независности, анализиран у одељку о Северном Кипру, у случају РС открива исту структурну слабост коју смо анализирали код ТРСК: зависност од спољног актера замењује зависност од матичне државе, а Монтевидео критеријуми ту замену не региструју.[1277] Разлика је у томе што је зависност ТРСК од Турске нелегална и санкционисана колективним непризнавањем, а зависност РС од ОХР-а уговорно утврђена и институционализована кроз Анекс 10 и Бонска овлашћења. Исти структурни проблем, два потпуно различита правна исхода и та разлика произлази пре свега из геополитичког односа снага.[1278]

Република Српска је настала из унилатералне воље српског народа, прошла кроз ратни фактицитет и завршила као ентитет чије границе суверенитета одређује не домаћи правни

[1274]Zunes and Mundy, *Western Sahara,* 380–395.
[1275]D'Aspremont, *Formalism and the Sources of International Law*, 148–155.
[1276]Koskenniemi, *From Apology to Utopia*, 566–570.
[1277]Anzilotti, издвојено мишљење у *Customs Regime between Germany and Austria*, PCIJ Advisory Opinion, Series A/B, No. 41 (1931).
[1278]General Framework Agreement for Peace, Annex 10, Article II; Peace Implementation Council, Bonn Conclusions, 10 December 1997, Section XI.2.

поредак него воља међународног супервизора чији је мандат сам по себи правно оспорен.[1279] Та путања показује да у савременом поретку државност не мора бити ни пуна ни независна да би била реална – довољно је да је велике силе угради у међународни уговор и да је тај уговор одржив докле год постоји интерес за његовим одржавањем. Сомалиленд тај интерес нема. БиХ га има. Разлика међу њима није превасходно правне природе.[1280]

[1279]Venice Commission, Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina, CDL-AD(2005)004, paras. 84–89.
[1280]Crawford, *The Creation of States in International Law*, 19–26.

Закључак

I Уводна разматрања и историјска синтеза

Ова докторска дисертација бавила се питањем од кога, у крајњој линији, зависи да ли ће неки ентитет постати држава – од објективног задовољења правних критеријума или од политичке воље оних који у датом историјском тренутку располажу моћи да такву одлуку наметну. Полазиште истраживања чинила је државност схваћена као емпиријска појава, као нешто што постоји на терену пре и независно од правне квалификације, те тек потом њено сагледавање кроз призму норми међународног јавног права. Тај методолошки избор није случајан. Управо зато што државност претходи праву, а право накнадно обликује и легитимише оно што је већ настало, истраживање је морало кренути од факта, а не од норме.

Кроз седам поглавља, анализа је обухватила историјску генезу државности, теоријске оквире за разумевање признања, нормативну архитектуру критеријума из Монтевидео конвенције, улогу чина (не)признања као таквог у међународном праву, те компаративне студије савремених ентитета чији статус остаје споран. Хипотезе постављене у уводном делу рада провлачиле су се као водеће нити кроз сваки од тих сегмената, а овај закључак има задатак да их сабере, верификује и артикулише научни допринос до кога је истраживање довело. Осим потврде хипотеза, у овом закључку анализирају се и практичне последице налаза, нуде се препоруке за будући нормативни развој и отварају се правци за даља истраживања.

Историјска анализа, којом је обухваћен распон од примитивних облика удруживања у раним људским заједницама до разградње вишенационалних федерација крајем двадесетог столећа, открила је константу која прожима читаву дисертацију. Механизми легитимисања суверене власти мењали су се из епохе у епоху, прилагођавајући се доминантним идеолошким обрасцима, али потреба за неком врстом спољашње потврде државности – била она уобличена као божански благослов, царски декрет или колективно признање – никада није ишчезла. У антици је ауторитет владара извиран из деификације: питање фактичке способности управљања није имало самосталну правну тежину све док је божанско порекло остајало неоспорено. Феудални поредак Средњег века задржао је вертикалну структуру, додавши јој институт хомагијума, при чему се суштина није мењала – легитимитет је долазио одозго, било од папе или од цара.

Заокрет наступа у тренутку када европски суверени почињу да истичу формулу *rex in regno suo est imperator*. Тиме се признање преображава из вертикалног у хоризонтално, односно између ентитета који себе доживљавају као једнаке – што се може означити као

претеча модерног института признања. Вестфалски мир закључен 1648. године обично се означава као тачка формализације тог прелаза, али било би погрешно приписати му значај који историјски није имао. Мирови из Оснабрика и Минстера нису утврдили универзалну суверену једнакост; они су успоставили баланс моћи унутар хришћанске Европе. Османско царство, кинеске династије, афричка краљевства – све су то били ентитети који су често ефективније управљали својим територијама него многе европске државе тога доба, а ипак су били унапред искључени из тог система. Тзв. стандард цивилизације, чији се развој везује за деветнаесто столеће, може се посматрати као директна последица: ентитет је морао да испуни европске моделе управљања да би уопште ушао у круг субјеката међународног права. Политички критеријум је, дакле, од самог почетка стајао изнад фактичког.

За централну тезу дисертације, овај налаз има кључне импликације. Он указује на то да међународно право, кад год се суочавало с питањем ко може бити држава, никада није функционисало као затворени нормативни систем способан да самостално произведе одговор. Од божанског декрета, преко припадности хришћанском цивилизацијском кругу, до Метерниховог концерта великих сила и критеријума формулисаних у Монтевидео конвенцији – увек је постојао додатни елемент, по правилу политичког карактера, без кога формални критеријуми нису имали снагу да произведу субјективитет. Мењала се форма; суштина је остајала непромењена. Линија континуитета од стандарда цивилизације до савременог условљеног признања упућује на то да је оно што у дисертацији називамо хиперреализмом – структурна константа међународног поретка, а не повремени изузетак.

Деветнаести век донео је квалитативну промену у погледу форме коју тај додатни елемент добија. Признање постаје колективни механизам геополитичког обликовања. Бечки конгрес из 1815. године институционализовао је хијерархију у којој ефективна власт мањег ентитета сама по себи није водила суверенитету; за то је био потребан благослов пентархије великих сила. Берлински конгрес из 1878. године довео је ову праксу до крајњих консеквенци: Србија и Црна Гора признате су уз наметнуте услове заштите мањина, тако да је акт признања – а управо је овде кључно уочити признање не као формалну радњу, него као суштински политички акт – већ тада функционисао као средство условљавања, а не као неутрална констатација чињеничног стања. Процес настанка српске државности нарочито је поучан у том контексту: Србија је изградила готово све елементе унутрашњег суверенитета деценијама пре Берлинског конгреса (Сретењски устав из 1835. године сведочи о томе), па ипак – фактицитет без легалитета остајао је непотпун у равни међународних односа.

Двадесети век додао је нове слојеве. Мандатни систем Друштва народа увео је нешто што би се могло описати као правна симулација државности – статус ентитета био је првенствено значајан за приступ међународном правном саобраћају, а не за питања унутрашње управе. Још значајнији био је талас деколонизације после Другог светског рата. Он је изнедрио ентитете који су располагали искључиво правном државношћу (*juridical statehood*), без емпиријске способности вршења власти. Роберт Џексон (*Robert Jackson*) систематски је описао овај феномен и означио га термином квази–држава, указујући на кључну чињеницу: такви ентитети задржавали су пуноправни субјективитет искључиво захваљујући чину признања и подршци међународне заједнице. Реч је о раном емпиријском доказу да признање – схваћено сада не као техничка радња, него као акт с конститутивним потенцијалом – у савременој епохи може одржати ентитет у животу и онда када би по свим објективним мерилима морао престати да постоји.

Крај столећа, обележен распадом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Савеза Совјетских Социјалистичких Република, кристализовао је сукоб између права и политике на начин који се тешко може оспорити. Бадинтерова комисија квалификацијом о процесу распада отворила је правни простор за стицање субјективитета бивших република. Смернице Европске заједнице из децембра 1991. увеле су демократске стандарде и захтеве заштите мањина као предуслове за признање, чиме је сам акт признања претворен из неутралне констатације у инструмент политичке кондиционалности. Истовремено, Руска Федерација наследила је континуитет СССР-а на основу колективне дипломатске ноте чланица Европске заједнице и Сједињених Америчких Држава, док је Савезној Републици Југославији то право ускраћено упркос аналогним фактичким аргументима. Једна наследница добија континуитет без преиспитивања, другој се он одузима кроз политички акт. Тешко је замислити јаснији доказ тезе да политика моћи остаје примарна у односу на правне норме кад год је на дневном реду питање постанка или нестанка држава.

Осим дескриптивних налаза, историјска синтеза омогућава и једну концептуалну дистинкцију која се провлачи кроз читав рад: разлику између фактичког и правног настанка државе. Фактички настанак одвија се на терену – кроз успостављање контроле, организацију власти, формирање становништва. Правни настанак одвија се у сфери међународних односа – кроз акт признања којим ентитет стиче приступ субјективитету. Ова дистинкција чини методолошку основу на којој почива провера свих постављених хипотеза.

II Верификација хипотеза

Средишњи задатак ових закључних разматрања јесте обједињавање доказног материјала прикупљеног у сваком сегменту дисертације и његово сучељавање с постављеним хипотезама. Свака хипотеза испитивана је на историјској, доктринарној и компаративној грађи, а студије савремених случајева послужиле су као емпиријска провера теоријских поставки. Логика аргументације у начелу је следила образац: полазна теза, доктринарни оквир, емпиријски доказ кроз студије случаја, завршна оцена – мада поједине хипотезе захтевају и другачији приступ, о чему ће бити речи.

1. Централна хипотеза: хиперреализам и превага политике над правом

Централна хипотеза гласила је да процес настанка држава у међународном праву није примарно правно регулисан, него да остаје подређен политици моћи великих сила, при чему се правне норме користе за накнадну легитимацију геополитичких интереса. Теоријски темељ ове хипотезе почива на концепту хиперреализма, развијеном у дисертацији као аналитичко оруђе за разумевање односа права и политике на тачки сусрета где се одлучује о судбини ентитета. Под хиперреализмом подразумева се пракса у којој међународно право системски делује као *post festum* оправдање политичких одлука водећих сила, а не као самосталан нормативни систем који унапред одређује исход.

Провера је спроведена кроз сваки сегмент анализе и резултати су недвосмислени. Историјски део показао је да је од Берлинског конгреса, преко мандатног система, па до деколонизације, признање непрекидно служило као средство политичког арбитрирања ниједан значајнији случај настанка државе у том периоду не може се објаснити без позивања на интересе великих сила. Теоријски део указао је на то да ни декларативна, ни конститутивна теорија признања, па ни мешовита, не дају задовољавајући одговор на стварну праксу; свака од њих пружа парцијално објашњење, али ниједна не захвата суштину арбитрерности. Нормативна анализа Конвенције из Монтевидеа показала је, опет, да формални критеријуми јесу нужна, али не и довољна претпоставка стицања субјективитета.

Међу свим анализираним случајевима, БиХ пружа можда најснажнији емпиријски доказ. Међународна заједница признала је овај ентитет 1992. године у тренутку када он није задовољавао критеријуме ефективне власти – признање је имало креативно дејство јер није констатовало затечено стање, већ је створило правни основ за ентитет који на терену није функционисао као јединствена суверена целина. Дејтонски мировни споразум из 1995. године доводи ту динамику до крајности. Начело ефективности (*ex factis jus oritur*) превладало је над начелом легалитета, а право је послужило да ратно стање на терену добије правну форму. Територијална подела у размери 51 према 49 – и ово ваља рећи без околишања – није

произашла ни из каквог правног резоновања, него из голе војне арбитраже коју су преговарачке стране прихватиле под притиском исцрпљености. Дакле, и овде – право је следило политику, а не обрнуто.

Додатну тежину аргументацији даје поређење распада СФРЈ и СССР–а. Бадинтерова комисија оспорила је континуитет Савезне Републике Југославије; Руској Федерацији тај исти континуитет признат је без расправе. Објаснити овакву асиметрију позивањем на правне норме једноставно није могуће. У униполарном тренутку после Хладног рата, западне силе имале су стратешки интерес да Русију третирају као наследницу СССР–а зарад контроле нуклеарног арсенала, док је разбијање Југославије одговарало сасвим другачијим рачуницама. Исти правни институт – континуитет државе примењен је дијаметрално различито у два аналогна случаја, без икакве измене нормативног оквира, искључиво на основу политичке процене.

Начин на који је Европска заједница управљала процесом признавања нових држава из СФРЈ заслужује посебну пажњу. Као што је детаљно анализирано у четвртом поглављу, Смернице од 16. децембра 1991. године поставиле су демократски стандард, заштиту мањина и нуклеарну безбедност као услове – критеријуме за које дотадашња доктрина и пракса нису давале упориште. Ти услови нису примењени уназад на раније признате државе, нити универзализовани за будуће случајеве; били су *ad hoc* инструменти скројени за конкретну ситуацију. Бадинтерова комисија у Мишљењу бр. 5 констатовала је да Хрватска не задовољава услове услед недовољне заштите српске мањине, али Хрватска је ипак призната – политичка воља претежних актера надјачала је правну препоруку. Ово је, можда, најчистија илустрација онога о чему говори централна хипотеза: правна норма формулисана је, али суспендована чим се нашла на путу политичком императиву.

2. Прва помоћна хипотеза: критеријуми Монтевидео конвенције као нужни, али недовољни услови

Овом хипотезом заступа се став да четири критеријума државности – стално становништво, дефинисана територија, ефективна влада и способност ступања у међународне односе – имају својство нужних, али не и довољних услова за стицање субјективитета. Конвенција из Монтевидеа из 1933. године остаје једини мултилатерални покушај кодификације објективних критеријума државности, али је међународна пракса потврдила другачију реалност: упоредо са изворним захтевима, дефакто егзистира и пети критеријум – консензуално признање постојећих држава, превасходно великих сила.

На примеру Сомалиленда најадекватније се тестира ова хипотеза, с обзиром на то да његов статус у потпуности показује примат политичког консензуса над формалним правним критеријумима. Од 1991. године тај ентитет задовољава све што Конвенција тражи: стално становништво од, према проценама, приближно 4,2-4,3 милиона (званичан попис никада није спроведен); територију од око 137.600 квадратних километара чије се границе подударају с границама некадашњег Британског протектората; ефективну владу засновану на хибридном моделу у коме традиционалне институције (Дом старешина – *Guurti*) коегзистирају с дводомним парламентом и вишестраначким изборима; те способност одржавања међународних веза кроз канцеларије у преко двадесет земаља, укључујући САД, Велику Британију и Етиопију. На референдуму из 2001, 97,1 одсто грађана подржало је обнову суверенитета. Па ипак – Афричка унија и шира међународна заједница не признају му државност.

Парадокс постаје потпун тек у поређењу са Сомалијом, чија је детаљна анализа спроведена у шестом поглављу. Деценијама суштински неуспешна држава – без функционалне централне власти, с фрагментираном територијом, хроничном безбедносном кризом – а ипак задржава неокрњени субјективитет, чланство у Уједињеним нацијама и пуни дипломатски капацитет. Скот Пег (*Scott Pegg*) је упозорио на ову аномалију, а она доиста доводи у питање сам темељ легалистичког модела: чињенично задовољење свих критеријума у случају Сомалиленда не производи субјективитет, док очигледно незадовољење истих у случају Сомалије не доводи до његовог губитка. Другим речима, критеријуми из Монтевидеа нису потребни за очување државности, нити довољни за њено стицање. Колико год ова констатација звучала радикално, чињенице је потврђују.

Извештај мисије Афричке уније у Сомалиленд из 2005. године пружа додатну потпору. Мисија је констатовала подударност граница ентитета са колонијалним оквирима из 1960. године и напредак у успостављању демократске управе, закључивши да се овај пример издваја као уникум на афричком тлу. Упркос томе, признање није уследило – превагнула је бојазан од прецедентног ефекта на остале афричке границе. Начело *uti possidetis juris*, осмишљено да заштити управо колонијалне границе, употребљено је контрапродуктивно: уместо да заштити границе Сомалиленда, послужило је за одржавање вештачке уније која је давно пропала. Овде се не ради о правном тумачењу – ради се о политичком избору прерушеном у правну аргументацију, што потврђује да правни принципи нису вредносно неутралне величине, већ да њихов садржај зависи од контекста у коме се примењују.

3. Друга помоћна хипотеза: конститутивно дејство признања у стварности

Другом помоћном хипотезом постављена је теза да институт признања, иако га доминантна доктрина формално квалификује као декларативан, у стварности производи конститутивне последице. Управо овде долази до изражаја значај сагледавања признања као таквог – не само кроз призму теоријских подела на декларативно и конститутивно, него и кроз анализу онога што акт признања конкретно ствара, мења или укида у правном положају ентитета. Истраживање је показало да без признања ентитет остаје у стању недовршене функционалне државности: правно постоји, али политички је маргинализован и лишен могућности да оствари пуни капацитет. То стање – својеврсни правни лимбо – теоријски не би требало да постоји ако се прихвати декларативна теорија, а ипак постоји.

Случај тзв. Косова и Метохије послужио је као главна емпиријска провера. Декларација о независности из 2008. године, узета за себе, није изменила фактичко стање: *КФОР* и *УНМИК* деловали су и пре и после тог акта, привремене институције функционисале су у истом обиму, а територијални спор с Републиком Србијом остао је отворен. Оно што је, међутим, признање од стране близу стотину држава произвело јесте ефекат суштинског значаја: тзв. Косово добило је приступ Међународном монетарном фонду и Светској банци – институцијама без којих је економска одрживост немогућа – као и чланство у Међународном олимпијском комитету. Ту се уочава оно што чини суштину конститутивног дејства: признање није констатовало нешто што већ постоји, него је створило нешто што без тог акта не би постојало. Без признања, тзв. Косово би остало правни вакуум под међународном управом; са признањем, постало је ентитет који функционише као држава упркос оспоравању значајног дела међународне заједнице.

Саветодавно мишљење Међународног суда правде из 2010. године на индиректан начин потврђује ову тезу. Суд је избегао да се изјасни о суштинском питању – да ли је сецесија тзв. Косова легитимна по међународном праву – и уместо тога одговорио на уже, техничко питање: да ли Декларација о независности крши Резолуцију 1244. Одговор је био негативан. Тако узак приступ имао је последицу коју Суд вероватно није предвидео: остављен је простор да политички процес признања конституише ентитет, без правне провере легалности самог акта сецесије. Суд је тиме, можда и нехотично, потврдио конститутивну природу признања. Пошто ауторитативни правни одговор о легалности изостаје, признање појединачних држава остаје једини основ на коме тзв. Косово гради свој субјективитет.

Обрнуту верификацију нуди случај Тајвана. Тај ентитет без остатка задовољава све критеријуме декларативне теорије: готово двадесет и четири милиона становника, јасно одређену територију, демократски изабрану владу, способност одржавања дипломатских веза.

Судови страних држава де факто признају испуњеност услова за државу. Па ипак, политика једне Кине условљава одсуство широког формалног признања: Народна Република Кина прети економским санкцијама свакој држави која би признала тајвански суверенитет. Претње силом – *per se* повреда Повеље УН – у пракси спречавају стицање субјективитета. Тајван тиме постаје огледална слика тзв. Косова: тзв. Косово располаже признањем без пуне ефективности, Тајван располаже пуном ефективношћу без признања. Чини се да управо та доктринарна противречност нуди најубедљивији аргумент против обе класичне теорије признања: ни декларативна ни конститутивна теорија не могу истовремено да понуде објашњење за оба случаја. У оба случаја, пресудно је управо признање – а не фактичко стање.

Анализа конкретних последица додатно расветљава конститутивну природу овог акта. Признањем је тзв. Косову отворен приступ глобалним финансијским институцијама, кредитним линијама и развојној помоћи; омогућено му је закључивање билатералних споразума о трговини, визном режиму и полицијској сарадњи – правних радњи формално недоступних непризнатим ентитетима. Тајван је, напротив, приморан на институционалне сурогате: канцеларије за трговину уместо амбасада, а уместо формалних дипломатских односа ослања се на Закон о односима са Тајваном (*Taiwan Relations Act*) из 1979. године – унилатерални акт америчког Конгреса, који не ствара међународноправну обавезу. Конститутивно дејство признања има, дакле, две димензије: позитивну, која ствара субјективитет (случај тзв. Косова), и негативну, која га ускраћује упркос испуњености свих објективних услова (случај Тајвана). Управо та двострукост показује да је чин признања као такав – а не теоријска класификација признања – онај елемент који у пракси одлучује о судбини ентитета.

4. Трећа помоћна хипотеза: селективна примена права на самоопредељење

Трећом помоћном хипотезом тврдило се да се начело самоопредељења народа примењује селективно, зависно од геополитичких интереса доминантних актера. Најупечатљивији доказ за ову тезу пружа случај Бугенвила (*Bougainville*). На референдуму из 2019. године, 97,7 одсто становништва гласало је за независност од Папуе Нове Гвинеје – плебисцитарни легитимитет какав нема преседана у савременој историји сецесионистичких покрета. Па ипак, парламент матичне државе до данас одлаже изјашњавање, Мировни споразум из Араве предвиђа да коначну одлуку доноси управо он, а независност остаје на чекању. Како објаснити да скоро стопроцентна воља народа није довољна? Основу одговора чини напетост између два начела која Повеља Уједињених нација штити подједнако: права на самоопредељење и територијалног интегритета. Пракса указује на то да је самоопредељење

доследно примењивано готово искључиво у процесу деколонизације; у неколонијалним контекстима, његова примена зависила је од тога коме одговара.

Верификација је спроведена упоредном анализом Источног Тимора и Западне Сахаре – два случаја утемељена на истом правном основу, а с потпуно различитим исходима. Источни Тимор стекао је независност на референдуму 1999. године, на коме је 78,5 одсто грађана одбацило аутономију у оквиру Индонезије. До тог исхода дошло је захваљујући промењеним околностима: завршетком Хладног рата нестао је стратешки значај Индонезије као антикомунистичког савезника, пад Сухартовог режима произвео је унутрашњу нестабилност, а међународни притисак достигао је ниво на коме је ауторизовано распоређивање снага ИНТЕРФЕТ на основу Поглавља VII Повеље. Формализација суверенитета завршена је 2002. године пријемом у пуноправно чланство Уједињених нација. У случају Источни Тимор (Португал против Аустралије), судије Шигеру Ода (*Shigeru Oda*) и Кшиштоф Скубишевски (*Krzysztof Skubiszewski*) потврдили су да право на самоопредељење поседује карактер обавезе *erga omnes*.

Западна Сахара, насупрот томе, остаје замрзнути сукоб. Саветодавним мишљењем из 1975. године Међународни суд правде утврдио је да Мароко нема легитиман правни основ за анексију. Уједињене нације деценијама инсистирају на референдуму; Хјустонски споразум из 1997. године и оба Бејкерова плана покушавали су да обезбеде спровођење самоопредељења. Сви покушаји остали су без резултата, пошто Мароко ужива подршку Француске као сталне чланице Савета безбедности, чији де факто вето онемогућава принудне мере. Подршка САД мароканском суверенитету додатно блокира сваки помак. Укључивање Западне Сахаре у трговинске споразуме Европске уније и Марока служи као најупечатљивији пример феномена који би се могао назвати легализованим непризнавањем – Европска унија економски легитимише *de facto* контролу Рабата, истовремено избегавајући *de iure* признање. Суд правде Европске уније тестирао је легалност ових споразума, али практични исход увек је био исти: економски интереси чланица превагнули су над правним начелима. Посреди је институционализована форма хиперреализма на наднационалном нивоу – организација која себе промовише као нормативну силу (*normative power Europe*) систематски крши начело које заступа.

Бугенвил, с којим смо отворили анализу ове хипотезе, тиме добија теоријски оквир. За разлику од Источног Тимора, где је промена геополитичких околности отворила пут самоопредељењу, и за разлику од Западне Сахаре, где га стална чланица Савета безбедности блокира, Бугенвил (*Bougainville*) показује трећу варијанту: самоопредељење канализовано

кроз консензуални оквир који матична држава може бесконачно одлагати. Поређење с тзв. Косовом чини контраст још оштријим: тамо је једнострана сецесија легитимисана доктрином *sui generis* уз подршку великих западних сила. Исто начело – право на самоопредељење – добија радикално различиту примену зависно од тога ко стоји иза ентитета који на њега претендује.

5. Четврта помоћна хипотеза: селективна примена непризнања

Ако признање подлеже селективности, да ли исто важи и за непризнање? Четврта помоћна хипотеза полазила је од претпоставке да непризнање, иако теоријски функционише као механизам заштите међународног легализма у случајевима противправних сецесија, у пракси подлеже истој селективности као и признање. Теоријски основ чини начело *ex injuria jus non oritur* – из противправног дела не може настати право. Ово начело поставља оквир за колективно непризнавање, према којем међународна заједница има обавезу суздржавања од признања ентитета насталих кршењем императивних норми општег међународног права (*jus cogens*).

Пример ТРСК оличава стриктну примену начела *ex injuria jus non oritur*. Резолуцијама 541 и 550, Савет безбедности позвао је све државе на непризнавање, квалификујући турску интервенцију из 1974. године као агресију. Женевска конвенција у члану 49 забрањује колонизацију од стране окупационе силе, а масовно насељавање турских држављана квалификовано је као кршење когентне норме. Демографски инжењеринг има за циљ правно обесмишљавање права грчких Кипрана избеглица на повратак. Колективно непризнавање доследно се спроводи четири и по деценије.

Истраживање је, међутим, показало да се идентично начело не примењује једнообразно. После сукоба с Грузијом 2008. године, Руска Федерација признала је Абхазију и Јужну Осетију, што су западне државе осудиле позивајући се на територијални интегритет и начело *ex injuria jus non oritur*. Истовремено, многе од тих истих држава признале су тзв. Косово – упркос ставу Републике Србије да је сецесија извршена противно Резолуцији 1244 и да је НАТО интервенција из 1999. године била противправна. Одбијање Ананновог плана од стране грчких Кипрана на референдуму 2004. године, након чега је међународна заједница ипак наставила да подржава Републику Кипар, додатно потврђује тезу: воља народа изражена на референдуму није пресудна ни у контексту непризнања. И признање и непризнање служе као средства геополитичког калкулуса.

Конструкт полусуверенитета ТРСК – правна форма државности задовољена, али политичка суштина подривена апсолутном зависношћу од Турске – разоткрива границе класичних критеријума независности. Закључак који се намеће јесте да непризнање није аутоматска правна последица противправности, него селективни инструмент: активира се кад одговара интересима доминантних актера (ТРСК), а суспендује кад тим интересима противречи (тзв. Косово). Та селективност није пука правна недоследност у техничком смислу – она је систем. Она је функционални императив поретка који ова дисертација описује као хиперреалистички.

6. Пета помоћна хипотеза: хиперреализам као доминантни оквир

Пета помоћна хипотеза синтетизује све претходне налазе у јединствену тезу: савремени поредак обележава хиперреализам – превага политике моћи над правним нормама, уз коришћење права као легитимацијског инструмента.

Хиперреализам се у дисертацији идентификује кроз неколико обележја присутних у свим студијама случаја. Прво: међународно право делује као накнадни легитимацијски механизам, активирајући се тек пошто политичка воља кључних актера одреди исход. Признање Босне и Херцеговине 1992. године, Дејтонски споразум 1995. године, признање тзв. Косова 2008. године – свуда је правна норма следила политичку одлуку. Друго: правни принципи нису вредносно неутралне величине, него инструменти чији садржај зависи од контекста. Начело *uti possidetis juris* штити Сомалију, али се окреће против Сомалиленда; начело *ex injuria jus non oritur* примењује се на ТРСК, а занемарује у случају тзв. Косова; самоопредељење омогућава независност Источном Тимору, а блокира се за Западну Сахару. Треће: формални критеријуми функционишу као нужни, али не и довољни услови – задовољавају их Сомалиленд и Тајван без стицања субјективитета, а не задовољава их БиХ 1992. године, па ипак добија признање. Четврто: институционална асиметрија у механизмима одлучивања – право вета сталних чланица Савета безбедности омогућава да мањина са структурном моћи блокира вољу огромне већине, као што показује случај Палестине.

Палестина оличава засебну, инверзну манифестацију хиперреализма. Ентитет који ужива признање више од сто четрдесет држава, статус државе посматрача нечланице при Уједињеним нацијама, потврду права на самоопредељење кроз саветодавна мишљења Међународног суда правде из 2004. године и из јула 2024. године (о правним последицама израелске окупације) – а ипак остаје онемогућен да оствари пуну државност. *De facto* вето САД у Савету безбедности блокира пуноправно чланство, чиме се потврђује нешто што би

требало да буде очигледно, али што формалистичке теорије упорно игноришу: воља већине није довољна кад јој се супротставља мањина с правом вета.

Палестински случај осветљава и то како статус државе отвара приступ правосудним механизмима. Приступање Римском статуту Међународног кривичног суда омогућило је активирање надлежности над територијом под израелском контролом. Поступак *Јужна Африка против Израела*, покренут 29. децембра 2023. године на основу Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, успоставља значајан преседан: по први пут се доктрина *erga omnes partes* активира тако да једна држава тужи другу за кршење мултилатералне конвенције у корист треће популације, без непосредне угрожености сопствених интереса. Привремене мере наложене 26. јануара 2024. године, а потом и допуњене, остају у великој мери непоштоване, што поставља суштинско питање ефективности права: може ли обавезујућа снага судске одлуке превладати вољу државе коју подржава стална чланица Савета безбедности? И овај случај, у крајњој линији, показује исто: правне норме производе учинак само утолико уколико их политичка воља великих сила подржава.

Научни допринос ове дисертације огледа се у неколико концептуалних иновација које попуњавају празнине у постојећој доктрини. Међу њима, посебну пажњу заслужују следеће.

1. Категорија функционалних ентитета

Бинарна логика Конвенције из Монтевидеа – ентитет или јесте држава или то није – не одговара стварности савременог поретка. Пракса сведочи о спектру облика: од квази–држава (Сомалиленд, Тајван), преко функционалних ентитета без признања (ТРСК, Абхазија, Придњестровље), до номинално суверених држава без ефективности (Сомалија пре 2012. године). Дисертација уводи категорију функционалних ентитета – субјеката који поседују капацитет за владавину на одређеној територији, организују јавне функције, издају акте нормативне снаге и ступају у међународне односе, али нису формално признати.

Практична вредност ове категорије лежи у могућности диференцираног приступа. Уместо потпуног искључења из система или доделе пуног субјективитета, функционални ентитети могли би уживати одређене елементе субјективитета сразмерно свом капацитету: право на закључивање трговачких уговора у областима у којима врше ефективну власт, приступ хуманитарним организацијама попут Светске здравствене организације и УНИЦЕФ–а, учешће у регионалним безбедносним аранжманима и признавање путних исправа.

Ваља приметити да међународна заједница већ *de facto* примењује овакав приступ. Кроз теорију функционалног ангажмана, државе које не признају Сомалиленд ипак с њим сарађују

у борби против пиратства и контроли илегалних миграција. Недостаје само оно што обично недостаје – формално правно признање онога што се већ дешава на терену.

2. Разликовање тврде сржи и периферних надлежности суверенитета

Класична теорија полази од монолитне концепције суверенитета. Дисертација показује да таква монолитност не одговара стварности и предлаже разликовање тврде сржи суверенитета и периферних надлежности. Тврда срж обухвата функције које држава не може делегирати а да не изгуби суштински идентитет: монопол легитимне употребе силе, контролу територије, легитимитет власти, издавање држављанства. Периферне надлежности обухватају оне функције које се могу пренети на међународне или регионалне структуре без губитка суверенитета: монетарну политику, хармонизацију правних система, трговинске режиме.

БиХ најбоље илуструје ову дистинкцију. Република Српска поседује многе атрибуте тврде сржи – сопствену полицију, судство, управу, уставни суд – али без међународног субјективитета. Периферне надлежности институционално су одузете: монетарни систем почива на валутном одбору (*Currency Board*) који законски онемогућава Централну банку да кредитира фискалне власти; првих шест година гувернер није смео бити домаћи држављанин. Уставни суд укључује три стране судије именоване од стране председника Европског суда за људска права, тако да одлуке о суштинским питањима доноси орган у чијем саставу учествују лица без демократске одговорности пред грађанима. БиХ, с друге стране, поседује субјективитет, али ослабљену тврду срж: присуство Високог представника и Бонска овлашћења чине је *de facto* протекторатом. Брчко Дистрикт, успостављен арбитражном одлуком из 1999. године као облик одложеног суверенитета, додатно поткрепљује тезу: суспендовањем суверенитета оба ентитета над геостратешки кључном територијом створен је правни парадокс – територија формално припада обема, али ниједан над њом не врши ни законодавну, ни извршну, ни судску власт.

3. Феномен синтетичке државности

Под синтетичком државом подразумева се она која није органски израсла из друштвено–политичког процеса, него је споља наметнута као правни оквир за окончање сукоба. За разлику од настанка кроз самоопредељење, сецесију или деколонизацију, синтетичка државност подразумева конституисање ентитета чији легитимитет не произилази из воље народа, него из међународног уговора.

Босна и Херцеговина служи као парадигматски случај за анализу граница међународног институционализма. Дејтонски споразум није само мировни уговор – он је конститутивни акт. Устав, укључен као анекс, пати од номотехничке недоречености: не дефинише експлицитно облик државног уређења, па се у доктрини јављају противречна тумачења. Синтетичка државност препознаје се по неколико обележја, међу којима се истичу: дисоцирани суверенитет подељен између домаћих и међународних актера; присуство спољних арбитара у унутрашњем правном поретку; трајна зависност од међународног патроната; те одсуство органске везе између уставног оквира и демократске воље грађана. Именовање страних судија у Уставном суду без учешћа домаћег изборног тела делује као механизам институционализоване супституције народног суверенитета, чиме се изворни капацитет одлучивања дислоцира изван граница ентитета и државе. У доктрини се износи став да се на Дејтонски споразум примењује Бечка конвенција о уговорном праву, што имплицира да је устав суверене државе заправо међународни уговор – аномалија без преседана у уставноправној теорији, чиме овај правни конструкт постаје најочигледнији експонент синтетичке државности.

III Практичне импликације и значај стицања статуса државе

Питање ко добија, а ко не добија статус државе није академска апстракција. За становништво које живи на територији непризнатог ентитета, одсуство државности ствара конкретне последице које се осећају у свакодневном животу.

У правној равни, непризнати ентитет остаје невидљив за правне системе држава које му ускраћују признање. Не може наступати као тужилац пред страним судовима, не може обезбедити имунитет за своје представнике, а акти његових органа – пресуде, сертификати, дипломе – немају правну снагу ван његових граница. Случај ТРСК то добро илуструје: документи турскокипарских власти не важе без потврде Републике Кипар, тако да становништво ТРСК трпи последице непризнавања у свакодневици. У Сомалиленду, грађани поседују пасоше које већина држава формално не признаје, иако их де факто прихвата за потребе путовања.

У економској равни, одсуство признања намеће неформални, али стварни ембарго. Без приступа Међународном монетарном фонду, Светској банци, кредитним линијама и развојној помоћи, непризнати ентитет остаје економски изолован. Та изолација не погађа толико владајуће структуре колико цивилно становништво, коме се ускраћују ресурси који би природно пратили доказану функционалност.

Безбедносна димензија може имати егзистенцијалне последице. Случај Нагорно-Карабаха то показује најдраматичније. Ентитет који је деценијама функционисао с атрибутима државности, али без признања, престао је да постоји у септембру 2023. године после азербејџанске офанзиве. Масовни егзодус јерменског становништва показао је да одсуство субјективитета непосредно угрожава физичку безбедност – без статуса државе, ентитет не може покренути поступак пред Међународним судом правде, не може позвати на примену Поглавља VII Повеље и остаје препуштен билатералној заштити државе–патрона, која може а не мора бити пружена.

Нагорно-Карабах, укратко, показује шта се дешава када функционални ентитет нема ни једног заштитника довољно моћног да га одржи. То је опомена коју би Сомалиленд, Тајван и сваки непризнати ентитет требало озбиљно да размотри.

Обрнуто, стицање статуса државе омогућава конкретну заштиту. Палестина је приступањем Римском статуту остварила квалитативан скок: правосудна надлежност над окупираном територијом пренета је на међународни судски механизам. Поступак Јужна Африка против Израела потврђује да се доктрина *erga omnes partes* може активирати управо у контексту заштите колективних обавеза, а статус државности омогућава артикулацију правних захтева. Оно што Палестина може јер има статус, Сомалиленд не може јер га нема – упркос томе што Сомалиленд има функционалнију државу.

Република Српска показује трећу димензију: ентитет с објективним елементима државности, али без субјективитета, остаје зависан од посредничког механизма централне државе за приступ међународним институцијама. Придњестровље (Транснистрија) открива додатну димензију – ентитет са сопственом управом, валутом, војском и полицијом од 1992. године, чији становници зависе од молдавских пасоша за свако путовање ван тог простора, иако с Молдавијом *de facto* не постоји функционална веза. Заједно с Нагорно-Карабахом, ови случајеви чине неоспоривим да питање статуса државе задире у суштинска питања људских права. Управо зато наука међународног права мора развити нормативне моделе који ће становништву функционалних ентитета обезбедити барем минимални ниво правне заштите – без обзира на то да ли ће матични ентитет икада стећи пуни субјективитет.

IV Препоруке *de lege ferenda*

Налази дисертације упућују на потребу институционалних промена у начину на који међународно право регулише процес настанка држава. Уместо даљег инсистирања на фикцији

да право функционише аутономно од политике, целисходније је признати функционалну комплементарност ова два поља и ту реалност уградити у нормативни систем.

Прва препорука тиче се увођења формалне градације статуса ентитета. Тренутна бинарна логика – држава или не-држава – требало би да буде замењена скалом која укључује функционалне ентитете (оне који врше ефективну власт без признања), ентитете с ограниченим субјективитетом (Тајван, Палестина) и пуноправне државе чланице Уједињених нација. Функционалним ентитетима ваљало би омогућити приступ одређеним сегментима међународног система: Светској здравственој организацији ради заштите јавног здравља, програмима УНИЦЕФ-а, међународним спортским савезима и признавању путних исправа за хуманитарне потребе. Ово не би значило одустајање од начела суверене једнакости, већ признавање реалности.

Друга препорука односи се на кодификацију ремедијалне сецесије кроз правни тест који би укључивао: доказивање систематског кршења основних људских права становништва; исцрпљивање унутрашњих правних лекова; подношење захтева пред Међународним судом правде или арбитражном комисијом; те спровођење референдума под међународним надзором. Случајеви Сомалиленда и Источног Тимора показују да ентитети настали из геноцида или колапса централне власти заслужују другачији третман од ентитета насталих агресијом. Кодификација ових критеријума допринела би предвидљивости поретка.

Трећа препорука тиче се механизама за смањење арбитрарности Савета безбедности. Право вета сталних чланица омогућава блокаду пријема из стратешких разлога, чиме се подрива универзалност права. Предлаже се јачање улоге саветодавних мишљења Међународног суда правде: пре одлуке о пријему, Суд би могао издати мишљење о испуњености материјалних критеријума државности. Политичка одлука тиме не би била елиминисана, али би морала да се суочи с правном оценом, чиме се уводи елемент транспарентности који тренутно недостаје.

Четвртом препоруком предлаже се развој института минималне међународне заштите за становништво функционалних ентитета. Без обзира на статус ентитета, грађани имају право на путне исправе прихваћене у међународном саобраћају, приступ хуманитарним организацијама и признавање образовних сертификата. Тренутна пракса – где грађани Сомалиленда поседују пасоше ограничене важности, становници ТРСК зависе од турских путних исправа, а Придњестровљани од молдавских – системски угрожава основна права милиона људи. Развој оваквог института не би значио признање ентитета, већ признање права становништва. Ово разликовање међународно хуманитарно право одавно примењује у

контексту оружаних сукоба; потребно га је проширити на замрзнуте конфликте и непризнате ентитете.

V Завршна оцена

Ова дисертација показала је, систематском анализом историјских и савремених случајева, да процес настанка држава у савременом међународном праву није одређен аутономном применом норми, него остаје суштински посредован политиком моћи. Потврда свих пет помоћних хипотеза – кроз случајеве Сомалиленда, тзв. Косова и Метохије, Тајвана, Источног Тимора, Западне Сахаре, Бугенвила, ТРСК, Абхазије, Палестине и Републике Српске – верификује централну хипотезу: међународно право не одређује ко ће постати држава, него следи политичке прорачуне великих сила и обезбеђује легитимацијски оквир за одлуке које су већ донете.

Концепт хиперреализма, развијен у овом раду, превазилази класични реализам утолико што не само да констатује превагу политике, него идентификује конкретне механизме: накнадну легитимацију, инструментализацију правних начела, функционисање формалних критеријума као нужних, али недовољних услова, те институционалну асиметрију у механизмима одлучивања (пре свега право вета у Савету безбедности). Могло би се приговорити да је хиперреализам само нов назив за стару тезу о примату политике. Такав приговор, међутим, промашује суштину: класични реализам констатује примат моћи, хиперреализам показује механизме кроз које право постаје оруђе тог примата. То је аналитичка разлика, не терминолошка. Хиперреализам овде није замишљен само као дескриптивна категорија; он је заправо и позив на критичку реформу поретка ка већој институционалној искрености.

Посматрано с епистемолошке стране, дисертација указује на то да је традиционална подела на декларативну и конститутивну теорију признања превазиђена. Декларативна не може да објасни зашто Сомалиленд и Тајван нису државе; конститутивна не може да објасни зашто Сомалија и БиХ 1992. године јесу. Мешовита теорија, иако најпрецизнија, остаје нормативно неодређена. Хиперреализам превазилази ово ограничење тако што не покушава да помири непомирљиве теорије, већ констатује једну истину коју доктрина радије игнорише него што је оспорава: правна теорија не одређује праксу – пракса одређује теорију. Велике силе не бирају између теорија; оне примењују ону која у датом случају одговара интересима. Тзв. Косово признаје се позивањем на декларативну теорију, а Сомалиленду се ускраћује

признање позивањем на конститутивну. Управо та инструментална алтернација чини суштину хиперреализма.

Будућа истраживања требало би да се усмере у неколико праваца. Потребно је развити емпиријске моделе за мерење степена хиперреализма – утврдити индикаторе који показују у којој мери политика моћи преовлађује над нормама у појединачним случајевима. Ваља испитати утицај нових технологија – дигиталног суверенитета, криптовалута, сајбер-простора – на класичне критеријуме државности, нарочито питање да ли територијалност остаје суштински елемент у ери дигиталне државности. Нарастајући утицај незападних актера (Народне Републике Кине, Индије, Бразила) на процесе признања отвара питање да ли ће мултиполарни поредак ослабити или, напротив, ојачати хиперреалистичке тенденције. Напослетку, климатске промене намећу једно сасвим ново питање: шта се дешава с државношћу ентитета чија територија физички нестаје? Острвске државе Тихог океана суочавају се с перспективом потапања, а међународно право не познаје институт престанка државе услед нестанка територије – празнина коју ни овај рад, ни постојећа доктрина, нису у стању да попуне, али коју будућа истраживања морају адресирати.

Уместо да се међународно право приказује као аутономни систем који то у стварности није, целисходније је признати његову функционалну улогу и радити на томе да та улога буде транспарентнија, предвидљивија и подложнија контроли. Ова дисертација, разуме се, не претендује да пружи коначан одговор на питања која заокупљају науку међународног права више од једног столећа; њен домет ограничен је и бројем анализираних случајева и неизбежном перспективом аутора. Уколико је успела да покаже да је државност у двадесет првом веку динамичка категорија коју обликују односи моћи, а не апсолутни правни идентитет – онда је испунила свој основни задатак. Остаје задатак науке међународног права да ову реалност аналитички захвати, концептуално уобличи и нормативно усмери ка поретку у коме ће настанак држава бити подвргнут правној контроли, а не препуштен арбитрарности политичких прорачуна.

БИБЛИОГРАФИЈА

Авдијев, В. И. *Историја Старог Истока*. Београд: Научна књига, 1952.

Аврамов, Смиља. *Постхеројски рат Запада против Југославије*. Ветерник: ЛДИ, 1997.

Аристотел. *Политика*. Загреб: Свеучилишна наклада Либер, 1988.

Барић, Хенрик. *Историја арбанашког језика*. Сарајево: Балканолошки институт, 1959.

Бартош, Милан. *Међународно јавно право*. Књ. 1. Београд: Култура, 1954.

Бартош, Милан. *Међународно јавно право*. Књ. 2. Београд: Култура, 1956.

Благојевић, Јелисавета. „Бечки конгрес – Осврт на оквир дипломатских дешавања и последице одлука.“ Историјски записи LXXX, бр. 1–2 (2007): 267–286.

Богдановић, Димитрије. *Књига о Косову*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1985.

Бурсаћ, Слободанка. „Право на самоопредељење народа у међународном праву.“ *Међународна политика* 62, бр. 1138–1139 (2010): 276–313.

Димитријевић, Војин, и Радослав Стојановић. *Међународни односи: Основи опште теорије*. Београд: Центар за публикације Правног факултета, 1988.

Димитријевић, Душко. *Државне границе након сукцесије СФР Југославије*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2012.

Димитријевић, Душко. „Међународна управа над територијама.“ *Међународни проблеми* 62, бр. 2 (2010): 239–275.

Ђорђевић, Стеван В. *О континуитету држава са посебним осврtом на међународноправни континуитет Србије и Југославије*. Суботица: Издавачко-штампарско предузеће ЈЖ, 1967.

Ђорђевић, Стеван, и Душко Димитријевић. *Право међународних уговора*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2011.

Ђурић, Михајло. „Смишљене смутње.“ *Анали Правног факултета у Београду* 19, бр. 3 (1971): 230–233.

Јагодић, М. *Српско-албански односи у Косовском вилајету (1878–1912)*. Београд: Завод за уџбенике, 2009.

Јовановић, Слободан. *О држави: основи једне правне теорије*. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1922.

Јовић-Лазић, Ана, Јелисавац-Трошић Сања и Јазић Александар. „Проблем Нагорно Карабаха у светлу билатералних односа чланица МИНСК групе ОЕБС-а.“ *Међународна политика*, бр. 1144 (2011): 583–612.

Јовић-Лазић, Ана. „Односи Русије и Грузије годину дана након оружаног сукоба.“ *Међународна политика*, бр. 1136 (2009): 64–77.

Јовичић, Драгомир. „Суверенитет као структурални елемент државе у 21. вијеку.“ У *Зборник радова 8. научног скупа са међународним учешћем Синергија 2011*, 192–198. Бијељина: Универзитет Синергија, 2011.

Кошутић, Б. „Сецесија, дисолуција, деволуција – сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице.“ У *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, уредио Коста Чавошки, 23–52. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020.

Кошутић, Бранко П. *Увод у велике правне системе данашњице*. 2. изд. Београд–Подгорица: Правни факултет Универзитета у Београду – CID, 2008.

Крећа, Миленко. *Међународно јавно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2018.

Крећа, Миленко. *Међународно јавно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2023.

Крећа, Миленко. *Међународно јавно право*. Књ. 1. 4. изд. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2007.

Кривокапић, Борис. „Значај Вестфалског мира за међународно право.“ *Ревија Копаоничке школе природног права*, бр. 1 (2023): 47–48.

Кривокапић, Борис, Клаудио Скарпула, и Елизабет Науклер. *Аландска острва – пример успешне аутономије*. Уредио Борис Кривокапић. Београд: Институт за упоредно право – Форум за етничке односе, 2001.

Кривокапић, Борис. „Начини стицања државне територије.“ *Страни правни живот*, бр. 2 (2010): 115–140.

Кривокапић, Бранко. *Међународно јавно право*. Београд: Пословни и правни факултет, 2017.

Кркљуш, Љубомирка, и Срђан Шаркић. *Општа историја државе и права*. Београд: Научна књига, 1986.

Кузмановић, Рајко. *Есеји о уставности и законитости*. Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 2004.

Лукић, Радомир Д. *Теорија државе и права*. Књ. I: Теорија државе. Београд: Научна књига, 1954.

Љушић, Радош. *Историја српске државности: Србија и Црна Гора*. Књ. II. Београд: САНУ, 2001.

Љушић, Радош. *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1986.

Маринковић, Танасије. „Право федералних јединица на отцепљење – случај Квебек.“ *Анали Правног факултета у Београду* 50, бр. 3–4 (2002): 387–406.

Марковић, Ратко. „Зашто је Бриселски споразум неуставан (Реч на Јавној расправи пред Уставним судом Србије).“ *Печат*, бр. 324 (27. јун 2014). Приступљено 15. новембра 2025. https://www.pecat.co.rs/2014/06/zasto-je-briselski-sporazum-neustavan

Марковић, Ратко. *Уставно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2014.

Мартиновић, Александар Л. „Државно-правни развој Републике Српске Крајине.“ *Баштина* 44 (2018): 369–402.

Миленковић, Слободан. „Развој доктрине међународног јавног права у Југославији – Однос унутрашњег и међународног права.“ *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 22 (1982): 121–143.

Милетић, Александар Р. „Арбитрарни конституционализам: Уставни суд Југославије 1988–1991.“ У *Jugoslavija: poglavlje 1980–1991*, уред. Latinka Perović и др., 229–245. Београд: Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2021.

Милисављевић, Бојан. *Дипломатско и конзуларно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2021.

Милутиновић, Милован, Зоран Калинић и Слободан Радуљ. „Сецесија израз права народа на самоопредељење.“ *Сварог*, бр. 9 (Бања Лука, 2014): 20–48.

Мирковић, Мирослава *Римска држава у доба принципата и домината (27. пре Хр. – 337. н.е.): од Августа до Константина*. Београд: Досије, 2003.

Мировић, Дејан. „Вашингтонски споразум 2020“. *Српска правна мисао* 26, бр. 53 (2023): 26–36.

Мишић, М. „Зашто је План З-4 био неприхватљив.“ *Sputnik Србија*, 4. август 2015.

Нешковић, Р. *Недовршена држава – политички систем Босне и Херцеговине*. Сарајево: Friedrich Ebert Stiftung, 2013.

Ниче, Фридрих. *Тако је говорио Заратустра*. Превео Бранимир Живојиновић. Београд: Новости, 2005.

Новаковић, Марко. „Улога међународних организација у међународним односима – пример Уједињених нација.“ У *Недржавни актери у међународном праву*, уредио Михајло Вучић, 175–191. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2020.

Новаковић, Стојан. *Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострву 1886–1905*. Београд: Издање Задужбине И. М. Коларца, 1906.

Орловић, Слободан П. „Сецесија у међународном праву.“ У *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, уредио Коста Чавошки, 135–155. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020.

Острогорски, Георгије. *Историја Византије*. Београд: Просвета, 1969.

Павловић, Вукашин. *Држава и друштво*. Београд: Чигоја штампа, 2011.

Павловић, Стеван К. *Историја Балкана 1804–1945*. Београд: Clio, 2004.

Парезановић, Марко. „Рат у Нагорно Карабаху 2020. године – улога светских и регионалних сила.“ *Баштина*, бр. 58 (Приштина–Лепосавић, 2022): 113–124.

Парезановић, Марко. „Руско–грузијски петодневни рат.“ *Баштина*, бр. 60 (2023): 363–372.

Перишић, Срђан. „Промене међународног поретка и Босна и Херцеговина.“ *Политеиа* 10, бр. 20: 41–55.

Петровић, Драган. *Геополитика Француске*. Београд: Институт за међународну политику и привреду, 2013.

Петровић, Жељко. „Признање државе као политички чин у међународној заједници.“ *Зборник радова Интернационалног универзитета у Брчком* 22 (2023): 121–133.

Петровић, Рајко. „Геостратешки значај Брчко Дистрикта.“ *Дипломатија и безбедност*, бр. 1 (2021): 61–85.

Пешић, Зоран Р. *Међународни односи*. Београд: Универзитет „Унион – Никола Тесла“, 2023.

Пилиповић, М. „Настанак и државност Републике Српске кроз призму међународног права.“ *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 87 (2020): 231–254.

Платон. *Држава*. Београд: БИГЗ, 2002.

Ракић, Бранко. *За Европу је потребно време*. Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, 2009.

Ракић, Бранко М. *Србија пред светским судом*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2009.

Раковић, Александар. „Република Србија и Република Српска: Обострани идентитет државности Србије.“ *Српска политичка мисао* 29, бр. 1 (2022): 119–137.

Рансиман, Стивен. *Пад Цариграда 1453*. Нови Сад: Матица српска, 1996.

Ривије, Алфонс. *Основи међународног права*. Књ. I. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1897.

Савић, Матеј. „Актуелна питања сецесије у свјетлу права на самоопредјељење народа – међународноправни аспект.“ У *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице*, ур. Зоран Кнежевић, 421–457. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020.

Симеуновић, Драган. *Увод у политичке науке*. Београд: Институт за политичке студије, 2009.

Симовић, Дарко. „Распад Југославије и право на сецесију у светлости упоредног уставног права.“ У *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, 397–420. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020.

Софтић, Сакиб. *Међународно право*. Сарајево: ДЕС, 2012.

Стефан Немања. *Сабрани списи Стефана Немање*. Приредио Димитрије Богдановић. Београд: Просвета – Српска књижевна задруга, 1988.

Стојановић, Филип. „Концептуализација националног интереса у теоријским поставкама реализма.“ *Годишњак Факултета безбедности* (2017): 143–165.

Стојић Карановић, Едита. „Отворена питања и перспективе сарадње подунавских земаља.“ *Међународни проблеми* 54, бр. 3 (2002): 221–252.

Танасковић, Дарко. *Ислам: догма и живот*. Београд: Српска књижевна задруга, 2018.

Танасковић, Дарко. *Ислам и ми.* Београд: Партенон, 2010.

Танасковић, Дарко. „Како бити панисламиста у Босни – Исламска декларација у дијалектици универзалног и локалног?“ *Политеиа*, бр. 5 (2013): 165–176.

Тинтор, Љубомир. „Савремена пракса признања држава – између права и политике.“ У *Зборник радова Српског удружења за међународно право*. Београд, 2024. 464–493.

Тубић, Бојан Н. „Решавање територијалних спорова у међународном праву.“ *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 4 (2015): 1861–1875.

Тубић, Бојан. „Примена начела *uti possidetis iuris* при одређивању међудржавних граница.“ *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 45, бр. 2 (2011): 647–662.

Ћирковић, Сима. *Срби у средњем веку*. Београд: Идеа, 1995.

Ћулибрк, Жарко. „Правна и политичка улога Друштва народа након Првог свјетског рата.“ *Војно дело* 71, бр. 3 (2019): 286–298.

Форца, Божидар. „Нова стратегија националне безбедности Руске Федерације.“ *Безбедност* 1 (2022): 53–71.

Хобсбаум, Ерик. *Доба екстрема: Историја кратког двадесетог века 1914–1991*. Превела Ана А. Прпић. Београд: Дерета, 2002.

Цветковић, Владимир Н. „Идеолошки мотиви и политичке последице модерних сецесија (право на самоопредељење народа као грађански рат).“ У *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, уредио Коста Чавошки, 83–103. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020.

Цвијић, Јован. *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд: Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1922.

Цвијић, Јован. *Основи за географију и геологију Македоније и Старе Србије. Књ. 1.* Београд: Државна штампарија, 1906.

Чавошки, Коста. *На рубовима српства*. Београд: Терсир, 1995.

Чавошки, Коста. „Неуставност Бриселског споразума (излагање на јавној расправи пред Уставним судом Србије).“ *Стање ствари*, 8. јул 2014. Приступљено 16. новембра 2025. https://stanjestvari.com/2014/07/08/коста-чавошки-неуставност-бриселско

Чавошки, Коста. „Сецесија и разарање територијалног интегритета држава чланица Уједињених нација.“ У *Сецесија са становишта унутрашњег и међународног права и њене политичке последице: Зборник радова са научног скупа одржаног 3. јула 2020. године*, уредио Коста Чавошки, 15–21. Београд: Српска академија наука и уметности, 2020.

Шаркић, Срђан. *Општа историја државе и права – средњи век*. Београд: Драганић, 1995.

Academy for Peace and Development. *A Self-Portrait of Somaliland: Rebuilding from the Ruins*. Hargeisa: Academy for Peace and Development, 1999.

Ahrens, G. H. *Diplomacy on the Edge: Containment of Ethnic Conflict and the Minorities Working Group of the Conferences on Yugoslavia*. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press; Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2007.

Ahtisaari, Martti. *Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement*. UN Doc. S/2007/168/Add.1. 26 March 2007.

Akande, Dapo. “The Importance of Legal Criteria for Statehood: A Response to Jure Vidmar.” *EJIL: Talk!*, August 7, 2013. https://www.ejiltalk.org/the-importance-of-legal-criteria-for-statehood-a-response-to-jure-vidmar/. Accessed August 23, 2025.

Akehurst, Michael. *A Modern Introduction to International Law*. 6th ed. London: Allen & Unwin, 1987.

Akram, Susan M., Michael Dumper, Michael Lynk, and Iain Scobbie, eds. *International Law and the Israeli-Palestinian Conflict: A Rights-Based Approach to Middle East Peace*. London: Routledge, 2011.

Albanese, Francesca. *Anatomy of a Genocide: Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967.* United Nations Human Rights Council. Document A/HRC/55/73. Geneva: United Nations, 2024.

Amar, Akhil Reed. *America's Constitution: A Biography*. New York: Random House, 2005.

American Law Institute. *Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States*. 1987.

Amnesty International. *Morocco/Western Sahara: Broken Promises*. Index: MDE 29/001/2010. 2010.

Amnesty International. *Morocco/Western Sahara: End Persecution of Pro-Independence Activists*. Index: MDE 29/006/2013. 2013.

Amnesty International. *You Feel Like You Are Subhuman: Israel's Genocide Against Palestinians in Gaza*. London: Amnesty International, 2024.

Anderson, Glen. "Secession in International Law and Relations: What Are We Talking About?" *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 35, no. 3 (2013): 343–388.

Andrassy, Juraj, Božidar Bakotić, Maja Seršić, i Budislav Vukas. *Međunarodno pravo 1*. Zagreb: Školska knjiga, 2010.

Andrassy, Juraj. *Međunarodno pravo*. 9. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1987.

Anghie, Antony. *Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Antonowicz, Lech. "Pojęcie uznania w prawie międzynarodowym." *Annales UMCS (Sectio G)* 35 (1988): 7–22.

Aquinas, Thomas. *Summa Theologiae*.

Aron, Raymond. *Peace and War: A Theory of International Relations*. Garden City, NY: Doubleday, 1966.

Asia Maritime Transparency Initiative. "Island Tracker: China." Center for Strategic and International Studies, 2024. https://amti.csis.org/island-tracker/china/.

Austin, John. *The Province of Jurisprudence Determined*. 1832. Edited by Wilfrid E. Rumble. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Balfour, Arthur James. "The Balfour Declaration." November 2, 1917.

Ball, Desmond, and Hamish McDonald. *Death in Balibo, Lies in Canberra*. Sydney: Allen & Unwin, 2000.

Bataković, Dušan T. *Kosovo i Metohija: istorija i ideologija*. Beograd: Univerzitetski obrazovani pravoslavni bogoslovi, 1998.

Beaud, Olivier. "Secession from a Federation: A Plea for an Autonomous Concept of Federative Secession." In *Federalism and Secession*, edited by Jorge Cagiao y Conde and Alain G. Gagnon, 63–115. Berlin: Peter Lang, 2021.

Beauvais, J. C. "Benevolent Despotism: A Critique of UN State-Building in East Timor." *New York University Journal of International Law and Politics* 33 (2001): 1101–1178.

Bellwood, Peter. *First Migrants: Ancient Migration in Global Perspective*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2013.

Benson, Brett V., and Emerson M. S. Niou. "Public Opinion, Foreign Policy, and the Security Balance in the Taiwan Strait." *Security Studies* 14, no. 2 (2005): 274–289.

Besteman, Catherine. *Unraveling Somalia: Race, Violence, and the Legacy of Slavery*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.

Bodin, Jean. *Les Six Livres de la République*. Paris: Jacques du Puys, 1576.

Bodin, Jean. *On Sovereignty: Four Chapters from the Six Books of the Commonwealth*. Edited and translated by J. H. Franklin. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Bradbury, Mark. *Becoming Somaliland: Reconstructing a Failed State*. Oxford: James Currey, 2008.

Brailsford, H. N. *Macedonia: Its Races and Their Future*. London: Methuen & Co., 1906.

Brekalo, Miljenko, and Stjepan Adanić. "The State-Legal Personality of the Republic of Serbian Krajina." *Mostariensia: Journal of Social Sciences and Humanities* 26, no. 1 (2022): 45–57.

Bring, Ove. „Koncept neutralnosti: Poreklo i izazovi – Od Vestfalskog mira do Evropske unije." U *Neutralnost u XXI veku: Pouke za Srbiju*, uredio Igor S. Novaković, 21–26. Beograd: ISAC Fond, 2013.

Brown, M. Anne, ed. *Security and Development in the Pacific Islands: Lessons from the Timor-Leste Experience*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2007.

Brown, Nathan J. *Palestinian Politics After the Oslo Accords: Resuming Arab Palestine*. Berkeley: University of California Press, 2003.

Brown, Philip Marshall. "The Theory of the Independence and Equality of States." *The American Journal of International Law* 9, no. 2 (1915): 305–335.

Brownlie, Ian. *Principles of Public International Law*. 7th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Brownlie, Ian. "Recognition in Theory and Practice." In *The Structure and Process of International Law: Essays in Legal Philosophy, Doctrine and Theory*, edited by R. St. J. Macdonald and Douglas M. Johnston, 627. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1983.

Brownlie, Ian. "The Relations of Nationality in Public International Law." *British Yearbook of International Law* 39 (1963): 284–364.

Buchanan, Allen. *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law.* Oxford: Oxford University Press, 2004.

Buchanan, Allen. "Theories of Secession." *Philosophy & Public Affairs* 26, no. 1 (1997): 31–61.

Buchheit, Lee C. *Secession: The Legitimacy of Self-Determination*. New Haven: Yale University Press, 1978.

Caplan, Richard. *Europe and the Recognition of New States in Yugoslavia*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2005.

Carey, Peter. "The Catholic Church, Religious Revival and the Nationalist Movement in East Timor, 1975–98." *Indonesia and the Malay World* 27, no. 78 (1999): 77–95.

Carroll, Anthony J., and Balakrishnan Rajagopal. "The Case for the Independent Statehood of Somaliland." *American University International Law Review* 8, no. 2 (1993): 653–681.

Caspersen, Nina. *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System*. Cambridge: Polity Press, 2012.

Cassese, Antonio. *International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Cassese, Antonio. *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Castells, Manuel. *The Power of Identity*. 2nd ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010.

Chen, Angeline G. “Taiwan’s International Personality: Crossing the River by Feeling the Stones.” *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review* 20 (1998): 223–255.

Chen, Lung-chu. *The U.S.-Taiwan-China Relationship in International Law and Policy*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

Chen, Ti-Chiang. *The International Law of Recognition: With Special Reference to Practice in Great Britain and the United States*. London: Stevens & Sons, 1951.

Chesterman, Simon. *You, The People: The United Nations, Transitional Administration and State-Building*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

Cheterian, Vicken. “Technological Determinism or Strategic Advantage? Comparing the Two Karabakh Wars between Armenia and Azerbaijan.” *Journal of Strategic Studies* 47, no. 2 (2024): 214–37.

Chimni, B. S. “Third World Approaches to International Law: A Manifesto.” *International Community Law Review* 8, no. 1 (2006): 3–27.

“China’s Stunning New Campaign to Turn the World against Taiwan.” *Livemint*, May 28, 2024. https://www.livemint.com/global/chinas-stunning-new-campaign-to-turn-the-world-against-taiwan-11739181883163.html.

Chopra, Jarat. “The UN’s Kingdom of East Timor.” *Survival* 42, no. 3 (2000): 27–40.

Christensen, Thomas J. “China, the U.S.-Japan Alliance, and the Security Dilemma in East Asia.” *International Security* 23, no. 4 (1999): 49–80.

Christensen, Thomas J. “The Contemporary Security Dilemma: Deterring a Taiwan Conflict.” *The Washington Quarterly* 25, no. 4 (2002): 5–21.

Chrysostomides, Kypros. *The Republic of Cyprus: A Study in International Law*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000.

Ciobanu, Ceslav. *Frozen and Forgotten Conflicts in the Post-Soviet States: Genesis, Political Economy and Prospects for Solution*. Richmond: East European Monographs, 2010.

Cismas, Ioana. “Secession in Theory and Practice: The Case of Kosovo and Beyond.” *Goettingen Journal of International Law* 2, no. 2 (2010): 531–587.

Clark, Christopher. *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*. London: Penguin Books, 2013.

Clarke, Walter S., and Jeffrey Herbst, eds. *Learning from Somalia: The Lessons of Armed Humanitarian Intervention*. Boulder, CO: Westview Press, 1997.

Cohen, Lenard J. *Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration*. Boulder: Westview Press, 1995.

Cohen, Lenard J. "The Disintegration of Yugoslavia." *Current History* 91, no. 568 (November 1992): 369–375.

Copper, John F. *Taiwan: Nation-State or Province?* Boulder, CO: Westview Press, 2003.

Copper, John F. Taiwan's Democracy on Trial: Political Change During the Chen Shui-bian Era. Lanham, MD: University Press of America, 2010.

Coppieters, Bruno, Michael Emerson, Michel Huysseune, Tamara Kovziridze, Gergana Noutcheva, Nathalie Tocci, and Marius Vahl. *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery*. Ghent: Academia Press, 2004.

Corcuff, Stéphane, ed. *Memories of the Future: National Identity Issues and the Search for a New Taiwan*. London: Routledge, 2002.

Cotton, James S. *East Timor, Australia and Regional Order: Intervention and its Aftermath in Southeast Asia*. London: Routledge, 2004.

Craig, Gordon A., and Alexander L. George. *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 1995.

Craig, Paul. "Brexit: A Drama in Six Acts." *European Law Review* 41, no. 4 (2016): 447–468.

Crawford, James. *The Creation of States in International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Daadaoui, Mohamed. *Moroccan Monarchy and the Islamist Challenge: Maintaining Makhzen Power*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.

Dahbour, Omar. *Illusion of the Peoples: A Critique of National Self-Determination*. Lanham, MD: Lexington Books, 2003.

Dahl, Robert A. *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.

Dahl, Robert A. *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press, 1961.

Damis, John. *Conflict in Northwest Africa: The Western Sahara Dispute*. Hoover Institution Press, 1983.

Damrosch, Lori Fisler. “Sovereignty and International Law.” *Recueil des Cours (Hague Academy of International Law)* 353 (2011): 1185–1200.

d’Aspremont, Jean. *Formalism and the Sources of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

d’Aspremont, Jean. *International Law as a Belief System*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

David, Vladimír, and Pavel Sladký. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: Linde, 2005.

Davis, Michael C. *Making Hong Kong China: The Rollback of Human Rights and the Rule of Law*. New York: Columbia University Press, 2020.

Davis, Michael C. “The Basic Law, Universal Suffrage, and the Rule of Law in Hong Kong.” *Hastings International and Comparative Law Review* 38, no. 2 (2015): 275–310.

Dawidowicz, Martin. “The Obligation of Non-Recognition of an Unlawful Situation.” In *The Law of International Responsibility*, edited by James Crawford, Alain Pellet, and Simon Olleson, 677–686. Oxford University Press, 2010.

de Martens, G. F., ed. *Nouveau Recueil général de Traités*, 2e série, vol. XXI. Leipzig, 1896.

de Martens, G. F., ed. *Nouveau Recueil général de Traités*, 3e série, vol. VII. Leipzig: Dieterich, 1914.

De Waal, Thomas. *Uncertain Ground: Engaging with Europe's De Facto States and Breakaway Territories.* Brussels: Carnegie Europe, 2018.

Degan, Vladimir-Đuro. *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga, 2011.

Deng Xiaoping. “One Country, Two Systems.” Speech, June 22, 1984.

Denza, Eileen, and Lauge Poulsen. “Settling Russia’s Imperial and Baltic Debts.” *American Journal of International Law* 117, no. 3 (2023): 441–480.

Devaney, James Gerard. “On Sanctions and the Enforcement of International Law: A Rule of Law Analysis.” *Nordic Journal of International Law* 94, no. 3 (2025): 217–238.

Dicey, Albert V. *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*. 8th ed. London: Macmillan, 1915.

Dimitrijević, Duško. „Secesija država u doktrini i praksi međunarodnog prava.“ U *Secesija sa stanovišta unutrašnjeg i međunarodnog prava i njene političke posledice*, 53–82. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2020.

Dimitrijević, Duško. „Teritorije pod međunarodnom upravom – Bosna i Hercegovina – slučaj *sui generis*.“ U *25 godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma*, 203–223. Banja Luka: Centar za lobiranje, 2021.

Dinstein, Yoram. *The International Law of Belligerent Occupation*. 2nd ed. Cambridge University Press, 2019.

Dinstein, Yoram. *War, Aggression and Self-Defence*. 6th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Dodd, Clement H. *The Political, Social and Economic Development of Northern Cyprus*. Huntingdon: Eothen Press, 1993.

Doshi, Rush. *The Long Game: China's Grand Strategy to Displace American Order*. New York: Oxford University Press, 2021.

Dreher, Axel, Andreas Fuchs, Bradley C. Parks, Austin M. Strange, and Michael J. Tierney. "Apples and Dragon Fruits: The Determinants of Aid and Other Forms of State Financing from China to Africa." *International Studies Quarterly* 62, no. 1 (2018): 182–194.

Dugard, John, and David Raič. "The Role of Recognition in the Law and Practice of Secession." In *Secession: International Law Perspectives*, edited by Marcelo G. Kohen, 94–137. New York: Cambridge University Press, 2006.

Dugard, John. *Recognition and the United Nations*. Cambridge: Grotius Publications, 1987.

Dugard, John. *Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied Since 1967*. New York: United Nations, 2007. https://digitallibrary.un.org/record/593075?ln=en&v=pdf

Dugard, John. "The Secession of States and Their Recognition in the Wake of Kosovo." *Recueil des cours* 357 (2013): 9–222.

Dulles, Allen W. "The Recognition of New States and Governments: Greece." *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921–1969)* 18 (April 24–26, 1924): 98–107.

Dunn, James S. *East Timor: A Rough Passage to Independence*. New South Wales: Longueville Books, 2003.

Durch, William J., ed. *UN Peacekeeping, American Politics, and the Uncivil Wars of the 1990s*. New York: St. Martin's Press, 1996.

Duursma, Jorri C. *Fragmentation and International Relations of Micro-States: Self-Determination and Statehood*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Easton, David. *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1965.

Eckert, A. E. "Constructing States: The Role of the International Community." *Journal of Public and International Affairs* 13 (2002): 19–39.

Egede, Edwin, and Peter David Edward Sutch. *The Politics of International Law and International Justice*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2013.

Erakat, Noura. *Justice for Some: Law and the Question of Palestine*. Stanford: Stanford University Press, 2019.

Erickson, Andrew S., and Lyle J. Goldstein. "Gunboats for China's New 'Grand Canals'? Probing the Intersection of Beijing's Naval and Oil Security Policies." *Naval War College War College Review* 62, no. 2 (2009): 43–76.

Fabry, Mikulas. *Recognizing States: International Society and the Establishment of New States Since 1776*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Fernandes, Clinton. *The Independence of East Timor: Multi-Dimensional Perspectives*. Brighton: Sussex Academic Press, 2011.

Filipović, Muhamed. „Zašto je propao historijski sporazum Muslimana i Srba." *Kliker.info*, 17. oktobar 2008. https://kliker.info/muhamed-filipovic-zasto-je-propao-historijski-sporazum-muslimana-i-srba

Fitzpatrick, Daniel, Andrew McWilliam, and Susana Barnes. *Property and Social Resilience in Times of Conflict: Land, Custom and Law in East Timor*. Farnham: Ashgate, 2012.

Fitzpatrick, Daniel. "Land Claims in East Timor: A Preliminary Assessment." *Australian Journal of Asian Law* 3, no. 2 (2001): 135–166.

Fjeldstad, Odd-Helge. “Taxation and State Building in Palestine.” CMI Report. Bergen: Chr. Michelsen Institute, 2004.

Foster, John W. “Evolution of International Law.” *The Yale Law Journal* 18, no. 3 (1909): 149–166.

Franck, Thomas M. “The Emerging Right to Democratic Governance.” American Journal of International Law 86, no. 1 (1992): 46–91.

Franklin, Julian H. *Jean Bodin and the Rise of Absolutist Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

Fromkin, David. *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Holt Paperbacks, 2009.

Fuchs, Andreas, and Nils-Hendrik Klann. “Paying a Visit: The Dalai Lama Effect on International Trade.” *Journal of International Economics* 91, no. 1 (2013): 164–177.

Gavrilović, Bojan. *Istorija prava na samoopredeljenje*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2013.

Glaser, Bonnie S., and deLisle, Jacques. *Why UN General Assembly Resolution 2758 Does Not Establish Beijing’s “One China” Principle: A Legal Perspective*. Washington, DC: German Marshall Fund of the United States, April 30, 2024. https://www.gmfus.org/news/exposing-prcs-distortion-un-general-assembly-resolution-2758-press-its-claim-over-taiwan.

Goldsmith, Jack L., and Eric A. Posner. *The Limits of International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Gotthard, Axel. *Der Dreißigjährige Krieg: Eine Einführung*. 4. durchgesehene Aufl. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 2016.

Goulding, Marrack. *Peacemonger: Adventures in Peacekeeping in the Twentieth Century*. Johns Hopkins University Press, 2003.

Gow, James. *Triumph of the Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*. New York: Columbia University Press, 1997.

Gowland-Debbas, Vera. “The Functions of the Security Council with Respect to the Settlement of International Disputes.” In *The United Nations Security Council and War*, edited by Vera Gowland-Debbas, 48–53. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Grant, Thomas D. *Admission to the United Nations: Charter Article 4 and the Rise of Universal Organization.* Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2009.

Grant, Thomas D. *The Recognition of States: Law and Practice in Debate and Evolution*. Westport, CT: Praeger, 1999.

Gray, Christine. *International Law and the Use of Force*. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Griffiths, Ieuan. "The Scramble for Africa: Inherited Political Boundaries." *The Geographical Journal* 152, no. 2 (July 1986): 204–216.

Gross, Leo. "The Peace of Westphalia, 1648–1948." *The American Journal of International Law* 42, no. 1 (1948): 20–25.

Grotius, Hugo. *De jure belli ac pacis libri tres*. Paris: Nicolaus Buon, 1625.

Gunn, Geoffrey C. *First to Fight: View from the Inside*. Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2011.

Gunn, Geoffrey C. *Historical Dictionary of East Timor*. Lanham, MD: Scarecrow Press, 2011.

Haass, Richard, and David Sacks. "American Support for Taiwan Must Be Unambiguous: To Keep the Peace, Make Clear to China That Force Won't Stand." *Foreign Affairs* 99, no. 5 (September 2, 2020). https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/american-support-taiwan-must-be-unambiguous.

Hall, Richard C. *The Balkan Wars, 1912–1913: Prelude to the First World War*. London: Routledge, 2000.

Hamp, Eric P. "The Position of Albanian." In *Ancient Indo-European Dialects*, edited by Henrik Birnbaum and Jaan Puhvel, 97–122. Berkeley: University of California Press, 1966.

Hanke, Steve H., and Kurt Schuler. *Currency Boards for Developing Countries: A Handbook*. San Francisco: ICS Press, 1994.

Hannum, Hurst. *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1990.

Hannum, Hurst. "The Specter of Secession: Responding to Claims for Ethnic Self-Determination." *Foreign Affairs* 77, no. 2 (March/April 1998): 13–18.

Hart, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Clarendon Press, 1961.

Hatay, Mete. "Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus." *PRIO Cyprus Centre Report*, no. 2. 2007.

Haugen, Hans Morten. "The Right to Self-Determination and Natural Resources: The Case of Western Sahara." *Law, Environment and Development Journal* 3, no. 1 (2007): 70–81.

Hausmaninger, Herbert, and Walter Selb. *Römisches Privatrecht*. Wien: Böhlau Verlag, 2001.

Hayden, Robert M. *Blueprints for a House Divided: The Constitutional Logic of the Yugoslav Conflicts*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1999.

Hayton, Bill. *The South China Sea: The Struggle for Power in Asia*. New Haven: Yale University Press, 2014.

Heffter, August Wilhelm. *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart auf den bisherigen Grundlagen*. Berlin, 1844.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Основне црте филозофије права*. Превео Данко Грлић. Сарајево: Веселин Маслеша, 1989.

Held, David. *Models of Democracy*. 3rd ed. Cambridge: Polity Press, 2006.

Henckaerts, Jean-Marie. *The International Status of Taiwan in the New World Order*. The Hague: Kluwer Law International, 1996.

Herzl, Theodor. *The Complete Diaries of Theodor Herzl*. Edited by Raphael Patai. New York: Herzl Press, 1960.

Higgins, Rosalyn. *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*. London: Oxford University Press, 1963.

Hitchens, Christopher. *Hostage to History: Cyprus from the Ottomans to Kissinger.* London: Verso, 1997.

Hobbes, Thomas. *Левијатан*. Београд: Култура, 1961.

Hobsbawm, Eric. *Nations and Nationalism since 1780*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Hodges, Tony. *Western Sahara: The Roots of a Desert War*. Lawrence Hill & Co, 1983.

Hoehne, Markus V. “Limits of Hybrid Political Orders: The Case of Somaliland.” *Journal of Eastern African Studies* 7, no. 2 (2013): 199–217.

Hoffmeister, Frank. *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession.* Leiden: Martinus Nijhoff, 2006.

Holbrooke, Richard. *To End a War*. New York: Random House, 1998.

Hsieh, Pasha L. “An Unrecognized State in Foreign and International Courts: The Case of the Republic of China on Taiwan.” *Michigan Journal of International Law* 28 (2007): 765–814.

Hull, Geoffrey. *The Languages of East Timor: Some Basic Facts*. Dili: Instituto Nacional de Linguística, Universidade Nacional Timor Lorosa’e, 2002.

Human Rights Watch (Africa Watch Committee). *Somalia: A Government at War with Its Own People*. New York, 1990.

Human Rights Watch. *Human Rights in Western Sahara and in the Tindouf Refugee Camps*. 2008.

Human Rights Watch. *Israel/Palestine: Hostilities and the Law of War*. 2023.

Human Rights Watch. *Morocco’s Truth Commission: Honoring Past Victims during an Uncertain Present*. New York: Human Rights Watch, 2005.

Human Rights Watch. *Two Authorities, One Way, Zero Dissent: Arbitrary Arrest and Torture Under the Palestinian Authority and Hamas*. October 2018.

Hurd, Ian. *How to Do Things with International Law*. Princeton: Princeton University Press, 2017.

Imseis, Ardi. “Negotiating the Illegal: On the United Nations and the Illegal Occupation of Palestine, 1967–2020.” European Journal of International Law 31 (2020): 1055–1085.

Imseis, Ardi. “On the Fourth Geneva Convention and the Occupied Palestinian Territory.” *Harvard International Law Journal* 44 (2003): 65–138.

Indyk, Martin. *Innocent Abroad: An Intimate Account of American Peace Diplomacy in the Middle East*. New York: Simon & Schuster, 2009.

International Commission of Jurists. *The Question of Tibet and the Rule of Law*. Geneva: International Commission of Jurists, 1959.

International Crisis Group. *Bougainville’s Independence Bid.* Asia Report No. 324, 2024.

International Crisis Group. *Cyprus: Bridging the Property Divide*. Europe Report No. 210. Brussels: International Crisis Group, 2010.

International Crisis Group. *Divided Cyprus: Coming to Terms on an Imperfect Reality*. Europe Report No. 229. Brussels: International Crisis Group, 2014.

International Crisis Group. *Resolving Timor-Leste's Crisis*. Asia Report No. 120. 2006.

International Crisis Group. "Somaliland: The Strains of Success." *Africa Briefing* No. 113 (2015).

International Crisis Group. *Somaliland: Time for African Union Leadership*. Africa Report No. 110. Brussels: International Crisis Group, 2006.

Isaković, Zlatko. "Population and Territory As Elements of Political Power in International Relations." *Stanovništvo* 44, no. 1 (2006): 47–79.

Izetbegović, Alija. *Исламска декларација*. Сарајево: 1990. Изворно писано 1970.

Jackson, Robert H. *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Jain, Abhimanyu G. "Bangladesh and the Right of Remedial Secession." In *Research Handbook on Secession*, edited by Jure Vidmar, Sarah McGibbon, and Lea Raible, 312–328. Cheltenham; Northampton, MA: Edward Elgar Publishing, 2022.

Janev, Igor. "The Possibilities for Termination of the Kumanovo Agreement (1999)." *Journal of Political Science and International Relations* 5, no. 2 (2022): 58–68.

Jelavich, Barbara. *History of the Balkans. Vol. I: Eighteenth and Nineteenth Centuries.* Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Jellinek, Georg. *Allgemeine Staatslehre*. 3. Aufl. Berlin: Verlag von O. Häring, 1914.

Jellinek, Georg. *Allgemeine Staatslehre*. 3rd ed. Berlin: O. Häring, 1914.

Jensen, Erik. *Western Sahara: Anatomy of a Stalemate*. 2nd ed. Lynne Rienner Publishers, 2012.

Jessup, Philip C. "The Estrada Doctrine." *The American Journal of International Law* 25, no. 4 (1931): 719–723.

Jhazbhay, Iqbal. *Somaliland: An African Struggle for Nationhood and International Recognition.* Johannesburg: South African Institute of International Affairs, 2009.

Jović, Dejan. *Jugoslavija, država koja odumrla: uspon, kriza i pad Četvrte Jugoslavije, 1974–1990*. Novi Sad: Prometej, 2003.

Jurilj, Lana. „Država kao subjekt međunarodnog prava s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu." *Mostariensia: Journal of Social Sciences and Humanities* 21, br. 1 (2017): 117–134.

Kaczorowska-Ireland, Alina. *Public International Law*. 5th ed. London: Routledge, 2015.

Kalicka-Mikołajczyk, Adrianna. "The International Legal Status of Western Sahara." *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 18, no. 4 (2020): 35–47.

Kan, Shirley A. *Taiwan: Major U.S. Arms Sales Since 1990*. Hastings, NE: DIANE Publishing, 2009.

Kaplan, Robert D. *Asia's Cauldron: The South China Sea and the End of a Stable Pacific*. New York: Random House, 2014.

Kardun, Tomislav. *Vanjska politika Njemačkog Carstva 1871–1890: Od proglašenja Carstva do Bismarckova odlaska*. Zagreb: Despot Infinitus, 2020.

Karić, E. (2004). *Prilozi za povijest islamskog mišljenja u Bosni i Hercegovini 20. stoljeća*. Sarajevo.

Kassoti, Eleni. "The EU's Duty of Non-Recognition and the Territorial Scope of Trade Agreements Covering Unlawfully Acquired Territories." *Europe and the World: A Law Review* 3, no. 5 (2019).

Kastner, Scott L. *War and Peace in the Taiwan Strait*. New York: Columbia University Press, 2022.

Kattan, Victor, ed. *The Palestine Question in International Law*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2008.

Kattan, Victor. *From Coexistence to Conquest: International Law and the Origins of the Arab–Israeli Conflict*. London: Pluto Press, 2009.

Kelsen, Hans. *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*. Tübingen: Mohr, 1920.

Kelsen, Hans. *General Theory of Law and State*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1945.

Kelsen, Hans. *Peace through Law*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1944.

Kelsen, Hans. *Principles of International Law*. New York: Rinehart & Company, 1952.

Kelsen, Hans. *Principles of International Law*. 2nd ed. Edited by Robert W. Tucker. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966.

Kelsen, Hans. *Pure Theory of Law*. Translated by Max Knight. Berkeley: University of California Press, 1967.

Kelsen, Hans. "Recognition in International Law: Theoretical Observations." *The American Journal of International Law* 35, no. 4 (1941): 605–617.

Kelsen, Hans. *Reine Rechtslehre*. 2. Aufl. Wien: Franz Deuticke, 1960.

Kent, Lia. *The Dynamics of Transitional Justice: International Models and Local Realities in East Timor.* London: Routledge, 2012.

Ker-Lindsay, James. *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know.* Oxford: Oxford University Press, 2011.

Khadduri, Majid. *The Islamic Law of Nations: Shaybani's Siyar*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1966.

Khalidi, Rashid. *Brokers of Deceit: How the U.S. Has Undermined Peace in the Middle East*. Boston: Beacon Press, 2013.

Khalidi, Rashid. The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood. Boston: Beacon Press, 2007.

Kiernan, Ben. *Genocide and Resistance in Southeast Asia*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers, 2008.

Kingsbury, Damien, and Michael Leach, eds. *East Timor: Beyond Independence*. Clayton, VIC: Monash University Press, 2007.

Kingsbury, Damien. *East Timor: The Price of Liberty*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.

Kissinger, Henry. *Diplomacy*. New York: Simon & Schuster, 1994.

Kleczkowska, Agata. "Recognition of Governments by International Organizations." *Chinese (Taiwan) Yearbook of International Law and Affairs* 35 (2017): 136–169.

Kohen, Marcelo G. "Secession: International Law Perspectives – Introduction." In *Secession: International Law Perspectives*, edited by Marcelo G. Kohen, 1–20. New York: Cambridge University Press, 2006.

Koskenniemi, Martti. *From Apology to Utopia: The Structure of International Legal Argument*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Koskenniemi, Martti. *The Gentle Civilizer of Nations: The Rise and Fall of International Law 1870–1960*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Koskenniemi, Martti. "The Origins of Modern International Law: Samuel Pufendorf and the Jus Naturae et Gentium." IILJ Working Paper 2006/1. New York: NYU School of Law, 2006. https://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/Koskenniemi-Georg-Friedrich-Von-Martens-1756-1821-and-the-Origins-of-Modern-International-Law-2006-2.pdf.

Koskenniemi, Martti. "The Politics of International Law." *European Journal of International Law* 20, no. 1 (2009): 7–19.

Kraska, James. *Maritime Power and the Law of the Sea: Expeditionary Operations in World Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Krasner, Stephen D. *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1999.

Kretschmer, Paul. *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1896.

Kunić, Petar. „Tendencije u deformaciji Dejtonskog ustava." 2024. https://nvoblforum.com/wp-content/uploads/2024/01/Pogledi-dr-Kunic-Tendencije-u-deformaciji-Dejtonskog-ustava.pdf

Kunz, Josef L. "Critical Remarks on Lauterpacht's *Recognition in International Law*." *The American Journal of International Law* 44, no. 4 (1950): 713–719.

Lambert, Andrew. *Seapower States: Maritime Culture, Continental Empires and the Conflict That Made the Modern World*. New Haven: Yale University Press, 2020.

Langdon, Stephen, and Alan H. Gardiner. "The Treaty of Alliance between Hattusili, King of the Hittites, and the Pharaoh Ramesses II of Egypt." *The Journal of Egyptian Archaeology* 6, no. 3 (1920): 179–205.

Lapidoth, Ruth. *Autonomy: Flexible Solutions to Ethnic Conflicts*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1997.

Laski, Harold J. *Studies in the Problem of Sovereignty*. New Haven: Yale University Press, 1917.

Lassa Oppenheim. *International Law: A Treatise*. Vol. I: *Peace*. London: Longmans, Green & Co., 1905.

Lauterpacht, Hersch. *Recognition in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1947.

Lauterpacht, Hersch. *The Function of Law in the International Community*. Oxford: Oxford University Press, 2011. Reprint of 1933 ed.

Leach, Michael. *Nation-Building and National Identity in Timor-Leste*. London: Routledge, 2016.

Lee, Luke T., and John Quigley. *Consular Law and Practice*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Lehnert, Erik. "Nietzsches Kritik am Staat." *Sezession*, Nr. 103 (2021): 26–29.

Leigh, Monroe. *The Legal Status in International Law of the Turkish Cypriot and the Greek Cypriot Communities in Cyprus.* Ankara: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, 1990.

Leite, Pedro Pinto, and Claes Olsson, eds. *The Western Sahara Conflict: The Role of Natural Resources in Decolonization*. Current African Issues 33. Nordiska Afrikainstitutet, 2006.

Leite, Pedro Pinto, ed. *The East Timor Problem and the Role of Europe*. Lisbon: IPJET, 1998.

Lewis, I. M. Lewis. *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa*. 4th ed. Oxford: James Currey, 2002.

Lilić, Lejla. „Brčko distrikt." U *Država, politika i društvo u Bosni i Hercegovini – Analiza postdejtonskog političkog sistema*, 417–436. Sarajevo: University Press, 2011.

Lindblom, Charles E. *Politics and Markets: The World's Political-Economic Systems*. New York: Basic Books, 1977.

Locke, John. *Две расправе о влади*. Београд: Утопија, 2002.

Lukin, Alexander. *China and Russia: The New Rapprochement*. Cambridge, UK: Polity Press, 2018.

Lynch, Ian J. "A Cold Winter for Peace in Nagorno-Karabakh?" *HyeTert*, November 13, 2020.

Lynch, Marc. "The New Arab Order: Power and Violence in Today's Middle East." *Foreign Affairs* 97, no. 5 (2018): 116–126.

Lynk, Michael. *Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967.* United Nations Human Rights Council. A/HRC/49/87. Geneva: United Nations, 2022.

Mach, Tomáš. *Vademecum of International Law*. Praha: Wolters Kluwer, 2019.

Macmillan, Lord. "Government of Republic of Spain v. S.S. Arantzazu Mendi and Others." *The American Journal of International Law* 33, no. 3 (1939): 583–588.

Macron, Emmanuel. "The Macron Doctrine: A Conversation with Emmanuel Macron." Le Grand Continent. November 16, 2020. https://otan.delegfrance.org/Interview-of-the-President-Emmanuel-Macron-Le-Grand-Continent-16-11-2020.

Maissen, Thomas. *Istorija Švajcarske*. Beograd: Albatros plus, 2014.

Malcolm, Noel. *Kosovo: A Short History*. London: Macmillan, 1998.

Mälksoo, Lauri. *Russian Approaches to International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

Mancini, Susanna. "Rethinking the Boundaries of Democratic Secession: Liberalism, Nationalism, and the Right of Minorities to Self-Determination." *International Journal of Constitutional Law* 6, no. 3–4 (2008): 553–584.

Marijan, Davor. *Storm*. Zagreb: Croatian Homeland War Memorial & Documentation Centre, 2010.

Martens, Georg Friedrich von. *Einleitung in das positive Europäische Völkerrecht: auf Verträge und Herkommen gegründet*. Göttingen: Johann Christian Dieterich, 1796.

Martin, Ian. *Self-Determination in East Timor: The United Nations, the Ballot, and International Intervention*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2001.

Marxsen, Christian. "Territorial Integrity in International Law." *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 75, no. 4 (2015): 7–26.

Mazower, Mark. *The Balkans: A Short History*. New York: Modern Library, 2000.

McAdam, Jane. *Climate Change, Forced Migration, and International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

McPherson, James M. *Battle Cry of Freedom: The Civil War Era*. New York: Oxford University Press, 1988.

McWhinney, Edward. “Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples.” United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008. https://legal.un.org/avl/ha/dicc/dicc.html.

Meijknecht, Anna. *Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law*. Antwerp: Intersentia, 2001.

Menkhaus, Ken. “Governance without Government in Somalia.” *International Security* 31, no. 3 (2006): 74–106.

Menkhaus, Ken. *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*. Adelphi Paper no. 364. Oxford: Oxford University Press for the International Institute for Strategic Studies, 2004.

Menon, P. K. *The Law of Treaties Between States and International Organizations*. Lewiston, NY: Edwin Mellen Press, 1992.

Mesfin, Berouk. *The Political Development of Somaliland and its Conflict with Puntland*. Institute for Security Studies Paper No. 200. Pretoria: Institute for Security Studies, 2009.

Miklosich, Franz. *Albanische Forschungen*. Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1870.

Milano, Enrico. “The Non-Recognition of Russia's Annexation of Crimea: Three Different Legal Approaches and One Unanswered Question.” *Questions of International Law* 1 (2014): 35–55.

Milano, Enrico. *Unlawful Territorial Situations in International Law*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

Miletić, Andreja. *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*. Beograd: Savremena administracija, 1978.

Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. “Briefings by Foreign Ministry Spokeswoman Maria Zakharova (2022).” *MID.ru*. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/561048/.

Mirić, Jovan. *Sistem i kriza: prilog kritičkoj analizi ustavnog i političkog sistema Jugoslavije*. Zagreb: Cekade, 1984.

Mohsen-Finan, Khadija. *Sahara occidental: Les enjeux d’un conflit régional*. Paris: CNRS Éditions, 2010.

Morgan, Lewis H. *Ancient Society; or, Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. New York: Henry Holt and Company, 1877.

Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1948.

Morrison, Fred L. "Condominium and Coimperium." *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. November 20, 2008. http://www.mpepil.com

Moscoso de la Cuba, Pablo. "The Statehood of 'Collapsed' States in Public International Law." *Agenda Internacional* 18, no. 29 (2011): 121–142.

Mrkić, Slavko. „Međunarodno-pravni tretman rata." *Međunarodni problemi* 61, br. 3 (2009): 223–243.

Mulaosmanović, Admir. „Plan Kontakt grupe i politika Alije Izetbegovića." *Prilozi* br. 41 (Sarajevo, 2012): 203–222.

Müllerson, Rein. "The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia." *International and Comparative Law Quarterly* 42, no. 3 (1993): 473–493.

Mundy, Jacob. "Performing the Nation, Pre-figuring the State: The Western Saharan Refugees, Thirty Years Later." *The Journal of Modern African Studies* 45, no. 2 (2007): 275–297.

Mundy, Jacob. "The Strategies of States: The Western Sahara Conflict and the Geopolitics of the Maghreb." *The Journal of North African Studies* 15, no. 3 (2010): 297–319.

Naldi, Gino J. *The Organization of African Unity: An Analysis of Its Role.* London: Mansell Publishing, 1989.

Necatigil, Zaim M. *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1993.

Neff, Stephen C. "A Short History of International Law." In *International Law*, edited by Malcolm Evans, 31–58. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Nevins, Joseph. *A Not-So-Distant Horror: Mass Violence in East Timor*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005.

Newitt, Malyn. *Portugal in European and World History*. London: Reaktion Books, 2009.

Niner, Sarah. *Xanana: Leader of the Struggle for Independent Timor-Leste*. Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2009.

Nussbaum, Arthur. "The Significance of Roman Law in the History of International Law." *University of Pennsylvania Law Review* 100, no. 5 (1952): 678–687.

Nye, Joseph S., Jr. *The Powers to Lead*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Nys, Ernest. *Les origines du droit international*. Bruxelles & Paris: A. Castaigne; Harlem: E. F. Bohn, 1894.

Obolensky, Dimitri. *The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500–1453*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1971.

Obradović, Konstantin. „Problemi vezani za sukcesiju SFRJ." U *Međunarodno pravo i jugoslovenska kriza*, uredio Milan Šahović, 279–310. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1996.

O'Malley, Brendan, and Ian Craig. *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion.* London: I.B. Tauris, 1999.

Onley, James. "The Raj Reconsidered: British India's Informal Empire and Spheres of Influence in Asia and Africa." *Asian Affairs* 40, no. 1 (2009): 44–62.

Onuma, Yasuaki. *A Transcivilizational Perspective on International Law: Questioning Prevalent Cognitive Frameworks in the Emerging Multi-Polar and Multi-Civilizational World of the Twenty-First Century*. Leiden–Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010.

Oppenheim, Lassa. *International Law: A Treatise*. Vol. 1. 8th ed. Edited by Hersch Lauterpacht. London: Longmans, 1955.

Oppenheim, Lassa. *International Law: A Treatise*. Vol. 2, *Disputes, War and Neutrality*. Edited by Hersch Lauterpacht. 7th ed. London: Longmans, Green and Co., 1952.

Oppenheim, Lassa. *Oppenheim's International Law*. Vol. 1, *Peace*. 9th ed. Edited by Sir Robert Jennings and Sir Arthur Watts. Harlow: Longman, 1996.

Osiander, Andreas. "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth." *International Organization* 55, no. 2 (2001): 251–287.

Pašalić, Enes. „Brčko distrikt BiH: Između simulakruma i realnosti." *Društvene i humanističke studije* 7, br. 2(19) (2022): 271–313.

Pedrozo, Raul (Pete). “The Bull in the China Shop: Raising Tensions in the Asia-Pacific Region.” *International Law Studies* 90 (2014): 66–101.

Pedrozo, Raul (Pete). “The Defense of Taiwan: Possible Legal Justifications.” *International Law Studies* 103 (2024): 344–363.

Pegg, Scott. *International Society and the De Facto State.* Aldershot: Ashgate, 1998.

Pellet, Alain. “Quel avenir pour le droit des peuples à disposer d’eux-mêmes ?” In *Liber Amicorum Jiménez de Aréchaga*, 255–276. Montevideo: Fundación de Cultura Universitaria, 1995.

Pellet, Alain. “The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples.” *European Journal of International Law* 3, no. 1 (1992): 178–185.

Peterson, M. J. *Recognition of Governments: Legal Doctrine and State Practice, 1815–1995*. Basingstoke: Macmillan Press, 1997.

Petit, Paul, and André Laronde. *Хеленистичка цивилизација*. Превео Марко Грегорић. Загреб: Културно информативни центар – Наклада Јесенски и Турк, 2010.

Petrović, Nenad Ž. „Doktrina ‚ograničenog suvereniteta‘ u hladnom ratu na primeru Čehoslovačke 1968. godine.“ *Strani pravni život* 52, br. 3 (2008): 59–76.

Peucker, Karl. *Statistische Angaben über das Vilajet Kosovo*. Wien: Artaria & Co., 1912.

Pham, J. Peter. “Review of *Somaliland: An African Struggle for Nationhood and International Recognition*, by Iqbal D. Jhazbhay.” *Journal of the Middle East and Africa* 1, no. 1 (2010): 139–144.

Phillimore, Robert. *Commentaries upon International Law*. Vol. 1. 3rd ed. London: Butterworths, 1879.

Philpott, Daniel. *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*. Princeton: Princeton University Press, 2001.

Polyvios, P. G. *Cyprus: Conflict and Negotiation 1960–1980*. London: Duckworth, 1980.

Prunier, Gérard. *The Country That Does Not Exist: A History of Somaliland*. London: Hurst & Company, 2021.

Ptolemy, Claudius. *Geographia*, Book III, Chapter 12.

Pufendorf, Samuel von. *De Jure Naturae et Gentium Libri Octo*. Lund, 1672.

Puhovski, Žarko. „Hegelova četvrtina milenija – ili: kako je potonuće filozofijskoga ‚Titanica' ….“ U *Povijest, revolucionarna dijalektika i filozofski sistem: Zbornik povodom 250. godišnjice rođenja Hegela*, uredili Ankica Čakardić i Luka Bogdanić, 22–31. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2022.

Quandt, William B. *Camp David: Peacemaking and Politics*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 1986.

Quigley, John. *The Case for Palestine: An International Law Perspective*. 2nd ed. Durham: Duke University Press, 2005.

Quigley, John. *The Statehood of Palestine: International Law in the Middle East Conflict*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Radan, Peter. „Сецесионистичко самоопредељење: Случајеви Словеније и Хрватске.“ *Анали Правног факултета у Београду* 42, бр. 3–4 (1994): 243–281.

Raič, David. *Statehood and the Law of Self-Determination*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.

Ramet, Sabrina P. *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005*. Bloomington: Indiana University Press, 2006.

Rankin, Mary Backus. *Between Colonies: Taiwan's Sino-Japanese Problem, 1895–1909*. Berkeley: University of California Press, 1988.

Ratner, Steven R. “Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States.” *American Journal of International Law* 90, no. 4 (1996): 590–624.

Regan, Anthony J. *The Bougainville Referendum: Law, Administration and Politics*. Canberra, ACT: Department of Pacific Affairs, The Australian National University, July 2019.

Reid, Anthony. *Southeast Asia in the Age of Commerce, 1450–1680: The Lands Below the Winds*. New Haven: Yale University Press, 1993.

Renders, Marleen. *Consider Somaliland: State-Building with Traditional Leaders and Institutions*. Leiden: Brill, 2012.

Rich, Roland. “Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union.” *European Journal of International Law* 4, no. 1 (1993): 36–65.

Rigger, Shelley. *Taiwan's Rising Rationalism: Generations, Politics, and "Taiwanese Nationalism"*. Policy Studies 26. Washington, DC: East-West Center, 2006.

Rigger, Shelley. *Why Taiwan Matters: Small Island, Global Powerhouse*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2011.

Robinson, Geoffrey B. *If You Leave Us Here, We Will Die: How Genocide Was Stopped in East Timor*. Princeton: Princeton University Press, 2009.

Ross, Dennis. *The Missing Peace: The Inside Story of the Fight for Middle East Peace*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2004.

Rotberg, Robert I., ed. *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton: Princeton University Press, 2004.

Roth, Brad R. Governmental Illegitimacy in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2000.

Roth, Brad R. „Ne-konsensualna disolucija država u međunarodnom pravu: Inovacija Badinterove komisije u retrospektivi." *Politička misao* 52, br. 1 (2015): 48–78.

Rousseau, Jean-Jacques. *Друштвени уговор*. Београд: Филип Вишњић, 1993.

Roy, Denny. *Taiwan: A Political History*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.

Roy, Sara. *The Gaza Strip: The Political Economy of De-Development*. 3rd ed. Washington, DC: Institute for Palestine Studies, 2016.

Ruda, José M. "Recognition of States and Governments." In *International Law: Achievements and Prospects*, edited by Mohammed Bedjaoui, 449–465. Paris: UNESCO, 1991.

Rupić, Mate, ur. *Republika Hrvatska i domovinski rat 1990.–1995: Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj–lipanj 1992.)*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.

The Russian Primary Chronicle (Laurentian Text). Translated by Samuel H. Cross and Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor. Cambridge, MA: Medieval Academy of America, 1953.

Ruys, Tom. *"Armed Attack" and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in Customary Law and Practice*. Cambridge University Press, 2010.

Ruys, Tom. “The Meaning of ‘Force’ and the Boundaries of the Jus ad Bellum.” *Journal of Conflict and Security Law* 19, no. 2 (2014): 159–199.

Sadat, Leila Nadya. “The International Court of Justice and Provisional Measures in Genocide Cases.” Notre Dame Law Review 99 (2024): 549–590.

Samatar, Abdi Ismail Samatar. “Destruction of State and Society in Somalia: Beyond the Tribal Convention.” *Journal of Modern African Studies* 30, no. 4 (1992): 625–641.

Samkharadze, Nikoloz. “Recognition of States in International Law and Practice.” *Journal of Young Researchers*, no. 3 (July 2016): 21–30.

Savanović, Aleksandar. *Teorija republike*. Banja Luka: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, 2019.

Schabas, William A. *An Introduction to the International Criminal Court*. 5th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Schimmelfennig, Frank, and Ulrich Sedelmeier. “Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe.” *Journal of European Public Policy* 11, no. 4 (2004): 669–687.

Schmitt, Carl. *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. Translated by G. L. Ulmen. New York: Telos Press Publishing, 2003.

Schmitt, Oliver Jens. *Die Albaner: Eine Geschichte zwischen Orient und Okzident*. München: C. H. Beck, 2012.

Schwarzenberger, Georg. “International Law as Applied by International Courts and Tribunals, 1957.” In *British Contributions to International Law, 1915–2015*, edited by Jill M. Barrett and Jean-Pierre Gauci, 93–106. Leiden | Boston: Brill Nijhoff, 2021.

Schwarzenberger, Georg. “The Standard of Civilisation in International Law.” *Current Legal Problems* 8, no. 1 (1955): 212–234.

Scobbie, Iain G. M., and Catriona Drew. “Self-Determination Undetermined: The Case of East Timor.” *Leiden Journal of International Law* 9, no. 1 (1996): 185–211.

Shaw, Malcolm N. *International Law*. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Shaw, Malcolm N. *International Law*. 9th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2021.

Shaw, Malcolm N. “The Western Sahara Case.” *British Yearbook of International Law* 49, no. 1 (1978): 119–154.

Shaw, Malcolm N. *Title to Territory in Africa: International Legal Issues*. Oxford: Clarendon Press, 1986.

Shlaim, Avi. *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton, 2014.

Silber, L., and Little, A. (1995). *The Death of Yugoslavia*. BBC Books.

Simma, Bruno, ed. *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Vol. 1. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Simpson, Gerry. *Great Powers and Outlaw States: Unequal Sovereigns in the International Legal Order*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Skendi, Stavro. *The Albanian National Awakening, 1878–1912*. Princeton: Princeton University Press, 1967.

Skinner, Quentin. *The Foundations of Modern Political Thought*. Vol. 2, *The Age of Reformation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

Smythe, Patrick. *“The Heaviest Blow”: The Catholic Church and the East Timor Issue*. Münster: LIT Verlag, 2004.

Song, Yann-huei. “The July 2016 Arbitral Award, Interpretation of Article 121(3) of the UNCLOS, and Selecting Examples of Inconsistent State Practices.” *Ocean Development & International Law* 49, no. 3 (2018): 247–261.

Sözen, Ahmet. “The Turkish Cypriot Legislative Election of April 2009.” *South European Society and Politics* 15, no. 4 (2010): 337–350.

Stahn, Carsten. *The Law and Practice of International Territorial Administration: Versailles to Iraq and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Sterio, Milena. *The Right to Self-Determination under International Law: “Selfistans,” Secession, and the Rule of the Great Powers*. Abingdon; New York: Routledge, 2013.

Sternberger, Dolf. *Drei Wurzeln der Politik*. Luzern: Insel Verlag, 1978.

Stickney, Edith Pierpont. *Southern Albania or Northern Epirus in European International Affairs, 1912–1923*. Stanford: Stanford University Press, 1926.

Stojanović, Svetozar. “The Destruction of Yugoslavia.” *Fordham International Law Journal* 19, no. 2 (1995): 337–362.

Strating, Rebecca. *The Post-Colonial Security Dilemma: Timor-Leste and the International Community.* Singapore: ISEAS–Yusof Ishak Institute, 2018.

Strayer, Joseph R. *On the Medieval Origins of the Modern State*. Princeton: Princeton University Press, 1970.

Strohmeyer, Hansjörg. “Collapse and Reconstruction of a Judicial System: The United Nations Missions in Kosovo and East Timor.” *American Journal of International Law* 95, no. 1 (2001): 46–63.

Su, Jinyuan. “The East China Sea Air Defense Identification Zone and International Law.” *Chinese Journal of International Law* 14, no. 2 (2015): 271–303.

Suárez, Francisco. *De Legibus ac Deo Legislatore*. Coimbra, 1612.

Suhrke, Astri. “Peacekeepers as Nation-Builders: Dilemmas of the UN in East Timor.” *International Peacekeeping* 8, no. 4 (2001): 1–20.

Summers, James. *Peoples and International Law: How Nationalism and Self-Determination Shape a Contemporary Law of Nations*. 2nd rev. ed. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2014.

Swisher, Clayton E. *The Truth About Camp David: The Untold Story About the Collapse of the Middle East Peace Process*. New York: Nation Books, 2004.

Šarčević, Edin. *Dejtonski ustav: karakteristike i karakteristične dileme.* Sarajevo: Konrad Adenauer Stiftung, 2009.

Talmon, Stefan. *Recognition of Governments in International Law: With Particular Reference to Governments in Exile*. Oxford: Clarendon Press, 1998.

Talmon, Stefan. “The Constitutive Versus the Declaratory Theory of Recognition: *Tertium Non Datur?*.” *British Yearbook of International Law* 75, no. 1 (2004): 101–181.

Talmon, Stefan. “The Recognition of the Chinese Government and the Convention on International Civil Aviation.” *Chinese Journal of International Law* 8, no. 1 (March 2009): 135–159.

Tamanaha, Brian Z. *On the Rule of Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Tareke, Gebru. “The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited.” *International Journal of African Historical Studies* 33, no. 3 (2000): 635–667.

Taylor, John G. *East Timor: The Price of Freedom*. London: Zed Books, 1999.

Temperley, H. W. V., ed. *A History of the Peace Conference of Paris*. Vol. 5. London: Hodder & Stoughton, 1921.

Theofilopoulou, Anna. *The United Nations and Western Sahara: A Never-ending Affair*. Special Report 166. United States Institute of Peace, 2006.

Thornberry, Patrick. *International Law and the Rights of Minorities*. Oxford: Clarendon Press, 1991.

Tien, Hung-mao. *The Great Transition: Political and Social Change in the Republic of China*. Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1989.

Tishkov, Valery A. “Forget the ‘Nation’: Post-Nationalist Understanding of Nationalism.” *Ethnic and Racial Studies* 23, no. 4 (2000): 625–650.

Tocci, Nathalie. *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution: Catalysing Peace or Consolidating Partition in Cyprus?* Aldershot: Ashgate, 2004.

Tokić Marić, S. „Mirovni planovi i sporazumi za Bosnu i Hercegovinu.“ *Mostariensia* 22, br. 1 (2018): 283–313.

Tomuschat, Christian. “Secession and Self-Determination.” In *Secession: International Law Perspectives*, edited by Marcelo G. Kohen, 23–45. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Trapara, Vladimir, i Miloš Jončić. „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS-a.“ *Međunarodna politika*, br. 1147 (2012): 275–302.

Triepel, Heinrich. *Völkerrecht und Landesrecht*. Leipzig: Hirschfeld, 1899.

Trone, John. “The Stimson Doctrine of Non-recognition of Territorial Conquest.” *University of Queensland Law Journal* 19, no. 1 (1996): 160–164.

Truman, Harry S. *Public Papers of the Presidents of the United States: Harry S. Truman, 1950*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1965.

Trump, Donald J. “Proclamation 10126–Recognizing the Sovereignty of the Kingdom of Morocco Over the Western Sahara.” *Federal Register* 85, no. 241 (December 15, 2020): 81329–81330,

accessed via govinfo. https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-12-15/pdf/2020-27738.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Tucker, Nancy Bernkopf. *Taiwan, Hong Kong, and the United States, 1945–1992*. New York: Twayne Publishers, 1994.

Tymchenko, Leonid, and Kononenko, Valeriy. "The Legitimacy of Acquisition of State Territory." *Juridical Tribune* 10, no. 1 (2020): 149–161.

van Notten, Michael. *The Law of the Somalis: A Stable Foundation for Economic Development in the Horn of Africa*. Trenton, NJ: Red Sea Press, 2005.

Veljković, Božidar, Lea Marija Colarič Jaskše, i Borut Vojinović. „Samoopredeljenje naroda i suverenost država." *Svarog*, br. 9 (2014): 9–19.

Vidmar, Jure. "Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood." *Chinese Journal of International Law* 12, no. 1 (2013): 19–41.

Vidmar, Jure. "Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice." *St Antony's International Review* 6, no. 1 (2010): 37–56.

Vitoria, Francisco de. *De Indis et De Iure Belli Relectiones*. Salamanca, 1557.

Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.

Wang, Zheng. *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*. Columbia University Press, 2012.

Ward, Lester F. *Applied Sociology: A Treatise on the Conscious Improvement of Society by Society*. Boston: Ginn & Company, 1906.

Weber, Max. *Weber's Rationalism and Modern Society: New Translations on Politics, Bureaucracy, and Mechanism*. Translated by Tony Waters and Dagmar Waters. New York: Palgrave Macmillan, 2015.

Weiler, Joseph H. H. *The Constitution of Europe: "Do the New Clothes Have an Emperor?" and Other Essays on European Integration*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Weiner, Jerome B. "The Green March in Historical Perspective." *Middle East Journal* 33, no. 1 (1979): 20–33.

Weizman, Eyal. *Hollow Land: Israel's Architecture of Occupation*. London: Verso, 2007.

Weizmann, Chaim. *Trial and Error: The Autobiography of Chaim Weizmann*. New York: Harper & Brothers, 1949.

Weller, Marc. *Contested Statehood: Kosovo's Struggle for Independence*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Weller, Marc. *Escaping the Self-Determination Trap*. Leiden/Boston: Brill, 2008.

Weller, Marc. "The International Response to the Dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia." *American Journal of International Law* 86, бр. 3 (1992): 569–607.

Westad, Odd Arne. *Decisive Encounters: The Chinese Civil War, 1946–1950*. Stanford: Stanford University Press, 2003.

Whaley, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire, Volume I: From Maximilian I to the Peace of Westphalia 1493–1648*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Wheatley, Steven. *Democracy, Minorities and International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

White, Nigel D. *The United Nations System: Toward International Justice*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 2002.

Wiewióra, Bolesław. "The Notion of the Recognition of Territorial Acquisition." In *The Polish-German Frontier in the Light of International Law*, 149–168. Poznań: Instytut Zachodni, 1964.

Wilson, Alice. *Sovereignty in Exile: A Saharan Liberation Movement Governs*. University of Pennsylvania Press, 2016.

Wilson, Peter H. *Europe's Tragedy: A New History of the Thirty Years War*. London: Penguin Books, 2009.

Wilson, Peter H. *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History*. London: Penguin Books, 2016.

Wilson, Woodrow. "Address to a Joint Session of Congress on the Conditions of Peace (The Fourteen Points)," January 8, 1918. *National Archives*. https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points (приступљено 19. фебруар 2026).

Wishnick, Elizabeth. "Strategic Ambiguity and the Deterrent Value of the Sino-Russian Partnership." China Aerospace Studies Institute (Air University), October 31, 2022.

https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/CASI/documents/Research/CASI%20Articles/2022-10-31%20Strategic%20Ambiguity%20and%20the%20Deterrent%20Value%20of%20the%20Sino-Russian%20Partnership.pdf.

Wolff, Christian. *Jus Gentium Methodo Scientifica Pertractatum*. Halle, 1749.

Wolff, Stefan. *Disputed Territories: The Transnational Dynamics of Ethnic Conflict Settlement*. New York: Berghahn Books, 2003.

Yannis, Alexandros. "The UN as Government in Kosovo." *Global Governance* 10, no. 1 (2004): 67–81.

Yoshihara, Toshi, and James R. Holmes. *Red Star over the Pacific: China's Rise and the Challenge to U.S. Maritime Strategy*. 2nd ed. Annapolis, MD: Naval Institute Press, 2018.

Zeghal, Malika. *Islamism in Morocco: Religion, Authoritarianism, and Resistance*. Cambridge University Press, 2008.

Zhou, Guiyin. "Rise of Global South and Changes in Contemporary International Order." *China International Strategy Review* 6 (2024): 58–77.

Zoubir, Yahia H. "The Enduring Western Sahara Conflict: Geo-political, Regional and International Dimensions." *The Journal of North African Studies* 21, no. 1 (2016): 45–60.

Zoubir, Yahia H. "The Western Sahara Conflict: A Case Study in Failure of Prenegotiation and Prolongation of Conflict." *California Western International Law Journal* 26, no. 2 (1996): 173.

Zulić, O. "Dissolution of Yugoslavia and the Renewal of Bosnia and Herzegovina's Independence on the Pages of 'Oslobođenje'." *Historijski pogledi* 1, no. 1 (Tuzla, 2018): 260–284.

Zunes, Stephen, and Jacob Mundy. *Western Sahara: War, Nationalism, and Conflict Irresolution*. Syracuse University Press, 2010.

Zürcher, Christoph. *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*. New York: New York University Press, 2007.

ИЗВОРИ

1. Међународни уговори и други међународни акти

Abraham Accords Declaration. 15 September 2020.

Abraham Accords Peace Agreement: Treaty of Peace, Diplomatic Relations and Full Normalization between the United Arab Emirates and the State of Israel. 15 September 2020.

Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of Bangladesh concerning the Demarcation of the Land Boundary. 6 June 2015.

Agreement between the United Kingdom Government and the Scottish Government on a Referendum on Independence for Scotland (Edinburgh Agreement). 15 October 2012. https://www.gov.uk/government/publications/edinburgh-agreement.

Agreement on the Path to Normalisation between Kosovo and Serbia. Brussels, 27 February 2023; *Annex: Implementation Roadmap*. Ohrid, 18 March 2023.

Agreement Reached in the Multi-Party Negotiations (Belfast/Good Friday Agreement). 10 April 1998. UN Doc. S/1998/318.

Alma-Ata Declaration. 21 December 1991. *International Legal Materials* 31 (1992): 148.

Anglo-Soviet Trade Agreement. 16 March 1921.

Bougainville Peace Agreement. Arawa, 30 August 2001.

Charter of the United Nations. 26 June 1945. 1 UNTS XVI.

The Comprehensive Peace Agreement between the Government of the Republic of the Sudan and the Sudan People's Liberation Movement/Sudan People's Liberation Army. Nairobi, 9 January 2005.

The Comprehensive Settlement of the Cyprus Problem (Annan Plan). Version V, 31 March 2004.

Convention on Rights and Duties of States (Montevideo Convention). 26 December 1933. 165 LNTS 19.

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. 9 December 1948. 78 UNTS 277.

Covenant of the League of Nations. 28 June 1919.

Declaration by the Foreign Ministers of Greece, Turkey and the United Kingdom. Geneva, 30 July 1974. UN Doc. S/11398, Annex.

Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements (Oslo I). 13 September 1993. *International Legal Materials* 32 (1993): 1525.

Declaration of Principles on Western Sahara (Madrid Accords). 14 November 1975. 988 UNTS 3.

Draft Agreement on the Krajina, Slavonia, Southern Baranja and Western Sirmium (Plan Z-4). 30 January 1995.

Egypt–Israel Peace Treaty. 26 March 1979. 1138 UNTS 72.

Euro-Mediterranean Agreement Establishing an Association between the European Communities and Their Member States, of the One Part, and the Kingdom of Morocco, of the Other Part. OJ L 70 (18 March 2000).

First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations (Brussels Agreement). Brussels, 19 April 2013.

Framework Agreement for the Federation of Bosnia and Herzegovina. Washington, 18 March 1994.

Framework Agreement (Ohrid Framework Agreement). Ohrid, 13 August 2001.

General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. 14 December 1995.

Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. 12 August 1949. 75 UNTS 287.

Houston Agreements. 16 September 1997. UN Doc. S/1997/742, Annex III.

Instrument of Surrender. Tokyo Bay, 2 September 1945.

Instrumentum Pacis Monasteriensis. 24 October 1648. http://www.pax-westphalica.de.

International Covenant on Civil and Political Rights. 16 December 1966. *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/1971.

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. 16 December 1966. *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/1971.

Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip. 28 September 1995. *International Legal Materials* 36 (1997): 551.

Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations between the United States of America and the People's Republic of China. 1 January 1979.

Joint Declaration of the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the People's Republic of China on the Question of Hong Kong. 19 December 1984. 1390 UNTS 25.

Joint Statement on Agreed Basic Principles. Geneva, 8 September 1995; *Further Agreed Basic Principles*. New York, 26 September 1995. *International Legal Materials* 35 (1996): 75.

Kosovo–Serbia Economic Normalization Documents (Washington Agreement). 4 September 2020. The White House, Office of the Press Secretary.

Mandate for Palestine. League of Nations, 24 July 1922.

Mauritano-Sahrawi Peace Agreement. Algiers, 5 August 1979. UN Doc. A/34/427–S/13503, Annex.

Memorandum of Understanding between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Government of the Republic of Somaliland for a Partnership and Cooperation. 1 January 2024.

Memorandum of Understanding on the Administration of Mostar. 5 July 1994.

Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia (Kumanovo Agreement). Kumanovo, 9 June 1999. UN Doc. S/1999/682.

Question of East Timor: Agreement between Indonesia and Portugal. 5 May 1999. UN Doc. A/53/951–S/1999/513.

Rome Statute of the International Criminal Court. 17 July 1998. 2187 UNTS 3.

Statement by President of the Republic of Azerbaijan, Prime Minister of the Republic of Armenia and President of the Russian Federation. 10 November 2020. *Kremlin.ru*. https://www.kremlin.ru/events/president/news/64401.

Statement of Principles for New Constitutional Arrangements for Bosnia and Herzegovina (Cutileiro Plan). Lisbon, 18 March 1992.

Statute of the International Court of Justice. 26 June 1945.

Traité de paix entre la Bulgarie, la Grèce, le Monténégro, la Serbie d'une part, et la Turquie d'autre part. London, 30 May 1913. In G. F. de Martens, *Nouveau Recueil général de Traités*, 3e série, vol. VII, 16. Leipzig: Dieterich, 1914.

The Treaty between Great Britain, Germany, Austria, France, Italy, Russia, and Turkey for the Settlement of Affairs in the East (Treaty of Berlin). Berlin, 13 July 1878.

Treaty of Establishment and *Treaty of Alliance*. Nicosia, 16 August 1960. United Nations Treaty Series, vol. 382.

Treaty of Guarantee. Nicosia, 16 August 1960. United Nations Treaty Series 382, no. 5475.

Treaty of Peace between the Republic of China and Japan. 28 April 1952. 138 UNTS 38.

Treaty of Peace with Japan. 8 September 1951. 136 UNTS 45.

Treaty of Shimonoseki. 17 April 1895. In G. F. de Martens, *Nouveau Recueil général de Traités*, 2e série, vol. XXI, 642. Leipzig, 1896.

Treaty on European Union (consolidated version). 26 October 2012. OJ C 326 (2012): 13.

Turkey–TRNC Economic and Financial Cooperation Protocol 2021. Official Gazette of the Republic of Turkey, no. 31441.

United Nations Convention on the Law of the Sea. 10 December 1982. 1833 UNTS 3.

Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik (Grundlagenvertrag). 21 December 1972. *Bundesgesetzblatt* II (1973): 421.

Vienna Convention on Consular Relations. 24 April 1963. 596 UNTS 261.

Vienna Convention on Diplomatic Relations. 18 April 1961. 500 UNTS 95.

Vienna Convention on the Law of Treaties. 23 May 1969. 1155 UNTS 331.

Zurich and London Agreements. 19 February 1959.

2. Судска пракса и арбитражне одлуке

Уставни суд Републике Србије. Закључак ИУо-247/2013, 10. децембар 2014. „Службени гласник РС“, бр. 13/2015.

Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo. Advisory Opinion. ICJ Reports 2010, 403.

Acquisition of Polish Nationality. Advisory Opinion, 1923. PCIJ Series B, No. 7.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro). Judgment. ICJ Reports 2007, 43.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel). Application Instituting Proceedings, 29 December 2023; Orders of 26 January 2024, 28 March 2024 and 24 May 2024; Declaration of Intervention by the State of Palestine, 31 May 2024.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar). Preliminary Objections, Judgment. ICJ Reports 2022, 477.

Arbitration Commission of the Peace Conference on Yugoslavia (Badinter Commission). Opinion No. 1, 29 November 1991; Opinion No. 2 and Opinion No. 3, 11 January 1992. *International Legal Materials* 31 (1992): 1494–1500.

Bank of Ethiopia v. National Bank of Egypt and Liguori. [1937] Ch. 513.

Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain). Judgment. ICJ Reports 1970, 3.

Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations. Advisory Opinion. ICJ Reports 1950, 4.

Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations (Article 4 of the Charter). Advisory Opinion, 28 May 1948. ICJ Reports 1948, 57.

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina. U 1/11, 13 July 2012.

Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina. U 5/98 (Partial Decision III), 1 July 2000.

Court of Justice of the European Union. *Anastasiou II*. Case C-219/98, Judgment of 4 July 2000. ECR I-05241.

Court of Justice of the European Union. *Council of the European Union v. Front populaire pour la libération de la saguia-el-hamra et du rio de oro (Front Polisario)*. Case C-104/16 P, Judgment of 21 December 2016. ECLI:EU:C:2016:973.

Court of Justice of the European Union. *The Queen, on the application of Western Sahara Campaign UK v. Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs and Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs*. Case C-266/16, Judgment of 27 February 2018. ECLI:EU:C:2018:118.

Court of Justice of the European Union. *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd and Others*. Case C-432/92, Judgment of 5 July 1994. ECR I-03087.

Customs Regime between Germany and Austria. Advisory Opinion, 1931. PCIJ Series A/B, No. 41.

Cyprus v. Turkey. Application No. 25781/94. European Court of Human Rights, Judgment of 10 May 2001.

Deutsche Continental Gas-Gesellschaft v. Polish State. German-Polish Mixed Arbitral Tribunal, 1 August 1929. *Recueil des Décisions des Tribunaux Arbitraux Mixtes*, vol. IX (1930), 468; *Annual Digest of Public International Law Cases* 5 (1929–1930).

East Timor (Portugal v. Australia). Judgment. ICJ Reports 1995, 90.

Final Award of the Arbitral Tribunal for the Dispute over the Inter-Entity Boundary Line in the Brčko Area. 5 March 1999.

Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland). Jurisdiction of the Court, Judgment. ICJ Reports 1973, 3.

Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali). Judgment. ICJ Reports 1986, 554.

International Criminal Court. *Situation in the State of Palestine*. Decision on the 'Prosecution Request pursuant to Article 19(3) for a Ruling on the Court's Territorial Jurisdiction in Palestine'. ICC-01/18, 5 February 2021.

LaGrand (Germany v. United States of America). Judgment. ICJ Reports 2001, 466.

Legal Consequences Arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem. Advisory Opinion, 19 July 2024.

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). Advisory Opinion. ICJ Reports 1971, 16.

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. Advisory Opinion. ICJ Reports 2004, 136.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons. Advisory Opinion. ICJ Reports 1996, 226.

Loizidou v. Turkey. Application No. 15318/89. European Court of Human Rights, Preliminary Objections, Judgment of 23 March 1995; Merits, Judgment of 18 December 1996.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. ICJ Reports 1986, 14.

Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco. Advisory Opinion, 1923. PCIJ Series B, No. 4.

Nuclear Tests (Australia v. France). Judgment. ICJ Reports 1974, 253.

Prosecutor v. Akayesu. Judgment. ICTR-96-4-T, 2 September 1998.

Prosecutor v. Krstić. Judgment. IT-98-33-T, 2 August 2001.

Reference re Secession of Quebec. [1998] 2 S.C.R. 217.

The South China Sea Arbitration (The Republic of the Philippines v. The People's Republic of China). Award. Permanent Court of Arbitration, Case No. 2013-19, 12 July 2016.

Territorial Dispute (Libyan Arab Jamahiriya/Chad). Judgment of 3 February 1994. ICJ Reports 1994, 6.

Tinoco Claims Arbitration (Great Britain v. Costa Rica). 18 October 1923. *United Nations Reports of International Arbitral Awards* 1: 369–399.

Western Sahara. Advisory Opinion. ICJ Reports 1975, 12.

3. Документа међународних организација

African Union. *Report of the African Union Fact-Finding Mission to Somaliland*. Addis Ababa: African Union, 2005.

Bougainville Referendum Commission. *Final Results*. 11 December 2019.

Bougainville Referendum Commission. *The Final Report of the Referendum on the Future Political Status of Bougainville*. Buka/Port Moresby: BRC, 2019.

Commission for Reception, Truth and Reconciliation in Timor-Leste (CAVR). *Chega! The Report of the Commission for Reception, Truth and Reconciliation in Timor-Leste*. Dili: CAVR, 2005.

Commission of Truth and Friendship. *Per Memoriam Ad Spem: Final Report of the Commission of Truth and Friendship (CTF) Indonesia–Timor-Leste*. Dili-Jakarta, 2008.

Committee on Missing Persons in Cyprus (CMP). *Report of the Committee on Missing Persons in Cyprus*. Nicosia: Committee on Missing Persons in Cyprus, 2024.

Council of Europe, Parliamentary Assembly. "Colonisation by Turkish Settlers of the Occupied Part of Cyprus." Doc. 9799, 2 May 2003.

Council of Europe, Parliamentary Assembly. *Demographic Structure of the Cypriot Communities*. Doc. 9726, 2003.

Council of the European Union. Council Decision (CFSP) 2024/1690 of 11 June 2024 amending Joint Action 2008/124/CFSP on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX KOSOVO). *Official Journal of the European Union* L 2024/1690 (11 June 2024).

Council of the European Union. Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO. *Official Journal of the European Union* L 42/92 (16 February 2008).

Council of the European Union. *Negotiating Framework: Principles Governing the Accession Negotiations of Serbia with the European Union*. Brussels, 21 January 2014.

European Commission. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association Process for Countries of South-Eastern Europe*. COM(1999) 235 final, 26 May 1999.

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). *Opinion on the Constitutional Situation in Bosnia and Herzegovina and the Powers of the High Representative*. CDL-AD(2005)004. Strasbourg, 11 March 2005.

European Community. "Declaration on the 'Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union'." 16 December 1991. *International Legal Materials* 31, no. 6 (1992): 1486.

European Council. *European Council Conclusions*. 13–14 December 2012. EU Doc. EUCO 205/12.

European Council. *European Council Conclusions*. 20–21 October 2022. EU Doc. EUCO 31/22.

European External Action Service. "The European Union and the Federal Republic of Somalia." https://www.eeas.europa.eu/somalia/european-union-and-federal-republic-somalia_en.

European Parliament. *European Parliament Resolution of 24 October 2024 on the Misinterpretation of UN Resolution 2758 by the People's Republic of China and Its Continuous Military Provocations around Taiwan*. 2024/2891(RSP), P10_TA(2024)0030.

European Union. *Accession Negotiations with Serbia – General Position of the European Union*. AD 1/14, CONF-RS 1/14. Brussels, 9 January 2014.

European Union. *General Position of the European Union*. CONF-RS 2/14.

European Union. *Protocol No. 10 on Cyprus*. Act concerning the conditions of accession of the Republic of Cyprus. OJ L 236, 23 September 2003, 955.

High Representative of the European Union. *Statement on the Anniversary of the Agreement on the Path to Normalisation and Its Implementation Annex*. EEAS, 17 March 2024. https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-statement-high-representative-anniversary-agreement-path-normalisation_en.

Institut de Droit International. "La reconnaissance des nouveaux États et des nouveaux gouvernements." *Annuaire de l'Institut de Droit International* 39 (1936).

International Court of Justice. "Memorial filed by South Africa in the case concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip." Press Release, 28 October 2024.

International Law Commission. "Review of the Commission's Long-term Programme of Work." *Yearbook of the International Law Commission* 1998, vol. II, part 2.

International Law Commission. *Sixth Report on Unilateral Acts of States*, by Victor Rodríguez Cedeño, Special Rapporteur. UN Doc. A/CN.4/534, 2003.

League of Nations. *Report of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question*. League of Nations Official Journal, Special Supplement No. 3, October 1920.

Office of the High Representative. *Report of the High Representative for Bosnia and Herzegovina to the Secretary-General of the United Nations*.

Organization of African Unity. Resolution AHG/Res. 104 (XIX). 1983.

Organization of African Unity. *Resolution on Border Disputes among African States*. AHG/Res. 16(I). Cairo, July 1964.

Peace Implementation Council. *Bonn Conclusions*. 10 December 1997.

UNESCO General Conference. "Admission of Palestine to UNESCO." 36 C/Res. 76, 31 October 2011.

UNFPA and Ministry of Health Development (Somaliland). *Somaliland Population Estimation Survey 2020*. Hargeisa: UNFPA and Ministry of Health Development, 2020.

United Nations General Assembly. *Letter Dated 24 December 1991 from the President of the Russian Federation Addressed to the Secretary-General*. UN Doc. A/46/915, 1991.

United Nations General Assembly. Resolution ES-10/24. 18 September 2024.

United Nations General Assembly. Resolution ES-11/1, *Aggression against Ukraine*. UN Doc. A/RES/ES-11/1, 2 March 2022.

United Nations General Assembly. Resolution 34/37, *Question of Western Sahara*. UN Doc. A/RES/34/37, 21 November 1979.

United Nations General Assembly. Resolution 37/30. 23 November 1982.

United Nations General Assembly. Resolution 43/177, *Question of Palestine*. 15 December 1988.

United Nations General Assembly. Resolution 47/1. UN Doc. A/RES/47/1, 22 September 1992.

United Nations General Assembly. Resolution 57/1, *Admission of the Swiss Confederation to Membership in the United Nations*. UN Doc. A/RES/57/1, 10 September 2002.

United Nations General Assembly. Resolution 64/298. UN Doc. A/RES/64/298, 9 September 2010.

United Nations General Assembly. Resolution 67/19, *Status of Palestine in the United Nations*. UN Doc. A/RES/67/19, 29 November 2012.

United Nations General Assembly. Resolution 181 (II), "Future Government of Palestine." 29 November 1947.

United Nations General Assembly. Resolution 194 (III), *Palestine – Progress Report of the United Nations Mediator*. 11 December 1948.

United Nations General Assembly. Resolution 995 (X), *Admission of New Members to the United Nations*. UN Doc. A/RES/995(X), 14 December 1955.

United Nations General Assembly. Resolution 1514 (XV), *Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. UN Doc. A/RES/1514(XV), 14 December 1960.

United Nations General Assembly. Resolution 1541 (XV), *Principles Which Should Guide Members in Determining Whether or Not an Obligation Exists to Transmit the Information Called for under Article 73e of the Charter*. 15 December 1960.

United Nations General Assembly. Resolution 2625 (XXV), *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. UN Doc. A/RES/2625(XXV), 24 October 1970.

United Nations General Assembly. Resolution 3050 (XXVIII), *Admission of the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic to the United Nations*. 18 September 1973.

United Nations General Assembly. Resolution 3212 (XXIX), *Question of Cyprus*. 1 November 1974.

United Nations General Assembly. Resolution 3458 A (XXX). 10 December 1975.

United Nations General Assembly. Resolution 3485 (XXX). 12 December 1975.

United Nations. "Non-Self-Governing Territories: Western Sahara." https://www.un.org/dppa/decolonization/en/nsgt/western-sahara.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. *Hostilities in the Gaza Strip and Israel – Reported Impact*. Situation Reports, 2023–2024.

United Nations. *Report of the Independent Special Commission of Inquiry for Timor-Leste*. 2 October 2006.

United Nations Secretary-General (Depositary). "Palestine: Accession to the Rome Statute of the International Criminal Court." Depositary Notification C.N.13.2015.TREATIES-XVIII.10, 2 January 2015.

United Nations Security Council. *A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict*. UN Doc. S/2003/529, 7 May 2003.

United Nations Security Council. *Letter Dated 29 January 2002 from the Under-Secretary-General for Legal Affairs to the President of the Security Council*. UN Doc. S/2002/161, 12 February 2002.

United Nations Security Council. *Moroccan Autonomy Proposal for the Sahara Region*. UN Doc. S/2007/206, 11 April 2007.

United Nations Security Council. *Peace Plan for Self-Determination of the People of Western Sahara* (Baker Plan II). UN Doc. S/2003/565, Annex II, 23 May 2003.

United Nations Security Council. *Polisario Front Proposal for a Mutually Acceptable Political Solution that Provides for the Self-Determination of the People of Western Sahara*. UN Doc. S/2007/210, 16 April 2007.

United Nations Security Council. *Report of the European Union/United States/Russian Federation Troika on Kosovo*. UN Doc. S/2007/1054, Annex, 4 December 2007.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on Cyprus*. UN Doc. S/2021/311.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus*. UN Doc. S/2004/437, 28 May 2004.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on the Situation Concerning Western Sahara*. UN Doc. S/2003/565, 23 May 2003.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on the Situation in East Timor*. UN Doc. S/1999/1024, 4 October 1999.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*. UN Doc. S/2008/458, 15 July 2008.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on Western Sahara*. UN Doc. S/1995/779, 8 September 1995.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on Western Sahara*. UN Doc. S/1997/166, 5 March 1997.

United Nations Security Council. *Report of the Secretary-General on Western Sahara*. UN Doc. S/2001/613, 20 June 2001.

United Nations Security Council. Resolution 109 (1955). UN Doc. S/RES/109, 14 December 1955.

United Nations Security Council. Resolution 186 (1964). 4 March 1964.

United Nations Security Council. Resolution 242 (1967). UN Doc. S/RES/242, 22 November 1967.

United Nations Security Council. Resolution 384 (1975). UN Doc. S/RES/384, 22 December 1975.

United Nations Security Council. Resolution 389 (1976). 22 April 1976.

United Nations Security Council. Resolution 478 (1980). UN Doc. S/RES/478, 20 August 1980.

United Nations Security Council. Resolution 541 (1983). UN Doc. S/RES/541, 18 November 1983.

United Nations Security Council. Resolution 550 (1984). UN Doc. S/RES/550, 11 May 1984.

United Nations Security Council. Resolution 690 (1991). UN Doc. S/RES/690, 29 April 1991.

United Nations Security Council. Resolution 777 (1992). UN Doc. S/RES/777, 19 September 1992.

United Nations Security Council. Resolution 884 (1993), *On the Conflict in and around the Nagorno-Karabakh Region*. UN Doc. S/RES/884, 12 November 1993.

United Nations Security Council. Resolution 1037 (1996). UN Doc. S/RES/1037, 15 January 1996.

United Nations Security Council. Resolution 1244 (1999). UN Doc. S/RES/1244, 10 June 1999.

United Nations Security Council. Resolution 1251 (1999). UN Doc. S/RES/1251, 29 June 1999.

United Nations Security Council. Resolution 1264 (1999). UN Doc. S/RES/1264, 15 September 1999.

United Nations Security Council. Resolution 1272 (1999). UN Doc. S/RES/1272, 25 October 1999.

United Nations Security Council. Resolution 1515 (2003). 19 November 2003.

United Nations Security Council. Resolution 1690 (2006). UN Doc. S/RES/1690, 20 June 2006.

United Nations Security Council. Resolution 1704 (2006). 25 August 2006.

United Nations Security Council. Resolution 2657 (2022). UN Doc. S/RES/2657, 31 October 2022.

United Nations Security Council. *The Situation Concerning Western Sahara: Report of the Secretary-General*. UN Doc. S/22464, 19 April 1991.

United Nations Security Council. UN Doc. S/23293, 17 December 1991.

World Bank. *East Asia and Pacific Economic Update*. Washington, DC: World Bank, October 2013.

World Bank. *Sustainability and Sources of Economic Growth in the Turkish Cypriot Community*. Washington, DC: World Bank, 2006.

World Trade Organization. *Accession of the Separate Customs Territory of Taiwan, Penghu, Kinmen and Matsu*. WT/ACC/TPKM/18, 2002.

4. Прописи и званична документа држава

Видовдански устав (Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца). „Службене новине Краљевине СХС“, бр. 142а/1921.

Влада Републике Србије. Закључак 05 број 018-3273/2013, 22. април 2013.

Декларација о проглашењу Републике српског народа Босне и Херцеговине. „Службени гласник српског народа у Босни и Херцеговини“, бр. 2/92, 9. јануар 1992.

Закон о изменама и допунама Закона о подели Народне Републике Србије на срезове. „Службени гласник НРС“, бр. 51/1959.

Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја. „Службене новине Краљевине Југославије“, бр. 232/1929.

Кривични законик. „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Устав Републике Србије. „Службени гласник РС“, бр. 1/1990.

Устав Републике Србије. „Службени гласник РС“, бр. 98/2006.

Устав Републике Српске.

Устав Републике српског народа Босне и Херцеговине. „Службени гласник српског народа у Босни и Херцеговини“, бр. 3/92, 28. фебруар 1992.

Устав Савезне Републике Југославије. 27. април 1992.

Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. „Службени лист СФРЈ“, бр. 9/1974.

Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. „Службени лист СФРЈ“, бр. 14/1963.

Устав Федеративне Демократске Републике Етиопије (1994). https://ecnl.org/sites/default/files/files/2021/EthiopiaConstitution.pdf.

Устав Федеративне Народне Републике Југославије. „Службени лист ФНРЈ“, бр. 10/1946.

Act on the Autonomy of Åland. Finland, 1991.

Australian Department of Defence. *Operation Astute: East Timor*. Canberra: Department of Defence, 2006.

British and Foreign State Papers, vol. 112. London: His Majesty’s Stationery Office, 1919.

British Government. Note on the Recognition of the Soviet Union. 2 February 1924.

Constitution of Bosnia and Herzegovina. Amendment I (Brčko District), 2009.

Constitution of the Democratic Republic of Timor-Leste. Adopted 22 March 2002, entered into force 20 May 2002.

The Constitution of the Republic of Cyprus. 16 August 1960.

Constitution of the Republic of Somaliland. 2001.

Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus. 5 May 1985.

Declaration of Independence of the Turkish Republic of Northern Cyprus. 15 November 1983.

Declaration of the Turkish Federated State of Cyprus. 13 February 1975.

Department of State Bulletin 80, no. 2035 (February 1980).

Embassy of India. “India – Israel, Bilateral Relations.” Brief on India-Israel Bilateral Relations. Jerusalem, 2023.

Foreign, Commonwealth & Development Office. “UK–Somalia Development Partnership Summary, July 2023.” UK Government, 17 July 2023. https://www.gov.uk/government/publications/uk-somalia-development-partnership-summary/uk-somalia-development-partnership-summary-july-2023.

House of Commons Library. *UK Government Position on Somaliland*. Research Briefing. London: UK Parliament, 2023.

Lei n.º 7/75 de 17 de Julho (Law on the Decolonization of Timor). In *The East Timor Problem and the Role of Europe*, edited by Pedro Pinto Leite, 45–60. Lisbon: IPJET, 1998.

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of China (Taiwan). “Taiwan and Somaliland to Establish Representative Offices.” Press Release, 1 July 2020.

Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan). “Diplomatic Allies.” https://www.mofa.gov.tw/en/DiplomaticAllies.

Office français de protection des réfugiés et apatrides. *Rapport d’activité 2024*. Fontenay-sous-Bois: OFPRA, 2025.

Office of the Historian, U.S. Department of State. “A Guide to the United States’ History of Recognition: Bangladesh.” https://history.state.gov/countries/bangladesh.

Palestine National Council. *Declaration of Independence*. Algiers, 15 November 1988.

Palestinian Central Bureau of Statistics. *Palestine in Figures 2012*. Ramallah: PCBS, 2013.

Palestinian Central Bureau of Statistics. *Palestine in Figures 2023*. Ramallah, March 2024.

Palestinian Central Bureau of Statistics. *Palestinians at the End of 2023*. Ramallah, 2023.

Proclamation of the Sahrawi Arab Democratic Republic. Bir Lehlou, 27 February 1976.

Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. “Relations between Türkiye and Timor-Leste.” https://www.mfa.gov.tr/default.en.mfa.

Socialist Republic of Vietnam, Ministry of National Defence. “National Interest, a Basic Criterion in Defence External Affairs.” https://mod.gov.vn/en/intro/detail?1dmy=&current=true&urile=wcm%3Apath%3A%2Fmod%2Fsa-mod-en%2Fvnd%2Fsa-en-dod-frdc%2Fsa-en-dv-mf-tlbv%2F6d5af1a1-496b-468b-8406-a4121ce2dbb1.

State Council of the People's Republic of China. *The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era*. Beijing, August 2022.

Supreme Commander for the Allied Powers. *General Order No. 1*. 17 August 1945.

Taiwan Affairs Office of the State Council and State Council of the People's Republic of China. *The One-China Principle and the Taiwan Issue*. Beijing, February 2000.

Taiwan Relations Act. Pub. L. No. 96-8, 93 Stat. 14 (1979). 22 U.S.C. § 3301 et seq.

UK Home Office. *Country Information and Guidance: Morocco (including Western Sahara)*. Version 2.0. London: UK Home Office, 2015.

UK Parliament. House of Commons Debate. "UK Government Recognition of Somaliland." 18 January 2022. Hansard.

U.S. Department of State. "Secretary Rubio's Meeting with Moroccan Foreign Minister Bourita." Readout, Office of the Spokesperson, 8 April 2025. https://www.state.gov/secretary-rubios-meeting-with-moroccan-foreign-minister-bourita.

U.S. Department of State. "U.S. Relations with Bhutan." Bilateral Relations Fact Sheet, 20 May 2022.

U.S. Energy Information Administration. *South China Sea Analysis Brief*. Washington, DC: U.S. Department of Energy, February 2013.

Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj. Narodne novine, br. 34/92.

The White House. *Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People*. Washington, DC, January 2020.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Дино Ш. Машовић рођен је 28. јануара 1993. године у Новом Пазару. Основне студије завршио је на Правном факултету Универзитета у Београду, на међународноправном смеру (2012–2018), а мастер академске студије права на истом факултету, на међународноправном модулу, школске 2019/2020. године, са просечном оценом 10, одбранивши мастер рад на тему „Арапско пролеће“. Докторске академске студије права на Правном факултету Универзитета у Београду, на међународноправном смеру, уписао је школске 2020/21. године и положио све испите са просечном оценом 9,5.

Правосудни испит положио је 2022. године, а адвокатски испит 2026. године. Завршио је Дипломатску академију Министарства спољних послова Републике Србије (2025).

Приправнички стаж обављао је у адвокатским канцеларијама „Кнежевић“ и „Мрвошевић“ (2018–2023). Од 2024. до 2026. године радио је у Кабинету министра за људска и мањинска права и друштвени дијалог, у звању саветника, распоређен на пословима у Сектору за људска права и Сектору за сарадњу са цивилним друштвом. Од 2026. године ради у Адвокатској канцеларији „Мрвошевић и партнери“.

Аутор је рада „Тужба БиХ против СРЈ пред Међународним судом правде: појам геноцида, пресуда, поступак и безбедносни аспект“, објављеног у часопису „Безбедност“, бр. 3/2024, стр. 129–156. Учествовао је на више домаћих и међународних научних скупова, међу којима су скупови докторената у Брну (2022) и Темишвару (2023). Говори енглески језик, а служи се француским.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Дино Машовић

Број индекса: ДС 2020-21

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„Процес настанка држава у међународном праву“

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 16. октобра 2026.

_____

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Дино Машовић

Број индекса: ДС 2020-21

Студијски програм: Докторске академске студије права

Наслов рада: Процес настанка држава у међународном праву

Ментор: проф. др Бојан Милисављевић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао ради похрањивања у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 16. октобра 2026.

_____

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Процес настанка држава у међународном праву“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци. Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 16. октобра 2026.

_____

1. Ауторство. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство – некомерцијално – без прерада. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прерада. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство – делити под истим условима. Дозвољавате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.